

CUMHURİYET 2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KONGRE TAKVİMİ

Özetlerin gönderileceği son tarih: 18 Ekim 2019
Tam metinlerin gönderileceği son tarih: 28 Ekim 2019
Kongre kitabı yayın tarihi: 20 Kasım 2019

Ayrıntılı Bilgi İçin: www.cumhuriyetkongresi.org

SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ KİTABI

EDİTÖR:

Dr. NADİRE KANTARCIOĞLU

SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ KİTABI

CUMHURİYET ZİRVESİ
2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

28- 30 EKİM 2019
ANKARA

EDİTÖR:

DR. NADİRE KANTARÇIOĞLU

UBAK YAYINEVİ ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI : 2018/42945)
TÜRKİYE

cumhuriyetkongresi@gmail.com

www.ubak.org.tr

<https://www.cumhuriyetkongre.org/>

Bu kitabın tüm hakları UBAK Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.
UBAK Publications – 2019 ©

Yayın Tarihi : 31.10.2019

ISBN: 978-605-80597-8-8

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

CUMHURİYET ZİRVESİ
2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

28-30 EKİM 2019
ANKARA

DÜZENLEYEN KURUMLAR

UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi
Derneği

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Kongre Başkanı: Dr. Nadire Kantarcıoğlu
Düzenleme Kurulu Başkanı: Dr. Gültekin Gürçay
Düzenleme Kurulu Üyesi: Dr. Reyhan Nuran Varışlı Gülmen
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Euroasia Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınevi Editörlüğü
Genel Koordinatör: Amaneh Manafidizaji

YABANCI KONUŞMACILAR

Galymzhan Tazhibayev Kuanishbekuly (L.N.Gunilov Avrasya Milli Üniversitesi)- Kazakistan
A. Gavrilova (The Russian Academy of Natural Sciences)- Moskova
Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi) - İran
Arshad KHAN (National University of Modern Languages, Pakistan) - Pakistan
Prof. Dr. İbrahimova Gülzar (Baki Avrasya Üniversitesi BAAU) -Azerbaycan
Tamar Beridze (Batumi Devlet Üniversitesi) – Gürcistan
Гюнель Малик Гызы Гасимова (Азербайджанский Медицинский Университет) – Azerbaycan
Asst. Prof. Dr. Hazim Abed Mohammed Al-Jewaree (Alkitab University, Kirkuk) –Iraq
Mohamed Mohamedelhasan (Ondokuz Mayıs Üniversitesi) – Sudan
Asst. Prof. Karol Bieniek (Pedagogical University, Cracow) Poland

KONGRE DİLLERİ

TÜRKÇE (Tüm Lehçeleri) - İNGİLİZCE - RUSÇA - FARŞA - ÇİNCE - ARAPÇA

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov

Ufa State Petroleum Technological
University

Prof. Dr. Ömer DALMAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Lale Sariye AKAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Nermin DEMİRKOL

Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Burcu Semin AKEL

Kültür Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf DOĞAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Nürettin AKÇAKALE

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Sibel DUMAN

Bingöl Üniversitesi

Dr. Yelderem AKHOUNDNEJAD

Şırnak Üniversitesi

Dr. Öğretim Görevlisi Filiz

ERYILMAZ

Uludağ Üniversitesi

Dr. Fatih BAL

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet ERYILMAZ

Uludağ Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Dr. Ahmad Sharif Fakher

Ürdün Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa BAYRAM

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. Abbas Ghaffari

Tebriz Üniversitesi

Prof. Dr. Ariz Avaz GOZALOV

Moskova Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ
Munzur Üniversitesi

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA
Bakü Avrasya Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel SİLİCİ
Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA
Özbekistan Bilimler Akademisi

Dr. Mustafa TAŞCANOV
Harran Üniversitesi

Doç. Dr. Tüba KARAHİSAR
Fenerbahçe Üniversitesi

Dr. Abdalnaim TEMUR
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet KAYA
Dicle Üniversitesi

Dr. Yıldırım İsmail TOSUN
Şırnak Üniversitesi

Doç. Bülent KURTIŞOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Mehmet Settar ÜNAL
Şırnak Üniversitesi

Dr. Mahmut MODANLI
Harran Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ
Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMİR
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Binnur MERİÇLİ YAPICI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

ANKARA
28-30 EKİM 2019

KONGRE PROGRAMI

NOT:

- Kongre Merkezinin Kuralları Gereğince Kongre Alanına Sadece Sunum Yapacak Kişi Alınabilecektir. Refakatçi Veya Dinleyici Olması Durumunda Önceden Dinleyici Ücreti Yatırılması Gerekmetedir.
- Oturum Başlamadan Önce Tüm Katılımcıların Sunum Salonunda Bulunmaları Gerekmetedir . Oturum Başladıktan Sonra Kimse Salona Alınmayacaktır.kongre Katılım Sertifikaları, Tüm Katılımcıların Sunumları Bitince Verilecektir.
- Kayıt İşlemleri Oturum Saati Başlamadan En Az 30 Dakika Önce Yapılacaktır
- Sunum Süresi Her Bildiri İçin 10 Dakikadır.

CUMHURİYET ZİRVESİ
2. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ
2. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ
28-30 EKİM 2019
ANKARA

29 EKİM 2019

Salon1 Oturum 1: 9:30 -11:00	Salon 2 Oturum 1: 9:30 - 12:30
OTURUM BAŞKANI: ASSOC. PROF. DR. MIKAIL ARSLAN	OTURUM BAŞKANI: DR. EDA ÇORBACIOĞLU
Assoc. Prof. Dr. Mikail Arslan & Lecturer Dr. Adem Kabasakal Prof. Dr. Orhan Yılmaz & Dr. Öğr. Üyesi Hasan Atalay& Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Denk Determining Of Fattening Performance And Carcass Yields Of Imported Belgian Blue Bulls Under Intensive Conditions	Dr.Öğr.Üyesi Yıldırım Palabıyık & Jeo. Yük. Müh. Adil Özdemir Hamamlıçay Jeotermal Sahasının (Çorum) Kaynak Koruma Alanlarının Belirlenmesi
Arş. Gör. Fatma Işık & Prof. Dr. Levent Ünlü Meram (Konya) İlçesi Ceviz Bahçelerinde Elma İçkurdu [Cydia Pomonella (L.) (Lepidoptera: Tortricidae)]'Nun Ergin Popülasyon Gelişimi Ve Bulaşıklık Oranının Belirlenmesi	Adil Ozdemir & Yıldırım Palabıyık A New Method For Interpretation Of 3d Mt (Magnetotelluric) Depth Maps Of High-Temperature Geothermal Fields: A Case Study From Western Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Özgür Zeydan	Asst. Prof. Dr. Hazim Abed Mohammed Al-Jewaree
Environmental Effects Of Coal	AN EXPERIMENTAL STUDY THE EFFECTS OF HYDRAULIC DIAMETER (DH) TO THE FINS HEAT TRANSFER PERFORMANCE BY FORCED WATER SYSTEM
Dr.Öğr.Üyesi Şemsettin Bilak	Dr. Öğr. Üyesi Alkan Özkan
Pterjium Hastalarında Vitamin D Reseptör Ekspresyonu Ve Vitamin D Reseptör Gen Polimorfizminin (Bsmı, Fokı, Taqı) Değerlendirilmesi	Relationships Between Generalized Soft Sets
Op. Dr. Bülent Erenoğlu	Dr. Eda Çorbacıoğlu
Quadriseps Kası İçerisinde İzole Kist Hidatik	Using Semiotics Aspects To Design House Lighting
Mesut Önal	Arş. Gör. İdil Dal & Dr. Öğrencisi Atakan Süha Karayılmazlar
Gebelik Öncesi Prune Belly Sendromuna Yaklaşım	Balamba Tabiat Parkı Açık Hava Rekreasyon Potansiyeli Değerlendirmesi
Гюнелъ МАЛИК ГЫЗЫ ГАСЫМОВА	Mohamed Mohamedelhassan
ФАКТОРЫ РИСКА РАЗВИТИЯ ЛЯМБЛИОЗА У БЕРЕМЕННЫХ	BIODIESEL PRODUCTION USING VARIOUS HETEROGENEOUS CATALYSTS
	Abidin Şahinoğlu
	Investigation Of The Effects Of Tool Wear On Temperature And Surface Roughness Value In The Din 1.2343 Material Machining
	Abidin Şahinoğlu & Mehmet Akkaş & Mehmet Ali Dönertaş
	Investigation Of The Effects Of The Cutting Parameters And Coolant On The Surface Roughness Value In The Machining Of Aisi 4340 With Cbn Tools
	Dr. Öğretim Üyesi Turgut Ozturk
	Çok-Hızlı Fotodiyotların Terahertz Frekans Aralığında Kullanımı
	Dr. Öğretim Üyesi Turgut Ozturk
	Fotodiyot Tasarımında Önemli Parametrelerin Analizi

		آمنه مناقى ديزجى استفاده از شیشه های رنگی در ارسى ها وتاثير ان بر نور ورودى به داخل ظنبى ها
Salon1 Oturum 2: 11:15 - 12:45 OTURUM BAŞKANI: DOÇ.DR. ŞERMIN TAĞ KALAFATOĞLU		
Deniz Özkan Üstünlük Kuramı Bağlamında Fıkralar		
Doç.Dr. Şermin Tağ Kalafatoğlu Geçmişin Yeniden Canlandırılması: Tarih Derslerinde Filmlerin Kullanımı		
Doç.Dr. Şermin Tağ Kalafatoğlu Belgesel Alanında Yeni Anlatım Olanakları: İşbirliği Yaklaşımları		
Dr. Mesut Kaçanoğlu Post Kalkınma Yaklaşım(Lar)ının Yoksulluk Yorumu		
Dr. Mesut Kaçanoğlu Kalkınma-Toplumsal Cinsiyet Yazınına Post Modern Görüşlerin Katkısı		
A. GAVRILOVA & A. YOSIFOV Food, Beverage, And Dairy: Smart Solutionsa.		
Doç. Dr. Sefa Yüce Sanat Ve Estetik Eğitiminin Önemi		

Dr. Öğretim Üyesi Deniz Alca	
Mülteci Meselesi: Türkiye Ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Göçmenlere Yaklaşımı	
Arshad KHAN	
Concept Of God İn “Saba Mualaqat	
12:30 – 13: 30 ÖĞLEN YEMEĞİ	12:30 – 13: 30 ÖĞLEN YEMEĞİ
Salon1 Oturum 3: 14:00 - 16:30	Salon 2 Oturum 2: 14:00 - 17:00
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. HACER TOR	OTURUM BAŞKANI: DR. REYHAN NURAN VARİŞLİ GÜLMEN
Prof. Dr. Hacer Tor	Ömer Sarı & Dr. Öğr. Üyesi Halime Göktaş Kulualp
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Çocuklar Resimlerle Nasıl Anlatır?	Turizm Çalışanlarının Kurumsal İtibara Yönelik Tutumlarının İncelenmesi
İsmail Karataş & Prof. Dr. Hacer Tor	Ömer Sarı & Dr. Öğr. Üyesi Halime Göktaş Kulualp
Ortaokul Öğrencilerinin Avm’leri Tercih Etme Nedenleri Ve Satın Alma Davranışları Üzerine Etkileri	Etik Kodlar Bağlamında Şirketlerin Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporlarının İncelenmesi
Öğr. Gör. Büşra İnci Şendurur	Dr. Öğr. Üyesi Nermin Zahide Aydın
Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümü Bireysel Çalgı Derslerinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri: Çorum Güzel Sanatlar Lisesi Örneği	Kilis Günlük Halk Gazetesindeki Haberlere Göre Kilis’te Milli Bayram Kutlamaları (1937-1939)
Elif Ay Emanet	Vezir Aktaş & Yeliz Kındap Tepe
Matematik Derslerinde Kullanılan Öğrenci Merkezli Öğretim Yöntemlerinin Matematik Başarısına, Tutumuna Ve Kaygısına Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması	Düşmanca Niyet Yükleme Eğilimi Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi
Pınar Arslan	Vezir Aktaş & Yeliz Kındap Tepe

İlkokullarda Öğrenci Hizmetlerinde Çocuğun Yüksek Yararının Arttırılmasına Yönelik Okul Yöneticilerinin Önerileri	Eşlerin Algıladığı Özerk İrade Ve Psikolojik Kontrol Ölçeklerinin Uyarlama Çalışması
Dr. Öğr. Üyesi İhsan Topcu	Dr. Öğrt. Üyesi Sinan Okur
Cumhuriyetten Günümüze Öğretmen Yetiştirmede Politika Arayışı: Nedenler, Sonuçlar, Öneriler	İsviçre Borçlar Kanunu'nda Evlenme Tellallığından Doğan Borca Dair Yapılan Yasal Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme
Dr. Öğr. Üyesi İhsan Topcu	Dr. Öğrt. Üyesi Sinan Okur
Fikri Hür İrfanı Hür Bir Eğitimci Yazar Olarak Tefvîk Fikretin Eğitim Düşüncesi	Ortak Referans Çerçevesine İlişkin Taslak'ta (Draft Common Frame Of Reference- Dcfr) Düzenlenen Tedavi Sözleşmesi Hükümlerine Dair Genel Bir Değerlendirme
İlknur Zeydan & Prof. Dr. Ahmet Gürbüz	Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Ören
Yükseköğretimde Kalite Ve Öğrenci Memnuniyeti	Savaş Kavramının Krizi Ve “Yeni Savaşlar” Üzerine Kısa Bir Değerlendirme
Arş. Gör. Dr. Melek Çubukcu	Dr. Öğr. Üyesi Gülhan Seyhun
Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası'nda Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı	Atatürk'ün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Örnek Davranışları Ve Etkileri
Salon1 Oturum 4: 16:30 - 18:30	Tamar Beridze
OTURUM BAŞKANI: DR. NADİRE KANTARCIOĞLU	Gürcistan Bağımsızlığının Tarihi
Dr. Öğretim Üyesi Utku Şendurur	Dr. Mehmet Korkud Aydın
Üçlü Sorumluluk Raporlamasının Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: Bist 100 İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma	Arap Birliği Ve Türkiye'nin Yaklaşımları (1945-1991)
Öğr. Gör. , H. Muhammet Kekeç & Dr. , Özgür Özkan	Dr. Mehmet Korkud Aydın
Türk Vergi Sisteminde İhbar İkramiyesi Müessesesi	Rabat Konferansı Ve Bu Kapsamda Türk Kamuoyunda Yaşanan Laiklik Tartışmaları
Öğr. Gör. , H. Muhammet Kekeç & Dr. , Özgür Özkan	YRD. DOÇ. DR. SUZAN SÖNMEZ
Vergi Planlaması İle Vergiden Kaçınmanın Muhasebe Boyutu	MEB 9.SINIF BİYOLOJİ DERS KİTABININ İNCELENMESİ
Prof. Dr. Gülzar İbrahimova	

Sovyetleşme Ve Azerbaycan Topraklarının Ermenistan'a Veilmesi Süreci: Eşekmeydan Otlak Alanı (1923- 1930)		
Erhan Özcan		
Apps: There's A Revenue For That		
Dr. Yusuf Ziya Şipal		
2011 Yılından Günümüze Gemi Türü Bazında Türk Ticari Deniz Filosunun Yaş Ortalaması Analizi		
Dr. Yusuf Ziya Şipal		
Exımbank Kredilerinin Türkiye' De İhracat Faaliyetlerindeki Yeri Ve Önemi		
Doç. Dr., Metin Sağlam & Arş. Gör., Sümeyye Uzun		
Bütçe Dengesi Ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi: Türkiye Örneği (1984-2018)		
Dr. Öğretim Üyesi Meral Kuzgun		
Erken Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadınlığının Hak Arayışında Sabiha Zekeriya		
Galymzhan TAZHIBAYEV KUANISHBEKULY ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЯ ЕРКІНДІГІНІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ НЕЗІГДЕМЕСІ		

YABANCI KONUŞMACILAR

Galymzhan Tazhibayev Kuanishbekuly (L.N.Gunilov Avrasya Milli Üniversitesi)- Kazakistan

A. Gavrilova (The Russian Academy of Natural Sciences)- Moskova

Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi) - İran

Arshad KHAN (National University of Modern Languages, Pakistan) - Pakistan

Prof. Dr. Gülzar İbrahimova (Bakı Avrasiya Universiteti BAAU) -Azerbaycan

Tamar Beridze (Batumi Devlet Üniversitesi) – Gürcistan

Гюнель Малик Гызы Гасимова (Азербайджанский Медицинский Университет) – Azerbaycan

Asst. Prof. Dr. Hazim Abed Mohammed Al-Jewaree (Alkitab University,Kirkuk) –Iraq

Mohamed Mohamedelhassan (Ondokuz Mayıs Üniversitesi) – Sudan

İÇİNDEKİLER	
KONGRE KÜNYESİ	
BİLİM VE DANIŞMA KURULU	
KONGRE PROGRAMI	
İÇİNDEKİLER	
SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ ÖZET METİNLERİ	
Melek ÇUBUKCU	
<i>KUTADGU BİLİĞ'İN VİYANA NÜSHASI'NDA BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN EKİNİN YAZIMI</i>	1
Deniz ÖZKAN	
<i>ÜSTÜNLÜK KURAMI BAĞLAMINDA FIKRALAR</i>	18
Şermin TAĞ KALAFATOĞLU	
<i>GEÇMİŞİN YENİDEN CANLANDIRILMASI: TARİH DERSLERİNDE FİLMLEİN KULLANIMI</i>	25
Şermin TAĞ KALAFATOĞLU	
<i>BELGESEL ALANINDA YENİ ANLATIM OLANAKLARI: İŞBİRLİĞİ YAKLAŞIMLARI</i>	38
Mesut KAÇANOĞLU	
<i>KALKINMA-TOPLUMSAL CİNSİYET YAZININA POST MODERN GÖRÜŞLERİN KATKISI</i>	48
Mesut KAÇANOĞLU	
<i>POST KALKINMA YAKLAŞIM(LAR)IN YOKSULLUK YORUMU</i>	50
Sefa YÜCE	
<i>SANAT VE ESTETİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ</i>	51
Deniz ALCA	
<i>MÜLTECİ MESELESİ: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN GÖÇMENLERE YAKLAŞIMI</i>	58
Büşra İnci ŞENDURUR	
<i>GÜZEL SANATLAR LİSELERİ MÜZİK BÖLÜMÜ BİREYSEL ÇALGI DERSLERİNDE YAŞANAN SORUNLARA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ: ÇORUM GÜZEL SANATLAR LİSESİ ÖRNEĞİ</i>	59
Elif AY EMANET	
<i>MATEMATİK DERSLERİNDE KULLANILAN ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM YÖNTEMLERİNİN MATEMATİK BAŞARISINA, TUTUMUNA VE KAYGISINA ETKİSİ: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI</i>	68
İbrahimova Gülzar	
<i>SOVETLƏŞMƏ VƏ AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ ERMƏNİSTANA VERİLMƏSİ PROSESİ</i>	70
Pınar ARSLAN	
<i>İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ HİZMETLERİNDE ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARININ ARTTIRILMASINA YÖNELİK OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖNERİLERİ</i>	71
Karol BIENIEK	
<i>TURKEY'S SHIFTING ROLE IN THE MIDDLE EAST</i>	90
İhsan TOPCU	
<i>CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE POLİTİKA ARAYIŞI: NEDENLER, SONUÇLAR, ÖNERİLER</i>	91
İhsan TOPCU	
<i>FİKRİ HÜR İRFANI HÜR BİR EĞİTİMCİ YAZAR OLARAK TEVFİK FİKRETİN EĞİTİM DÜŞÜNCESİ</i>	96
İlknur ZEYDAN & Ahmet GÜRBÜZ	
<i>YÜKSEKÖĞRETİMDE KALİTE VE ÖĞRENCİ MEMNUNİYETİ</i>	102

Galymzhan TAZHIBAYEV KUANISHBEKULY	
<i>ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЯ ЕРКІНДІГІНІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ НЕЗІГДЕМЕСІ</i>	106
Utku ŞENDURUR	
<i>ÜÇLÜ SORUMLULUK RAPORLAMASININ HİSSE SENEDİ FİYATLARINA ETKİSİ: BİST 100 İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	107
H. Muhammet KEKEÇ & Özgür ÖZKAN	
<i>TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE İHBAR İKRAMİYESİ MÜESSESİ</i>	117
H. Muhammet KEKEÇ & Özgür ÖZKAN	
<i>VERGİ PLANLAMASI İLE VERGİDEN KAÇINMANIN MUHASEBE BOYUTU</i>	127
Arshad KHAN	
<i>CONCEPT OF GOD IN "SABA MUALAQAT</i>	138
Erhan ÖZCAN	
<i>APPS: THERE'S A REVENUE FOR THAT</i>	139
Yusuf ZİYA ŞİPAL	
<i>EXIMBANK KREDİLERİNİN TÜRKİYE' DE İHRACAT FAALİYETLERİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ</i>	140
Yusuf ZİYA ŞİPAL	
<i>2011 YILINDAN GÜNÜMÜZE GEMİ TÜRÜ BAZINDA TÜRK TİCARİ DENİZ FİLOSUNUN YAŞ ORTALAMASI ANALİZİ</i>	141
Metin SAĞLAM & Sümeyye UZUN	
<i>BÜTÇE DENGESİ VE DIŞ TİCARET DENGESİ İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1984-2018)</i>	142
Meral KUZGUN	
<i>ERKEN CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK KADINLIĞININ HAK ARAYIŞINDA SABİHA ZEKERİYA</i>	154
A. GAVRILOVA & A. YOSIFOV	
<i>FOOD, BEVERAGE, AND DAIRY: SMART SOLUTIONS.</i>	155
ÖMER SARI & Halime GÖKTAŞ KULUALP	
<i>TURİZM ÇALIŞANLARININ KURUMSAL İTİBARA YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ</i>	156
ÖMER SARI & Halime GÖKTAŞ KULUALP	
<i>ETİK KODLAR BAĞLAMINDA ŞİRKETLERİN KURUMSAL YÖNETİM İLKELERİ UYUM RAPORLARININ İNCELENMESİ</i>	166
Nermin ZAHİDE AYDIN	
<i>KİLİS GÜNLÜK HALK GAZETESİNDEKİ HABERLERE GÖRE KİLİS'TE MİLLİ BAYRAM KUTLAMALARI (1937-1939)</i>	176
Vezir AKTAŞ & Yeliz KINDAP TEPE	
<i>DÜŞMANCA NİYET YÜKLEME EĞİLİMİ ÖLÇEĞİNİN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ</i>	177
Yeliz KINDAP TEPE & Vezir AKTAŞ	
<i>EŞLERİN ALGILADIĞI ÖZERK İRADE VE PSİKOLOJİK KONTROL ÖLÇEKLERİNİN UYARLAMA ÇALIŞMASI</i>	178
Ezgi ÖREN	
<i>SAVAŞ KAVRAMININ KRİZİ VE "YENİ SAVAŞLAR" ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME</i>	179
Mehmet KORKUD AYDIN	
<i>ARAP BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMLARI (1945-1991)</i>	180
Mehmet KORKUD AYDIN	
<i>RABAT KONFERANSI VE BU KAPSAMDA TÜRK KAMUOYUNDA YAŞANAN LAIKLIK TARTIŞMALARI</i>	191
Suzan SÖNMEZ	202

MEB 9.SINIF BİYOLOJİ DERS KİTABININ İNCELENMESİ	
Sinan OKUR	
İSVİÇRE BORÇLAR KANUNU'NDA EVLENME TELLALLIĞINDAN DOĞAN BORCA DAİR YAPILAN YASAL DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	203
Sinan OKUR	
ORTAK REFERANS ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN TASLAK'TA (DRAFT COMMON FRAME OF REFERENCE-DCFR) DÜZENLENEN TEDAVİ SÖZLEŞMESİ HÜKÜMLERİNE DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME	204
Hacer TOR	
KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETİ ÇOCUKLAR RESİMLERLE NASIL ANLATIR?	205
İsmail KARATAŞ & Hacer TOR	
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AVM'LERİ TERCİH ETME NEDENLERİ VE SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİLERİ	223
Gülhan SEYHUN	
ATATÜRK'ÜN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAĞLAMINDA ÖRNEK DAVRANIŞLARI VE ETKİLERİ	243

ANKARA
28-30 EKİM 2019

KUTADGU BİLİĞ'İN VİYANA NÜSHASI'NDA BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN EKİNİN YAZIMI

Arş. Gör. Dr. Melek ÇUBUKCU

Çukurova Üniversitesi

melek0134@gmail.com

ÖZET

Kutadgu Bilig'in Uygur harfleriyle yazılmış olan Viyana (Herat) Nüshası, yazım özellikleri açısından , kelimelerin telaffuzunu vermesiyle Arap harfli metinlere göre farklılık arz eder, geleneksel yazımdan ayrılır ve yine bu durum yazımın fonetik değerleri vermesi bakımından bize kolaylık sağlar. Daha önce İslami döneme ait olan ve Uygur harfleriyle yazılmış olan metinlerin transkripsiyon metinleri olarak kullanılabileceğinden bazı çalışmalarımızda söz etmiştik. Bu çalışmada ise metinde yer alan fiil çekim eklerinden olan belirli geçmiş zaman ekinin yazımı üzerinde durulacaktır. Belirli geçmiş zaman ekinin yazımı; ek başı ünsüzünün yazımı açısından incelenecek, ötümlenmesi durumu ele alınarak, örnekler üzerinden sayısal bilgi verilecektir. Belirli geçmiş zaman eki yazımının tutarlılık gösterip göstermediği tespit edilecek; bu metinler, Klasik Uygurca dediğimiz, Manihaist ve Budist döneme ait Uygur harfli Türkçe metinler ile Tarihi Türk lehçeleri ve Çağdaş Türk lehçelerinde yer alan belirli geçmiş zaman ekinin yazım özellikleriyle karşılaştırılacak; Kutadgu Bilig'in Viyana nüshasının istinsah tarihi göz önüne alınarak, ortaya çıkan tablonun bize ne gibi veriler verdiği örneklerle açıklanacaktır.

Belirli geçmiş zaman ekinin yazımıyla ilgili pek çok çalışma yapılmış olup, İslami döneme ait Uygur harfli Türkçe metinler üzerinde bu konuda yapılmış çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Çalışmamız bu boşluğu doldurmak , farklı dönemlerde yazılmış Uygur harfli metinleri karşılaştırmak; ilgili yazımın tarihi Türk lehçeleriyle , Türkiye Türkçesi ve Çağdaş Türk lehçeleriyle olan ilişkisini görmek bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Belirli geçmiş zaman ekinin yazımı, Uygurca, İslami dönem, Manihaist ve Budist dönem, Tarihi Türk lehçeleri, Çağdaş Türk lehçeleri.

GİRİŞ

Kutadgu Bilig'in Uygur harfli Viyana nüshasının istinsah tarihi 15. yüzyıldır. Uygur harfleriyle yazılmış olan İslami dönem metinleriyle, Klasik Uygurca dediğimiz Manihaist ve Budist döneme ait olan Uygur harfli metinler arasındaki ilişkiyi kurmak bakımından bazı dillik ölçütler gerekmektedir. Bu çalışmada da belirli geçmiş zaman ekinin ek başı ünsüzünün yazımı ölçütü esas alınmıştır. Yazımın hem Uygur harfli metinlerde hem de tarihi ve Çağdaş

Türk lehçelerindeki durumu değerlendirilecek ve bu durum ilgili nüshanın tarihlendirilmesiyle ilgili bize bilgi verecektir.

Ferruh Ağca “Eski Uygurca Metinlerin Tarihlendirilişi İle İlgili Tespitler” başlıklı yazısında tarihlendirme ile ilgili şu bilgileri verir: *“Dil araştırmalarında tarihlendirme, bir dilin yüzyıllar öncesine ait tarihi bilinmeyen metinlerini, dillik ya da tarihsel bazı ölçütler yardımıyla tespit etmek olarak tanımlanabilir. Buna göre, tarihsel dönemlere ait metinlerin hangi yüzyıllarda yazıldıkları bilinmiyorsa metinleri farklı yönleriyle ele alarak tarihlendirmek mümkündür. Metinlerin yazılış tarihleri belirlenirken bir taraftan edebiyat tarihi hakkında daha ayrıntılı bilgilere erişmiş, diğer taraftan da dilde meydana gelen değişikliklerin başlangıç tarihi, zaman aralığı ve sebepleri hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmış oluruz. Bir dilin aynı çevresinde yazılmış ve yüzyıllara yayılmış olan metinlerin tarihlendirilmesiyle metinler arasındaki yazım, ses ve şekil özelliklerinde görülen farklı şekillerin sebepleri ve başlangıç zamanları daha kolay tespit edilmiş olur. Bu bakımdan tarihsel dönemlere ait Türkçe metinlerin yazılış tarihlerinin bilinmesi, sadece tarih tespiti açısından değil, aynı zamanda Türk dil ve kültür tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır.*

Türk dilinin İslâmî çevresinde yazılmış metinleri genellikle kolofonlara sahip olduğu için kolaylıkla tarihlendirilebilirken, eski Uygurca metinlerin genellikle kolofonları olmadığı için tarihlendirilmesi daha güçtür. Buna karşılık kolofonu bulunmayan ve bu sebeple de tarihi belli olmayan metinleri, yer ve kişi adları gibi tarihsel bilgiler yardımıyla tarihlendirmek mümkündür. Mesela büyük bir kısmı devleti idare edenler tarafından yazdırılan Türk runik harfli yazıtlar, yer ve kişi adları ile yazıldığı coğrafya bilindiği için kolaylıkla tarihlendirilebilmektedir. Bu anlamda Köktürklerden kalan yazıtlar 7. yüzyılın sonları ile 8. yüzyılın ilk yarısına, Uygurlardan kalan yazıtlar ise 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Aynı şekilde İslâmî çevreye ait birçok Türkçe metin, genellikle eserin sonunda kim tarafından, ne zaman ve nerede yazıldığına işaret eden kolofonlara sahip olduğu için büyük oranda tarihlidir. Mesela Türk dilinin İslâmî çevrede yazılmış ilk metinlerinden olan Kutadgu Bilig’in, orijinal nüshası bugün elimizde olmamasına rağmen, 1069 yılında yazıldığı kolofonu sayesinde bilinmektedir. Türk dilinin İslâmî çevreye ait Karahanlı, Harezmi, Eski Uygurca, Çağatay, Oğuz ve Kıpçak sahalarında yazılmış diğer eserleri de genellikle kolofonlara sahip olduğu için büyük oranda tarihlidir.

Uygurlardan kalan ve büyük bir bölümü Maniheizm ve Budist çevrelere ait olan Türkçe metinlerin yazımı, 8. yüzyıldan 14. yüzyılın sonlarına kadar yaklaşık yedi yüzyıl boyunca

devam etmiş, hatta bazı Budist metinler 17.-18. yüzyıllara kadar istinsah edilmiştir. Eski Türkçe döneminin bir parçası olarak, Maniheizt ve Budist çevrelerde yazılmış metinlerin ne zaman yazılmaya başlandığı ve sona erdiği konusu, alan üzerine çalışanlar arasında birbirinden farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Eski Uygurca metinlerin genellikle 9. yüzyılda yazılmaya başlandığı, 10.-12. ya da 13.-14. yüzyıllarda sona erdiği kabul edilmektedir.

Diğer taraftan Maniheizmin 762 yılında kabul edilişinden hareketle Maniheizt Uygur edebiyatının bu yılda başlayıp başlamadığı ya da Budist Uygur metinlerinin hangi yüzyılda yazılmaya başlandığı ve bu çevrelere ait edebiyatın ne zaman sona erdiği gibi konular da tam olarak bilinmemektedir. Bu bakımdan tarihi belli olmayan metinlerin yazılış tarihinin tespiti, edebiyat ve kültür tarihimizin bilinmeyen ya da kuşkulu yönlerinin aydınlatılmasının yanı sıra bu çevrelere ait Türkçe metinlerin zaman aralığını belirleyebilmemize de yardımcı olacaktır.

Eski Uygurca metinlerin büyük bir kısmında, yazılış tarihine işaret eden kolofon yoktur ve dolayısıyla metinlerin çoğu tarihsizdir. Kolofona sahip olan metinlerin yazılış tarihleri de on iki hayvanlı Türk takvimine göre ifade edildiği için, işaret edilen tarihin hangi yılı karşıladığı çoğu kez belirsiz kalmaktadır. Bu sebeple kolofonu bulunan Eski Uygurca metinlerin yazıldığı yılı gösteren tarihin de metnin dil özellikleriyle karşılaştırılarak güvenilirliğini kontrol etmek gerekmektedir” (Ağca, 2014).

BULGULAR¹

1. İslami Döneme Ait Olma Kutadgu Bilig’in Uygur Harfli Viyana Nüshası’nda Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı

D YAZIMI

70 örnekte görülür. Örneklerin tamamında ek başı ünsüzü ötümlenmesine uyar.

aydı (KB 1896-7; KB 1930-17; KB 1947-5)

bekledin (KB 1917-1)

berdin (KB 1784-31)

bildin (KB 1941-29; KB 1942-30)

bilmedin (KB 1674-21)

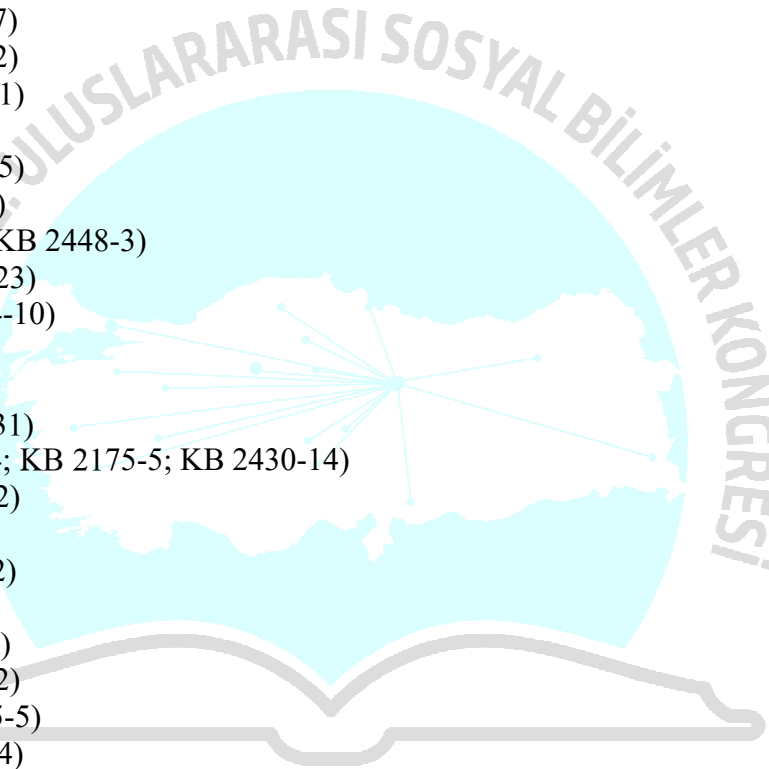
buldum (KB 1601-23)

duddı (KB 1612-34; KB 1685-34; KB 1695-9; KB 1696-10; KB 1721-35; KB 1722-36; KB 1768-15)

eddi (KB 1888-24)

¹ Kutadgu Bilig’in Viyana Nüshası, Huastuanift ,İyi ve Kötü Prens Öyküsü’ndeki örnekler, Melek Çubukcu’nun “İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinler (2019) ” adlı doktora tezinden alınmıştır.

ıdtı (KB 1580-1)
ışiddi (KB 1684-33; KB 1696-10)
ışiddim (KB 1677-25)
kıldım (KB 1603-25; KB 1646-29)
kirdi (KB 1581-2)
koğdı (KB 1773-20)
kördüm (KB 1963-21)
kör-medim (KB 1587-8)
kuğez-di (KB 1723-1)
künde (KB 1814-3)
kül-medim (KB 1587-8)
koğurdi (KB 1883-19)
okudı (KB 1580-1)
sevün-di (KB 1872-7)
sirmedi (KB 1718-32)
söz-lediñ (KB 1917-1)
sırdı (KB 1721-35)
söz-lediñ (KB 2175-5)
tapınd-ı (KB 1723-1)
tegdi (KB 1772-19; KB 2448-3)
teg-medi (KB 1860-23)
tegü-met-i (KB 1794-10)
toldı (KB 1635-18)
tığdı (KB 1586-7)
tur-madı (KB 1682-31)
uğdum (KB 1903-14; KB 2175-5; KB 2430-14)
ün-dedi (KB 1805-22)
urdu (KB 1805-22)
urun-dı (KB 1600-22)
yaddı (KB 1606-28)
yağudı (KB 1631-14)
yaruddı (KB 2017-32)
yaz-madıñ (KB 2175-5)
yedür-ti (KB 1720-34)
yiddi (KB 1676-23)
ęddi (KB 2017-32)
ęrdi (KB 2225-25; KB 2225-25)
ęşiddi (KB 1589-10)
ęşid-dim (KB 1832-23 ; KB 2526-17)
ęt-ledim (KB 1646-29)
oğdi (KB 1931-18; KB 1946-4)
oñdi (KB 2179-9; KB 2490-14)
opdi (KB 1601-23)
otun-dım (KB 2439-13)

T YAZIMI**Ötüm Benzeşmesine Uyan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri**

42+ 22 örnekte görülür.

açtı (KB 1644-27;KB 1817-7;KB 2521-12)

art-tı (KB 1654-37)

ayıt-tı (KB 1930-17; ayıttı KB 1582-3; KB 1590-11)

bahtı (KB 1752-30)

basıt-tı (KB 2369-17)

bastı (KB 1968-26; KB 2425-9)

besüt-ti (KB 1905-17)

biriş-ti (KB 1695-9)

büt-ti (KB 1886-22)

buztı (KB 2021-2; KB 2026-7; KB 2093-12)

çıktı (KB 1604-26)

eşit-ti (KB 2164-25)

etti (KB 1888-24)

işitti KB 1684-33; KB 1696-10)

işit-ti (KB 1665-11)

kaçt-ı (KB 1773-20)

keçt-i (KB 1695-9)

ket-ti KB 1654-37)

kılt-ı (KB 1886-22)

munğattı (KB 1613-35)

sançtı (KB 2026-7)

seçilti (KB 1843-6)

sevit-ti (KB 1751-29)

titti (KB 1783-30)

toğtı (KB 1654-38 b.; KB 1790-6 b.)

toltı (KB 1625-8 toltı (KB 1692-6)

töret-ti (KB 1922-8)

tuş-tı (KB 2340-20)

tuttı (KB 1612-34;KB 1685-34;KB 1695-9;KB 1696-10;KB 1721-35;KB 1722-36;KB 1768-15; tut-tı KB 2418-2)

tuut-tı (KB 1908-20)

töret-ti (KB 2227-27)

yarat-tı (KB 2227-27)

yaruttı (KB 2017-32)

yattı (KB 1606-28)

yet-ti (KB 1890-27)

yitti (KB 1676-23)

yitür-tım (KB 1613-35)

yumıt-tı (KB 1795-11)

eşit-ti (KB 1751-29; KB 1872-7; KB 1887-23; eşitti KB 1589-10)

eşit-tim (KB 1832-23; KB 1903-14);KB 2517-8 ;KB 2526-17)

etti (KB 2017-32)

Ötüm Benzeşmesine Uymayan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

114 + 140 örnekte görülür.

açıl-tı (KB 1607-29; KB 1643-26; KB 2096-15)
açıl-tı (KB 1811-28)
ada-tı (KB 1764-11)
adırtı (KB 1845-8; adır-tı KB 2080-31)
ağır-latı (KB 1717-31; KB 1764-11; KB 1766-13; ağırlatı KB 1770-17)
alt-ı (KB 2425-9)
anun-tı (KB 1675-22)
aytı (KB 1591-13; KB 1601-23; KB 1623-6; KB 1633-16; KB 1641-24; KB 1645-28; KB 1656-2; KB 1658-4; KB 1665-11; KB 1666-13; KB 1677-25; KB 1815-4; KB 1832-23; KB 1835-27; KB 1848-10; KB 1850-13; KB 1892-1; KB 1894-4; KB 1896-7; KB 1903-14; KB 1909-21; KB 1911-23; KB 1917-1; KB 1921-7; KB 1937-25; KB 1947-5; KB 1948-6; KB 1974-2; KB 2146-29; KB 2175-5; KB 2181-12; KB 2265-4; KB 2269-9; KB 2394-7; KB 2417-1; KB 2430-14; KB 2434-18; KB 2526-17; KB 2528-20)
aytı (KB 1791-7)
bartı (KB 1592-14; KB 1604-26; KB 1693-7; KB 1770-17)
bartı (KB 1635-18)
baş-laı (KB 1952-10)
batı (KB 1588-9)
bayumatı (KB 2031-12)
berti (KB 1607-29; KB 1658-4; KB 1666-13; KB 1679-28; KB 1719-33; KB 1727-5; KB 1764-11; KB 1766-13; KB 1940-28)
berti (KB 1612-34; KB 1805-22; KB 1817-7; KB 1835-27; KB 1850-13; KB 1873-8; KB 1892-1; KB 1896-7; KB 1905-17; KB 1911-23; KB 1918-3; KB 1930-17; KB 1948-6; KB 2007-5; KB 2070-21; KB 2181-12; KB 2269-9; KB 2435-20)
bilti (KB 1845-8)
bilt-i (KB 1935-22)
boltı (KB 1589-10; KB 1644-27; KB 1647-30; KB 1693-7; KB 1694-8; KB 1694-8; KB 1797-14; KB 1814-3; KB 1816-5; KB 1830-20; KB 1842-5; KB 1860-23; KB 1866-1; KB 1907-19; KB 1914-26; KB 1916-28; KB 1979-7; KB 1996-25; KB 2035-16; KB 2092-11; KB 2093-12; KB 2097-16; KB 2097-16; KB 2106-25; KB 2111-30; KB 2116-35; KB 2140-23; KB 2162-23; KB 2181-12; KB 2182-13; KB 2196-27; KB 2210-10; KB 2221-21; KB 2232-3; KB 2257-57; KB)
budır-tı (KB 1600-22)
bulıl-tı (KB 1664-10)
bultı (KB 1684-33; KB 1752-30; KB 1753-31; KB 1818-8; KB 1890-27)
bultı (KB 1774-21)
burtı (KB 1937-25)
busultı (KB 2302-15)
erig-lenti (KB 1586-7)
erti (KB 1936-23)
erti (KB 2175-5)
ıdtı (KB 1580-1)
için-ti (KB 1642-25)
imid-ti (KB 1642-25)
indetı (KB 1588-9; indet-i KB 1889-26)
ış-leı (KB 1952-10)
itil-ti (KB 1772-19)
kalt-ı (KB 1592-14)

katıltı (KB 2252-22)
keçürti (KB 1888-24)
keder-ti (KB 1653-36; KB 1771-18)
kedti (KB 2172-1)
kelt-i (KB 1676-23)
kelti (KB 1713-27; KB 1798-15)
kesil-ti (KB 2516-7)
kılmatı KB 1723-1)
kılta (KB 1582-3;KB 1584-5;KB 1605-27;KB 1611-33;KB 1687-1;KB 1760-7;KB 1803-20;KB 1804-21;KB 2222-22)
kılta (KB 1765-12; KB 1765-12; KB 1774-21)
kıl-tı KB 2258-28)
kıl-ti (KB 1716-30)
kirmet-i (KB 1792-8)
kiş-e-ti (KB 1838-1)
koğtı (KB 1722-36 ; koğtı KB 2017-32)
kopur-tı (KB 1751-29)
koyıltı (KB 1774-21)
kutul-tı (KB 1654-37)
koğer-ti (KB 1717-31; KB 1783-30; koğerti KB 1771-18)
koğti (KB 1582-3)
koğun-ti (KB 1581-2; KB 1769-16)
koğur-ti (KB 1642-25)
okıta (KB 1582-3; KB 1791-7)
onğar-tı (KB 1643-26)
ötün-ti (KB 1585-6)
sevin-ti (KB 1684-33)
sıgta (KB 1607-29)
sın-a-tı (KB 1752-30)
sın-a-tı KB 1716-30)
sın-ti (KB 1615-37)
söz-leti (KB 1655-1; KB 2518-9)
sışul-ti (KB 1773-20)
tapıntı (KB 1606-28; tapın-tı KB 1652-35)
tapın-tı (KB 1941-29)
tegü-met-i (KB 1794-10)
tepr-e-meti (KB 1606-28)
teril-ti (KB 1614-36; KB 1697-11)
tın-matı (KB 1808-25)
tiril-ti (KB 1787-2)
turtı (KB 1644-27)
tusul-ti (KB 1653-36)
tız-ti (KB 1786-1)
tızul-ti (KB 1772-19)
uçuz-latı (KB 1717-31)
ul-e-ti (KB 1786-1)
ündet-i (KB 1655-1)
urtı (KB 2308-21)
yakıl-tı (KB 2137-20)
yantı (KB 2395-8)

yaz-matı (KB 1718-32)
yaztı (KB 2516-7)
yedür-ti (KB 1720-34)
yok-latı KB 1805-22)
yor-ı-tı (KB 2265-5)
ağır-latı (KB 1692-6)
erti (KB 1642-25)
erti (KB 2174-3; KB 2226-26; KB 2226-26; KB 2525-16; KB 1592-14; KB 1635-18; KB 1646-29; KB 1921-7)
öğren-m-e-ti (KB 1682-31)
öğretü-meti (KB 1794-10)
okun-ti (KB 1859-22)
olti (KB 1793-9; KB 1885-21)
oñtı (KB 2111-30)
otun-ti (KB 1590-11)
otun-tum (KB 2174-3)
otun-tum (KB 2525-16)

2. Manihaist Döneme Ait Olan Uygur Harfli Huastuanift'teki Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı

D YAZIMI

Ötüm Benzeşmesine Uyan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

23 + 20 örnekte görülür.

alkanmadımız (HUAS 98; HUAS 98)
baçadımız (HUAS 62; HUAS 62)
baçamadımız (HUAS 120; HUAS 120)
badımız (HUAS 110; HUAS 110)
barmadımız (HUAS 126; HUAS 126)
berddi (İKPO 69-1)
birdımız (HUAS 111; HUAS 111; HUAS 63; HUAS 63)
birtğimiz (HUAS 154; HUAS 154)
igdedimiz (HUAS 42; HUAS 42)
işledimiz (HUAS 50; HUAS 50)
kelürdi (HUAS 105; HUAS 105)
kürledimiz (HUAS 48; HUAS 48)
ölürdümüz (HUAS 38; HUAS 38; HUAS 48; HUAS 48)
sıdımız (HUAS 119; HUAS 92)
tamgaladımız (HUAS 80)
tegmedi (HUAS 100)
tutmadımız (HUAS 99)
uduntumuz (HUAS 66)
umadımız (HUAS 108; HUAS 132; HUAS 133; HUAS 156)
yidimiz (HUAS 49)
yilviledimiz (HUAS 47)
yorıduk (HUAS 142)
yorımadımız (HUAS 154)

Ötüm Benzeşmesine Uymayan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

8+6 örnekte görülür.

açıldığımız (HUAS 37; HUAS 37)
agıldığımız (HUAS 84; HUAS 84)
agıldığımız (HUAS 37; HUAS 37)
antıldığımız (HUAS 43; HUAS 43)
artıldığımız (HUAS 46; HUAS 46)
kamışıldığımız (HUAS 84; HUAS 84)
tutduk (HUAS 116)
ürkitdiğimiz (HUAS 37)

T YAZIMI**Ötüm Benzeşmesine Uyan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri**

1 örnekte görülür.

töktümüz (HUAS 111)

Ötüm Benzeşmesine Uymayan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

23 +46 örnekte görülür.

bıldığımız (HUAS 71;HUAS 71;HUAS 72;HUAS 72;HUAS 73;HUAS 73;HUAS 75;HUAS 75;HUAS 77;HUAS 77)
boltumuz (HUAS 39;HUAS 39;HUAS 44;HUAS 44;HUAS 79;HUAS 79)
egsütümüz (HUAS 156; HUAS 156; HUAS 92; HUAS 92)
erti (HUAS 103;HUAS 103;HUAS 107;HUAS 107;HUAS 115;HUAS 115;HUAS 116;HUAS 116;HUAS 124;HUAS 124;HUAS 128;HUAS 128;HUAS 129;HUAS 129;HUAS 131;HUAS 131;HUAS 89;HUAS 89)
ıldığımız (HUAS 112; HUAS 112)
ınantığımız (HUAS 79)
ınantığımız (HUAS 79)
kergetğimiz (HUAS 156; HUAS 156)
kergetğimiz (HUAS 93; HUAS 93)
kıldığımız (HUAS 42;HUAS 42;HUAS 53;HUAS 53;HUAS 64;HUAS 64)
korkıttığımız (HUAS 36; HUAS 36)
tapıntımız (HUAS 68; tapıntımız HUAS 66)
tayantığımız (HUAS 79)
tıdıntı (HUAS 100)
tutuntı (HUAS 100)
uduntumuz (HUAS 66)
urtumuz (HUAS 37)
yağıltığımız (HUAS 153; HUAS 52)
yüküntümüz (HUAS 65; HUAS 67)
yüntümüz (HUAS 37)

3. Budist Döneme Ait Olan Uygur Harfli İyi ve Kötü Prens Öyküsü'nde Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı

D YAZIMI

Ötüm Benzeşmesine Uyan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

40+ 37 örnekte görülür.

atlanturdu (İKPÖ 1-1)
bardı (İKPÖ 53-6; İKPÖ 59-7; İKPÖ 79-1)
bèrdi (İKPÖ 44-1; İKPÖ 51-1; İKPÖ 56-1; İKPÖ 60-7; İKPÖ 70-4; İKPÖ 7-1; İKPÖ 8-6; ber-di İKPÖ 7-4)
bèrdi-ler (İKPÖ 13-2; İKPÖ 23-2; İKPÖ 23-6)
bulmadı (İKPÖ 10-5)
erdım (İKPÖ 5-5)
ıgladı (İKPÖ 5-6)
kigürdi (İKPÖ 25-3)
kirdi (İKPÖ 4-1; İKPÖ 41-7; İKPÖ 42-7; İKPÖ 45-7; İKPÖ 56-5)
körđi (İKPÖ 2-8)
mañradı (İKPÖ 58-4)
olurđı (İKPÖ 71-2)
ög-siredi (İKPÖ 61-6)
ögürdiler (İKPÖ 53-2)
öntürdi (İKPÖ 28-6)
sıktadı (İKPÖ 58-7; İKPÖ 61-4)
sözledi (İKPÖ 73-5)
tapladı (İKPÖ 15-5)
taplamadı (İKPÖ 15-2)
tèdi (İKPÖ 14-3)
tèdi-ler (İKPÖ 42-6; İKPÖ 43-6; İKPÖ 43-6; İKPÖ 74-5)
tegdi (İKPÖ 111-1; İKPÖ 36-6; İKPÖ 42-8; İKPÖ 53-7; İKPÖ 60-7)
tegdiler (İKPÖ 33-8)
turdı (İKPÖ 60-6; İKPÖ 65-6)
turgurđı (İKPÖ 31-6)
tükemedi (İKPÖ 27-4)
udıdı (İKPÖ 56-3)
udıñ (İKPÖ 55-5)
ulıdı (İKPÖ 61-4)
ul-ıdı-lar (İKPÖ 77-2/3)
umadı (İKPÖ 15-9; İKPÖ 37-3)
unamadı (İKPÖ 19-6; unama-dı İKPÖ 20-4)
unamadı-lar (İKPÖ 32-8; İKPÖ 32-8)
urđı-lar (İKPÖ 63-6)
üzülmedi (İKPÖ 7-3)
yarlıg-kadı (İKPÖ 11-3; İKPÖ 16-3; İKPÖ 27-3; İKPÖ 6-6; İKPÖ 9-5; yarlıgka-dı İKPÖ 21-8; yarlıg-kadı İKPÖ 4-4; İKPÖ 5-7; yarlıg(k)adı İKPÖ 45-6; İKPÖ 78-3; İKPÖ 8-3)
yarlıg-kamadı (İKPÖ 19-3)
yarlıgkadı (İKPÖ 10-2)

Ötüm Benzeşmesine Uymayan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

Örneğine rastlanmaz.

T YAZIMI**Ötüm Benzeşmesine Uyan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri**

14+11 örnekte görülür.

açtı (İKPÖ 33-4)
ayıt(t)ı (İKPÖ 41-5; İKPÖ 53-4; İKPÖ 54-8; ayıt(t)ı İKPÖ 12-6; İKPÖ 5-2)
bértti (İKPÖ 69-1)
elit(t)i (İKPÖ 67-6)
kavıştı (İKPÖ 52-6)
kemişti (İKPÖ 61-6)
kölitti (İKPÖ 65-6)
kuçuştı (İKPÖ 52-8)
öpişti (İKPÖ 52-8)
sıktaştı-lar (İKPÖ 53-1/2)
tüştü (İKPÖ 61-7)
yarat(t)ı (İKPÖ 31-5)
yét(t)i (İKPÖ 31-4; İKPÖ 31-5; İKPÖ 33-8; İKPÖ 36-3; İKPÖ 37-1; İKPÖ 39-5; İKPÖ 49-4; İKPÖ 50-4)

Ötüm Benzeşmesine Uymayan Ek Başı Ünsüzü Örnekleri

45+ 52 örnekte görülür.

ötünti (İKPÖ 19-2; İKPÖ 37-4; İKPÖ 4-7 ; İKPÖ 5-3; İKPÖ 6-4; İKPÖ 7-8)
ötün-ti (İKPÖ 25-8 /9; İKPÖ 44-7; İKPÖ 47-5 /6)
ötünti-ler (İKPÖ 24-8; İKPÖ 9-1 ; ötün-ti-ler İKPÖ 77-5/6)
açıntı (İKPÖ 67-7; İKPÖ 68-2)
altı (İKPÖ 20-1)
bełgürti (İKPÖ 67-2)
boltı (İKPÖ 16-1; İKPÖ 26-2; İKPÖ 28-1; İKPÖ 47-2; AY7 933)
boltı-lar (İKPÖ 68-4; İKPÖ 72-4)
boltuñuz (İKPÖ 66-7; İKPÖ 69-5; İKPÖ 77-7)
bultı (İKPÖ 68-3)
bultum (İKPÖ 55-2)
bultuñuz (İKPÖ 55-1)
busantı (İKPÖ 55-4; İKPÖ 62-3)
edgidti (İKPÖ 72-3)
erti (İKPÖ 10-4; İKPÖ 10-9; İKPÖ 1-2; İKPÖ 1-3; İKPÖ 1-3; İKPÖ 23-8; İKPÖ 24-5; İKPÖ 24-6; İKPÖ 29-1; İKPÖ 30-5; İKPÖ 49-2)
ıdtı (İKPÖ 35-7)
ıdtı-lar (İKPÖ 31-3)
ıdtımız (İKPÖ 49-3)
kaltı (İKPÖ 20-1; İKPÖ 31-3; İKPÖ 38-5; İKPÖ 64-7; İKPÖ 68-4; İKPÖ 7-5; İKPÖ 7-6; İKPÖ 77-3)

kaltı-lar (İKPÖ 36-1)
keltim (İKPÖ 48-4)
keltiņ (İKPÖ 5-3)
keltiņiz (İKPÖ 4-6; İKPÖ 47-4)
kıl-tı (İKPÖ 59-7; kıl-tı İKPÖ 76-1/2)
kod-tı (İKPÖ 66-1; İKPÖ 76-3)
koltı (İKPÖ 7-4; İKPÖ 51-2)
olğurtı (İKPÖ 46-3; İKPÖ 66-3; İKPÖ 70-6)
oztum (İKPÖ 61-1)
oztuņ (İKPÖ 54-5)
öglenti (İKPÖ 62-1)
ölti (İKPÖ 62-7)
ölti-ler (İKPÖ 54-3)
önti (İKPÖ 46-1; İKPÖ 65-2)
sakıntı (İKPÖ 10-8; İKPÖ 12-4; İKPÖ 28-8; İKPÖ 29-5; İKPÖ 36-8; İKPÖ 45-2; İKPÖ 56-6; İKPÖ 57-7; İKPÖ 72-7; sak-ıntı İKPÖ 66-8/9)
sevinti-ler (İKPÖ 53-2/3)
süzülti (İKPÖ 47-1)
taltı (İKPÖ 41-6)
tıntılar (İKPÖ 34-1)
tutuztı (İKPÖ 67-8)
yadıltı (İKPÖ 7-2)
yèrinti (İKPÖ 68-5)
yokadı (İKPÖ 54-1; İKPÖ 54-2)

4. Tarihi Türk Lehçelerinde Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı

Orhon Türkçesi

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi ekleriye çekimlenir. l, r, n ünsüzlerinden sonra “t”, diğer ünsüzler ve ünlülerden sonra ise “d” gelir. Ötüm uyumu tam olarak oluşmamıştır.

T.1.Ş. -DXm

T.2.Ş. -DXñ, -DXg

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DXmXz

Ç.2.Ş. -DXñXz, -DXgXz

Ç.3.Ş. -DI

Bazen sedalı ünsüzle biten bir fiil sedasız ünsüze sahip ek almaktadır. ...altım (BK. D. s.63)
Bazen de sedasız ünsüzle biten bir fiil sedalı ünsüze sahip ekle kullanılmaktadır. tikdim (D. s.55) Aynı fiilin hem sedalı hem sedasız ünsüzlü eklerle kullanıldığı da görülmektedir. boldı (KT. D. s. 54) ~ boltı (BK. D. s. 66); ...ıldı (BK. D. s. 62) ~ ...ıltı (BK. D. s. 62) (Özdarendeli, 2005)

Uygurca

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi ekleriye çekimlenir.Ötüm uyumu tam olarak oluşmamıştır.

T.1.Ş. -DXm

T.2.Ş. -DXñ

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DXmXz

Ç.2.Ş. -DXηXz, -DXηXzlAr

Ç.3.Ş. -DIIAr

Karahanlı Türkçesi

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi ekleriye çekimlenir. Ek başı ünsüzü genellikle ötüm benzeşmesine uyar.

T.1.Ş. -DIm, -Dum

T.2.Ş. -DIη, -DUη

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DImIz, -DUmUz

Ç.2.Ş. -DIηIz, -DUηUz

Ç.3.Ş. -DIIAr

Karahanlı sahasında ekin başındaki ünsüzün sedalı-sedasız olması konusunda, A. B. Ercilasun, Kutadğu Bilig gramerinde Kutadğu Bilig'in nüshalar arasında değişik bir görünüş arz ettiğini ancak Arap harfleriyle yazılmış olan B, C nüshalarında durumun istikrarlı olduğunu ve buna bakarak da Kutadğu Bilig'deki görülen geçmiş zaman ekinin ünsüz uyumuna tabi olduğunu söylemektedir. (Ercilasun,1984). Atebetü'l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet'te de ünsüz uyumu söz konusudur.

Harezmi Türkçesi

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi ekleriye çekimlenir.

T.1.Ş. -DIm, -Dum

T.2.Ş. -DIη, -DUη

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DUk (Çoğunlukla -K kullanılır.), -dImIz, -dUmIz, -dImUz

Ç.2.Ş. -DIηIz, -DUηIz, -DUηUz, -dIηIzlAr

Ç.3.Ş. -DIIAr (Sadece düz şekilleri kullanılır: koptılar, kuçdı, kuçtı)

Harezmi Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki -d, hem sedalı, hem sedasız şekilleriyle kullanılmaktadır. Sonu ünlü ile biten ya da sedasız bir ünsüzle biten fiillere geldiğinde herhangi bir değişime uğramaz. Sedasız bir ünsüzle biten fiillere geldiğinde ise ünsüz benzeşmesi sonucu, -t olur. Sedalı-sedasız ya da düzlük yuvarlaklık uyumu Kısasü'ül Enbiya dışındaki eserlerde daha istikrarlıdır. Kısasü'l-Enbiya'da aynı fiil hem sedalı, hem sedasız ek alabilmektedir. “saçdılar (K.E 96r-9) saçtılar (K.E 96r-5), uruşdılar (K.E 16r 9) uruştılar (K.E 142r 7), tutdum (K.E 71r-15) tuttum (K.E 212v2), öltürdüs (K.E 21r-10) öltürdis (KE. 130r-21), talaşdı (KE. 37r15) talaşdı (KE. 20v13), tegdük (KE. 209r-1) tegdimiz (KE. 208v-18), boldusuz (KE. 223v15) boldusuz (KE. 196v1) (Özdarendeli, 2005)

Kıpçakça

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi ekleriye çekimlenir.

T.1.Ş. -DIm, -Dum, -DIm men

T.2.Ş. -DI_İ, -DU_İ, -DI_İ sen

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DIK, -DUK, -DUK biz

Ç.2.Ş. -DI_İIz, -DU_İIz, -DI_İIzLAR

Ç.3.Ş. -DI_İAR, -DI anlar, -DI_İAR

Görülen geçmiş zaman eki –d’dir. Sedasız bir ünsüzle kullanıldığında –t’ye dönüşür. Kıpçak Türkçesinde sedalı-sedasız uyumu tamamen vardır diyebiliriz. Ancak bazı eserde birkaç örnekte sedasız ünsüzlerden sonra –t- kullanılması gerekirken –d- kullanıldığı görülmektedir. Oğuzcalaşma meselesinde Kıpçakça unsurları en fazla muhafaza eden G.T’de, ve gramer kitabı olan T.Z’de sedalı-sedasız uyumu tamdır. MG’ de uyumsuz sadece bir örnek vardır. sançdı (M.G. 76a-6) C.C.’tada karşımıza çıkan teyiş- diler (C.C. 123-7) örneği vardır. Yine bir gramer kitabı olan K.İ’ta müellifi Ebû Hayyâm’ın da açıkladığı gibi görülen geçmiş zaman eki –d-, ünsüz uyumuna bağlı olarak –t’ye dönüşmektedir. Bununla birlikte ekin yazımında düzensizlik dikkati çekmektedir. Ekin t’li olarak kullanılması gereken durumlarda d’li olarak kullanıldığı görülür: uçdı (K.İ V23a10), sökdı (K.İ. V1769), körüşdı (K.İ.V27a7)10 . Bazen aynı fiil kökü görülen geçmiş zaman ekinin hem sedalı hem sedasız şekilleriyle kullanılmıştır: çapdılar (M.G.96a-4) çaptılar(M.G. 96a-5) (Özdarendeli, 2005).

Çağatayca

-DI, -DU + iyelik kökenli kişi eklerine çekimlenir.

T.1.Ş. -DI_İm, -DU_İm

T.2.Ş. -DI_İ, -DU_İ

T.3.Ş. -DI

Ç.1.Ş. -DIK, -DUK

Ç.2.Ş. -DI_İIz, -DU_İUz

Ç.3.Ş. -DI_İAR

Bu ekin ünsüz uyumuna tam olarak uyduğundan bahsedilemez. Tonsuzdan sonra genelde tonsuz gelse de bu bir kural değildir. Zaman zaman tonlu ünsüz ekler de gelmekte ve ünsüz uyumunu bozmaktadır. tartdum (Ş.T. 100a-17), öpdı (Ş.T. 93b-14), tüşdı (Ş.T. 73a-4).Tonlu ünsüzlü fiil tabanlarına ise genellikle tonlu ünsüzlü ekler gelir.

5. Çağdaş Türk Lehçelerinde Belirli Geçmiş Zaman Ekinin Yazımı

Türkiye Türkçesi

Bu kipin çekimi –DI / -DU ekiyle yapılır. Ek başı ünsüzü ötüm benzeşmesine genellikle uyar.

Azerbaycan Türkçesi

Bu kipin çekimi –dı / -du ekiyle yapılır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak ekin tonsuz şekilleri yoktur.

Türkmen Türkçesi

Çekim -dı / -di, -du/ -dü ekleriyle yapılır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak ekin tonsuz şekilleri yoktur.

Özbek Türkçesi

Ünlü ve ünsüz uyumlarına uymaksızın hep “-di” eki ile çekimlenir.

Yeni Uygur Türkçesi

(-DX) + iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir. Ek, hem tonlu-tonsuz hem de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar. Yeni Uygurcada /i/ sesi olmadığı için ekin “-di” şekli yoktur. Ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra -di, -du, -dü; tonsuz ünsüzlerden sonra ise -tı, -tu, -tü gelir.

Kazakça

“-dı, -di, -tı, -ti” + iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir.

Kırgızca

“-DI, -DU”+ iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir. Tonlu harflerden sonra d’li; tonsuz harflerden sonra ise t’li şekiller kullanılır.

Tatarca

-dı / -de, -tı / te + iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir.

Başkurçça

(-DX, -nX, -zX) + iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenir. Ünlüyle biten fiillerden sonra kalınlık-inceciklik ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre -nı, -ni, -nu, -nü; r, w, y, z den sonra -zı, -zi; l, m, n, ŋ den sonra -dı, -di, -du, -dü; tonsuzlardan sonra ise -tı, -ti, -tu, -tü kullanılır. (Ercilasun, 2007)

SONUÇ

1. Kutadgu Bilig’in Viyana nüshasında, belirli geçmiş zaman eki genellikle “d” ile yazılır.”d”li yazım örneklerinin tamamında ötümlenmesi görülürken; “t” li yazımlarda ötümlenmesi genellikle görülmez. Kutadgu Bilig’in Viyana nüshasında örneklerin tamamına bakıldığında; ötümlenmesinin genellikle görülmediği tespit edilmiştir. Kutadgu Bilig’in Viyana nüshasında, ötümlenmesi genellikle ön ünlülü kelimelerde görülür. Art ünlülü kelimelerde ise genellikle ötümlenmesi görülmez.

2. Manihaist döneme ait olan Huastuanıft’te belirli geçmiş zaman ekinde “d” li yazımın “t”li yazımdan fazla olduğu görülür. “d”li yazımda genellikle ötümlenmesi görülürken; “t”li yazımda genellikle ötümlenmesi görülmez. Huastuanıft’te örneklerin tamamına bakıldığında ötümlenmesinin genellikle görülmediği tespit edilmiştir. Huastuanıft’te , ötümlenmesi genellikle ön ünlülü kelimelerde görülür. Art ünlülü kelimelerde ise genellikle görülmez.

3. Budist döneme ait olan İyi ve Kötü Prens Öyküsü’nde belirli geçmiş zaman ekinde “t” li yazımın “d”li yazımdan fazla olduğu görülür. “d”li örneklerin tamamında ötümlenmesi görülürken; “t”li yazımda genellikle ötümlenmesinin olmadığı görülür. Huastuanıft’te örneklerin tamamına bakıldığında ise genellikle ötümlenmesinin olduğu tespit edilmiştir. Huastuanıft’te , ötümlenmesi genellikle ön ünlülü kelimelerde görülür. Art ünlülü kelimelerde ise genellikle ötümlenmesi görülmez.

4. Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası'nı Klasik Uygurca metinleriyle karşılaştırdığımızda, Manihazime ait olan Huastuanift ile arasında ötümlenmesinin genellikle görülmemesi açısından benzerlik bulunduğu görülür. Budist döneme ait olan İyi ve Kötü Prens Öyküsü ise bu açıdan, iki metinden de farklılık arz eder.

5. Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası'nı Tarihi Türk lehçeleri ile karşılaştırdığımızda, Karahanlı Türkçesi ve Kıpçak Türkçelerinden farklı olduğunu, Harezmi ve Çağatay Türkçeleriyle ise benzer bir durum sergilediğini görmekteyiz.

6. Kutadgu Bilig'in Viyana Nüshası'nı Çağdaş Türk lehçeleri ile karşılaştırdığımızda; ötümlenmesinin görülmemesi açısından, Azerbaycan, Türkmen ve Özbek Türkçeleriyle benzerlik gösterdiğini görürüz. Nüsha, Yeni Uygurca, Kzakça, Kırgızca, Tatarca ve Başkurtça'dan ise farklılık gösterir.

7. Kutadgu Bilig'in Arap harfli nüshalarının istinsah tarihinin 11. yy'a ait olduğu bilinir ; fakat Uygur harfli Viyana Nüshası 15. yy da istinsah edilmiştir. Bu açıdan bakınca, nüshanın, Karahanlı Türkçesi özelliklerinden farklılık arz etmesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesi metinleriyle ise benzerlik göstermesi açıklanabilir bir durumdur. Tarihi Türk lehçelerinden olan Kıpçak Türkçesinden farklılık göstermesini de belki şu şekilde açıklayabiliriz:

Orta Türkçe döneminde Türk dilinin Batı kolunu Kuman-Kıpçak ve Oğuz boylarına mensup olan Türkler'in lehçeleri meydana getirir. XIII. yüzyılda teşekkül eden ve değişik dil özellikleri gösteren yeni yazı dillerinin ortaya çıkışı, o zamanki yazı dili Karahanlı Türkçesi ile (Hâkâniye Türkçesi) farklı özelliklere sahip olan Oğuz ve Kıpçak gibi Türk boylarının batıya doğru göçleri ve farklı bölgelere yayılmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. Kıpçaklar uzun süre Türkmenler'le birlikte yaşadıklarından Kıpçak Türkçesi ile Türkmen Türkçesi arasında çok yakın ilişki vardır. Kıpçak Türkçesi hakkındaki en eski bilgiler Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânü lügâti't-Türk'ünde Oğuz Türkçesi ile birlikte geçer. Bu bilgilerden iki lehçenin birbirine benzediği anlaşılmaktadır. Bu lehçeleri konuşan gruplardan birinin zamanla kuzeye, diğerinin güneye göç ederek ayrı siyasî teşkilât ve sınırlarla birbirinden uzaklaşmaları iki lehçede bazı farkların meydana gelmesine yol açmıştır. Ancak Mısır'da bu iki Türk kavminin yeniden bir araya geldiği dönemlerden kalan dil yâdigârlarında Türkmen ve Kıpçak Türkçesi özelliklerinin kesin olarak ayırt edilmesinde çeşitli güçlükler ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyıldan itibaren Suriye ve Mısır'da Memlük Kıpçakçası ile yazılan bu eserlerin dili tam bir birlik göstermez. Bazı eserler için yazarları "Türkçe, halis Türkçe, Kıpçakça, Türkmence" gibi tabirler kullanmışlardır. Bunlarla ne kastedildiği, aralarındaki farklılıkların ne olduğu tam olarak açıklanamamıştır (Yücel, 2002, 421-424.).

KAYNAKLAR

Ağca, F. (2014), "Eski Uygurca Metinlerin Tarihlandırilişi İle İlgili Tespitler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 21, 1, 1-14.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. (Hazırlayanlar: Eraslan, K. ; Serkaya, O. F.; Yüce N.). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I Metin*. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata, A. (2002), *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*, Türk Dilleri Araştırmaları, İstanbul.

BK. Bilge Kağan Yazıtı

CC. Gronbech, Kaare (1942) *Codex Cumanicus*, Einar Munksaard, Kopenhag.

Çubukcu, M. (2019). “İslami Döneme Ait Uygur Harfli Türkçe Metinlerin Yazım Özellikleri” (Yayımlanmış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana.

Ercilasun, A. B. (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yay.

Ercilasun, A. B. (1984) *Kutadgu Bilig Grameri –Fiil-*, Gazi Üniv. Yay. Ankara.

GT. Karamanlioğlu, A. F. (1989) *Gülistan Tercümesi*, TDK. Ankara.

Himran, S. (1941). *Huastuanift Von Le Coq'un İngilizce Tercümesinden*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KE. Ata, A. (1997) *Kıyasu'l-Enbiya Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, TDK, Ankara.

Kİ .Caferoğlu, A. (1931) *Abû-Hayyân: Kitâp al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk*, Horoz Basımevi, İstanbul.

Köken, V.(1998). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (Metni Düzenleyen , Fransızcaya Çeviren ve Yorumlayan James Russel Hamilton). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KT. Kül Tigin Yazıtı

Kutadgu Bilig Tıpkıbasım I Viyana Nüshası (1942). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MG. Uğurlu, M. (1987) *Münyetü'l-Guzât*, Kültür Bak. Yay. Ankara.

Özdarendeli, N. (2005), “Türk Dilinde Geçmiş Zaman”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık Cilt 2 Sayı 7, s. 73-108.

ŞT. Ölmez, Z. K.(1997) *Şecere-i Terakime*, simurg Yay. İstanbul

TZ. Atalay, B. (1945) *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fl-Lûgat-it-Türkiye*. TDK, İstanbul.

Yücel, M. U. (2002), “Kıpçaklar” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi , 25. Cilt, s. 421-424.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

ÜSTÜNLÜK KURAMI BAĞLAMINDA FIKRALAR JOKES IN THE CONTEXT OF SUPREMACY THEORY

Deniz ÖZKAN

Hacettepe Üniversitesi

ÖZET

Fıkralar diğer mizahi unsurlar gibi mizahın protesto, savunma, saldırı, sosyal tarihin kod ve mesajlarını taşıma gibi mizahın temel işlevlerini yerine getirirler. Fıkralar özellikle sözlü kültür ortamında aktarılır ve yayılırlar. Sözlü kültür ortamında anlatılar kimliğin, kültürün önemli unsurlarındandır topluluk üyesine hayat dersi verir, karşılaşılabileceği zorluklara dair çözümleri aktarır ve topluluk kimliğini canlı tutar. Zaman içinde basılı ve görsel kültür ortamlarına da fıkra karakterleri ve fıkra metinlerinin canlandırıldığı görülmüştür bu anlamda toplumsal ve teknolojik gelişmelerle fıkraların aktarıldığı mecralar da çeşitlenmiştir. Mizahi unsurlar ve fıkra üretildiği toplumun kurallarını, yasaklarını ve kutsallarını anlamak için önemli bir araçtır. Toplumsal kurallar ve sınırlar fıkra metinleri üzerinden okunabilir, fıkra metinleri ayrıca başka topluluklar hakkında geliştirilmiş ön yargı ve kalıp yargıları da içerirler. Bu bağlamda fıkra metinlerinde grup kültürü ve başka topluluklara karşı üstünlük duygusu mizahi unsur yardımıyla ifade edilir. Fıkra metinlerinde topluluklar kendi olumlu özelliklerini vurgularken metindeki “öteki” topluluğun da zayıf yönleri vurgulanır ve kendi üstün yönleri mizah aracılığıyla pekiştirilir. Dikkat edilmesi gereken nokta fıkralarda aşağı konumda gösterilen toplulukların gerçekten diğer topluluğa göre aşağıda olup olmadığı değil kendisini üstün konumlandıran topluluğun, kendi üstünlüğünü ve iktidarını korumak için mizahı kullanma biçimi, mizah yolu ile avantajlı duruma geçişi için mizahın gücünden faydalanmasıdır. Üstünlük duygusu ve gülme arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki mizah kuramlarından üstünlük kuramı bağlamında değerlendirilir. Hobbes tarafından sistematize edilen kuram, temelinde gülmenin üstünlük duygusu ile olan ilişkisini ortaya koyar kişi gülerken karşısındakini aşağılar ve kendini yüceltir. Rakibi küçük düşürmenin verdiği hazzın fiziksel ifadesi gülmedir. Kişi gülerken karşısındakini aşağılar ve kendi zaferine güler(Eker, 2014, 141-142). Bu çalışmada Türkiye’deki bazı toplulukların diğer topluluklara karşı üstünlüklerini vurgulamak, kendi topluluklarını yüceltmek amacıyla kullandıkları fıkra metinleri incelenmiş ve üstünlük kuramı bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mizah,Üstünlük, Kimlik.

ABSTRACT

Jokes, like other humorous elements, perform the basic functions of humor such as protesting, defending, attacking, carrying the codes and messages of social history. The anecdotes are transmitted and spread especially in oral culture. In oral culture, narratives are an important element of identity and culture, giving life lessons to the community member, conveying solutions to the difficulties they may encounter and keeping the community identity alive. Over time, it has been seen that the characters and the texts of the paragraphs have been revived in the printed and visual culture environments. Humorous elements and anecdotes are an important tool for understanding the rules, prohibitions and saints of the society in which it was produced. Social rules and boundaries can be read through paragraph texts, which also

include prejudices and stereotypes developed about other communities. In this context, group culture and sense of superiority over other communities are expressed with the help of humor in the paragraph texts. In the clause texts, while the communities emphasize their positive characteristics, the weaknesses of the "other" community in the text are emphasized and their superiorities are reinforced through humor. The point to be considered is not whether the communities shown below in the paragraphs are actually below the other community or not, the community that positions itself superior, uses the humor to protect its own supremacy and power, and takes advantage of the power of humor for the transition to advantage. There is a close relationship between sense of superiority and laughter. This relationship is evaluated in the context of superiority theory of humor theories. The theory, which is systematized by Hobbes, reveals the relationship of laughter with the sense of superiority on the basis of humility and humiliates the other person while laughing. The physical expression of pleasure by humiliating the opponent is laughing. A person laughs and humiliates the other and laughs at his own victory (Eker, 2014, 141-142). In this study, to emphasize their superiority over other communities of some communities in Turkey, examined paragraph text they use to elevate their communities and evaluated in the context of superiority theory.

KEYWORDS: Humor, Superiority, Identity.

GİRİŞ

Mizah Arapça kökenli bir kelime olup şaka, latife, eğlence anlamına gelmektedir, kelimenn aslı müzâh'tır. (Devellioğlu, 2006: 655) Mizah konusunda pek çok çalışma yapılmış, hakkında pek çok düşünce ortaya konulmuştur. Gülme hakkında fikirler yürütülmüş ve insanlığın kimlere, nelere, hangi durumlarda güldüğü hakkında pek çok düşünür görüş bildirmiştir. Bergson, Baudleaire, Freud gülme hakkında fikir üretenlerden yalnızca birkaçıdır.

Gülme son zamanlarda keskin zekanın ürünü, herkeste bulunmayan bir yetenek ve olumlu bir özellik gibi görülse de tarihte aşağı tabakanın yapacağı, olumsuz, basit, küçük düşürücü bir eylem olarak görülmekteydi ve önemli insanların bu küçük düşürücü davranışta bulunmamaları gerektiği düşünülmekteydi.

Mizah hakkında çeşitli kuramlar oraya konulmuş ve bu kuramlar çerçevesinde insanların nelere güldüğü, bunun nasıl gerçekleştiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu makalede incelenek olan Üstünlük kuramı gülme ile üstünlük duygusu arasında ilişkiyi vurgular, Hobbes tarafından sistematize edilen kuram temelinde gülmenin üstünlük duygusu ile olan ilişkisini ortaya koyar kişi gülerken karşısındakini aşağılar ve kendini yüceltir. Rakibi küçük düşürmenin verdiği hazzın fiziksel ifadesi gülmedir. Kişi gülerken karşısındakini aşağılar ve kendi zaferine güler. (Eker, 2014: 141-142) İnsanlar her zaman farkında olmasalar dahi kendi benliklerinin diğer insanlardan daha değerli olduğunu düşünürler, kendilerini diğerlerinden daha farklı ve üstün bir konumda hayal ederler. "Düşmanımızı küçük, aşağı, değersiz, ya da gülünç kılarak dolaylı bir yoldan onu alt etme zevkine ulaşırız..." (Freud, 1993: 134) mizah karşıdaki rakibi alt etmek için bir silah olarak da kullanılabilir aynı zamanda protesto ve propaganda aracıdır. Sosyal mesajları, toplumsal hafızada yeri olan tüm olayları mizahi metinlerde görebiliriz. Fıkralar da bu metinlerdendir.

Fıkra Arapça kısa hikaye, masal, kıssa anlamına gelmektedir. (Devellioğlu, 2006: 265) Fıkroda günlük hayattaki olaylar ya da hayali durumlar abartılarak, zıtlıklar kurularak gülünç

hale getirilir. Fıkralar bazen durumun komikliğini oraya koyarken bazen de eleştirel düşünmeyi de tetikler.

Fıkra metinleri incelendiğinde bir topluma ait pek çok veri elde edilebilir. Fıkralara konu edilmeyen, edilse dahi aşağı konuma düşürülmeyen kimseler toplumun değer verdiği, saygı duyduğu kişilerdir. Bunlar din büyükleri, halk arasında saygı duyulan Nasreddin Hoca gibi kişiler de olabilir. Fıkralarda anlatılan yöreler ve yöre insanların kalıplaştırılmış özellikleri okuyucuya fikir verir. Fıkralar toplumsal belleğin güldürü içeren özeti gibi görülebilirler. Her topluluğun kendi tarihine, payaştığı değerleri tarihi geçmişine bağlı olarak bir mizah anlayışı vardır topluluk dışından olan kişiler için anlatılan fıkralar, hatırlatmalar, mizahi öğeler aynı bellek paylaşmadığı için gülünç bulunmayacaktır.

“Ait olduğu toplumun estetik duygusunun, hazır cevaplılığının, söz ustalığının, zekâ seviyesinin, az sözle çok anlam ifade etme yeteneğinin, naif mizah anlayışının göstergesi olan fıkralar, ‘tez’ ve ‘karşı tez’ karşıtlığı üzerine kurulur. Tez ve karşı tezin doğal sonucu olan çatışma ise, fıkranın estetiğini yaratan temel unsurdur.” (Eker, 2014: 115)

Sözlü kültür toplumlarında toplumsal hafıza söz ile aktarılır bellek ve dil aktarımda temel araçtır. Bu sebeple sözlü kültür ortamlarında aktarılan düşünceler, olaylar, durumun özünü ifade edecek şekilde atasözleri gibi kısa ve kalıplaşmış olmaya ya da melodik olmaya zorlanmaktadır.

Fıkralar da bir sözlü anlatım türü olduğundan anlatılarak belirli mesajlar, olaylar, fikirler kuşaktan kuşağa aktarılır. Bunlar olurken aynı zamanda toplumun karakteristiği ve sınırları belirlenir ‘ben’ ve ‘öteki’ kavramları netleştirilir, kalıp yargılar geliştirilip bunlar aktarılır. Bu yol ile toplumsal düzen sağlanır ve korunur.

Türk toplumu yazılı kültüre çok geç adapte olmuş daha ziyade dinleyici bir toplumdur. Topluluk değerleri sözlü olarak aktarıldığından erkekler için kahvehaneler, kadınlar için hamamlar önemli bir kültürel alışveriş merkezi olmuştur. Bu mekanlarda anlatılar yolu ile hem sosyalleşme sağlanır hem de bellekler tazelenir ve yeni kuşaklara aktarılır. Bu mekanlar aynı zamanda anlatıların yeniden üretildiği mekanlardır. Burada bağlam önemli bir etkidir ortamda bulunan kişiler, bu kişilerin toplumsal yapıdaki konumları, yaşları, cinsiyetleri anlatının seyrini değiştiren, bazen de anlatının meydana gelmesini engelleyen unsurlardır.

Toplumsal değerlerin güldürü yolu ile anlatıldığı kısa hikayeler olan fıkralar hem geleneğin aktarımını sağlar hem de toplumsal kimlik inşasında önemli bir rol oynar. Fıkralar zaman zaman kendini ve grubunu tanımlamak, diğer gruplardan üstün olan yönleri ortaya koymak, kimlik göstergesi ve azınlıklar için varlığın göstergesi ve çoğunluğa karşı bir protesto aracı olarak işler. Gülme ile kişi kendisini rakibine karşı üstün bir konuma getirir ve mizahı bir silah olarak kullanır. Topluluklar da diğer topluluklara karşı mizah silahını etkin bir şekilde kullanır. Gülmenin ayrıca yıkıcı bir yönü de vardır “Konrad Lorenz’in ifade ettiği gibi gülme bir çeşit sınırdır.” (Marjolein’t Hart, Dennis Bos, 2008: 6) bir topluluk sınırlarını ve kimliğini mizah aracılığı ile inşa edebilir. Güçsüzler kullanacak başka bir silahları olmadığından mizah silahını kullanarak durumu tersine çevirmeye çalışırlar. Mizah eleştirel düşünce ve zıtlıklardan doğan bir yerde eleştirel düşünce ve mücadele yoksa orada etkin ve keskin bir mizahtan söz edilemez. Üstünlük kuramı bağlamında da aşağı tabaka ya da ötekileştirilmiş gruplardan olanlar, kendi üstün durumlarını korumak isteyenler karşıdakini güçsüz kılmak için mizahtan ve makalenin konusu olan fıkralardan yararlanırlar. “Mizah aynı zamanda cemaat kimliğinin ifade biçimlerinden biridir.” (İréne Fenoglio, François Georgeon, 2000: 13)

Toplumlar sosyal yapıyı mizah aracılığı ile eleştirirler, toplumsal yapı değiştiğinde mizah anlayışı da değişir, statik bir mizah anlayışından bahsetmek çok doğru olmayacaktır. Örneğin Türk toplumunun deneyimlediği sosyal yeniliklere bakılırsa okuma yazma oranının düşük olduğu dönemlerde mizah sözlü olarak yapılmaktaydı, matbaanın gelişmesi ve sosyal yaşamda kökleşmesi ile fıkra kitapları, güldürücü öyküler ve mizah dergileri görülür, son dönemde ise internet ile beraber kısa güldürücü videolar ve resimlerin altına yazılan güldürücü yazılar ile elektronik çağa ayak uydurmuş elektronik bir mizahtan söz edilebilir. Burada da mizah yolu ile kimlik inşasına “onlarda..., bizde...” temalı tweetler, fotoğraflar ve videolar gösterilebilir. Bu kısa mizahi üretimler toplumun değerlerini, kimliğini ortaya koyar ve eleştirel bir unsur var ise çekincesizce mizahın yumuşatıcı etkisine sığınarak ortaya koyar. Bu anlamda mizah zamanda bir sosyal düzeltme aracıdır, toplulukta var olan aksaklıkları ortaya koyar. Aşağıdaki fıkralar da kimlik ifadesi, ahlaki değer sınırları, diğer topluluklar ile farklılık ve üstünlüğün ifadesi bakış açısı ile incelenecektir.

“Erzurumlu bir yerden bir yere giderken yolu, Karşlı bir çobanın koyun otlattığı yayladan geçer. Karşlı çobana selam verir, çoban selamı alır. Erzurumlu çobanın yanına gelir ve sohbet başlarlar.

Karşlı çoban:“Dadaş, bir tas ayrımım, bir tane de kaşığım var. Nasıl edelim?”

Erzurumlu :“Kolayı var. Sen memleketinin civarındaki köyleri say, o arada ben ayrımı içeyim. Sonra da ben sayayım, sen iç.”

Bu çözüm Karşlı çobanın aklına yatar ve başlar köyleri saymaya. O arada Erzurumlu tastaki ayrımın yarısını içer.

Karşlı :“Tamam! Şimdi de sen say ben içeyim.” der.

Kaşığı alır. Erzurumlu ise saymaya başlar : “Horum, Horum, Horasan; (Aşağı Horum, Yukarı Horum). Sağlığı ile Pirhasan.Ağaver, Vağaver; Ağa gaşığı bana ver.”Karşlı çoban daha ikinci kaşık ayrımı içmeden elinden kaşığı alır.” (Karşlı ile Erzurumlu, 2017)

Bu alıntıda Erzurumlular tarafından anlatılan, Erzurumluları oldukça kurnaz ve zeki yasnitán, Karşlıları ise daha saf anlatan bir fıkradır. Bu alıntıda Erzurumlu akıllıca davranmış ve Karşlıyı aldatmıştır. Burada Erzurumlu’nun zekası ve kurnazlığı ile Karşlıya karşı üstünlük kurduğu anlaşılmaktadır.

Bir Erzurumlu ve bir Karşlı kurban bayramında koyunlarını satmak için İstanbul’a giderler ezan okunmaya başlar, karşlı Erzurumluya bu nedir diye sorar Erzurumlu Ezan okunuyor der, Karşlı sorar acaba hayvanlara zarar verir mi? Erzurumlu hayır der Karşlı iyi o zaman okunsun der. (Kars Fıkraları, 2017)

Bu alıntıda da Erzurumluların Karşlılardan daha akıllı olduğunu, üstünlüğünü anlatan bir ima vardır. Erzurum halkının Kars halkından daha akıllı olduklarına dair bir fikri ve Kars halkına karşı bir kalıp yargı ve üstünlük duygusu beslediklerini bu fıkralardan çıkarmak mümkündür.

Eskiden, Kars’ta bir kilise varmış. Papaz her sabah kilisenin çanını temizlemek zorunda kalıyormuş. Karga düzenli olarak çana pisliyormuş. Papaz bir gün çanın yanına şarap koymuş eğer şarabı içerse bu karga Hristiyan’dır. Yok, çana pislerse Müslüman’dır.Sabah papaz kiliseye geldiğinde ne görsün. Karga hem şarabı içmiş hem de çanı pislemiş.Papaz bunun üzerine kargaya: Ya sen nesen? Hangi millettensin, hangi dindensin, nerelisin?Karga: Karşlıyım, Karşlıyım. (Kars Fıkraları, 2017)

Bu alıntıda da Karşılar hakkında olumsuz bir izlenim yaratılmıştır. Başka yörelerin insanları tarafından bu fıkra Kars halkına karşı oluşturulmuş ön yargıları besleyecek ve kendi topluluklarını üstün konuma getirecek bir anlatıdır.

“Kayserili bir genç yeni işe başlamış. 1 aylık çalışma sürecinin sonunda ilk maaşını almak için bankamatiğe gittiğinde anlaştıkları maaşın 300 TL üzerinde bir ücret yatırıldığını görmüş. Hiç sesini çıkartmadan, sevinerek maaşı çekmiş. Aradan bir ay daha geçmiş. Tekrar maaşını çekmeye gitmiş, bakmış bu seferde 150 TL eksik yatmış.

Hemen muhasebeye gidip itiraz etmiş.

“Neden maaşım eksik yattı” diye.

Bunun üzerine muhasebeci “Neden geçen ay 300 TL fazla para yatırdığımızda itiraz etmediniz de, şimdi eksik yatınca itiraz ediyorsunuz” demiş.

Adam sakince cevap vermiş:

“Prensibimdir ilk hatayı her zaman affederim.” (Kayserili Fıkraları, 2017)

Bu alıntıda da Kayserililerin paraya düşkün ve kurnaz oldukları fikri anlatılmıştır. Kayserili köşeye sıkıştığı zaman dahi kurnazlık yapıp zekasını kullanarak durumu kendi lehine çevirmiştir.

“Yıllarca Kayserililer ile Ermeniler birlikte yaşamışlardır. Birbirleriyle sıkı münasebetlerinin fazla olduğu yıllarda, bir Kayserili, Ermeni arkadaşından borç para ister. Ermeni arkadaşı ne zaman ödeyeceğini sorar. Kayserili:

- “Şu Erciyes Dağı'nın karı eriyince borcumu öderim.”

Ermeni, bir yıl bekler. Kayseriliden ses yoktur. Gider yanına ve alacağını ister. Kayserili, Erciyes'i gösterir ve daha üzerinde kar olduğunu söyler. Bir süre sonra Ermeni, Kayserilinin oyununa geldiğini anlar. Bunu içine sindiremez. Artık karar vermiştir ve o da bir başka Kayseriliyi kandıracaktır. Gider bir arkadaşına ve borç ister. Kayserili ne zaman ödeyeceğini sorar ve o da aynı cevabı verir:

- “Erciyes'in karı eriyince.”

“Pek iyi” der kayserili. Aradan bir yıl geçer ve Kayserili alacağını istemek için Ermeniye gider. Ermeni vatandaşımız bu durumu beklediği için çok rahat bir tavırla Erciyes'i gösterir ve hâlâ karın erimediğini söyler. Kayserilinin de cevabı hazırdr:

- “O gördüğün kar, bu yılın karı. Geçen yılın karı çoktaaaan eridi.”

Ermeni ne yapacağını şaşırır ve çaresiz borcunu öder.” (Erciyes, 2017)

Bu alıntıda da Kayserililer ve Ermenilerin para hususunda çok dikkatli oldukları ve keskin zekaları ile birbirlerine alt etmeye çalışmaları, Ermeni'nin Kayserilinin keskin zekası karşısında mağlup olduğu görülür. Kayserililerin ticaretle olan başarısı herkesçe bilinmektedir. Bu durum fıkralara da yansımıştır ticaretle başarılı olmak, para konularında hassas olmak Kayserili kimliğinin bir parçası olarak sunulur.

Temel ile Dursun promosyonlu meşrubat alırlar. Meşrubatı açan Temel hemen kapağa bakar:

- “Tekrar deneyin.”

Kapağı kapatıp yeniden açar ve okur:

- “Tekrar deneyin.”

En sonunda sinirlenen Temel:

- “Dursun, bunlar bizi kandırıyor! İki saattir deniyorum hala bi şey çıkmadı.” (Karadeniz Fıkraları, 2017)

Bu alıntıda ise Karadeniz insanının Temel fıkra tipi üzerinden saf olduğu ön yargısı geliştirilir. Bu fıkraların sosyal ortamlarda anlatılması ile yeni nesiller de bu kodu öğrenirler ve

aktarırlar. Başka yöre insanları Karadeniz insanından daha zeki, daha uyanık olduklarını bu fıkralar ile kanıtlayarak üstünlük duyarlar.

Dursun evinden çıktığında birde bakar ki komşusu Temel kendini belinden ağaca asmış halde duruyor. Hemen gidip ipi ağaçtan çözer. Komşusunu ağaçtan indirdikten sonra merakla sorar :

-Sen ne yapıyordun öyle?

-Hiç kendimi asıyordum...

-Benim bildiğim insan boynundan asılıyor.

Temel üzgün ve çaresiz bir halde Dursun'a baktıktan sonra cevap verir :

-Ben de öyle yapmışım ama ipi boynuma bağladığım zaman bir türlü nefes alamıyorum. (Karadeniz Fıkraları, 2017)

Bu alıntıda da saf Karadenizli imgesi pekiştirilmiştir.

Bektaş'i'nin biri her gün kasabada 'Her şey Allah'tan', 'Her şey Allah'tan' diye mırıldanarak dolaşır dururmuş. Bir gün kasabanın serseri delikanlılarından biri, yine böyle mırıldanarak dolaşmakta olan Bektaş'i'ye arkasından sessizce yaklaşmış, ensesine okkalı bir şaplak atmış. Canı fena halde yanan Bektaş'i'nin pür hiddet dönüp kendisine ters ters baktığını görünce;

-Öyle ne bakıyorsun baba erenler demiş, hani her şey Allah'tandı.

-Tabii demiş Bektaş'i, her şey Allah'tan da, ben hangi akılsızı aracı ettiğine bakıyorum. (Hacı Bektaş Web, 2017)

Bu alıntıda ise bir topluluk olan Bektaşiler ne kadar hazır cevap olduklarını, karşısındaki genelde daha büyük bir dini topluluğa bağlı olan insanları mizah ve keskin zeka ile nasıl alt edeceklerini, üstün konuma mizah aracılığı ile geçtikleri yansıtılır. Mizah burada bir silah olarak , azınlığın çoğunluğa karşı kendini ifade ve savunma aracı olarak kullanılmıştır.

Softanın biri Bektaşinin önüne geçti:

-Ey Erenler; iyisin, hoşsun, ilim irfan sahibisin; bir de oruç tutup, namaz kılsan, bizim nazarımızda da itibarın olur o zaman, dedi.

Bektaş'i gülümseyerek:

-Sizin nazarınızda itibar kazanmak için, tanrı önündeki itibarımı zedeleyemem, dedi. (Hacı Bektaş Web, 2017)

Bu alıntıda da Bektaşilerin toplumun genelinin yaptığı yoldan ibadeti yapmamaları, dini farklı yorumlamaları eleştiri konusu edilmiş ve Bektaş'i tarafından mizah yine bir silah olarak kullanılmış, hazır cevaplılığı ile karşısındakinden üstün konuma gelmiştir.

SONUÇ

Keskin zekanın ürünü olan mizahın pek çok işlevi vardır, mizahı anlamak için pek çok çalışma yapılmış ve kuramlar meydana getirilmiştir, üstünlük kuramında insanın başkasına gülerek kendi varlığını ve başarısını, kötü duruma düşmeyişi kutladığı anlaşılmaktadır. Bu bireyler ve toplumlara uygulanabilir bir yaklaşımdır. Bireyler karşısındakinin olumsuz durumuna anıların anlatılması ile ya da olumsuz olayın meydana geldiği anda gülerek kendisini kutlarken, toplumlar da kendilerini, kimliklerini başka toplumların kendilerinden saf, onlar kadar zeki olmadığını ima eden fıkralar ile anlatır ve kendi topluluklarının başka topluluklardan ne kadar üstün olduklarını anlatan bu fıkralar ile kutlarlar.

Sözlü kültür toplumlarında anlatılar oldukça önemlidir adeta topluluğa geçmişini anlatan, geleceğine yön vermesini sağlayan önemli bir kimlik bileşenidir ve topluluğun mensuplarına hayat dersleri verir. Fıkralar da bu özelliğe sahiptir. Bir topluluk bilinci için gereken ben ve öteki algısı fıkralarda görülür. Topluluklar mizahı kullanarak kendi

topluluklarını yüceltip, üstün konuma geçip diğer toplulukları geliştirdikleri bazı ön yargılardan hareket ile olumsuz bir durum içine sokarlar. Bu fıkralarda geçen toplulukların gerçekten saf, paragöz oldukları anlamına gelmez, o topluluğa karşı var olan ön yargıları pekiştirir. Bu gibi anlatılar meslekler arasında, köyler arasında da görülmektedir.

Dikkat edilmesi gereken nokta fıkralarda aşağı konuma düşürülen toplulukların gerçekten öyle olup olmadıklarından ziyade mizahın gücü ile diğer topluluğun nasıl üstün konuma geçtiğidir. Fıkralarda bir topluluğun göze çarpan bir özelliği abartılarak mizahi bir unsur elde edilir ve kalıp yargılar ile o topluluğa mensup tüm insanların aynı özellikte olduğu düşünülür. Amaç hangi topluluğun ne kadar anlayışlı, zeki olduğunu anlatmak değil, toplulukların mizahı nasıl kullandıkları ve nasıl kimlik edinmede mizahı kullandıkları, olumsuz durumlarda mizahın gücünden faydalanarak üstün konuma geçtikleridir.

1. KAYNAKÇA

- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eker, G. Ö. (2014). *İnsan Kültür Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erciyes. (2017, 12 29). Retrieved from Fıkralarım.com: <http://www.fikralarim.com/erciyes.html>
- Freud, S. (1993). *Espriler ve Bilinç Dışı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Hacı Bektaş Web. (2017, 12 30). Retrieved from Bektaş Fıkraları: https://www.hacibektas.com/index.php?id=bektasi_fikralari
- İrene Fenoglio ve François Georgeon. (2000). *Doğuda Mizah*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadeniz Fıkraları. (2017, 12 30). Retrieved from Fıkralarım.com: <http://www.fikralarim.com/karadeniz-fikralari>
- Kars Fıkraları. (2017, 12 29). Retrieved from Muhsin Yazıcı: <http://muhsinyazici.com/category/kars-fikralari/>
- Karşı ile Erzurumlu. (2017, 12 29). Retrieved from Fıkralarım: <http://www.fikralarim.com/karsli-ile-erzurumlu.html>
- Kayserili Fıkraları. (2017, 12 29). Retrieved from Fıkralarım.com: <http://www.fikralarim.com/kayserilinin-prensibi.html>
- Marjolein't Hart ve Dennis Bos. (2008). *Humour and Social Protest*. New York: Cambridge University Press.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

GEÇMİŞİN YENİDEN CANLANDIRILMASI: TARİH DERSLERİNDE FİLMLERİN KULLANIMI

RESTORING THE PAST: USING FILMS IN HISTORY COURSES

Doç. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Sinemanın başlangıcından itibaren kaynak olarak çok farklı unsurlara başvurduğu görülmektedir. Bunların içerisinde edebiyat, tiyatro ve tarih gibi alanlarla görsel olarak resim, fotoğraf gibi kaynaklar öne çıkmaktadır. Sinema, hem konu hem de tasarım olarak bu alanlarla beslenirken, kendi anlatım olanaklarını da yıllar içerisinde şekillendirmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmada, sinemanın kaynak olarak başvurduğu alanlardan tarihe odaklanılmaktadır. Tarihsel konulara odaklanan sinema filmleri içeriğinde hem kurmaca hem de kurmaca olmayanları barındırmaktadır. Tarihi konuları değerlendiren filmler eğitim gibi alanlarda işlevsellik kazanmaktadırlar. Tarihi unsurları ele alan filmler çeşitli eğitsel amaçların yerine getirilmesinde önemli roller üstlenebilmektedirler. Bu durumda, tarihten kaynak olarak yararlanan filmlerin kendileri tarih alanında eğitim konusunda birer kaynağa dönüşebilmektedirler.

Geçmişin daha soyut ya da anlaşılabilir unsurları, konusunu tarihten alan filmlerle daha somut bir hale gelebilmektedir. Tek başlarına bağımsız olarak belge değerleri bulunmamakla birlikte, tarihi olaylara ilişkin ilginç bilgiler içermektedirler. Bu filmler, öğretmenlere öğrencilerinin tarihi keşfetmeleri için bir olanak sağlamaktadırlar. Gerçekleştirilen bu çalışmada, filmlerin eğitim açısından sahip olduğu avantajlı özelliklerden yola çıkarak, konusunu tarihten alan filmlerin eğitsel materyal olarak kullanılması değerlendirilmektedir. Çalışmanın amacı tarihe odaklanan filmlerin, eğitsel materyal olarak sahip olduğu potansiyelin neler olduğunu literatürden derlenen bilgiler ile ortaya koymaktır. Literatür taramasının yöntem olarak kullanıldığı bu çalışmada, tarihe odaklanan filmlerin içerik olarak kurmaca ve kurmaca olmayan unsurları barındıranlarla birlikte büyük bir çeşitlilik taşıdığı sergilenmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarih ve film, sinema ve eğitim, kurmaca film, belgesel film, belgesel-drama.

ABSTRACT

Since the beginning of cinema, it can be seen that it has resorted to many different elements as sources. Among these, literature, theater and history, as well as visual sources, such as photography stands out. While cinema is fed with these fields in terms of both subject and design, it has shaped its own narrative possibilities over the years. This study focuses on historical films as a reference. The films that focus on historical subjects contain both fiction and non-fiction. Films evaluating historical subjects gain functionality in areas such as education. Films dealing with historical elements can play important roles in fulfilling various educational objectives. In this case, the films that make use of history as a source can turn into a source for education in the field of history.

More abstract or incomprehensible elements of the past can become more concrete with films that take their subject from history. They do not have document values independently, but they contain interesting information about historical events. These films provide teachers with an opportunity for their students to explore historical topics. In this study, based on the advantageous features of the films in terms of education, the use of films that take the subject of history as an educational material is evaluated. The aim of the study is to reveal the potential of films focusing on history as educational material with the information collected from the literature. In this study, where literature review is used as a study method, it is shown that films that focus on history carry a great variety with containing fictional and non-fictional elements.

Keywords: History and film, cinema and education, fiction film, documentary film, documentary-drama.

Giriş

Sinema, Arndold Hauser'in (1984) ifadesiyle kitleler için sanat yapmanın bir yolu olarak on dokuzuncu yüzyılda tarih sahnesinde yerini almıştır. Anlatım olanakları açısından her zaman yeniliklere açık bir ifade aracı olmuştur. Teknolojiyle iç içe olan sinema hareketli görüntülerin kayıt edilmesinin başarılmasından sonra ilk önce aygıtın olanaklarının keşfi sürecinden geçmiş, daha sonra ise anlatımın zenginleştirilmesi, ele alınan konuların çeşitlendirilmesi yönünde gelişmelere tanık olmuştur. Sinema sanatsal ifade biçimlerini ve anlatım olanaklarını yıllar içerisinde arttırırken, sanatsal denemelerin sergilendiği bir alan olmanın yanı sıra kitleleri eğlendiren bir endüstri dalı olarak yerini sağlamlaştırmıştır. Ayrıca eğitim açısından sahip olduğu çeşitli avantajları bulunmaktadır.

Sinema kalabalıkların boş zamanlarında hoşça vakit geçirmelerini sağlamanın yanı sıra sahip olduğu önemli potansiyellerden birisi de eğitsel yönüne ilişkindir. Belgesellerin, konulu filmlerin ve konusunu gerçek olaylardan alan belgesel dramaların bilgi aktarmak ve eğitsel süreçlere katkıda bulunmak açısından önemli işlevleri bulunmaktadır. Eğitsel süreçte filmler soyut olan konuların somutlaştırılmasında, görsel olarak örneklerin sağlanmasında, konuların gündelik hayattaki durumlarla ilişkilendirilmesinde, ödevlerin yerine getirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (akt, Tağ Kalafatoğlu, 2017, s. 234).

Sinema eğitsel açıdan sahip olduğu avantajlı konumunu çok çeşitli yapım türüyle gerçekleştirebilmektedir. Bu çalışma çerçevesinde; belgesel yapımlar, belgesel dramalar ve kurmaca filmler olmak üzere üç başlık altında ele alınan yapımlara odaklanılmaktadır.

Sinema tarihinin başlangıcı aynı zamanda belgesel yapımların da başlangıcına işaret etmektedir. İlk yıllarda izleyiciler gündelik yaşamlarından kesitleri sinema perdesinde izlemekten hayrete düşmekte ve heyecanlanmaktadır. Kısa bir zaman içinde izleyici; sokaktaki araçların ve kalabalıkların, istasyonlardaki hareketliliğin ve farklı ülkelerdeki yaşamların tanıklığını yapan görüntülerin yanı sıra farklı konuları perdede görmek istemeye başlamıştır. Hem izler kitleden gelen bu çeşitlilik isteği hem de kameranın ifade olanaklarına zamanla daha hâkim olunması farklı film türlerinde ilk örneklerin verilmesinin de önünü açmıştır.

Sinema giderek kendi içinde çeşitli türlerini ortaya koyarken belgesel yapımlar da benzer bir çeşitlilik göstermektedir. Eric Barnouw'un Documentary Film History adlı çalışmasında ifade ettiği üzere, tarihsel süreç içerisinde toplumsal gelişmelerden bağımsız olarak düşünülemeyecek bir biçimde belgesel yapımlar büyük bir zenginlik içerisinde ortaya

konulmuştur. Tarihsel perspektifle bağlantılı olarak belgesel yapımları değerlendiren Barnouw (1983), bu yapımların taşıdıkları çeşitliliği ortaya koymanın yanı sıra belgesel yapımcısının içinde yaşadığı toplumsal yapıyla iç içeliğini yapımlarına nasıl yansıttığını da örnekleriyle sergilemektedir.

Belgesel filmlerin yanı sıra belgesel ile kurmaca filmlerin arasında yer alan yapımlar olan ve melez bir tür olarak değerlendirilen belgesel drama filmlerin içeriğinde de tarihe ilişkin önemli unsurların yer aldığı görülmektedir.

Rhodes ve Springer (2006) belgesel dramayı belgesel içeriğin kurmaca biçimiyle birleşmesi olarak tanımlamaktadır. Belgesel dramanın özelliklerine ilişkin gerçek insanların ve olayların kurgusal anlatı örüntüleri kullanarak yeniden yaratıldığını; bu sayede de gerçek olaylara ilişkin daha canlı çatışma ve heyecanın verilebildiğini belirtmektedirler. (akt. Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.392).

Belgesel drama yapımlarda, gerçek kişilerin yanı sıra tarihsel olaylar ya da durumların yeniden canlandırılması görülmektedir. Geçmişin gerçeğe uygun bir biçimde belgesel yapımlarda ve belgesel dramalarda canlandırılmasının yanı sıra gerçeklikle aradaki bağın daha gevşek bir biçimde kurulduğu yapımlar da bulunmaktadır. Bu yapımların içerisinde konulu filmler yer almaktadır. Tarihten olayları, kişileri ve dönemleri konu alarak beslenen kurmaca filmler; Ferro (1995) gibi araştırmacıların vurguladığı gibi tarihe kaynak olabilmektedir. Sinema tarihinin önemli yönetmenlerinden olan Griffith, konulu filmlerin tarihi gerçekleri ele alırken seyircisini, uzun bir zamanı alacak olan araştırma sürecinden kurtararak tarihi öğretmek konusunda önemli roller üstlenebileceğini ifade etmiştir. Griffith, sinema filmlerinin tarih öğretmek konusunda sahip olduğu potansiyelinden yola çıkarak tarih kitaplarının yerini alacaklarını vurgulamaktadır (Lang, 1994). Bu filmlerin, tarihsel konuları seyircinin hafızasında canlı tutmak açısından işlevsel olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada sinemanın ilk yıllarından günümüze seyircisini eğlendiren, bilgilendiren ve etkileyen tarihi konulara odaklanan belgesel filmler, belgesel dramalar ve kurmaca filmlerin tarih eğitiminde, materyal olarak kullanımı literatürdeki kaynaklar ışığında araştırılmaktadır.

Tarih Eğitiminde Materyal Olarak Filmler

Rosenstone (1995) görsel medyanın kültürümüzde tarihsel mesajların taşıyıcısı olduğunu, Weinstein (2001) televizyon ve sinemanın günümüzdeki tarih eğitimleri olduğunu; Davis (2000) de sinemada izlenen filmlerin büyük bir kısmını tarihi konuları ele alanların oluşturduğu ve bu filmlerin giderek tarihsel bilgi için önemli birer kaynak haline geldiğini ifade etmektedir. Briley (2002), öğrencileriyle yaşadığı deneyimlerden, öğrenme sürecinde filmlerin ana kaynak olarak kullanımının geleneksel olan okuma, yazma ve araştırma yapmak gibi diğer yöntemlere göre daha başarılı öğrenme çıktıları sağladığını belirtmektedir.

Sinema tarihinin ilk yıllarından günümüze kadar çekilmiş olan filmler öğretmenlerin derslerindeki konuları işlemelerinde görsel materyal sağlamaktadır. Uzak coğrafi bölgelerin yaşam koşulları, kültürleri ve gelenekleri bu filmlerde tanıtılabilmekte; savaşlar, tarihsel gelişmeler ve kişiler dönemlerinin özelliklerini yansıtacak bir biçimde gösterilebilmekte; alanının uzmanlarından çeşitli konularda birinci ağızdan bilgi alınabilmekte; sınıf ortamındaki kaynaklarla gerçekleştirilemeyecek uygulamalara filmlerde şahit olunabilmektedir. Öğretmenlerin dersleri için kullandığı filmlerin içerisinde doğrudan

doğruya eğitim amacıyla oluşturulmuş olanlar da bulunmaktadır; genel izleyici kitlesinin beğenisi için çekilmiş ve gösterime girmiş olanlar da yer almaktadır. Bu filmler öğrencilerin eğitim deneyimlerini zenginleştirmekte ve verimli hale getirmek yönünde katkıda bulunmaktadır. Öğrenciler görsel içerikle dolu olan derslerin konularını daha iyi bir biçimde öğrenmekte ve hatırlamaktadırlar (Tağ Kalafatoğlu, 2017, ss.234-235).

Öğrenciler gündelik hayatlarında oldukça fazla oranda konusunu tarihten alan veya tarihe yaslanan televizyon programlarını ve konulu filmleri izlemektedirler. Bu izlediklerinin onları tarihsel konulara ilişkin bilgilendirmek, yeni yaklaşımlar sunmak ve motive etmek açısından bir potansiyele sahip olduğu Marcus (2005) gibi alanda çalışmalar gerçekleştiren akademisyenler tarafından ifade edilmektedir. Ancak öğrencilerin bu izledikleri filmlerdeki ele alınan konuları diğer kaynaklardan elde ettikleri bilgiler ile desteklemeleri, karşılaştırmaları ve eleştirel bir biçimde değerlendirmeleri de gerekmektedir. Öğrencilerin bu yöndeki faaliyetlerini öğretmenlerinin desteklemeleri filmin pozitif etkilerinin ortaya çıkması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmacılar öğrencilerin kitle iletişim araçlarının içeriğinin tüketimine gün içerisinde önemli bir miktarda zaman ayırdıklarını ortaya koymaktadır. Televizyon izlemeye ayırdıkları zamanı, uykuda geçen zamanı bir kenara ayırırsak, başka hiçbir şeye ayırmamaktadırlar (Kaiser Family Foundadition, 2010; Horgen, Choate ve Brownell 2001). Sinemaya giden izler kitle içerisinde de öğrenciler önemli bir orandadırlar. Öğrencilerin sinemada izledikleri filmlerin büyük bir kısmını tarihi konuları ele alanlar oluşturmaktadır. Bu filmler giderek tarihsel bilgi için önemli birer kaynak haline gelmektedirler (Davis, 2000).

Tarih konulu filmleri, Dünya sinemasında önemli örnekler vererek günümüze kadar devam etmiş bir tür olarak değerlendirmek mümkündür. Sinema kaynak olarak gerçek olaylar ve fantastik olaylardan beslenmek üzere farklı kollarında gelişimini sürdürürken, bu iki alan arasında çok çeşitli film türünün ortaya çıkması sinema tarihini zenginleştirmeye hizmet etmiştir... Tarih konulu filmler Hindistan, Japonya, Fransa, Rusya, Çin gibi ülkelerin sinemasında ilk üretilen filmler içerisinde yerlerini alırken, bunların çoğunun Hollywood'da yapılan filmlerin izinden giderek, tarihin kostümlü drama, romantik bir hikaye ve eksantrik geçmiş olarak algılandığı ve filmlerde yansıtıldığı görülmektedir. Ancak bu genel anlayışın dışında yer alan ve tarihi konuları ele alırken var olan bu uyuşmaların dışında yorumlar geliştiren Carl Dreyer, Sergei Eisenstein ve Roberto Rossellini gibi yönetmenler de bulunmaktadır... (Yılmaz ve Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.158).

Konusunu tarihten alan Hollywood kökenli filmler; öğrencilerin tarihsel konulardaki anlayışlarının geliştirilmesi, delillerin yorumlanması, tarihsel konulara empati duyulması ve tarihsel perspektiflerin keşfedilmesi açısından uygun olanaklara sahip görünmektedir. Öğretmenlerin sınıflarında öğrencilerine tarih öğretirken filmlere başvurmaları, tarihsel konular üzerine çeşitli perspektifler ve yorumların sağlanması açısından bir fırsat sağlamaktadır. Marcus (2005) konulu filmlerin tarihsel konuların temsili olduklarını, birincil ve ikincil kaynaklar olarak kullanılabileceklerini ifade etmektedir.

Ortaokul öğrencilerine tarihsel konuların öğretilmesinde film kullanımı konusunda çeşitli yararlar sağlanabileceğini belirten Woelders (2007) bunları şu şekilde ifade etmektedir:

- Film kullanımı araştırmayı motive edebilmekte ve filmin diğer bilgi kaynaklarıyla karşılaştırılmasını sağlayabilmektedir. Tarihsel konuları ele alan filmleri izleyen öğrencilerin tarihsel araştırma yapmak açısından motive oldukları, geçmişle rahatlıkla

bağlantılar geliştirebildikleri ve geçmişte gerçekleşmiş olaylara tanık oluyormuş gibi hissederek, daha iyi bir şekilde anladıkları görülmektedir.

- Film kullanımı, öğrencilerin tarihsel araştırmalarının yorumlayıcı niteliğini anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Öğrenciler tarihsel düşünmenin bir olaya ya da kavrama farklı perspektiflerden bakmayı gerektirdiğini anlayabilmektedirler.
- Eğitsel amaçlar çerçevesinde filmlerin kullanımıyla öğrencilerin eleştirel izleme alışkanlığı geliştirmeleri sağlanabilmektedir. Öğrenciler bu sayede medyanın her alanda yaygın olduğu gündelik yaşamlarında izlediklerine daha eleştirel yaklaşabilmektedirler. Tarihsel olayları ele alan filmlerde geçmişte yaşanmış olanların gerçekten de filmlerde sunulduğu şekilde olup olmadığını sorgulayabilmektedirler.
- Tarihsel araştırmalarda film kullanımı öğrencilerin farklı kaynakları da araştırarak bunlarla bir karşılaştırmaya gidebilmelerini sağlayabilmektedir. Öğrenciler, geçmişe ilişkin düşüncelerini şekillendirmek, değerlendirmek ve karşılaştırma yapmak açısından farklı bilgi kaynaklarının olmasından son derece hoşnutturlar.
- Derslerde film kullanımı, öğrencilerin yazılı olan kaynakları daha etkili bir biçimde anlamalarına yardım edebilmektedir. Öğrencilere tarihsel kavramların açıklanması ve bağlamsal referansların sağlanması açısından filmlerin yararı olabilmektedir.
- Film kullanımı öğretmenlerden iyi bilgi kaynaklarını seçmelerini gerektirmektedir.

Öğretmenler tarih derslerinde farklı türlerde filmler kullanabilmektedirler. Bunların içerisinde en yaygın olarak kullandıklarının neler olduğuna bakılırsa bunların belgeseller, belgesel dramalar ve tarihi kurmaca filmler olduğu görülmektedir.

Belgeseller

Belgesel filmlerin tarihi sinema tarihi kadar eski olup, çekilen ve sinema salonlarında gösterilen ilk filmler ağırlıklı olarak belgesel yapımların öncülerinden oluşmaktadır. Bu yapımların içerisinde sokak görüntüleri, farklı ülkelerden manzaralar ve çeşitli geleneksel uygulamalar, devletin ileri gelenlerinin yaptıkları ziyaretlerin çekimleri, kraliyet ailesi üyelerinin evlenme ve cenaze törenleri, savaş cephesi ve askeri birliklerin tatbikatlarını içeren görüntüler yer almaktadır. Film yapanların kameranın hem teknik unsurlarını geliştirmeleri hem de anlatım olanaklarını keşfetmeleri sonucunda yapılan yapımlar çeşitlilik göstermeye ve filmsel türler ilk örneklerini ortaya koymaya başlamışlardır.

Belgesel yapımlar da bu gelişim içerisinde farklı örneklerle sinema tarihi içerisinde yerlerini almıştır. Robert J. Flaherty'nin Kuzeyli Nanook (Nanook of the North, 1922) isimli yapıımı, ilk ticari açıdan başarılı uzun metraj belgesel filmi olarak belgesel filmlerin tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Film, kurmaca yapımlarda olduğu gibi belgesel filmlerin de ticari açıdan başarılı olabileceğinin bir kanıtı niteliğindedir. Belgesel sinema Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin yanı sıra Rusya, Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki öncülerin katkılarıyla hem ele alınan konular açısından çeşitlenerek hem de konularına yaklaşım açısından geliştirdikleri farklı stillerle türsel olarak zenginleşerek varlığını devam ettirmiştir. Konu açısından çok farklı alanlardan beslenen belgesel yapımlar, doğa, insan, ideolojik unsurlar, toplumsal sorunlar, propaganda, sanat akımları, tarihsel konular gibi farklı alanlara odaklanmıştır.

Belgesel yapımların içerisinde tarihsel olaylara, kişilere ve sorunlara odaklanan yapımlar da bulunmaktadır. Geçmiş dönemlere ilişkin çeşitli unsurlar, bu yapımlarda arşiv görüntülerine,

uzman görüşlerine ve tanıklara başvurularak değerlendirilebilmektedir. Belgesel yapımcısının tarihçi gibi arşivlere girip bilgi ve belge topladığı bu yapımlarda, ele alınan tarihsel konu detaylı bir biçimde seyircisine aktarılmaktadır. Tarihe ilişkin var olan görüşler pekiştirilebilmekte ya da farklı yaklaşımlar getirebilmekte ve yeni tartışmaların önünü açacak bir biçimde işlevsel olabilmektedir.

Belgesel alanında çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar, yapımları türlerine göre değerlendirirken farklı tarihsel dönemlerde ortaya çıkan yapımları benzerlikleri ve farklılıkları çerçevesinde gruplandırmaktadırlar. Bu yapımlar araştırmacılar tarafından genel başlıklarla türlere ayrılmasının yanı sıra daha detaylı bir biçimde de ele alınabilmektedirler. Bu araştırmacılar arasında olan Barnouw'un (1983) belgeselin tarihini ele aldığı çalışmasında, incelediği türlerin içerisinde; keşif, muhabir geleneğindeki, resim geleneğindeki, taraf tutanlar, savaş propagandasına yönelik olanlar, savaş suçları üzerine odaklananlar, şiir geleneğindeki, tarihi derlemeler, sponsor desteğiyle gerçekleştirilenler, gözlemciler, katalizörler ve gerilla belgeselleri yer almaktadır. Bunların içerisinde tarihe odaklanan yapımlardan savaş suçları üzerine belgeseller ve tarihi derleme belgesellere de vurgu yapılmaktadır. Savaş suçları üzerine olan belgesellerde Barnouw özellikle, İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşen yıkım ve ölümlerin üzerinde duran yapımları değerlendirmektedir. Bu yapımlarda savaş zamanında işlenen suçlara odaklanılmaktadır. Arşiv görüntülerinin, fotoğrafların ve tanıkların kullanıldığı bu filmlerde savaşın getirdiği kayıpların büyüklüğü ele alınmaktadır. Tarihsel bir dönemi belgelerle değerlendiren bu yapımlar, o dönemde olup bitenleri öğrenmek açısından önemli birer kaynak niteliğine sahiptirler. Alain Resnais'in Gece ve Sis (Night and Fog, 1955) isimli filmi savaş suçları üzerine çekilmiş belgesel filmlerden bir tanesidir. Filmde toplama kamplarında yaşananlar arşivlerden derlenen, belgeler, fotoğraflar ve filmlerle desteklenerek anlatılmaktadır.

Barnouw'un (1983) üzerinde durduğu tarihe odaklanan diğer belgesel film türü ise arşivdeki film görüntülerinin derlenmesi sonucunda oluşturulanlardır. Belgeselcinin arşivlerdeki film materyalini kullanması ile tarihi derleme türünde filmler ortaya konulmuştur. Belgesel yapımcıları, filmlerin yanı sıra herhangi bir tarihi nesneyi de anlatımın aracı olarak kullanmışlardır. Arkeolojik kalıntılar, ünlü sanatçıların eserleri, fotoğraflar, gravürler, çizimler gibi farklı materyaller de belgeselciler tarafından arşivdeki filmlerin yanı sıra kullanılmıştır. Belgesel yapımların tarihe duyduğu bu ilgi dünyanın farklı ülkelerinden olan yönetmenlerin katkılarıyla katlanarak devam etmiştir.

Belgesele ilişkin Barnouw'un ele aldığı tarihi konuları odak noktasına alan yapımların dışında, tarihi konuları ele alan belgesel yapımları da bulunmaktadır. Bunların içerisinde tarihi kişilerin ve ünlü sanatçıların hayatları, üstün başarı ya da performansla ilişkin konular, tarihsel olarak aydınlatılamamış konulara ilişkin yeni fikirleri ele alan yapımlar gibi pek çok belgesel yer almaktadır. Bu yapımlarda tarihin bir dönemi ele alınan konuyla bağlantılı bir biçimde seyircisine aktarılmaktadır.

Belgesel yapımcıları tarihi konulara yaklaşırken kurmaca filmlerden farklı bir yol izlemektedir. Belgeselin ilk yıllarında Grierson tarafından ortaya konulan bu ilkelere göre, belgesel yapımlar,

gerçek insan, gerçek mekân ve olaylara odaklanan yapımlardır. Tarihe ilişkin konuları ele alan belgesel yapımların, konusuna yaklaşımı da kurmaca filmlerden farklı olarak bu ilkeler etrafında örgütlenmektedir. Belgesel yapımlarda gözlemlenen bir diğer unsur da kurmaca filmlerde kullanılan türde bir senaryonun olmaması ve filmi yapanların konuları üzerinde kontrollerinin az olmasıdır. Belgesel film yapanlar hayatta var olan durumlardan yola çıkmaktadırlar. Ayrıca belgesel film yapanın omuzlarında hem seyircisine hem de yapımında ele aldığı kişilere karşı duyduğu sorumluluğun ağırlığı vardır. Bu aslında gerçeğe duyulan sorumluluktan kaynaklanmaktadır. Seyirci, kurmaca bir film izlediğinde, olup bitenlerin bir kısmının ya da tamamının hayal ürünü olduğunun farkındayken, belgesel film izlediğinde, yapımında geçen her şeyin gerçek hayatta da var olduğunu düşünmektedir. Belgesel yapımların temelini gerçek hayattan alınan materyaller oluşturmaktadır.

Belgesel Dramalar

Belgesel drama yapımlar belgesel ve kurmaca arasında yer alan ve her iki türün de özelliklerini barındıran bir tür olarak ifade edilirken araştırmacılar tarafından farklı şekilde isimlendirilmektedirler. Belgesel- drama, dramatik yeniden yaratım, gerçeğe dayanan film, gerçeğe yaslanan drama, biyografik film (docudrama, dramatic reconstruction, reality based film, fact based drama ve biopic) belgesel drama, drama belgesel, dramatize edilmiş belgesel gibi isimler bu yapımlar için kullanılabilir (akt., Tağ, 2003, s. 91). Bu türe giren yapımların farklı özelliklerini öne çıkararak gerçekleştirilen tanımlar araştırmacılar tarafından alana kazandırılmıştır. Lipkin (2002), belgesel drama türünün hem belgeselden hem de kurmaca türünden aldığı özellikleri öne çıkaran bir tanım geliştirmiştir.

Lipkin'in (2002) ifadesiyle belgesel drama türündeki yapımlar, belgesel yapımlardaki ciddiyetle ele aldıkları konulara yaklaşmakta ve kurmaca yapımlar gibi var olan veya bir zamanlar var olmuş olan insanları, yerleri, eylemleri ve olayları tasvir eden gerçek konularla ilgili güçlü, çekici ikna edici argümanlar ileri sürmektedirler. Belgesel drama yapımların estetik stilleri izleyiciye gerçeklik garantisi vermektedir. İzleyici yapımda ele alınan olayların kendilerine gösterildiği şekilde olduğunu kabul etmeye ve bu olayları güvenli bir uzaklıktan tekrar yaşamaya davet edilmektedir (akt. Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.392).

Paget (2004), belgesel dramanın ulusal ve uluslararası tarihten olayları yeniden anlattığını, ulusal ya da uluslararası çapta önem taşıyan figürleri sunduklarını ya da bazı özel deneyimlerinden dolayı sıradan yurttaşlara odaklanan yapımlar olduğunu belirtmektedir. Belgesel dramalar hem ele aldığı sosyal, politik ve tarihi konuların önemini vurgulamakta hem de bu türdeki yapımları görüşme ya da tartışma tarzı programların takip etmesi sonucunda bir medya olayı ortaya koymaktadırlar. Belgesel drama türündeki yapımların ele aldıkları konular ve yarattıkları medya olayının yanı sıra seyirciyle kurdukları iletişim açısından diğer yapımlardan farklı bir noktada durdukları açıktır. Kurulan bu iletişimde dramatik belgesel temsil önem taşımaktadır. Belgesel bilgiye ayrıcalıklı erişimi vaad ederken bu belgesel dramada "ikinci dereceden" deneyim yoluyla anlayışa dönüşmektedir (Paget, 2004, s.196, s.205).

Belgesel dramaların gerçeğe uygunluğu konusunda kendi çalışma yöntemine ilişkin yazar ve yönetmen Martyn Burke şunları belirtmektedir:

Bu konuda senaryoyu yazmaya başladığımda bir kuralım vardı ki bu da her şeyin gerçek olması gerektiği idi. Senaryodaki her satırın doğru olmasından bahsetmiyorum ancak her sahnenin onları düzenlediğim şekilde olması şart değil fakat olmuş olması gerekmektedir. Gerçekliğin, belgesel yapıyor olsanız dahi hiçbir zaman elde edilemeyecek olan, ta kendisinin olmasının aksine, gerçekliğin bir kopyasının olması gerekiyor. Gerçeğe benzerliğin olması ve her sahnenin gerçeğe dayanması önem taşıyor (aktaran Lipkin, 2011, s. 11).

Uluslararası ortak yapımlar sayesinde ortaya konulan belgesel drama yapımların estetik ve anlatsal yapıları giderek birbirine daha çok benzemektedir. Bunların içerisinde özellikle Amerikan ve İngiliz yapımları başı çekmektedir.

Amerikan kültüründe tarihin medyanın da dâhil olduğu farklı kültürel ortamlarda yeniden üretimine bakıldığında bunun son derece karmaşık bir süreçte sahip olduğu görülmektedir. İfade edilen kültürel alanların içerisinde Hollywood yapımı filmler, anılar, eserler, imgeler ve olaylar yer almakta olup, bunlar genellikle tarihçilerin yardımı olmaksızın tarihi olarak işaretlenmektedirler. Bu alanlarda tarihi olayların yeniden canlandırılmasında tarih ve bellek arasındaki ilişki öne çıkmaktadır. Bu ilişkide taraflar birbirine karşıt değil birbirine içkin olup aralarındaki sınır geçirgendir. Kişisel bir anı kültürel alanlardan birinde yer alarak tarihsel bir statü kazanabilmekte ve popüler kültürde yer alan imgeler de aynı zamanda kişisel anıları etkileyebilmektedir. Sturken (1996) travmatik tarihsel olaylara tanık olmuş kişilerin sıklıkla kişisel anılarının değişen anlatılarla yeniden şekillendiğini ifade etmektedir. Bir süre sonra kişisel anılar başkalarının anılarından ve / veya popüler kültürden türeyenlerden ayırt edilemezler. Sturken örnek olarak Vietnam Savaşı gazilerinden olan William Adams'dan alıntı yapmaktadır;

Gerçekte ne olduğu şimdi aklımda ne olduğuna ilişkin söylenenlerle tamamen birbirine karışmış durumda, katıksız olan deneyim artık yok. Bu, bazı yönlerden tuhaf, hatta acı vericidir. Ama aynı zamanda anılarımızın işleyiş şeklinin de kanıtıdır. Vietnam Savaşı, artık kesin bir olay değildir. Karalamaya, silmeye, değişen ve çatışan fikirlerimizi yeniden yazmaya devam ettiğimiz, kolektif ve değişken bir senaryodur (Sturken, 1996, s.65-66).

Staiger (1997) belgesel dramaların hikâye anlatımı yoluyla tarihi bilgileri sunmaları nedeniyle tartışmalı olduklarını ifade etmektedir. Bu türdeki yapımlarda hikâye anlatımı geleneğine uygun olarak çatışma, duygusallık ve dram ekleyebilmek için zaman zaman tarihi gerçeklerden uzaklaşılabilmektedir. Karakterlerin arasında geçen diyalogların yaratılması, hiç gerçekleşmemiş olan toplantıların eklenmesi ve gerçekte haftalar süren olayların birkaç günle özetlenmesi gibi çeşitli çarpıtmalar içerebilmektedirler. Seyirciler gerçekler ile spekülasyonlar arasında ayırım yapamayabilmektedirler. Bu bazen yapımlarda gerçekler ve ortaya atılan hipotezler arasındaki ayrımı net bir biçimde ortaya koymamasından bazen de yapımda bu ayrımlar açıkça gösterilse de seyircinin izlerken bunun farkına varamamalarından ya da daha sonra bu ayrımları hatırlayamamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca belgesel dramalarda eleştirmenlerin dikkatleri çektikleri bir diğer konu da basitleştirmeye gidilmesidir. Bu durum tarihi materyalin ya da karmaşık sosyal problemlerin kısa bir anlatı yapısına dönüştürülmesi açısından gerekli görülmektedir (Staiger, 1997, s.516).

Alanda çalışmalar gerçekleştiren kuramcılarının belgesel dramaların tarihi konuların ele alınmasına ilişkin yönelttikleri eleştirilerde altını çizdikleri konu, belgesel drama yapımlarda yer verilen tarihi içeriğin, tarihsel gerçeklerden uzak olabilmesidir. Bu eleştiriler türe ilişkin var olan problemleri ortaya koyarken, türdeki yapımları tarih eğitiminde kullanmanın sağlayabileceği olası yararlarla ilişkin de çalışmalar gerçekleştirildiğini belirtmek gerekmektedir. D'Sa (2005), Briley (2002), Baten (1989), Marcus (2005), gibi araştırmacıların gerçekleştirdikleri araştırmalarda tarih eğitiminde film kullanımının yararları şu şekilde ifade edilmektedir:

- Filmler aracılığıyla daha geniş bir açıdan olayların değerlendirilmesi anlayışı öğrencilere aktarılabilir. Örneğin bir savaşa ilişkin hem kazananların hem de yenilenlerin görüşleri öğrenilebilir.
- Filmlerde ele alınan konularla bağ kurulum, gündelik hayat ile ilişkilendirilebilir ve empati kurmak olanaklı hale gelebilir.
- Tarihteki olayların önemi ve günümüzü şekillendirmeleri derslerde ele alınan filmler aracılığıyla öğrencilere aktarılabilir.

Tarih eğitiminde yardımcı materyal olarak belgesel filmlerin ve alt türlerinden birisi olan belgesel dramaların kullanımına sıklıkla yer verilmelerinin yanı sıra tarihi olayları konu edinen kurmaca filmler de yardımcı eğitsel materyal olarak kullanılabilir.

Tarihsel İçerikli Kurmaca Filmler

Sinema tarihinin başından itibaren kurmaca filmler tarihe, konu çeşitliliği sağlamak adına başvurmuştur. Savaşlar, tarihe mal olmuş önemli kişiler, tarihsel olaylar ve durumlar sıklıkla filmlerde ele alınan konuların içerisinde yer almaktadır. Bu konular sinematografik anlatım unsurları çerçevesinde şekillendirilerek seyircisine aktarılmaktadır. Konulu filmlerde tarihsel gerçeklikle olan bağlantı, tarihe odaklanan diğer yapımların türleri olan belgesel ya da belgesel drama yapımları ile karşılaştırıldığında daha gevşek bir biçimde gerçekleşmektedir. Tarihi unsurlardan yola çıkan sinema filmleri gerçekte var olmuş olaylara çeşitli eklemeler ya da çıkartmalar yapabilmektedir. Sinemanın tarihle kurduğu ilişkide tarihin kaynak olarak kullanılmasının dışında, sinema filmlerinin de farklı tarihsel dönemlere ışık tutmak adına tarihe yardımcı olabileceğini öne süren kuramcılar da bulunmaktadır.

Sinema tarihinin başlangıcından itibaren farklı ülkelerde konusunu tarihten alan filmler seyirci ile buluşurken, araştırmacılar bu filmleri alt türlerine ayırarak incelemekte, alana ilişkin daha detaylı bir bakışın geliştirilmesini sağlamaktadırlar. Tarih filmlerinin ilk örneklerine bakıldığında farklı ülkelere isimlerin yapımlarıyla öne çıktığı görülmektedir.

Sinemanın ilk yıllarında dikkatleri çeken konusunu tarihten alan filmlerin içerisinde Arturo Ambrosio ve Luigi Maggi'nin yönettiği, kısa ve sessiz bir yapımlar olan "Pompei'nin Son Günleri (Gli Ultimi Giorni di Pompei, 1908), Giovanni Pastrone'nin "Truva'nın Düşüşü (La Caduta di Troia, 1911)" ve "Cabiria, 1914", D. W. Griffith'in "Bir Ulusun Doğuşu (The Birth of a Nation -1915)" ve "Hoşgörüsüzlük (Intolerance, 1916) gibi filmler yer almaktadır. İtalya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar farklı ülkelere çekilerek seyircilerin ilgisine sunulan bu filmlerde başlangıçta tarihi olayların yeniden ele alınmasında tarihi gerçekler melodram unsurlarıyla sarmalanarak

seyirciye sunulmuştur. Realizmden çok romantizm, filmlerde öne çıkan unsur olmuştur. Tarihi hikâyeler çeşitli karakterler ön plana çıkartılarak değerlendirilirken, bu karakterlerden bir kısmı tarihi figürler değil de kurmaca yapıdadır (Yılmaz, Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.157).

Tarihsel konuları ele alırken yönetmenlerin takındığı tutum çeşitlilik taşımaktadır. Buna göre ana akım tarihsel yaklaşımı benimseyenler, tarihi konuları daha sorgulayıcı bir biçimde eleştirel yaklaşımla ele alanlar, gerçeği ideolojik perspektif çerçevesinde yeniden yorumlayanlar ya da daha pasif bir biçimde gözlemci pozisyonunu alanlar bulunmaktadır. Bunların içerisinde tarihi unsurları sorgulayan, günümüzde gerçekleşen olayları açıklamakta kullanmaya çalışan ve eleştirel bir tutum benimseyen yönetmenler, izleyicisini de düşünmeye, sorgulamaya ve konuya ilişkin araştırma yapmaya yöneltmektedir.

Tarihi sorgulayıcı yapımları olan yönetmenlerin içerisinde Rosenstone Visions of the Past: The Challenge of Film to Our Idea of History (1995) isimli kitabında şu isimleri öne çıkartmaktadır: Carlos Diegues (Brezilya), Rainer Werner Fassbinder (Almanya), Akira Kurosawa (Japonya), Glauber Rocha (Brezilya), Jorge Sanjinés (Bolivya), Ousmane Sembene (Senegal), Masahiro Shinoda (Japonya), Oliver Stone (Amerika Birleşik Devletleri), Istvan Szabo (Macaristan), Paolo ve Vittorio Taviani (İtalya), Marguerite von Trotta (Almanya), Andrzej Wajda (Polonya) ve Zhang Zhimou (Çin) (akt. Yılmaz, Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.158-159).

Tarihsel konuları ele alan kurmaca filmler ulusal ve uluslararası tarihsel olaylara ilişkin önemli ve ilginç bulgular sağlayabilmektedirler. Kurmaca filmlerde ele alınan tarihsel konular her ne kadar yeniden yaratım olsalar da detaylı olmaları ve tarihsel gerçeklere uygun bir biçimde hazırlanmalarıyla dikkatleri çekmektedirler. Tarihsel konuları ele alan, senaryoya, oyunculara ve yeniden yaratım mekânların kullanımına yaslanan kurmaca filmler, derslerin içeriklerinde ele alınan konuları destekleyen materyaller olarak kullanılabilirler. Öğretmenler filmlerden öğrencilerinin tarihi konuları keşfetmelerine yardımcı olmaları için yararlanabilmektedirler. Filmlerde belirli bir tarihsel olay ya da kişiler ele alınabilmekteyken, bu yönleriyle hem tarihsel olayların hem de yapıldıkları dönemin toplumsal özelliklerinin bir kanıtı niteliğine bürünebilmektedirler.

Öğrenciler sınıf ortamının dışında konulu filmlere zamanlarının önemli bir bölümünü ayırmaktadırlar. Marcus (2005) özellikle bu izlenen filmlerin içerisinde konusunu tarihsel olaylardan alanlar ya da tarihsel temalara yaslanan filmlerin ağırlıklı olduğunu ifade etmektedir. Bu izlenen tarih temalı filmlerin öğrencileri tarihsel konulara yönelik ilgi duymaları açısından motive etmek, geçmişte yaşanmış olaylarla arada bir bağlantı kurmak, tarihsel olaylara karşı empati kurmak, öğrencilerin yorumlayacağı-analiz edeceği tarihsel kanıtlara dönüşmek, öğrencilerin sınıf dışı deneyimlerini geliştirmek konularında avantaj sağlayabilecekleri Marcus (2003, 2005), Davis (2000) ve Seixas (1996), Paxton ve Meyerson (2002) gibi araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Weinburg (2001) da gerçekleştirdiği çalışmasında konulu filmlerin öğrencilerin tarihsel olaylara ilişkin öğrenme süreçlerini ve düşünme biçimlerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Çalışmasında pek çok lise öğrencisi ve aileleri için, Forest Gump (1994) isimli filmin Vietnam Savaşı'na ilişkin tartışmalarda, ortak referans noktası haline geldiğini belirtmektedir.

Weinburg, özellikle konulu filmlerin tarihsel kaynaklar olarak kullanımı konusunda, olumlu bir yaklaşım benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu sayede de filmlerin tarihsel anlayışı şekillendirmelerini anlamak ve nasıl kullanılabilecekleri konusunda yorumda bulunmak olanaklı bir hale gelecektir (Weinburg, 2001, s. 250). Tarihten olayların ele alındığı filmlerin eğitim gibi alanlarda kullanımı sonucunda, tarihin bazen unutulmaya yüz tutmuş olan anları görsellik kazanarak seyircisinin hafızasında yer tutmaktadır. Ele alınan tarihsel dönemin koşulları, sergilenen detaylar ölçüsünde aktarılmakta ve izleyicide daha fazla araştırma yapmak yönünde bir istek ortaya çıkabilmektedir.

Sonuç

Sinema üretilen filmlerle eğlence, propaganda, sanatsal ifade ve eğitim gibi farklı işlevler üstlenebilmektedir. Bu işlevlerin içerisinden çalışmada üzerinde durulan eğitsel amaçlardır. Filmler ele aldıkları tarihsel dönemin farklı unsurlarının seyirci tarafından daha rahat anlaşılmasının, dönemin koşullarının farkına varılmasının, tarih kitaplarından öğrenilen konuların görselleştirilerek daha iyi algılanmasının ve çeşitli tarihsel konulara dikkat çekilerek daha detaylı araştırma yapmak gereksiniminin ortaya çıkmasının önünü açmaktadır.

Sinema sahip olduğu türsel çeşitlilikle farklı izleyici kitlelerini etkilemektedir. Bu türlerden çalışmada üzerinde durulanların arasında belgesel yapımlar, belgesel dramalar ve konulu filmler yer almaktadır. Bu çok genel alt türlerde özellikle tarihe odaklanan yapımların eğitim açısından sahip olduğu avantajlar literatürden elde edilen bilgilerle çalışmada değerlendirilmiştir. Tarih konulu filmler sinema tarihinin ilk yıllarından itibaren seyircinin dikkatini çeken yapımlardandır. Bu filmler farklı alt tür başlıkları altında kuramcılar tarafından ele alınmıştır. Çalışmada tarihe odaklanan belgesel, belgesel drama ve kurmaca filmlerin eğitsel açıdan taşıdıkları potansiyeller üzerinde durulmuştur.

Belgesel yapımlar, diğer kurmaca türlerde olduğu gibi çok farklı konuları ele alan yapımlardır. Bunların içerisinden çalışmada tarihi konulara odaklanan iki belgesel türü üzerinde durulmuştur. Bunlar savaş suçları belgeselleri ve tarihi derleme belgeselleridir. Bu yapımlarda tarihe ilişkin konular arşivlerden elde edilen fotoğraflar, filmler, belgeler, uzmanlar, tanıkların görüşleri ve çeşitli tarihsel objeleri anlatımın bir parçası haline getirilerek ele alınmaktadır. Belgesellerin konusuna yaklaşımı diğer türlerden farklı bir biçimde gerçekleşmekte ve gerçekliğe duyulan sorumluluk çerçevesinde bu yaklaşım biçimlenmektedir. Tarihi konuları ele alan belgesellere sıklıkla eğitsel materyal olarak başvurulmaktadır.

Belgesel drama yapımlar, belgeseller ile kurmaca olan filmler arasındaki yapımlar olup; gerçeği ele alışları belgesel yapımlardakine benzer bir biçimde gerçekleşmekle birlikte, kurmaca unsurlara da anlatı yapılarında yer vermektedirler. Oyuncu, senaryo, gerçeğe uygun bir biçimde mekânların oluşturulması ve aksesuar kullanımına bu yapımlarda rastlanmaktadır. Eğitsel materyal olarak kullanılmaları gerçeğe bağlılıkları ile gerçekleşirken, tarihi gerçeklerin dramatize edilerek verilmesi sayesinde seyirci ilgisini canlı tutmayı başarmaktadırlar. Tarihten konular, aslına yakın bir biçimde canlandırılmaktadır. Belgesel drama yapımların, ne kadarının gerçeği ne kadarının da dramatizasyonu içerdiğine ilişkin ayrımın net bir biçimde yapılamamasından eleştirildiği görülmektedir.

Çalışmada, tarih konulu filmlerden kurmaca olanların eğitsel materyal olarak taşıdıkları avantajlara da değinilmiştir. Sinemanın tarih ile kurduğu yakın ilişki sonucunda, tarihi konular çekilen ilk filmlerden itibaren konulu filmlerin ilgi odağında yer almıştır. Bu filmlerde tarihi konulara ilişkin eleştirel bir tutumdan resmi tarih anlayışının benimsenmesine kadar farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Bu filmler her ne kadar tarihi konuları ele alırken, gerçeği bire bir yansıtmak gibi bir amaca sahip olmasalar da tarihsel olayların ve olguların somutlaştırılması, tarihi konulara ilgi yaratılması ve araştırmaya sevk edici olmaları gibi nedenlerden önem taşımaktadırlar.

Belgesel, belgesel drama ve kurmaca film türleri tarihe ilgilerini sergiledikleri yapımlarda, verdikleri detaylar, görsel unsurlar ve bilgiler ile geçmişe ilişkin ilginin canlandırılmasında ya da canlı tutulmasında işlevseldirler. Ayrıca bu yapımlar çeşitli tarihsel konuların somutlaştırılması ve öğrenilmesinin kolaylaştırılması açısından önem taşımaktadır. Bu filmler ele alınan konuların açıklanmasında, örneklenmesinde ve anlaşılmasının kolaylaştırılmasında eğitim süreçlerinde yardımcı materyal olarak sıklıkla kullanılmaktadırlar.

Kaynakça

- Barnouw, Erik. (1983). *Documentary: A History of the Non-Fiction Film*, New York: Oxford University Press.
- Baten, Eugene. (1989). "Commitments" - The Docudrama As Educational Video, *Developments in Business Simulation & Experiential Exercises*, Volume 16, 169-172
- Briley, Ron (2002). *Teaching Film and History*, OAH Magazine of History, Summer (2002), 3-4.
- Davis, N. Z. 2000. *Slaves on screen: Film and historical vision*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- D'Sa, Benicia. (2005). *Social Studies in the Dark: Using Docudramas to Teach History*, *The Social Studies* January/February, 9-13.
- Ferro, M. (1995). *Sinema ve Tarih*, Kesit Yayıncılık: İstanbul.
- Flaherty, Robert J. (1922). *Nanook of the North*, Film, 79'.
- Hauser, Arnold. (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi*, Çev: Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Horgen, K., M. Choate, and K. Brownell. (2001). *Television food advertising: targeting children in a toxic environment*. In *Handbook of Children and the Media*, ed. D. Singer and J. Singer. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kaiser Family Foundation (2010). *Daily Media Use Among Children and Teens Up Dramatically From Five Years Ago*, <http://kff.org/>, erişim tarihi 03.02.2017.
- Lang, Peter. (1994). *The Birth of a Nation: D.W. Griffith, Director*. Rutgers University Press: New Jersey.
- Lipkin, S. N. (2002) *Real Emotional Logic. Film and Television Docudrama as Persuasive Practice*. Carbonale: South Illinois University Press.
- Lipkin, Steven N. (2011). *Docudrama Performs the Past*, edited by Steven N. Lipkin, Cambridge Scholars Publishing, 2011.
- Marcus, A. 2003. *Celluloid blackboard: Teacher practices with film and students' historical*

- understanding. Paper presented at the annual conference of the American Educational Research Association, Chicago. April 10.
- Marcus, Alan S. (2005). "It Is as It Was": Feature Film in the History Classroom, *The Social Studies*, March-April, 61-67.
- Paget, Derek. (2004) 'Codes and Conventions of Dramadoc and Docudrama', in R.C. Allen and A. Hill (eds) *The Television Studies Reader*, pp. 197-208. London: Routledge.
- Paxton, R. J., and P. Meyerson. 2002. From Birth of a nation to Pearl Harbor: The influence of a movie's perspective on students' historical understandings. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, April 20.
- Resnais, Alain. (1955). *Night and Fog*, 31'.
- Rosenstone, Robert A. (1995). *Introduction to Revisioning History: Film and the Construction of a New Past*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Seixas, P. 1996. Conceptualizing the growth of historical understanding. In *Handbook of education and human development*, ed. D. Olson and N. Torrance. Cambridge, MA: Blackwell.
- Staiger, J. 1997. Docudrama. In *Encyclopedia of television*, ed. H. Newcomb, 514-17. Chicago: Fitzroy Dearborn.
- Sturken, Marita (1996). Reenactment, Fantasy, And The Paranoia of History: Oliver Stone's Docudramas, *The Camera Image And The Making Of History, History and Theory*, Volume 36, Issue 4, 64-79.
- Tağ, Şermin (2003). *Belgesel Sinema Ve Türleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema-TV Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tağ Kalafatoğlu Şermin (2017). Kitle İletişim Araçlarının Eğitimde Üstlendiği Rol. 9. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Milli İrade Bilinci ve Katılımcı Demokrasi İçin Eğitim ve Eğitim Araştırmaları, 231-244.
- Tağ Kalafatoğlu, Şermin (2019). Belgesel Drama Filmlerin Eğitsel Amaçlarla Kullanımı, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 391-403.
- Weinburg, S. 2001. *Historical thinking and other unnatural acts*. Philadelphia: Temple University Press.
- Weinstein, Paul B. (2001). Movies as the Gateway to History: The History and Film Project *The History Teacher*, Vol. 35, No. 1 (Nov., 2001), pp. 27-48.
- Woelders, Adam. (2007). Using Film to Conduct Historical Inquiry with Middle School Students. *The History Teacher*, 40(3), 363-395. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/30036830>
- Yılmaz, Hatice; Tağ Kalafatoğlu, Şermin. (2019). Sinema Ve Tarih İlişkisi Çerçevesinde 2010 Sonrası Gösterime Giren Ve Konusunu Tarihten Alan Türk Kurmaca Filmlerinin Türsel Olarak Değerlendirilmesi, *Yeni Yüzyılda İletişim Araştırmaları içinde* Ed. Dr. Öğretim Üyesi Hasan Çiftçi, Ankara: İKSAD.
- Zemeckis, Robert. (1994). *Forest Gump*, Film, 142'.

BELGESEL ALANINDA YENİ ANLATIM OLANAKLARI: İŞ BİRLİĞİ YAKLAŞIMLARI

NEW EXPRESSION OPPORTUNITIES IN THE DOCUMENTARY AREA: COLLABORATION APPROACHES

Doç. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Sinema elli saniyelik 17 metre uzunluğundaki ilk filmlerden, anlatım olanaklarının çeşitlenmesine, teknolojik anlamda görüntü kayıt edilmesinde yaşanan ilerlemelere ve farklı film türlerinin doğuşuna doğru dönüşüm geçirerek; giderek zenginleşen bir alan olma özelliğine sahip olduğunu göstermiştir. Sinema tarihini başlatan ilk filmlere bakıldığında bunların bir kısmının, Lumière kardeşlerin kameralarını hayatın içerisinde olayları kayıt etmekte kullanmaları sonucunda ortaya çıktıkları görülmektedir. Belgeselin yapısal özelliklerinin ilk örneklerini oluşturan bu filmlerde, ilk önce Lumière’lerin yaşadıkları Lyon şehrinin sokakları, insanları, gündelik hayatın rutiniyle yer almaktadır. Kısa bir zaman içinde ise bu görüntülere dünyanın farklı köşelerinde yaşayan insanların hayatlarından ve yaşadıkları coğrafyadan görüntüler de eklenerek, çeşitlilik sağlanmıştır.

Sinema alanında, çekilen ilk kurmaca ve belgesel yapımlarla birlikte ele aldıkları konularına tamamen farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Belgesel yapımlar gerçek insanlara, mekânlara ve olaylara odaklanırken; kurmaca olan yapımlar fantastik unsurlardan ya da gerçek olaylardan esinlenerek oluşturulan hikâyelere kadar çeşitli kaynaklara yönelebilmektedirler. Özellikle belgesel alanında anlatımın farklılaşması anlamında kamera teknolojisinde yaşanan gelişmelerin büyük katkısının olduğu görülmektedir. Kameranın 1960’lı yıllardaki teknolojik olarak geliştirilmesi yönünde yapılan çalışmalarla, belgesel alanında sinema gerçek (cinéma vérité), doğrudan sinema (direct cinema), doğal bakış (candid eye) gibi adlandırılan türlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Alanda gerçekleştirilen teknolojik gelişmelerden etkilenen yapımlar, yönetmen/yapımcının benimsediği role ve konusuna yaklaşımı açısından yenilikçi unsurları ortaya çıkartmışlardır.

Gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı; belgesel türlerindeki yeni anlatım olanaklarından iş birliği yaklaşımlarının özelliklerini belirlemektir. Bu özellikler hem çevrimdışı hem de çevrimiçi yapımlar çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Belgesel yapımında çevrimiçi iş birliği yöntemlerinin ortaya konulması, İnternet teknolojisinin belgesel yapımların anlatım olanaklarını, yeni belgesel türlerinin ortaya çıkması açısından ne şekilde etkilediğini sergilemek açısından önem taşımaktadır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmış olup, literatürde iş birliği yaklaşımının taşıdığı özellikler, gerçekleştirilen belgesel yapımlarla birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Belgesel, belgesel türleri, dijital medya ve belgesel, iş birlikli belgeseller

ABSTRACT

From the first films of fifty-second length of 17 meters, the cinema has shown that it is an area that is enriched by transforming towards the emergence of different film genres and advances in the recording of images in technological terms. When we look at the first films that started the history of cinema, it was seen that these were the results of the Lumière brothers using their cameras to record events from life. In these films, which are the first examples of the structural features of the documentary, the streets of the city of Lyon, where the Lumière brothers lived, take place with the routine of daily life. In a short time, the images of people living in different corners of the world and the geography they live in were added to these images.

In the field of cinema, totally different approaches were developed with the first fiction and documentary productions. While documentary productions focus on real people, places and events; fictional productions can turn to a variety of sources, from fantasy elements or stories inspired by real events. Especially in the field of documentary, it is seen that developments in camera technology have a great contribution in terms of differentiation of narration. With the technological development of the camera in the 1960s, it is observed that genres such as cinéma vérité, direct cinema and candid eye have emerged in the field of documentary. The productions affected by the technological developments in the field have revealed innovative elements in terms of the approach of the director/producer to the issues in the productions and the role they adopted.

The aim of this study is to determine the characteristics of collaboration approaches which are new narrative opportunities in documentary genres. These features are introduced in both offline and online productions. Introducing online collaboration methods in documentary production is important in terms of showing how Internet technology affects the narrative possibilities of documentary productions in terms of the emergence of new documentary genres. In the study, literature review was used as a data gathering method and the features of the collaborative approach in the literature were evaluated together with the documentary productions.

Keywords: Documentary, documentary genres, digital media and documentary, collaborative documentaries

Giriş

Belgesel yapım alanı, teknolojik gelişmelerle ve alanda çalışmalar gerçekleştiren kişilerin konularını ele alışlarındaki yaklaşım farklılıklarıyla türsel olarak çeşitlilik sergileyerek zenginleşmiştir. Bu alan Lumière kardeşlerin kameralarını hayatın içerisinden anlara çevirmesinden günümüze farklı konuları ele alan pek çok yapımla gelişme sergilemiştir. Belgeselin ilk örnekleri olan yapımlar kısa filmlerden oluşmakta ve kamera sokaktaki hayata odaklanmaktadır. Bu yapımlarda senaryo, oyuncu ve dekor kullanımından uzak durularak, içinde bulunulan dönemin gündelik hayatından farklı kesitler seyirciyle buluşturulmaktadır.

Lumi re kardeşlerin kameramanları kısa bir süre içerisinde yalnızca Fransa'daki insanların gündelik yaşamını kayıt etmeyi başarmakla kalmamış, aynı zamanda dünyanın farklı ülkelerine giderek ilk haber, röportaj ve gezi filmlerinin çekilmesini sağlamışlardır.  nemli tarihi olaylara tanıklık eden bu filmler ayrıca o ülkelerdeki insanların yaşamlarına ilişkin ayrıntıların da belgelenmesini sağlamıştır. Sinemanın ilk toplu gösterimin gerçekleştiği 1895 yılından sonra, dünyadaki önemli siyasi ve sportif olayların ele alındığı pek çok sessiz haber filmi çekilmiş, sesli film döneminde de bu filmlerin çekilmesine ve gösterilmesine devam edilmiştir.

Bu filmler belgesel yapımların öncüleri niteliğinde olup, kameraların gerçek hayata odaklanmalarının sonucunda ortaya çıkmışlardır. Ayrıca o dönemin insanların hayatlarını şekillendiren önemli konulara eğilmeleriyle dikkatleri çekmişlerdir. Belgeselin anlatısının çeşitlenmesinde, yapımcıların ele aldıkları farklı konular kadar bunlara yaklaşımları da önem taşımaktadır. Bu yapımlar daha kişisel hik yelerden toplumsal konulara kadar çeşitlilik sergilemektedir. Belgesel yapımcıları konularına yaklaşımlarını teknolojik gelişmelerle paralel bir biçimde şekillendirmektedir. İlk zamanlarda hareketsiz olan kamera, görüntü ve ses kayıt teknolojisinde 1960'lı yıllarda yaşanan gelişmelerden sonra daha hareketli bir hale gelmiştir. Günümüze doğru yaklařtıķa dijital gelişmeler çekim, yapım ve dağıtım aşamalarında farklı gelişmelerin  n n  açmıştır.

Belgeselin teknolojik gelişmeler açısından ilk etkilenen alanları kurgu ve kamera teknolojisi açısından yaşanmıştır. Dijital kamera ve bilgisayar kurgu sistemlerinin 1990'ların sonunda yaygın bir biçimde kullanılmasıyla, belgesel film yapımı alanında belgesel film yapımıyla kişisel bir ilişki kurulmasının yolunu açmıştır. Bireyler kendilerini temsil etmenin yeni yollarını keşfetmek üzere görüntü teknolojisinden yaygın bir biçimde yararlanmaya başlamışlardır. Bu yeni temsil metotlarının içerisinde ev videoları, kişisel web sayfaları, otobiyografik belgesel gibi türler yer almaktadır. Dijital teknolojiler belgeselcilere multimedya ortamlarını denemeleri için fırsat tanımakta, bu ortamların sahip olduğu özelliklerle hareketsiz görüntülerin, videoların, metinlerin, grafiklerin ve ses dosyalarının etkileşimli kullanımına olanak sağlanmaktadır. Ayrıca multimedya ortamlarında filmlerin kurgulanması kolaylaşmakta ve belgeselciler kurgu açısından doğrusal olmayan kurgu düzenleriyle denemeler yapabilmektedirler. Ses ve görsel verilerin dijital bir biçimde sabit disklere kayıt edilmesiyle, görüntüler, metinler, grafikler, videolar, müzikler ve sesler bilgisayarda doğrusal olmayan Adobe Premiere Pro, Final Cut Pro, iMovie, Avid Xpress Pro, gibi yazılımlarla düzenlenebilmektedir (Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.184).

Dijitalleşme, belgesel alanında üretim ve dağıtım açısından yeni olanakların  n n  alanda çalışmalar gerçekleştirmek isteyen insanlara açmaktadır. Dijital teknolojiler sayesinde yapım öncesi ve yapım sonrası aşamalarında belgesel yapımcısının göz önünde bulundurması gereken maliyetlerde bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüş sonucunda da alanda farklı insanların denemeler yapmasının, konu ve anlatımın çeşitlenmesinin yanı sıra dağıtım kanallarında yaşanan çeşitlenme ile de seyircinin daha farklı yapımlarla buluşmasının  n n n açılması gerçekleşmiştir.

Yeni teknolojinin belgesel film alanına getirdiklerini dijital prodüksiyon ekipmanının kullanımının kolaylaşması ve erişimin yaygınlaşması, anlatım olanaklarındaki yenilikler, yeni biçimlerin geliştirilmesi, alanın demokratikleşerek farklı kesimlere açılması ve yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkması olarak özetleyebiliriz. Geniş kesimden katılımcılar üretim sürecine katılmakta ve yapımlarını geleneksel medya kanalları üzerinden geniş kitlelere ulaştırmak konusunda daha öncesinde sahip olmadıkları bir özgürlüğe

kavuşmaktadırlar. Dijital teknolojilerin ekonomik açıdan elverişlilikleri, bireysel girişimlerin önünü açmıştır. Hem çekim hem de kurgu ekipmanı tüketim pazarında sunulan yeni ve daha ucuz ürünlerle gerçekleştirilebilmektedir. Bu sayede ortaya konulan yapımlar yeni dağıtım kanallarıyla küresel izleyiciyle buluşmaktadır. Dünyanın ücra köşelerinde yaşayan halklar bu kanalları kullanarak kültürlerini ve yaşadıkları sıkıntıların neler olduğunu daha geniş kesimlere yayabilmektedir. Aynı zamanda daha bireysel hikâyeler de bu atmosferde dağıtım olanaklarına kavuşabilmektedir (Tağ Kalafatoğlu, 2015, ss.514-515).

Gerçekleştirilen bu çalışma açısından özellikle önem taşıyan gelişme belgesel alanında yeni anlatım olanaklarının denenmesi sonucunda ortaya çıkan yapımlardan olan iş birliği yaklaşımlarıdır.

Belgesel Anlatısı ve İş Birlikli Yapım Anlayışı

Belgesel yapımlar tarihsel süreç içerisinde hem teknolojik olarak yaşanan gelişmelere hem de toplumsal değişime hassas bir yapıda var ola gelmişlerdir. Belgeselin sahip olduğu bu anlatı yapısı, farklı belgesel yapım türlerinin sinemanın ilk yıllarından itibaren ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Büyük bir zenginlik teşkil eden belgesel yapımların sergilediği çeşitlilik, belgesel yapımcısını da süreç içerisinde farklı rollere ve ele aldığı konuyla kurduğu iletişimde farklı yaklaşımlara bürünmesinin önünü açmıştır. Belgesel yapımcısı ilk belgesel filmlerden bir tanesi olan Kuzeyli Nanook'da (Yönetmen: Robert Flaherty, 1922) bir kâşif gibi konusunun peşindeyken dünyanın en ücra köşelerine kadar bu rolünü yerine getirmek üzere gitmeye hazırdır. Barnouw (1983) belgesel yapımcısının muhabir, sanatçı, propagandacı, şair, tarihçi, gözlemci, katalizör gibi üstlendiği farklı rollere vurgu yaparak, türün sahip olduğu zenginliğe dikkatleri çekmektedir. Bu rollerde belgeselci, toplumsal olayların da etkisiyle belgesellerini üretmekte ve teknolojik gelişmelerden de sonuna kadar yararlanmaktadır.

Üstlenilen bu farklı rollerin yanı sıra dikkatleri çeken bir diğer konu da belgesel yapımcısının, konuyla, belgeseline dâhil olan kişilerle ve belgeselinin hedeflediği izler kitleyle kurduğu ilişkidir.

İlk etnografik film yapımcısı olan Jean Rouch, kendisi ve özneleri arasında dönüşen ve ortaklaşa bir ilişki olduğundan bahsetmektedir. Rouch'a göre belgeselciler de kendi özneleri arasında benzer bir biçimde devamlılık içeren etno-diolog deneyimlemektedirler. İki taraf da (film yapımcısı ve öznesi) iş birliğine dayanan bir ilişkiye katılmaktadır. Ancak bu süreçte film yapımcısı etno-perspektifini sürdürmektedir. Rouch'a göre belgeselciler dikkatlerini sinema ve etno perspektif arasında bölmektedir. Kültürel ve kişilerarası sorunlar kadar öznelere çerçevenme seçimlerinin de farkındadır (Coffman, 2009, ss.63-64).

Belgeselde filmi yapan ile konu edindiği özne arasında karşılıklı iletişimin kurulması yapımın gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımakta ve bu ilişkide belgeselci peşinde olduğu gerçeği çıkartabilmek adına daha gözlemci ya da daha ateşleyici gibi farklı pozisyonları tercih edebilmektedir. Ancak iş birliğine dayanan yapımlarda; belgeselci ile öznesi arasındaki ilişkiye daha farklı bir boyut eklenmektedir. Belgeselin özneleriyle ve izleyicileri olarak ifade

edilebilecek katılımcılarıyla doğrudan doğruya yapım süreçlerine dâhil olmaları tarzında yeni bir ilişki türü gerçekleşmektedir.

İşbirliği üzerine yaslanan belgesel yapım tarzı, örneklerini belgeselin farklı türlerinde sergilemektedir. Belgeselin yapım sürecine belgeselde konu olarak ele alınanların dâhil edildiği yapımlar ortaya çıkmaktadır. Belgesel yapımcısının yapımındaki gerçekliğin oluşturulması sürecine, konu olarak odaklandığı kişileri de çeşitli ölçülerde dâhil ettiği bu yapımları, iş birliği yaklaşımına örnek olarak vermek mümkündür. İş birliği ifadesi, içeriğin geliştirilmesi, çekimlerin gerçekleştirilmesi, birlikte izlemelerin yapılması, kurgu süreci ve yapımın tamamlanması gibi farklı aşamalardaki iş birliklerine göndermede bulunmaktadır.

Belgesel yapımcısının yapım sürecinde iş birliği yaklaşımı çerçevesinde yapımını şekillendirirken, ilişki içerisinde olduğu kişilerin yapımına ne kadar dâhil olacakları ve gerçekliğin oluşturulmasında ne gibi bir rol üstlenecekleri, doğrudan doğruya belgeseli yapanın öznesiyle kurduğu ilişki etrafında şekillenmektedir. Kurulan ilişkide çekilen görüntülerin birlikte izlenmesi ve bu izleme sürecinde çekimlerdeki öznelerin kendilerini ve kendi gerçeklerini ortaya koyma biçimlerinin değerlendirilmesi yer alabilir. Bu durumda da yapımın içeriğine öznelerin müdahalesi bu kurulan sınırlı iş birliği çerçevesinde gerçekleşecektir. İş birliğinin çekim teçhizatının bir topluluktaki bireylere verilmesi ve kendileriyle ilgili bir unsuru kayıt etmeleriyle gerçekleşmesi durumunda ise; içerik üzerinde belgeseldeki öznelerin kontrolünün yoğun olduğu bir süreç ortaya çıkmaktadır. Belgesel film yapımcısının özneleriyle kurduğu ilişki türü ve benimseyecekleri iş birliği biçimi yapıma doğrudan doğruya etkide bulunmaktadır.

İş birliğine odaklanan belgesel yapımlarda, filmin sahip olduğu gücü, dezavantajlı olan grupları ya da toplulukları güçlendirmek, sahip oldukları problemleri dile getirmelerine yardımcı olmak ve hayatlarını zenginleştirmek gibi amaçları gerçekleştirmek üzere kullanmak konusu öne çıkmaktadır. Bu türde yapımların ortaya çıkmasına destek olan kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve kurumlar bulunmaktadır. Bu organizasyonlar filmin yapım öncesi, yapım aşaması ve yapım sonrası aşamalarında topluluklara destek olmaktadır. İş birliği ile gerçekleştirilen yapımların destekçisi olan sivil toplum kuruluşlarından bir tanesi olan FilmAid International, üyelerinin topluluklarda film üretilmesi için destek olduklarını belirtmektedir. Web sitesinde amaçlarını “ihtiyacı olan mültecilere ve diğer topluluklara hayat kurtarıcı bilgiler, psikolojik yardım ve ihtiyaç duyulan umutları yerine getirmek için film ve diğer medya araçlarını kullanmak” olarak açıklamaktadırlar (<https://www.filmaid.org/mission>, 25.10.2019). Filmler aracılığıyla acı çekmekte olan toplulukların yaralarının sarılabileceğini ifade etmektedirler.

Hikâye anlatımının gücüne ve filmlerin basit, harika büyüüne inanıyoruz. Görsel hikâye anlatımı, dili ve okuryazarlığı aşar, ruhu sürdürürken önemli bilgileri iletir. Travma yaşayan ve umut için aç kalan topluluklar için, filmin, iyi anlatılmış bir hikâyenin, bir gösterinin, bir maceranın veya romantizmin gücü insanların kalbini ve zihinlerini açabilir, neşeyi yeniden canlandırabilir ve insanların iyileşmesine yardımcı olabilir. Bu, özellikle zorla yerinden edilmiş kişilerin yarısını oluşturan çocuklar için geçerlidir (<https://www.filmaid.org/vision>, 25.10.2019).

Bu türde yapımların üretilmesine destek olan film yapım organizasyonlarının içerisinde Şikago merkezli olan Kartemquin Films de yer almaktadır. Organizasyon, 1966'dan beri belgesel filmlerle adil bir toplumu besleyen hikâyeler üreten belgesel yapımcılarına destek vermektedir. Kartemquin'in filmleri Akademi Ödül adaylıklarının yanı sıra Emmys ve Peabody Ödülleri kazanarak dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Kar amacı gütmeyen bir organizasyon olan Kartemquin, sosyal adalet temelli, sıra dışı hikâyeleri anlatmaya çalışmakta, film yapımcısı geliştirme programları ile sanatçılara yardımcı olmaktadır (<https://kartemquin.com/about>, 25.10.2019).

Belgesel yapımların içeriklerinin oluşturulması, çekilmesi ve dağıtımının/gösteriminin sağlanması amacıyla farklı topluluklarla iş birliği içerisinde olan organizasyonlara bir diğer örnek olarak Video Action verilebilir. Bu organizasyon da diğerleri gibi daha fazla problemlerle yüzleşen gruplara ulaşmaya ve onlarla iş birliği gerçekleştirerek, belgesel yapımlar aracılığıyla rehabilite olmaları ve sorunlarını daha geniş kesimlere anlatmaları açısından olanak sağlamaktadır. Organizasyon belgesel yapımların içeriklerinin geliştirilmesinden, eğitsel materyallerin ortaklaşa üretilmesine ve izlemelerin gerçekleştirilmesine kadar farklı aşamalarda destekte bulunduklarını belirtmektedirler. Sosyal adalet konularında son 20 yıldır kışkırtıcı belgeseller üretilmesini amaçlayan kuruluş, sivil haklar, insan hakları, kadın sağlığı, daha az sosyal ve ekonomik imkânı olan gençler için mentorlük, toplum temelli sanat girişimleri gibi konulara odaklanan 200'den fazla yapım gerçekleştirmişlerdir. Yapımları pek çok festival ve konferanslarda gösterim imkânı bulurken, alandaki bir dizi saygın ödüle de layık görülmüştür (<http://www.videoaction.org/about.html>, 25.10.2019).

Filmaid International, Kartemquin ve Video Action gibi organizasyonlar, kadınlara, göçmenlere, farklı etnik ve ırk kökenli olanlara, çocuklara ve dezavantajlı gençlere yönelik olarak gerçekleştirdikleri projelerinde, belgesel yapımı, diğer medya çıktılarının oluşturulması ve konulu filmlerin çekilmesi açısından destekte bulunmaktadır. Bu destek çok farklı biçimlerde gerçekleşebilmekte ve görsel materyallerin üretimi sürecine hedeflenen toplumsal grupların katılımı sağlanmaktadır. İçeriğin üretilmesinde bu sayede söz sahibi olan daha öncesinde seslerini duyurmakta sorunlarla karşılaşan kesimlere de sorunlarını daha geniş kesimlerle paylaşmak açısından bir şans verilmiş olmaktadır.

Dijital Medya ve İş Birlikli Belgesel Yapım Stratejileri

Dijital teknolojilerin belgesel alanında yapım öncesi, yapım ve yapım sonrası aşamalarında kullanılması sonucunda, çeşitli yeni anlatı yapılarının ortaya çıktığı, alana denemeler yapmak isteyen farklı insanların giriş yapmasının yanı sıra dağıtım açısından da yeni fırsatların doğduğu görülmektedir.

Dijital teknolojiler yalnızca yapımların çekim aşamasından dağıtım aşamasına kadar olan süreçlerini etkilemekle kalmamıştır. Aynı zamanda seyircisiyle paylaştığı konuları ele alış biçimleri kökten bir biçimde değişime uğramıştır. Doğrusal bir biçimde ilerlemek yerine katılımcının seçimine bırakılan hikâyenin ilerleyişinde, katılımcıya içeriği etkilemekte daha fazla katılımcı olmaktan daha az katılımcı olmaya doğru farklı düzeyde roller verilmektedir. Gerçeğin oluşturulmasında seyircisine karşı duyduğu sorumluluğu yapımcı/yönetmen artık

seyirci/kullanıcı/katılımcı ile paylaşmaktadır.... Geleneksel belgesel anlatılarında belgeselin gerçekliğin sunumu açısından üstelendiği sorumluluk, yapımcısının gerçekliğin iletilmesinde üstlendiği rol ve yapının seyircisiyle kurduğu bağlantı dijital teknolojiler aracılığıyla tamamen dönüşüme uğramaktadır. ... Bu türdeki yapımları teknolojik unsurların kazandırdığı özelliklerinden bir eksilme olmadan geleneksel kitle iletişim araçlarında paylaşmak mümkün değildir. Bu türdeki yapımlar İnternet ortamında paylaşımına elverişli olup, seyircisinin fiziksel bir biçimde eylemde bulunarak içeriğin şekillendirilmesini olanaklı hale gelmektedir (Tağ Kalafatoğlu, 2019, s.198-199).

Belgesel alanında farklı sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle gerçekleştirilen iş birliğine temellenen belgesel yapımlarının yanı sıra dijital gelişmelerin etkisi bu türdeki yapımlara yeni örneklerin kazandırılmasının da önünü açmaktadır. Gaudenzi (2013) çevrimiçi olarak ortaya çıkan ve farklı düzeyleri içeren iş birliklerine dikkatleri çekmektedir. Bu iş birlikleri,

- Video içeriklerinin paylaşımından
- Video içeriklerinin paylaşımı ve bunlara akışta yorumların eklenmesine,
- Çeşitli konular etrafında çevrimiçi topluluklar oluşturulmasından,
- Çekimlerin kullanıcılardan toplanması ve bunun bir kişi tarafından doğrusal bir yapıda kurgulanarak yapının ortaya çıkartılmasına,
- Çekimlerin kullanıcılardan toplanarak daha büyük bir portal oluşturulmasına,
- İçeriğin belgesel yapımcısı tarafından oluşturulup, kurguda iş birliğine ilişkin çağrıda bulunulmasından,
- Yapının konusuyla ilgili kişilere ulaşmak için çevrimiçi kanalların kullanılmasına kadar çeşitlenmektedir.

Çevrimiçi olarak iş birliği ile gerçekleştirilen yapımların ortaya çıkmasına ön ayak olan gelişmelerden bir tanesi Web 2.0 ile video paylaşımına ve kullanıcılar tarafından video görüntülerin yüklenmesine izin veren video portallarının ortaya çıkması olmuştur. Buradaki iş birlikleri; içeriğin oluşturulması, biçimlendirilmesi ve değiştirilmesi üzerine olmaktadır. Bu türdeki iş birlikleri yaratıcı yeni anlatım tarzlarının denenmesine de olanak sağlamaktadır. Hollandalı, yeni medya dünyasında öncü olan Bruno Felix ve Femke Wolting tarafından 2000 yılında kurulmuş olan Submarine Channel bu girişimlere bir örnek olarak verilebilir. Bu yeni medya ortamında hedeflenen “yeni hikâye anlatımı tekniklerinin olanaklarını araştıran, doğrusal olmayan film, etkileşimli animasyon ve anlatı video oyunları gibi yeni ortaya çıkan türlerin parametrelerini araştıran ve bu yeniliği dağıtan, görsel olarak ön plana çıkan transmedia projeleri oluşturmak” şeklinde ifade edilmektedir. Submarine Channel’da Hollanda’nın yanı sıra farklı coğrafyalarda yaşayan izleyiciler, bu türdeki anlatı yapılarının yayılması, kullanılması ve içeriğin oluşturulmasına katılımın sağlanması için de farklı platformların kullanımına başvurmaktadır (<https://submarinechannel.com/about/>, 25.10.2019).

Video paylaşımlarıyla içeriğin oluşturulmasının yanı sıra paylaşılan görsellere doğrudan doğruya içeriği etkileyen yorumlarda bulunmanın önünü açan platformlar da bulunmaktadır. Bu platformlarda daha farklı bir iş birlik düzeyi belirmektedir. Kullanıcılar tarafından paylaşılan video içeriğine kullanıcılar yorum yapabilmekte ve bu şekilde içeriğin biçimlendirilerek, katmanlı bir hibrit medyanın ortaya çıkışına olanak sağlanmaktadır. İçerik hem kullanıcı tarafından oluşturulmakta hem de yine kullanıcılar tarafından yeniden

biçimlendirilmektedir. 2006 yılında oluşturulmuş olan Japon video paylaşım platformu Nico Nico Douga bu türdeki iş birliğine örnektir. Bu platformda kullanıcılar, görüntüledikleri video görüntülerine yorumlarını doğrudan doğruya yazabilmektedirler (https://odorite.fandom.com/wiki/Nico_Nico_Douga, 25.10.2019). Gaudenzi (2013) Japon video paylaşım platformu ile YouTube arasındaki farkın katılımcıların iş birliği düzeylerinde görüldüğünü ifade etmektedir.

Nico Nico Douga'da yer alan iş birliği, YouTube'dan bir adım daha ileri gittiği için farklıdır: kullanıcının geri bildirimi ayrı bir metin olarak eklenmez (videonun yanında veya altında), ancak videonun önceliğini dönüştürür. Burada çeşitli kullanıcı tarafından oluşturulan içerik seviyeleri bulunmaktadır: tek bir kullanıcı tarafından yüklenen ilk video ve bunun bir yazar-izleyici topluluğu tarafından sınırsız bir şekilde yeniden hazırlanması (Gaudenzi, 2013, s.58).

Web sitelerinde belgesellerin iş birlikçi bir biçimde oluşturulmasında daha farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Belirli konular, sorunlar veya öneriler etrafında çevrimiçi toplulukların oluşturulması sağlanabilmektedir. Belgesel yapımcıları, kendi çektikleri geleneksel anlatı yapısındaki belgesellerinde ele aldıkları konulara ilişkin yeni tartışmalara katılımcıların dâhil olmasını ve katılımcıların kendi çekimleriyle de oluşturulan dijital platformlara katılmalarını desteklemektedirler. İş birliklerinin bir diğer yönünü ise web sitelerinde kullanıcılardan belirli konularda çekimlerin talep edilmesi ve daha sonrasında bu çekimlerin belgeseli oluşturan tarafından kurgulanması oluşturmaktadır. İçerik farklı kişilerin katılımıyla belirlenirken, anlatı yapısının temeli ve nihai haline müdahale içeriğin oluşturulmasına çağrıda bulunan kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. İçeriğin bu şekilde doğrusal bir biçimde kurgulanmadığı örnekler de bulunmaktadır. Bu örneklerde içerik kullanıcılar tarafından sağlanmakta ancak kurgu bir kişi tarafından geleneksel belgesel anlatı yapısındaki gibi doğrusal olarak gerçekleşmemektedir. Belirli bir konuda web sitesine video görüntüleri yüklendikten sonra bu görüntüler doğrusal bir biçimde düzenlenmeden büyük bir web portalının parçası olarak ziyaretçilere sunulmaktadır.

İşbirliği yalnızca çekimlerin katılımcılardan sağlanmasıyla gerçekleşmemekte; aynı zamanda kurgu aşamasında ya da yapım aşamasında da katılımcıların katkı sağladığı yapımlar bulunmaktadır. Böylelikle belgesel yapımcısı kurgu aşamasında yapımın katılımcılar tarafından şekillendirilmesi konusunda iş birliğine açık bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca iş birlikleri belgeselin konu edineceği alanlarla ilgili kişileri çevrimiçi platformlarda bulmak amacıyla harekete geçilmesiyle de yapım öncesi aşamada da gerçekleşebilmektedir.

Dijital teknolojiler belgeselin geleneksel anlatı yapısında çeşitli dönüşümlere yol açmaktadır. Bu dönüşümlerin içerisinde belgeseldeki öznel belirlenmesinden, çekimlerin gerçekleştirilmesine, içeriğin şekillendirilmesinden, kurgunun gerçekleştirilmesine kadar belgesel yapım sürecine belgesel yapımcısının dışındaki kişilerin iş birliği çerçevesinde farklı düzeylerde katılım gerçekleştirmeleri de yer almaktadır.

Sonuç

Belgeseller sinema tarihinin ilk zamanlarından itibaren kurmaca filmlerinden farklı bir çizgide gelişimlerini sergilemişlerdir. Bu gelişim çizgisinde, belgesel yapımlar ele aldıkları konular,

belgeselcinin yapımında benimsediği rol ve seçilen konuya yaklaşımları açısından çok farklı örneklerini günümüze kadar sergilemişlerdir. Çalışma çerçevesinde gerek toplumsal gereksinimler gerekse de teknolojik gelişmeler sonucunda beliren yeni anlatım olanaklarından biri olarak belgesel yapımlarındaki iş birliği yaklaşımları ele alınmıştır.

Bu türdeki yapım anlayışının belgeselin spesifik bir türüne özgü olmadığı, belgeseli yapanın konusunu ele alırken yaratıcı süreçlerin farklı aşamalarını farklı oranlarda öznelere ya da katılımcılara açması sonucunda ortaya çıktıkları görülmektedir. İş birlikli yaklaşımların çevrim dışı olan örneklerinde çalışma çerçevesinde çeşitli sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri çalışmalara yer verilmiştir. Bu sivil toplum kuruluşlarının sayıları ve bulundukları ülkeler oldukça fazla olmakla birlikte çalışma çerçevesinde bunlardan Filmaid International, Kartemquin Films ve Video Action ele alınmıştır. Bu kuruluşlar dezavantajlı olan gruplara belgesel yapımlar aracılığıyla kendilerini ifade etmenin bir aracını sağlamaya çalışmaktadırlar. Ortaya konulan yapımlar da farklı mecralarda gösterim imkânı bulmakta ve ödüllerle karşılanmaktadır. Bu yapımlarda belgeselin yapım süresince kurulan iş birliğine yaslanan ilişkide, iş birliğinin boyutu değişkenlik gösterebilmektedir. Yapım öncesi, yapım ve yapım sonrası olarak değerlendirilebilecek olan iş birliğinin türleri; teknik ekipmanın topluluğa verilip, çekim ve kurgu açısından gerekli eğitimlerin sağlanmasından, dağıtım konusunda gerekli desteğin sağlanmasına kadar çeşitlenmektedir.

İş birlikli belgesel yapımlarda dikkatleri çeken bir diğer konu da dijital medya teknolojisinin kullanımıyla iş birliğinin farklı boyutlarının ortaya çıkmasıdır. Bunlar da çalışma çerçevesinde yedi unsur olarak ele alınmıştır. Bunlar; içeriklerin paylaşımına uygun web sitelerinin oluşturulması; bu içeriklerin paylaşımının yanı sıra katılımcılara yorumda bulunma olanağı sağlayan etkileşimli ortamların oluşturulması; çevrimiçi toplulukların belgesel yapımların odaklandığı konular etrafında örgütlenmesi; katılımcılardan çekimlerin toplanarak belgesel anlatılarının bir kişi tarafından ortaya konulması; çekimlerin dijital medya kullanıcılarından elde edilmesiyle veri tabanı oluşturulması; çekimlerin kurgulanmasına ilişkin dijital medya kullanıcılarından yararlanılması ve belgeselin öznelere çevrimiçi ortamlardan ulaşılmasını içermektedir. Belgesel alanında geliştirilen ve farklı boyutları kapsayan iş birlikleri, çevrim içi ya da çevrim dışı olarak gerçekleştirilen yeni anlatımların ortaya konulmasını sağlamaktadır. Belgesel alanı bu türde iş birlikleri sayesinde türsel çeşitliliğine zenginlik katarak seyircisiyle buluşmaktadır.

28-30 EKİM 2019

Kaynakça

- Barnouw, Erik. Documentary: a history of the non-fiction film. Revised edition. New York: Oxford University Press, 1983.
- Coffman, Elizabeth. (2009). Documentary and Collaboration: Placing the Camera in the Community, Journal of Film and Video, Vol. 61, No. 1 (SPRING 2009), pp. 62-78.
- Filmaid International, <https://www.filmaid.org/>, erişim tarihi: 25.10.2019
- Flaherty, Robert. (1922), Nanook of the North, 79', Documentary film.
- Gadenzi, Sandra. (2013), The Living Documentary: from representing reality to co-creating reality in digital interactive documentary, PhD Dissertation.

Kartemquin Films, <https://kartemquin.com/about>, erişim tarihi: 25.10.2019

Nico Nico Douga, https://odorite.fandom.com/wiki/Nico_Nico_Douga, erişim tarihi: 25.10.2019.

Submarine Channle, <https://submarinechannel.com/about/>, erişim tarihi: 25.10.2019.

Tağ Kalafatoğlu, Şermin. (2015), Dijital Çağın Belgesel Sinemaya Getirdiği Fırsatlar ve Yenilikler, International Trends and Issues In Communication Media Conference, 509-515.

_____, (2019). Dijital Etkileşim Teknolojilerinin Belgesel Filmlerde Oluşturduğu Dönüşümler: Etkileşimli Belgeseller, Erasmus Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Uluslararası Akademik Çalışmalar, 179-203.

Video Action, <http://www.videoaction.org/about.html>, erişim tarihi: 25.10.2019

KALKINMA-TOPLUMSAL CİNSİYET YAZININA POST MODERN GÖRÜŞLERİN KATKISI

Dr. Mesut KAÇANOĞLU
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ÖZET

Kalkınma iktisadı II. Dünya Savaşı sonrası gelişen ve tarihsel süreçte farklı görüşler tarafından şekillenen bir disiplindir. Kalkınma yazınında ortaya çıkan dönüşümler kadınların/toplumsal cinsiyetin kalkınmada nasıl konumlandırılacağını belirlemiştir. Tarihsel olarak toplumsal cinsiyetin kalkınma paradigmasındaki konumlandırılışı feminist düşüncedeki dönüşümlerden etkilenmiştir. Bu doğrultuda liberal, Marksist, sosyalist, radikal ve post modern feministlerin farklı görüşler ortaya koyduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ile kalkınma ilişkisini inceleyen farklı yaklaşımlar her ne kadar kronolojik bir sıraya konulabilse de bu yaklaşımlar arası benzerlikler ve örtüşmeler vardır.

Kalkınma iktisadının ortaya çıktığı 1940'lı yıllarda kadınlar farklı bir kalkınma kategorisi olarak ele alınmamıştır. Kalkınmayı sağlayacak olan erkeklerdir ve kadınların asli görevleri ev hizmetlerini yapmak ve çocuk bakımını üstlenmek olarak algılanmıştır. Bu dönemdeki hakim düşünce toplumların kalkınmasıyla birlikte ailenin ve dolayısıyla onun koruyucu kollayıcı olan kadınların gelişip kalkınacağı yönündedir. 1960'lı yıllardan sonra kadınların kalkınma stratejilerine nasıl entegre edileceği sorgulanmaya başlanmış ve nitekim bu alanda ilk yaklaşım olan kalkınmada kadın yaklaşımı (WID) geliştirilmiştir. Dönemin kalkınma düşüncesinde modernleşme paradigması hakim olduğundan kalkınma politikaları az gelişmiş ülkeleri modernleştirmeyi esas almıştır. Modernleşme paradigmasına dayanan kalkınma politikalarında kadınlar ve erkekler arası eşitlik vurgusuyla kadınların kalkınma sürecine entegre edilebilmesi hedeflenmiştir. 1970'li yıllardan sonra kadınların ya da toplumsal cinsiyetin kalkınma sürecindeki yeri daha belirginleşmiş ve yeni tartışma alanları ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalarda kadın yerine toplumsal cinsiyetin, temel inceleme alanı olmuş ve kültürel, siyasi ve dini yapıların kadınlar ve kalkınma üzerindeki belirleyiciliği araştırılmıştır. Kadınların üretime ya da piyasaya katılmasının önündeki toplumsal engeller sorgulanmıştır. Sonraki çalışmalarda kültürel ve yerel istek ve arzular ele alınmaya çalışılmıştır.

1980 sonrasında sosyal bilimlerde etkisini gösteren post modern bakışlar kalkınma toplumsal cinsiyet çalışmalarına da yansımıştır. Post modernitenin ve post modern feministlerin toplumsal cinsiyetin kalkınmadaki rolü konusundaki ayırt edici yönü modernitenin ortaya koyduğu tek bir kadın profili yerine farklılıklara vurgu yapmasıdır. Bu görüşlerde üçüncü dünya kadınlarının homojen olarak ele alınması sorgulanır. Post modern toplumsal cinsiyet kalkınma çalışmalarında toplumsal cinsiyete yönelik evrenselleştirilmiş, batı merkezli ve genelleştirilmiş görüşler eleştirilir. Ayrıca kalkınma politikalarında kadınların kültürel ve yerel değerlerini içeren sorunların ihmal edilmesi ve batılı üstün kadın kurgusuna eleştiriler yöneltilir. Üçüncü dünya ülkelerindeki kadınlarının batılı kadınlara benzetilme çabaları yerine farklılıkların varlığı vurgulanır. Bu çalışmanın amacı kalkınma yazınında kadınların ya da toplumsal cinsiyetin

kalkınma sürecinde nasıl ele alındığı incelenerek post modern bakışların toplumsal cinsiyet kalkınma konusundaki ortaya çıkardığı farkındalığın vurgulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler : Toplumsal cinsiyet, kalkınma, post modernite,

POST KALKINMA YAKLAŞIM(LAR)ININ YOKSULLUK YORUMU

Dr. Mesut KAÇANOĞLU
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ÖZET

Kalkınma iktisadının başlangıç dönemlerinde yoksulluk kavramı, genel olarak bir toplumda belirli bir gelir düzeyine ulaşamayan kişileri ifade etmek için kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda insani gelişme yaklaşımlarının yoksullukla ilgili çalışmalara dahil edilmesiyle sağlık hizmetlerinin kalitesi, temiz su kaynaklarına ulaşım ya da daha uzun yaşayabilme gibi gelir dışı etkenler de bu kavramı açıklamak için kullanılmıştır. Yoksulluğu tanımlamaya ve ölçmeye yönelik bu değişim ile gelir bir ölçüt olmaktan çıkarılmaya çalışılsa da elde edilmesi gereken bir amaç olmaktan uzaklaştırılamamıştır. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan kalkınma politikaları sonucunda dünya genelinde yoksulluk azaltılamamıştır.

1980 sonrası dönemde kalkınma iktisadının çıkmaza girdiği ileri sürülmüş ve kalkınma iktisadına önemli eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştiriler içinde yer alan post kalkınma yaklaşımı (post development) post modern bakışların kalkınma yazınında vücut bulmuş halidir. Post kalkınma yaklaşımının temel argümanı, ana akım kalkınma iktisadının mevcut haliyle kalkınma sorunlarına çözüm üretemeyecek olmasıdır. Post kalkınma yaklaşımında evrensel kalkınma çözümleri yerine yerel kültürel farklılıklara ve değerlere önem verilmektedir. Post modern bakışlar modernist kalkınma projesinin yoksulluk tanımlamasının tartışmalı yönler barındırdığını ve batı egemenliğinin bir yansıması olduğunu savunmaktadır.

Üstünlüklerini kabul ettirmek isteyen batılı ülkeler kalkınma projesi yardımıyla yeni kavramlar icat etmektedirler. Bu nedenle post kalkınma yaklaşımına göre kalkınma icat edilen bir projedir. Bu görüşün doğal bir uzantısı yoksulluğun icat edilen bir kavram ya da durum olmasıdır. Şöyle ki 1948 yılında Dünya Bankası kişi başına düşen geliri 100 doların altında olanları yoksul ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren öncesinde farklı hayatlara, değerlere ve kültürel özelliklere sahip toplumlar yoksul ilan edilmiştir. Yoksulluk ve yoksullar düzeltilmesi gereken hastalıklı bir durum olarak ele alınmış ve kalkınma politikalarının hedefi haline getirilmiştir.

Post kalkınma yaklaşımında yoksulluğa üçüncü dünyadan bakılması gerektiği vurgulanmakta ve yoksulluk kavramsallaştırmasının kültürler arasında farklılaşması gerektiği savunulmaktadır. Post kalkınmacı düşünürler yoksulluğu hedef alan politikalar ile batılı yaşam tarzının tek ölçü olarak ele alınmasının yeni bir sömürge programı olduğunu savunurlar. Bu nedenlerden dolayı yoksulluğu farklı düşünmek, farklı algılamak ve bu algıda kültürün önemi göz ardı etmemek gerekir. Bu çalışmada 1980 sonrası dönemde sosyal bilimlerde önemli eleştiriler yönelten post modern bakışların yoksulluk kavramsallaştırması konusundaki eleştirileri post kalkınmacı bir perspektiften ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Post Kalkınma, Kültürel Farklılık,

SANAT VE ESTETİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Doç. Dr. Sefa YÜCE
Gazi Üniversitesi

ÖZ

İnsanın hayata bakışında ve zihniyet dünyasının gelişiminde sanat ve estetik mühim bir yer tutar. Sanat eğitimi, niteliği gereği bütünlük arz eder. İnsan, sanatla kendini dönüştürür ve hayatta izleyeceği yolu belirler. Sanat da, kültürün bir parçasıdır. Kültür sadece dil, edebiyat ve tarih değildir. O, resim, musiki, dans, mimari, tiyatro ve sinemayı da kapsar. Kültürün, sanat ve estetiğin gelişimine katkısı büyüktür.

Sanat eserinin estetik değeri, onun niteliğini ve güzelliğini ifade eder. Bu yönüyle sanat, ne büsbütün toplumun ne de ferdi zevk ve hayal gücünün eseridir, her ikisinin ortak ürünüdür. Dünyanın gelişmiş üniversiteleri, sadece bilgi vermez, aynı zamanda sanat ve kültür eğitimi vasıtasıyla bireyin gelişimine katkıda bulunur. Ayrıca onlara estetik bir bakış açısı ve zevk kazandırır.

Sanatın ve felsefenin ayrılmaz bir parçası olan estetik, zamanla farklı anlamlar kazanmış ve çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Fakat estetik hangi şekilde ele alınırsa alınsın, o bilgi teorisinin bir parçası olarak felsefede yerini almıştır. Estetik tavır ve yaşantı, çok karmaşık ve çok yönlü bir olaydır. Onu tek bir olay ve nedene bağlayamayız. Aynı zamanda estetik, değerler manzumesini inceler ve ulvî kavramını ortaya çıkarır.

Sanatın genel amacı güzel fikrini görünür kılarak onu çözümlemek, güzelle ilgili temel karakteristik özellikleri ortaya çıkarmaktır. Bu yönüyle güzellik, özel bir zevk türü hâline gelir ve entelektüel bir boyut kazanır. Ancak sanat ve estetik, öğrenimle gelişerek incelmış bir zevke dönüşür. Bunun için Türkiye’de yetişen genç nesle “sanat terbiyesi” vermek geleceğimiz için önemlidir. Tabiatın, ören yerlerinin korunması ve şehirlerimizin yaşanır kılınması buna bağlıdır. Duyarlı birey ve toplum oluşturmak için sanat ve estetik eğitime muhtacız.

Anahtar Kelimeler: Sanat ve estetik eğitimi, kültür, sanat terbiyesi, zevk ve değer.

Giriş

Sanat “dinleyen ve görende estetik bir zevk heyecan yaratan, gerçekliği sembolik ve karşılıksız bir şekilde taklit ve ifade eden eserlerdir (Sena, 1972:73)”. Sanat, aynı zamanda ruhun gelişimi için de bir vasıta. Sanat, insandaki olumsuzlukları ortadan kaldırır ve onun karakterinin gelişimine katkı sağlar. Tarih boyunca sanat ve uygarlık birlikte gelişir ve birbirini bütünler. Aynı zamanda sanat eserleri bir toplumun ruhunu ve özelliklerini yansıtır. “Bunun içindir ki her milletin sanat eserlerinde, kendi milletine ait ortak nitelikler görülür. Türk, Alman, İspanyol sanatları gibi... Milletlerin sanatları tarihi akış içinde incelenirse, sanatçının toplumla ilgili izlenimleri ve eserleri bir ayna niteliği taşır (Sena, 1972: 73).”

Sanat, karşılıksız bir faaliyet alanıdır. Bilim nasıl hakikate ulaşmak için çalışıyorsa, sanat da güzel ve güzelliği araştırmak için çalışır. Bilim ve sanat iki ayrı kulvarda ilerler. Bilim

âleme nesnel, sanat da âleme öznel bakar. Bilimde hâkim olan nicelik, sanatta hâkim olan ise niteliktir. Zamanla her iki gayret birbiriyle kesişir ve birbirine yardım eder.

“Sanat, bilim ve felsefe alanında olduğu gibi, genel kavramlar ortaya koymaz. O, tek olan ve bir eşi olamayan bir şeyi dile getirir; onu bütün tekliği ile kavramaya çalışır.(...) Sanat alanında önemli olan objenin derinliği ile kavranılıp kavranılmamasıdır. Ancak kendi objesini derinliği ile, yani onun varlık-özünü kavrayan yapıt, sanat yapıtı olma değerini taşır (Mengüşoğlu, 2003: 217).”

Aslında “her sanatçı eserleriyle belli bir şeyi gerçekleştirmek ister. Sanatçının gerçekleştirmek istediği bu şey, her hangi bir değer yapısını içerir. Birçok hallerde bu değer yapısı, ne sadece etik, ne de sadece estetik değerlerdir. Böyle bir değer örgüsünde etik ve estetik değerler iç içe girmiş, birbiriyle kenetlenmiş bir durumdadırlar. Çünkü sanatın yaratıcısı olan insan, hem estetik hem de etik değer duygusuna sahiptir (Mengüşoğlu, 2003: 226).” Her çağda ve devirde sanat yeni değerler üretir ve bu değerleri ile var olan değerleri muhasebe eder ve sorgular. Sanatla insan ve sanatla hayat arasında sıkı bir bağ vardır. Sanat, hayatı ve insanı yansıtır. Bütün sanat dallarında, edebiyat, resim, müzik, mimari ve sinema ve tiyatro dâhil bu yansımanın izlerini görürüz. Aynı zamanda sanat geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurar.

“Her çağın kendine özgü bir sanatı vardır. Bunun böyle olması, sanatın uğraştığı alanla ilgilidir. Sanat objesi, ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak insanla ilgilidir. İnsansa her çağda yerini kendisinden sonra gelen nesillere terk ediyor; yeni nesiller, yeni problemlerle ortaya çıkıyor. Bundan dolayı her çağda ortaya çıkan problemler de değişik oluyor. (...) Her çağın kendine özgü değeri ya da değerleri vardır. Ressam da, müzisyen de şair ve yazar da birer insan olduklarına göre, kendi dönemlerini değerlerini yansıtır ve o değerleri aşarlar (Mengüşoğlu, 2003: 219).”

Sanatın bir amacı vardır. “Bir sanat eseri(nin fonksiyonu), gerçekte asla değişmeyen bir güzelliği yaratmak ve bulmak değildir. Zira güzelliğin türlü biçimlere girebilecek olan özelliğine rağmen, insanda bazı ruh halleri vardır ki, sanat eseri, bunları harekete getirmekle mümkündür. Bu bakımdan insanı yücelten, küçülten şaşırtan düşündüren, yani ruhumuzun derinliklerindeki kıyameti bilinç üstüne çıkaran eserler, sanatçının özel kişiliğini de belirten üsluplarındaki başlıkları gösterir. Sanatçının mutlak ve soyut bir güzelliği değil, bir çeşit duyguları harekete getirmek suretiyle, bireysel kişiliği ve toplumsal yakamozları canlandırması başlıca amacını teşkil eder (Sena, 1972: 96).”

Sanatı oluşturan sanatçı “estetik değerlere, düş gücüne ve özgünlüğe atıf yapan eylemi yaratan kişidir. Günümüzde bazı kaynaklarda, mimar, heykeltıraş, ressam, seramikçi, cam işleyicisi, dokumacı, grafikçi fotoğrafçı, iç mimar, tasarımcı ve reklamcılarının hepsi sanatçı adı altında toplanmaktadır. Özellikle yirminci yüzyılda sanatçıyla ilgili kavramlar çok çeşitlenmiştir (Şenel, Karoğlu, 2017: 308).”

Estetiğin Önemi

Estetik, Grekçe bir kelimedir. Bu kelime, “Aisthanesthal” (duygu ve algı) ve aisthesis (duygu, duyum) anlamına gelir. Estetik kavramını ilk kez kullanan ve estetiği bağımsız bir disiplin olarak kuran filozof A.G. Baumgarten’dir (Karabulut, B., 2010:102). Estetiği, güzel üzerine düşünme bilimi olarak tanımlayanlar da vardır. Bilgi, nasıl hakikati araştırırsa, estetik

de bilgi gibi doğruyu ve güzeli araştırır. Güzellik kavramı, insanın yaratılış fitratında var olan bir kavramdır. Estetik, güzeli bir değer olarak incelemekle kalmaz, ondaki yüce, ulvî, komik, ilginç ve zarif gibi unsurları ortaya çıkarmaya çalışır.

Günümüz düşüncesi içinde estetik, sadece bir güzellik bilimi olarak temellendirilemez. Güzellik ile insan arasında her zaman belli bir ilgi vardır. Güzellik, insana hoş ve haz duygusu verir. Buradan hareketle araştırılacak temel unsur, haz ve hoşluk duygusudur. Bunun psikolojik yönünü de unutmamak gerekir. Güzellik kadar çirkinlik de estetiğin ilgi alanıdır. Aslında güzellik, bir etki uyandırma biçimidir. Bu etki, psikolojik bir olgudur. Psikoloji estetikle bütünleşen bir disiplin hüviyeti kazanır (Tunalı, 2001: 14-19).

Süje (özne), kendisine yönelen estetik objeye yönelir. Bu obje, bu varlık geniş anlamında bir doğa varlığı olabildiği gibi, dar anlamında sanat yapıtı, örneğin bir şiir, bir tablo, bir heykel vb. olabilir. Estetik varlığı tanımada süje ne kadar önemli ise estetik obje de o kadar önemlidir. Bir estetik obje karşısında estetik bir tavır alan süje, bu tavrını estetik bir estetik değer olarak dile getirir. Bu şiir güzeldir veya bu tablo güzel değildir gibi ifade eder. Güzeli bir değer olarak düşünülebileceği gibi orantı, simetri ve düzen olarak da ele belirlenebilir.

Güzeli aynı zamanda hoştur. Hoş, bir hissi tatmin etmedir. Hazzı içinde barındırır. Güzeli, ahenk ve uyumun ifadesidir. Tabiatta güzel olan her şeyde bir intizam ve uyum söz konusudur. Güzeli, heyecan uyandırır, zekâ ve hissi tatmin eder. Güzellik madde ve ruh ile birleşir. Güzeli, bütün insanlarda aynı etkiyi uyandırmaz. Birini etkileyen güzellik, diğerini etkilemiyor olabilir (Yetkin, 1940: 64-80).

Estetiği ontik bütünlük içinde ele aldığımızda dört öge ile karşılaşırız. Estetik süje, estetik obje, estetik değer ve estetik yargıdır. Bu dört öge aynı zamanda felsefi estetiğin yapısını oluşturur. Felsefi estetik, ne sadece bir estetik duygular psikolojisi, ne bir sanat felsefesi, ne güzel felsefesi, ne de estetik yargılar mantığıdır. Felsefi estetik kavramı içeriği bakımından hepsinin üstündedir. Felsefi estetik bir başka yönüyle bütün varlık alanını çevreler (Tunalı, 2001: 20-21).

Edebiyat ve Estetik

Edebiyatla ilgili olan alımlama estetiği, edebiyat kuramını yeni bir bakış açısıyla ele alır. Alımlama estetiği, edebiyat eserini açıklama ve aydınlatmaya çalışır. Bunun için belli şartların oluşması gerekir. İlk şart, edebî eserin ortaya konulmasıdır. Bunun için bir yazarın bulunması gerekir. Üçüncü şart da edebî eseri anlayacak okuyucunun olmasıdır. Edebiyat eserinin tarihsel yaşamı, okuyucunun etkin katılımı olmaksızın düşünülemez. “Çünkü her okuyucu kendine özgü karakterolojik ve sosyal bir varlık olarak bir yapıta belli bir beklenti ile yaklaşır. Dönem kültürü, insan olarak sahip olunan psişik nitelikler bu beklentileri belirler, yani bu belirlemeler içindeki insan, bir esere yaklaşırken, onunla ilgi içine girerken, o eserden bir şey bekler, onda belli bir ufuk görmek ister. Bu beklenti ile eser arasında bir bağ kurmuş olur. Böyle bir yaklaşıma ‘beklenti ufku’ adı verilir. (...) Beklenti ufku, bir eserin kavranmasında zorunlu, ama yeterli bir kategori değildir. Bu kategori, esere olan ilgi ilerledikçe, yeni ufuk değişimleri ortaya çıkar. Buna göre beklenti ufku, eserin sahip olduğu estetik imkânlar ölçüsünde değişir. Eserin derinliği, iç mekânı, beklenti ufkunun değişmesini gerektirir. Buradan şu çıkar ki, sanat eseri yaşayan bir varlık olmalıdır. Onun yaşayan bir varlık olması, onun sürekli olarak değişen

ufukların objesi olması anlamına gelir. Her beklenti ufku, eseri yeni bir kavrama ve eser üzerinde yeni bir yorum olduğuna göre, hiçbir esere, anlamı tamamlanmış, tarihsel süreci sona ermiş diye bakılmaz. Çünkü sürekli değişen ufukların objesi olması, eserin tarihselliği demektir. Tarihselliğin belli bir sınırları olamaz, tarihsel bir varlık, sürekli bir değişim, oluşum içinde bulunur. Burada edebiyat metni söz konusu olduğuna göre, o da her gün yeniden yorumlanan bir eser olacaktır. Bu açıdan, bir sanat eserini tarihselliğin dışına koyamayız (Tunalı, 2001:121-124).”

Alımlama estetiği açısından edebiyat eğitimi ve öğretimi üst dili kapsar. Üst dil, yan anlam ve mecaz demektir. Edebî eser, dilin kodlanması halidir. Bu yönüyle “edebiyat gündelik dilin üstünde birçok anlamlılığı içerir, hissettirir, düşündürür, anlayıp da anlatamadıklarımızı dile getirir. Başka bir ifade ile edebiyat, edebiyat güzel sanatlar arasında yer alan bir çalışmanın adıdır. Edebiyat eğitiminde verilmesi, yapılması gereken sanat ürününün-başka bir deyişle edebî metnin-niteliği, metindeki anlamın nasıl üretildiği ve metindeki dilin, söylemin neleri anlattığıdır. Bunun hemen peşinden de edebî metnin, çok anlamlılığının bir gereği olarak, okuyucuya neler düşündürdüklerini, neler hissettiklerini açığa çıkarabilmektir (...) Edebî metinde, bilimsel bir kesinlik bulunmaz. Edebî metnin okuyucuları, metni yorumlarken farklı alanlara açılabilirler, farklı duygu ve düşünceleri yaşayabilirler (Uçan, 2006:2).”

Bugün edebî metinlerin yorumlanması çok basite indirgeniyor. Edebî metin, sadece dil öğretiminde kullanılan alıntılar ya da bir olay örgüsü kapsamı içinde ele alınıp değerlendirilen metinler değildir. Edebî metin bazen ya bayağılaştırılıyor ya da kutsallaştırılıyor. Edebiyat, bir okuma ve yazma edimi sonucunda gerçekleştirilen bir sanattır. Aynı zamanda öznel bir iletişim biçimidir. Ortaya konulan söylem, estetik bir değeri yakalayamıyorsa bayağı ve sıradan bir konuma düşebilir, estetik bir değeri varsa kalıcı olabilir, beğenilir ve yüceltilir. Okuyucuya düşen görev bu dili çözmek, anlamaktır ve estetik boyutu keşfedebilmektir. Edebî metnin açılmasında, öğrenci açısından öğretmenin önemli bir sorumluluğu vardır. Öğretmen, öğrenciye yol gösterici, onun önünü açan ve gerektiği yerde açıklama yapan bir konumda olmalıdır. Bu nedenle edebiyat eğitimi öğrenci merkezci olmalıdır. Edebiyat eğitimi bir yönüyle de sanat eğitimidir. Sanat eğitiminde, hissetme, algılama, sezgisel bakış ile eleştirel yorumlama verilmesi gereken ilk becerilerdir (Uçan, 2006: 7-8-9).”

Diğer Sanatlarda Estetik

İnsan sanatla kendisini, çağını, dünya ile ilişkisini, kendisini nasıl görmek istediğini, nasıl gördüğünü, kendisini ne olarak kabul ettiğini, hayatının nasıl bir yol izlediğini dile getirir. Sanat, insan kültür ögesinin ve dünya görüşünün bir ürünüdür.(...) Sanattan yoksun bir insan kitlesini düşünmek güçtür. Çünkü sanatla hayat arasında sıkı bir bağ vardır. Sanat da hayat anlayışına paralel ilerler. Bir toplumun hayatı kaotik ise, onun sanatı da kaotik olmaya mahkûmdur (Mengüşoğlu, 2003: 229-230).

Güzel sanatlar, “her şeyden önce doğa bilimlerinden farklıdır. Sanat öğretmez, sezdirir, hissettirir, çağırıştır, kendine özgü bir düşündürme, hatırlatma biçimi vardır. Sanat, her an değişen ve genişleyen bir etkinliktir (Aktaş, 2013: 29).” Güzel sanatlar, Georg Wilhelm Friedrich Hegel tarafından bir disiplin hâline getirilir ve sınıflandırılır. Bu sınıflandırma estetik plan içinde ele alınır. Buna göre plastik sanatlar, mimari, heykel, resim (dekoratif sanatlar)

dallarını içerir. Bu sanatların içinde fonetik olarak müzik ses sanatı, edebiyatta söz sanatı olarak sistemleştirilir.

Fonetik sanatların içinde müziğin önemli bir yeri vardır. Yahya Kemal, şiiri musiki ile özdeşleştirir. Ona göre, mısraın nağme olması şiiriyetin bir ölçütüdür. Sadece vezin ve kafiye şiir için tek başına ölçüt değildir. Müzik ile edebiyat arasında her zaman bir organik bağ söz konusudur. “Müzik, insan ile ortaya çıkar, insan tarafından üretilir ve insan ile bir anlam kazanır. Müziğin, insanın kendini ifade etmesi için bir dışa vurum aracı olduğunu söyleyebiliriz. İçerisinde insan unsurunu ağırlıklı olarak barındıran müzik, diğer alanlar ile de yakından ilişkilidir. (...) Müzik, her toplumda farklı şekillerde konumlandırılan bir sanat alanıdır. Geçmişten bugüne müziğe atfedilen değerler; olumlu, olumsuz olarak insan yaşamının bir göstergesi olarak kabul edilebilir... Müzik, içeriği, güzelliği, çeşitliliği çok yönlülüğü ve çok amaçlılığı ile her yerde karşımıza çıkabilir. Müzik, tüm sanat dallarında olduğu gibi estetik yönü olan bir sanattır. Müziğin estetik yönü, onun sanat olarak yapısındaki inceliği, güzelliği ve etkileyciliği algılanmaya başladığında ortaya çıkar (Şen, 2015: 5-6).”

Müzik, hissin bir ifadesi olarak onu oluşturan nota ve formlar arasında her daim bir yakınlık vardır. Müzik, ayrıca seslerin artan ve azalan ritmini, neşe ve üzüntünün, gerginlik ve gevşemenin bütün nüanslarını da ifade eden bir sanattır (Yetkin, 1940: 31). İnsan, her zaman psikolojik ve ruhsal açıdan müziğe ihtiyaç duyar. Müzik eseri, insanın hayal dünyasını zenginleştirir. Hoşluk ve güzellik duygusu uyandırır. Bu yönüyle müzik estetik temele dayanır.

Güzel sanatlar içinde mimari de önemli bir yer tutar. Kentsel estetiğin en önemli ayağını kültür oluşturur. Kültür, mekânın şekillenmesinde önemli rol oynar. İnsanların yaşamış oldukları doğal çevre kentsel estetiğin en önemli belirleyicilerinden birisidir. Mimari yapılar, aslında bir resim, afiş, heykel seramik, seramik pano gibi bir sanat nesnesidir. Bu sanat nesnelerini oluşturan nasıl bazı tasarım elemanları (renk, doku, boşluk, valör, çizgi, perspektif, leke) ve tasarım ilkeleri (ritm ve hareket, denge, vurgu, kontrast, birlik, çeşitlilik) var ise, aynı unsurlar mimari yapıların şekillenmesinde de en önemli rolü üstlenmektedirler. Bir mimari yapının estetiksel açıdan taşıdığı değer, bu tasarım elemanları ve temel tasarım ilkelerinin kullanılmasındaki başarı ve yetkinlikle direkt bağlantılıdır. Bizler aslında bir mimari yapı hakkında estetiksel açıdan bir yargıya vardığımızda farkında olmadan bu temel tasarım elemanları ve ilkelerinin ilişkilendirilmeleri hakkında yorum yaparız (Gögebakan, 2012:78-81).

Yetenek, yaratıcılık, hayal gücü, icat, tasavvur, şekillendirme, proje, özgünlük, hakikat mimarlığın önemli vasfıdır. Bu kavramlarla gösterge ve anlam arasında ilişki ya da tarz kavramı pragmatik bir değer edinir. Doğru ve özgün ontolojik sorunlara imkân sağlayan süsleme, zorunluluk ve lüzumsuzluk sorunu, madde ve form, doğal ve yapay, akıl ve duygu arasındaki ilişkiler mimarlık içerisinde sanatsal ve estetiksel açıdan hayati önem taşıyan unsurlardır. Özellikle teknolojik açıdan yaşanan gelişmelerin ve endüstri alanında yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak çok zorlu süreç içerisinde oluşan geleneksel mimari yapılar ve bunların oluşturmuş olduğu kentsel yapılar çok hoyrat bir şekilde yok edilmektedir. Yok olan bu yapıların taşımış oldukları estetiksel ve kültürel yön, yöneticiler tarafından pek dikkate alınmamaktadır. Kültürel unsurlar içinde yer alan, estetiksel duyarlılığa sahip ve tarihi kimliği olan yerleşim alanlarının korunması kuşkusuz eğitim kurumlarına düşmektedir (Gögebakan, 2012: 81-82).

Sinema da diğer sanat dalları gibi estetik objektivasyon özelliği taşır. Ancak edebiyat, resim, fotoğraf, heykel, müzik gibi sanat dallarından farklı olarak ontolojik yapısı bir miktar daha karışık gözüktür. Bu açıdan bir maddi düşünce sayesinde nesneleşen düşünce, duygu, anlam veya tin sinemada diğer sanatlara kıyasla daha çok katmanla verilir. Sinemada görüntü ve sesler ile ortaya çıkan bütün, sanat eserinin nesne doğasının oluşmasını sağlar. Bu nedenle maddi yapısı çok katmanlıdır. Sinemada, bahsi geçen maddi kısmın bir estetik değer taşıyabilmesi için, görüntü düzenlemesi, ışık, renk gibi unsurlar dikkate alınarak günümüz sanatsal değerleri çerçevesinde anlamlı bir bütünlük oluşturulmalıdır (Ulutaş, 2016:75).

Güzel sanatlar içinde tiyatro, diğer sanat dallarına oranla yaşamla doğrudan örtüşebilen bir sanattır. Tiyatro, dans gibi bedenin öne çıktığı bir sanat dalıdır. Her iki sanat dalında gizli kalmış dil açığa çıkarılarak başka bir boyuta geçilir. Tiyatronun toplumu bilinçlendirme ve estetik anlayışını geliştirmedeki işlevi ve önemi dikkate alındığında öğrenmenin niteliğini etkileyen nedenler şöyle yorumlanabilir: Alıcının bilişsel yönü; izleyicinin izlediği oyunda sunulan mesajları algılayabilme yetisi, bilinç düzeyi faktörüdür. Bunun sağlanabilirliği izleyicinin algısının hangi oranda açık olduğuna bağlıdır. Toplumun sanat anlayışı ve estetik duyarlılığı, sanatsal yatırımlarla gelişir. Bu sayede sanatsal üretim artar ve sanat olan ilgi daha çok gelişir (Akgül, 2011:978-980).

Eğitimin Önemi

Bir milletin kültürel bakımından gelişiminin en belirli ölçütü sanattır. Felsefesi olmayan bir milletin sanatı da yoktur. Bu bakımdan sanat eğitimi bireyin gelişim ve dönüşümünde önemli rol oynar. Sanat ve estetik eğitimin asıl amacı, bireyin gelişimine öncülük etmesidir. “Okullarda estetiğin konuları yalnız sanat yapıtları ile sınırlı tutulamaz. Çevre, doğa, insanın günlük yaşamına girmiş her nesne güzellik yönünden tartışılır. Günlük yaşam söz konusu olduğunda estetik deneyim gündeme gelir. Estetik deneyim doğrudan yarara yönelik plastik sanatlardan ayrılır. Estetik deneyimde güzellik kişiyi etkisi altına alır (Karabulut, B., A.; 2010:101).”

Sanat eserini anlamak ve yorumlamak için bilgi gerekir. Birey, öğrendikçe kendini geliştirir ve ilerleme kaydeder. Bu ilerleme sayesinde sanat eserinin standartları ve kriterlerini daha iyi öğrenir ve kavrar. Özellikle birey, bir sanat eseri karşısında subjektif kararlar verirken karışık duygular içinde kalabilir.

Gelişmiş ülkelerde sanat eğitimi büyük önem arz eder. Ortaöğretimden itibaren öğrencilere sanatın gerekliliği anlatılır. Batı kültüründe, eğitim ve öğretimin temel esası sanat eğitimi odaklıdır. Uluslararası düzeyde öncü olan üniversitelerin lisans eğitimlerinin ilk iki yılında sanat ağırlıklı dersler okutulur. Bunda amaç, hangi meslekten olursa olsun, estetiğin önemini idrak eden, zevk duygusu gelişmiş bireyler yetiştirmektir.

Sonuç

İnsan yaratılış itibarıyla sanata yatkın bir varlıktır. Güzellik duygusu, onun genlerine kodlanmış bir niteliktir. Bu eğitim vasıtasıyla açığa çıkar ve gelişir. Tarih boyunca din, ilim ve sanat insanın uğraş alanı olur. Sanatın çıkış noktası da dindir. Zamanla dinî törenlerden sanat gelişir ve yaygınlaşır.

Gelişme ve ilerleme, sanatla taçlanmış ve sanatla yücelmiştir. Sanatın önemine inanan milletler, her dönem sanat eserlerini ve sanatkârı korumuşlardır. İmparatorlukların görkemli tarihi eserleri bunun bir nişanesidir. Batıda Rönesans ve Aydınlanma Çağı ile başlayan büyük dönüşüm felsefe ve sanatın gelişimine büyük katkı yapar. Bu durum, sanatkârı daha çalışkan ve üretici konuma getirir. Batıda, eğitim kurumları kültür ve sanata büyük önem verirler. Sanatı kültürün bir parçası olarak görürler. Bu amaçla programlarını felsefe ve sanat ağırlıklı bir yapıyla tanzim ederler.

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kültür ve sanata büyük önem verir. O, “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür.” sözüyle yeni bir toplum inşasının temelini atar. Güzel sanatların bütün alanlarında büyük bir atılım başlatır. Sanatla ilgili bütün aktivitelere katılır. Başta, klasik müzik, opera ve bale, tiyatro, resim ve heykel olmak üzere konservatuarların gelişimine önemli katkı sağlar. Sanatçılarla yakından ilgilenir.

Bugün kültür ve sanatta istenilen seviyeye gelmiş değiliz. Çok sık değişen ortaöğretim programları nedeniyle felsefe ve sanata gerektiği gibi yer verilemiyor. Yükseköğretim programları da konservatuarların dışında sanata ilgiyi artıracak bir vasıf taşıyor. Sanat ve estetiğin entelektüel seviyede bireyin davranışlarına yansımaları gerekir. Böylece iyiyi, güzeli ve zarafeti yaygınlaştırmak kolaylaşır. Estetik bilinci gelişen her birey, her şeye bu gözle bakmayı öğrenir ve çevresine katkı sağlar.

KAYNAKLAR

- GÖĞEBAKAN, Yüksel (2012). *Estetik ve Kentsel Yapılanma Üzerindeki Etkisi*, İnönü Ü. Sanat ve Tasarım Dergisi, C. 2, S.4.
- KARABULUT, N., BİLİRDÖNMEZ, K., AYDUSLU, N. (2010). *Sanat Eğitiminde Bir Alt Disiplin Olarak Estetik Öğretimi Alanı, İçerikleri ve Yöntemleri*, EKEV Akademi Dergisi, Yıl:14, S.44.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin (2003). *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SENA, Cemil (1972). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ŞENEL, E., K. HÜLYA (2017). *Postmodern Dönemde Estetik ve Tüketim Kavramları Açısından Sanat ve Moda Etkileşimi*, Ulakbilge, C.5, S.10.
- ŞEN, Ülkü Sevim (2005). *Müzik Estetiği Üzerine*, Ankara: Pegem Akademi.
- TUNALI, İsmail (2001). *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- UÇAN, Hilmi (2006). *Edebiyat Eğitimi, Estetik Bir Hazzın Edinimi, Okumanın Alışkanlığa Dönüştürülmesi ve Yazınsal Kuramlar*, Millî Eğitim Dergisi, C.34, S.169.
- ULUTAŞ, Selçuk (2016). *Sinemada Gerçeklik ve Estetik İlişkisi Bağlamında Dekadan Bakış Açısı ve Çirkin*, SineFilozofi Dergisi, C.1, S.2.
- YETKİN, Suut Kemal (1940). *Estetik*, İstanbul: Maarif Matbaası.

MÜLTECİ MESELESİ: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN GÖÇMENLERE YAKLAŞIMI

Dr. Öğretim Üyesi Deniz ALCA
Karabük Üniversitesi

ÖZET

2011 yılında Suriye’de dahil olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesini etkisi altına alan kitlesel toplumsal hareketler bölgedeki siyasal istikrarı olumsuz yönde etkilemiş takip eden süreçte bölgedeki birçok ülkede halen devam etmekte olan iç savaşlara neden olmuştur. Siyasal ve iktisadi istikrarsızlık ve bunun ürettiği ciddi güvenlik endişeleri nedeniyle milyonlarca insan, yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Güvenlik endişesiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insan sayısının giderek artması, sorunu insani ve küresel boyutuyla da önemli bir gündem konumuna taşımıştır. Başta Suriyeli mülteciler olmak üzere genel olarak zorunlu nedenlerle ülkelerinden ayrılan topluluklar ‘mülteci krizi’ tanımıyla uluslararası kamuoyunda en çok konuşulan, tartışılan konulardan bir haline gelmiştir. Ülkelerindeki iç savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli ülkelere en yakın komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Göç ve uluslararası insan hareketliliğinin tartışılması gereken birçok boyutu olduğu aşikardır zira göç toplumsal bağlamda birçok değişim ve olumsuzlukları bünyesinde barındırdığı gibi birtakım fırsatlara da imkân sunmaktadır. Küresel ve bölgesel dinamiklere bağlı olarak sürekli artma eğilimi gösteren zorunlu insan hareketliliğinin hem göçmenler açısından ve hem de ev sahibi ülkelerin yurttaşları açısından yarattığı ve yaratacağı fırsatlar ve tehditler karşılaştırmalı olarak incelenmesi gereken bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Ortadoğu’dan tüm dünyaya doğru hızla nüfus eden insani krizin, iç savaşların yaşandığı coğrafyaya doğrudan temas eden bir ülke olarak Türkiye ve dolaylı olarak etkilenen ülkeler olarak Avrupa birliği ülkeleri bakımından incelenmesidir. Çalışmada, mülteci sorunlarının neden yalnızca çatışma bölgelerinde bulunan sınır ülkeler için değil aynı zamanda tüm insanlık için önemli olması gerektiğinin ortaya konması hedeflenmektedir. Çalışmada örnek olarak Suriyeli göçmenler, Türkiye ve Avrupa birliği ülkelerinin Suriyeli göçmenlere bakışı, bu bakışın ürettiği yeni bir oryantalist kurgu ve yabancı düşmanlığının yaşanan insani krizi derinleştirici etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, uluslararası insan hareketliliği, insani güvenlik, ulusal güvenlik, oryantalizm, yabancı düşmanlığı.

**GÜZEL SANATLAR LİSELERİ MÜZİK BÖLÜMÜ
BİREYSEL ÇALGI DERSLERİNDE YAŞANAN SORUNLARA İLİŞKİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ: ÇORUM GÜZEL SANATLAR LİSESİ ÖRNEĞİ**

Büşra İnci ŞENDURUR

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

ÖZET

Müzik eğitimi, uzun zamandır çok küçük yaşlarda eğitim programlarına ilştirilen, dünyada önemini kanıtlamış bir sanat dalının düzenlemesidir. Ülkemizde müzik eğitimi veren kurumlardan biri olan Güzel Sanatlar Liseleri, 1989 yılından günümüze varlığını sürdürmektedir. Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümlerindeki öğretim programı içerisinde bireysel çalgı dersi yer almaktadır. Öğrenciler için bireysel çalgı dersleri büyük önem taşımaktadır. Fakat Güzel Sanatlar Liselerindeki bireysel çalgı eğitimi derslerinde birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Güzel Sanatlar Liseleri müzik bölümü bireysel çalgı derslerinde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri ortaya konmuş ve birtakım çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmış ve Çorum Güzel Sanatlar Lisesi'nde eğitim veren ve alanları bağlama, keman, flüt ve gitar olan 4 öğretmene bireysel çalgı eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin 8 soru yöneltilmiştir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre Güzel Sanatlar Liseleri müzik bölümü bireysel çalgı derslerinde yaşanan sorunlar, bireysel çalgı ders saatlerinin azlığı, bireysel çalgı derslerinin bireysel işlenememesi, müzik dersi dışındaki müfredat derslerinin fazlalığı, Güzel Sanatlar Liseleri giriş sınavında baraj notu kriterinin uygulanmaması, öğrencilerin bireysel çalgı derslerine yeterince hazırlanmamaları ve çalışmamaları olarak özetlenebilir. Güzel Sanatlar Liselerinde müzik ders saatlerinin ve özellikle bireysel çalgı ders saatlerinin artırılması, derslerin bireysel yani tek kişi olarak uygulanması ve eskiden uygulanan 5 üzerinden en az 3,5 not alan öğrencilerin Güzel Sanatlar Liseleri giriş sınavlarına alınması sisteminin tekrar uygulanmaya başlanması hususlarının, bu sorunların çözümünde etkili rol oynayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel çalgı derslerinde yaşanan sorunlar, öğretmen görüşleri, betimsel analiz

GİRİŞ

Müziğin, insan hayatının en önemli alanlarından biri olduğu söylenebilir. Müzik, tüm benliğimizi saran, zihnimizi dinlendirmeye yarayan, bedenimizi harekete geçiren, duyguları hissettirerek hafızamızı canlandıran büyüleyici bir olgudur (Canbay, ve diğerleri, 2013).Yine müzik, bugüne kadar pek çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tanımların çoğundan oluşan yorumlara göre müzik; belli bir hedef ve ilke ile belli bir müzik anlayışına uygun işlenerek birleştirilen seslerdir (Uçan, 2018). Eğitim ise; bireylerin, toplumların davranışlarını biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme, geliştirme olarak yapılabilir. Eğitim, yaşam, sanat,

spor, bilim vb hayatın her alanını kapsamaktadır. Eğitim bu alanların tümünü kapsayarak bireyleri en uygun olacak şekilde en ileri düzeyde yetiştirmeyi amaçlar (Uçan, 2018).

Müzik eğitimi ise bireye müziksel anlam ve ifadede kendini geliştirme, yeni davranış ve tutum kazandırma olarak tanımlanabilir. Müzik eğitimi üç temel daldan oluşmaktadır. Bunlardan “Mesleki Müzik Eğitimi”, müziği meslek olarak edinmeyi hedefleyen, belirli bir müzik yeteneğine ve kapasitesine sahip kişiler tarafından tercih edilen bir daldır. Mesleki müzik eğitiminin lise düzeyinde verildiği eğitim kurumları farklı türlerde değişmektedir. Bunlardan bir tanesi de Güzel Sanatlar Liseleri’dir. Güzel Sanatlar Liseleri’nde bilgi ve beceri seviyeleri yüksek, sanat derslerini yürütebilen öğretmenlerin olması eğitimin kalitesi açısından çok önemlidir (Orhan Y, 2006).

Güzel Sanatlar Liseleri öğretmenleri tarafından her ne kadar kaliteli eğitim vermeye çalışılsa da, öğrencilerin derse hazır bulunuşluk düzeyinin yetersizliği, bireysel çalgı ders sürelerinin azlığı, materyal ve fiziki imkan eksikliği gibi birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Güzel Sanatlar Liseleri müzik bölümü bireysel çalgı derslerinde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri ortaya konmuş ve birtakım çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi yolu ile elde edilmiştir. Bu görüşme yaklaşımı, görüşme esnasında değinilecek soruların önceden belirlendiği bir yaklaşımdır. Görüşme soruları, benzer konulara yönelmek yoluyla farklı insanlardan aynı tür bilgilerin alınması hedefiyle belirlenir (Patton, 1987). Bu yöntemde araştırmacı, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Yarı yapılandırılmış görüşmeler katılımcının algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasını sağlar (Merriam, 2013).

Araştırmanın çalışma grubunu Çorum Güzel Sanatlar Lisesi’nde eğitim veren ve alanları flüt, gitar, keman ve bağlama olan dört çalgı öğretmeni oluşturmaktadır. Bu öğretmenlere Şendurur ve Şendurur (2017)’un çalışmalarında da kullandığı sorulardan esinlenilerek, bireysel çalgı eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin 4 ve tanımlayıcı istatistiklerde kullanılmak üzere de 4 olmak üzere toplam 8 soru yöneltilmiştir. Veriler yüz yüze görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Görüşmeden elde edilen bu veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmada ortaya çıkan tanımlayıcı istatistikler Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo-1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Bağlama öğretmeni	Keman öğretmeni	Flüt öğretmeni	Gitar öğretmeni
Öğrenci Sayısı	12	11	12	7
Öğrencilerin daha önce çalgı eğitimi alıp almama durumu	Almışlar ama başlangıç seviyesinde	Sadece 2 öğrenci temel düzeyde eğitim almış	Hepsi yeni başlamış	Birkaç öğrenci almış
Öğrencilerin derse hazırlık süreci	Ödev veriliyor ama çalışmıyorlar	Ödev veriliyor ama öğrenci önemsemiyor	Öğrenciler çok fazla çalışmıyorlar	Az çalışıyorlar
Öğrencilerin derse hazır bulunuşluk düzeyi	Derslere önceden hazırlanmıyorlar, teknik çalışmalar yapmıyorlar	Derslere önceden hazırlanmıyorlar, teknik çalışmalar yapmıyorlar	Derslere önceden hazırlanmıyorlar, teknik çalışmalar yapmıyorlar	Derslere önceden hazırlanmıyorlar, teknik çalışmalar yapmıyorlar

Tablo-1’de özetlenen bilgileri daha ayrıntılı inceleyecek olursak; öğretmenlerin ortak bilgi paylaşımlarında, öğrencilerin bir kısmının çalgı eğitimi alarak geldikleri fakat çok temel (başlangıç) seviyesinde oldukları bilgisine ulaşılmıştır. Bununla beraber, öğrencilerin daha önce çalgı eğitimine başlayarak gelmeleri, kimi branşlarda öğrenmeye kolaylık sağlarken, bazı branşlarda ise teknik anlamda büyük ölçüde sıkıntıya sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerden bazıları, öğrencilerin yeterince çalışmadıkları, eser veya etüdü ölçü ölçü çalışmak yerine baştan sona özensizce çaldıkları ve bazıları da öğrencilerin ders yükünün çok ağır olduğu için çalışmaya vakit bulamadıkları bilgisini vermişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin derslerde önceden verilen etüt ya da eserleri çalarken teknik, temiz ses, nüans, nota sürelerini doğru çalma gibi noktalara dikkat etmeleri gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, öğretmenlerin bireysel çalgı eğitiminde karşılaşılan sorunlarla ilişkili sorulara verdikleri cevaplar, konunun daha iyi anlaşılması için direkt olarak verilmiş, daha sonra bu cevaplarla alakalı yorumlar yapılmıştır.

Tablo-2: Öğretmen Görüşleri (1)

Soru: Ders saatlerinin azaltılması ve bir derse en az iki öğrencinin girmek zorunda olması öğrenciyi ve sizi nasıl etkiliyor?			
Bağlama öğretmeni	Keman öğretmeni	Flüt öğretmeni	Gitar öğretmeni
Bunu zaten her toplantıda Milli Eğitimde, okul toplantılarında belirttik. Bu zaten kesinlikle olmayacak bir şey. Adı üzerinde	İyi etkilemiyor bu durum. Üç öğrenciyle 40 dakika ders yapıyoruz. İki öğrenciyle bile sıkıntılı. 3 öğrenciyle iki saat ders olsa	Ben de size sorayım o zaman. Haftada bir saat ve üç öğrenciyle derse girseniz yeterli olur mu? Bizim için de hiç yeterli değil. Çocukların flütünü	İki öğrenci çok verimsiz geçiyor diyemem ama ders saatleri az olduğu için verim düşüyor. İki öğrenciyle çalışmak; şayet çocukların

bireysel çalgı eğitimi dersi ama biz bunu üç kişiyle dört kişiyle yürütüyoruz. Her çocuğun yeteneği birbirinden farklı. Geride olanlar mecburen ilerde olanları durduruyor. Dolayısıyla bireysel ders saatlerinin eski haline getirilmesi ve bireysel ders yapılması gerekiyor. Bu tamamen çalgı eğitimini geriye attı, daha da gerilettiliyor. Bunu biz bütün toplantılarda söylüyoruz ama maalesef değişmiyor.	mesela belki daha fazla zaman ayırabilirim. Hepsini art arda alıyorum birine gösterirken diğerine izletiyorum ama tutarken haliyle tek tek tutmak zorundalar ve hepsiyle ilgilenmeye vakit olmuyor. Bir etüt veriyorum diyelim etüdü sonuna kadar dinleyemiyorum, hepsini dinlemeye çalışsam zaman yetmiyor. O yüzden bir dahaki ders yine aynı etüdü dinliyorum. Üç hafta dört hafta aynı etüdü, eseri çalıştığımız oluyor. Hepsisiyle tek tek ilgilenmek çok zor oluyor. Bu olay haliyle orkestra dersini de etkiliyor.	ısıtması, aynı tonda üflemesi derken 10-15 dakika geçiyor. Benim onları tek tek dinlemem, ellerine, kollarına, parmaklarına bakmam gerekiyor. Önümüzdeki notayı hiçbir zaman bitiremiyoruz, hemen zil çalıyor. 1 saat kesinlikle yeterli değil, bence 4 saat 5 saat olması lazım en az. Bir de 3 kişileri. Bir tanesi çok güzel gidiyor ama diğer öğrenci için bekliyor o nedenle bireysel yapmamız lazım adı üzerinde bireysel çalgı dersi diye geçiyor	seviyesi denk ise, güzel bile olduğu oluyor. İki öğrencinin fazlası bir derste örneğin seviyesi düşük öğrencim olduğu zaman bizi geriye çekiyor, ona ayrı ödevlendirme yapıyorum, kalkıyorum onunla ilgileniyorum, dikkatler dağılıyor.
---	--	---	--

Tablo-2’de sorulan soruya ilişkin öğretmen görüşlerinin özetleyecek olursak; öğretmenlerin hepsi bireysel çalgı dersi saatlerinin azlığı ve derse en az iki kişi girilmesiyle ilgili büyük sıkıntı yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Çoğu öğretmen ders saatinin 40 dakika olmasından ve öğrencilerle yeterince ilgilenememekten şikayetçi olmuştur.

Tablo-3: Öğretmen Görüşleri (2)

Soru: Öğrencilerin çalgı çalışmalarını güdüleyecek etkinlik, konser gibi programlar ne sıklıkla yapılıyor?			
Bağlama öğretmeni	Keman öğretmeni	Flüt öğretmeni	Gitar öğretmeni
Biz güzel sanatlar lisesi olarak bunu fazla fazla yapıyoruz. Yıl sonunda, sömestr tatilinde konserler düzenliyoruz. Geçen sene yaklaşık 10-12 tane okula çocukları	Yıl sonu konserleri oluyor. O konserlerde iyi gördüğümüz keman öğrencilerine zaten düzeylerine uygun parça vererek sahnede yer almalarını sağlıyoruz. Zaman	Burada kendi ilimizden de kaynaklı şeyler var. Çocuklar müzikal anlamda çok fazla bir şey göremiyorlar. Daha çok bizler bir şeyler yapmaya çalışıyoruz	Konser, motivasyonu çok arttırıyor çocuklarda. Bu konserler işin aslı fazla olmuyor. Sadece enstrümana bu kadar çalışacakları vakitleri

buradan götürdük konser verdirdik. Büyük alışveriş merkezlerinde çocuklara konserler düzenliyoruz. Sürekli çocukları güdülemeye çalışıyoruz. Türk Halk Müziği Ses Yarışmaları açıyoruz. Yıl sonu konserlerimizi zaten hiç aksatmaksızın yapıyoruz. Geçtiğimiz senelerde okulda ayda bir sınıf bazında konser etkinliği düzenliyorduk.	kısıtlı ama ben yine basit parçalarla sınıf konseri gibi etkinlikler yapmak istiyorlar. Bunu söylediğimde öğrenciler çok istekli oluyorlar ama eserleri çalışmıyorlar. Ama iyi çalışan ve çalan öğrencileri değerlendiriyoruz ki diğerlerine örnek olsunlar diye.	öğrenciler için ve öğrencilerle. Öğrencilerin klasik orkestraları izlemesi dinlemesi gerekiyor. Burada küçük dinletiler yapıyoruz öğrenciler de biz de. Ben çok hoşnut bulmuyorum açıkçası çok konser vermeyi. Bizim amacımız bence alt yapı oluşturmak olmalı diye düşünüyorum. Zaten dersleri az, yarım yamalak yapmaktansa, nota okumayı, deşifreleri, enstrümanlarını güzel çaldırmamız gerekiyor diye düşünüyorum. Daha sonra üniversitede istedikleri kadar dinletiler verebilirler diye düşünüyorum.	yok diğer ders yüklerinden ötürü.
---	---	---	-----------------------------------

Tablo-3'e göre, öğretmenler öğrencileri güdülemek adına, dönem ortası ve dönem sonu konserleri, büyük alışveriş merkezlerinde konserler, ses yarışmaları düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Bir öğretmen ise konser gibi etkinliklerin daha çok üniversitelerde yapılması gerekliliğinden bahsetmiş, burada ise asıl amacın, öğrencileri iyi çalgı çalacak seviyeye ulaştırmak olduğunu söylemiştir.

Tablo-4: Öğretmen Görüşleri (3)

Soru: Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümlerinde öğrenci sayısı az mıdır? Öğrenci sayısının azlığıyla ilgili neler yapılabilir?			
Bağlama öğretmeni	Keman öğretmeni	Flüt öğretmeni	Gitar öğretmeni
Öğrenci sayılarımız git gide düşüyor. Şu anda toplamda 56 öğrencimiz var. Biz geçen sene birçok okulu ziyaret ettik. Ortaokul müzik	Biz bununla ilgili bir proje çalışması yapmıştık ortaokul müzik öğretmenleriyle. Yetenekli öğrencilerin yönlendirilmesiyle	Böyle giderse Türkiye geneli olarak söyleyeyim. Kaç kişi sınava girdi diye güzel sanatlar liseleri öğretmenleri olarak birbirimizle	Çok farklı faktörler var bunun oluşmasında. Bunun başında okulun konumu geliyor. Yanlış bir yere konumlandığı için öğrenciler buraya

öğretmenleriyle iletişime geçtik okulumuzda sınav yapılacaktır yetenekli öğrencileri lütfen yönlendirin gibi şeyler söyledik. Konserler düzenledik, yarışmalar düzenledik, okuldaki çoğu arkadaş çevresine duyurdu ama buna rağmen bu yıl toplamda 21 kişi başvurdu. Orkestra çalışmalarını durdurmak zorunda kaldık. Nota okuyamayan öğrenciler olduğu için.	ilgili. Onların da sıkıntıları var. Ailelerin ve okul idaresinin güzel sanatlar liseleri müzik ve resim bölümlerini tercih etmediğini öğrendik. Çocuklar ne kadar isteseler de aileler farklı liselere yönlendiriyorlarmış. Gerek yok Anadolu lisesini kazandın zaten, sen şu Anadolu lisesine git orada daha iyi eğitim alırsın gibi söylemler oluyor. Bu nedenle müzik öğretmenlerinin de elleri kolları bağlı durumda. Biz öğrenciyi n kadar etkilersek etkileyelim aile istemediği sürece olmuyor.	haberleşiyoruz. Ama sayı oldukça düşük. Bunda ilköğretimlerin biraz suçu var. Herkes doktor, mühendis olacaktı gibi bakıyor çocuklarına. Ben güzel sanatlar lisesinde okumak ayrıcalık diye bakıyorum. Ülkemizin ve sistemin de bize bakışı değişti. O nedenle de sayı çok azaldı.	gelmekte zorlanıyor. Servis, yeme içme gibi masraflar ailelere yüklendiği için aileler merkezde yürüyerek gidebileceği yerleri tercih ediyorlar. Bir diğer sebep, ülkemizde sanata verilen değer diğer derslere verilen değerden geride.
---	--	--	--

Tablo-4'te belirtildiği üzere, öğretmenlerin ortak görüşlerinde, Güzel Sanatlar Liseleri öğrenci sayısının azlığı büyük ölçüde ailelere bağlanmaktadır. Öğretmenlerimiz çoğu ortaokul öğretmenleri ile Güzel Sanatlar Lisesini tanıtmak, öğrenci çekmek adına proje çalışmaları yaptıklarını ancak ortaokul öğretmenlerinin genelde veliler dolayısıyla çocukları yönlendiremediğini ifade etmiştir. Ailelerin müziği bir hobi olarak gördüklerini; çocuklarının daha çok doktor, mühendis olmalarını istedikleri için Güzel Sanatlar Liselerine gitmelerine izin vermediğini anlaşılmaktadır.

Tablo-5: Öğretmen Görüşleri (4)

Soru: Çorum Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümünde Çalgı Derslerinde Yaşanan Sorunlara İlişkin görüş ve önerileriniz nelerdir?			
Bağlama öğretmeni	Keman öğretmeni	Flüt öğretmeni	Gitar öğretmeni
Güzel sanatlar liselerinde ders saatlerinin daha çok müzik derslerine yoğunlaşması gerektiğini düşünüyorum. Biraz	Yurt bizim için çok önemli. Bir de şöyle bir durum var. Çorum Güzel Sanatlar Lisesi var bir de Çorum'un çok yakınında Amasya Güzel Sanatlar Lisesi	Enstrümanlarına çalışmaları gerektiğini söyleyebilirim. Ülkemizin müziğe, bizlere müzisyenlere bakışlarının biraz daha tatlı, sıcak olmasını ve	Öğrencilerin sevdikleri enstrümanı seçmelerini, daha sonra bunu düzenli bir şekilde çalışmaları gerektiğini düşünüyorum.

evvel bahsettiğimiz gibi enstrüman derslerinin hem ders saatlerinin çoğalmasını hem de bireysel olarak yapılması gerektiğini düşünüyorum. Eskiden ortalaması 5 üzerinden 3,5 olmayan öğrencilerin bu okullara başvurma gibi bir şansı yoktu, şimdi bu kaldırıldı 5-6 yıl önce. 3,5 uygulamasının yeniden gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Okulumuzun yanına bir yurt yapılması gerektiğini düşünüyorum çünkü saat 16.00'da çıkıyoruz daha sonra çocuklar evlerinde piyanoyla çalışmıyorlar. Yurt olursa öğrenciler çalışmalarını devam ettirebilir. En önemlisi de devletin sanata ilişkin politikasının iyi olmasını, sanata önem vermeleri gerektiğini düşünüyorum.	var. AGSL olmadan önce öğrenci sayısı daha fazlaydı Çorum'da. Amasya açılınca yurttaki kalacak öğrenciler dolayısıyla orayı tercih ediyorlar. Biz yıllardır yurt yapılmasını istiyoruz okulumuza ama bir türlü olmuyor. Ders saatleri artarsa, ders programındaki diğer gerekli olmayan derslerin çıkarılması iyi olur diye düşünüyorum.	bizlere güvenmelerini isterim. Müzik dalının ve mesleğinin yüce olduğunu belirtmelerini isterim Atatürk söylemiş bunu sonuçta.
--	---	---

ANKARA
28-30 EKİM 2019

Tablo-5'ten ortaya çıkan sonuçlara göre, öğretmenleri biri, öğrencilerin daha başarılı olabilmeleri için Güzel Sanatlar Liseleri sınavı girişindeki şartlara 5 üzerinden 3.5 ortalamasının altında kalan öğrencinin alınmaması şartının gelmesi gerektiğini söylemektedir. Yine öğretmenlerden bazıları, okulun yanına yurt yapılması gerektiğini, yapıldığı takdirde öğrencilerin okulda geç saate kadar çalışabileceklerini ve daha başarılı olabileceklerini söylemişlerdir. Ayrıca öğretmenler, müzik ders saati sayılarının fazlalaşması gerektiğini ve bireysel çalgı derslerine bireysel girilmesi gerektiğini söylemişler, son olarak da, ülkenin ve devletin sanata bakış açılarının değişmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Görüşmede elde edilen bulgulara göre; çalgı derslerinde, ders sürecinin çok daha verimli geçmesi için ilgili mercilerin bireysel çalgı ders saatlerini arttırmaları ve kesinlikle dersin bireysel olarak işlenmesini sağlamaları gerekmektedir. Çıkan sonuçlara göre en büyük problemlerin başında bu gelmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin çalgı çalışmalarını, öğrenme sürelerini, öğrenme algılarını, derse motive olmalarını, düzeni ve disiplini öğrenmelerini, daha çok sahneye çıkmalarını, etkinliklerde bulunmalarını, çalgı dersi saatlerine ve bireysel çalgı dersine giren öğrenci sayısına bağlamaktadır. Bütün öğretmenlerimiz bu konuyla ilgili yaklaşık aynı görüşte birleşmişlerdir. Öğretmenlerin genelde derse çok istekli oldukları ancak zaman bakımından iki ya da üç öğrenciye yeterince vakit ayıramayacaklarını düşündüklerinden motivasyonlarını kaybettiğini görmekteyiz. Bir başka bakış açısından öğrenci seviyelerinin denk olduğu düşünüldüğünde, bazı bireysel çalgı derslerinin verimli olduğu sonucuna varılmıştır. Bir diğer bulguya göre öğretmenler, öğrencilerin ders yükünün çok olduğunu almaları gerekenden fazla birçok dersten sorumlu olduklarını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin çalgı çalışmaya yeterince vakitleri olmadığı sonucuna varılmıştır. Müzik ders saatlerinin az olup, diğer ders saatlerinin fazla olması öğrenciyi olumsuz anlamda etkilemektedir. Öğrencilerin çalgı alanında yeterince iyi olamamasının diğer sebeplerinden biri de okulun yurdunun olmamasıdır. Öğretmenler bu sorunun çözülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuca göre, kimi öğrenciler, çalışacakları etüt ya da eserleri, öğretmenlerinin çalıp ses kayıtlarını, video görüntülerini yollaması yoluyla dinleyip, izleyip çalışma-çalma yoluna gitmek istemektedirler. Öğrenci sayısı ile ilgili olan bölümde öğretmenlerimiz ortaokul öğretmenleriyle iletişime geçmiş yetenekli, ilgili öğrencileri okula yönlendirmeleri konusunda bir proje çalışması yapmışlardır. Ama öğrenci sayısının artmamasının hatta azalmasının nedeninin büyük bir kısmının aileler olduğu kanısına varılmıştır.

Bazı öğretmenlerin görüşlerine göre, hem matematiksel zekası hem de görsel zekasının kuvvetli olduğu kişiler müzikte daha başarılı oluyorlar. Bu nedenle eskiden uygulamış 5 üzerinden en az 3,5 not alan öğrencilerin Güzel Sanatlar Liseleri giriş sınavlarına alınması sisteminin tekrar gelmesinin yetenekli öğrencileri arttıracığı sonucuna varılmıştır. Son olarak ülkemizin, devletin ve insanlığın, müziğe, sanata ve sanatçıya bakışının değişmesi, değerlerinin artması, sanat ve kültür her anlamda bizi en yukarıya taşıyacaktır görüşünün benimsenmesi sonucuna varılmıştır.

ÖNERİLER

- Ülkemizde müzik öğretmeni, müzisyen, resim öğretmeni, ressam, sanatçı yetiştiren ve bu alana yönelik çalışmalarda bulunan Güzel Sanatlar Liselerinin önemi konusunda ve ülkede sadece doktor mühendis değil, kültürlü sanatçılar, müzisyenler olması gerektiği konularında seminerler, konferanslar verilmeli, toplum bilinçlendirilmelidir.

- Güzel Sanatlar Liselerinde müzik ders saatlerinin arttırılması ve öğrencinin sanat okulunda okuduğunun fark ettirilmesi gerekmektedir.
- Güzel Sanatlar Liselerinde bireysel çalgı ders saatlerinin arttırılması çok çok önemli bir konu olduğu için bu konuya ilişkin gerekenler yapılmalıdır.
- Güzel Sanatlar Liselerinde bireysel çalgı dersi alan öğrencilerin çalgılarına gereken özeni gösterebilmesi, ders esnasında öğretmeninden yeterince faydalanabilmesi, motivasyonunu kaybetmemesi adına, adı üzerinde olduğu gibi derslerin bireysel yani tek kişi olarak uygulanması gerekmektedir.
- Öğrenci kalitesini arttırmak ve müzikal seviyeyi daha yukarı taşımak için, eskiden uygulanan 5 üzerinden en az 3,5 not alan öğrencilerin Güzel Sanatlar Liseleri giriş sınavlarına alınması sisteminin tekrar uygulanmaya başlanması gerekmektedir.
- Öğrenciye çalgı çalışabilmesi konusunda fiziki imkan verilmesi, güdülemesi ve zaman kazandırması açısından Güzel Sanatlar Liselerinin bir yurda sahip olması gerektiği düşünülmektedir.

- **KAYNAKÇA**

- Canbay, A., Ece, A. S., Karabulut, B., Temiz, E., Dalkıran, E., Kurtuldu, K., . . . Nacakcı, Z. (2013). *Müzik Kültürü*. Ankara: Pegem Akademi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Orhan Y, Ş. (2006). Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri Çalgı Eğitiminde Motivasyon. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 130-136.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Londra: Sage Publications.
- Şendurur, Y., & Şendurur, B. İ. (2017). Görme Engelli Öğrencilerin Bireysel Çalgı Eğitimi Dersinde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası 3. İpekyolu Müzik Konferansı*, (s. 228-233). Bolu.
- Uçan, A. (2018). *MÜZİK EĞİTİMİ Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durum*. Ankara: Arkadaş.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Cilt 6). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

MATEMATİK DERSLERİNDE KULLANILAN ÖĞRENCİ MERKEZLİ ÖĞRETİM YÖNTEMLERİNİN MATEMATİK BAŞARISINA, TUTUMUNA VE KAYGISINA ETKİSİ: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI

Elif AY EMANET
Kocaeli Üniversitesi

ÖZET

Matematik, büyük yapıyı oluşturan parçaların birbiriyle ve bütünle ilişkisini, olguların neden ve sonuç bağlantılarını, kısaca hayatı anlamaya ve keşfetmeye yarayan bir bilim dalıdır. Doğa bir örüntü ve düzen içinde olduğundan, bu birbirine sıkı sıkıya bağlı, tutarlı yasalardan oluşmuş düzeni keşfetmek, anlamaya çalışmak hatta anlamlandırmak tam anlamıyla matematik yapmaktır. Matematik bu denli önemli bir bilim dalı olunca matematik öğretimi de büyük ölçüde önem kazanmakta ve matematik öğretimine okul öncesi dönemden başlanarak ilköğretim ve ortaöğretimde oldukça fazla vakit ayrılmaktadır. Son yıllarda öğretim programlarında öğrenci merkezli öğretim yöntemlerine sıkça yer verilmekte ve bu durumun sonuçlarını inceleyip gelecek nesillere ışık tutmak da araştırmaların amacını oluşturmaktadır. Alan yazında matematik derslerinde öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin akademik başarı, tutum ve kaygı bağlamında incelendiği birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Bu durum ne yazık ki, benzer konularda farklı yöntem ve desende tasarlanmış farklı örneklemelerde çalışılan birden fazla farklı sonuçların varlığına işaret etmektedir. Bu çalışmada, bu bilgi karmaşasını sadeleştirmek ve meta-analiz yöntemi ile birbirinden farklı araştırma sonuçlarını sentezleme yoluna gidilmiştir. Sentezin amacı tüm çalışmalar bağlamında herhangi bir konudaki çalışmanın sonuçlarını anlamaya çalışmaktır. Araştırma kapsamında ilköğretim I. ve II. kademe ile ortaöğretim düzeyinde makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşan 155 çalışmaya ulaşılsa da 36 çalışma meta analize dâhil edilme kriterlerini karşılamadığından toplam 111 çalışma incelenmiştir. Araştırma sonuçlarında öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin matematik başarıları üzerinde genel etki büyüklüğü geniş ($EB=0.811$; $p<0.05$); ilköğretim I. kademe matematik başarıları üzerinde geniş ($EB=0.824$; $p<0.05$); ilköğretim II. kademe matematik başarıları üzerinde geniş ($EB=0.831$; $p<0.05$); ortaöğretim matematik başarıları üzerinde orta ($EB=0.573$; $p<0.05$) düzey olarak bulunmuştur. Benzer şekilde öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin matematiğe yönelik tutum üzerinde genel etki büyüklüğü orta ($EB=0.536$; $p<0.05$); ilköğretim I. kademe matematik tutumu üzerinde orta ($EB=0.532$; $p<0.05$); ilköğretim II. kademe matematik tutumu üzerinde orta ($EB=0.515$; $p<0.05$); ortaöğretim matematik tutumu üzerinde orta ($EB=0.650$; $p<0.05$) düzey olarak bulunmuştur. Son olarak öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin matematik kaygısı üzerinde genel etki büyüklüğü orta ($EB=0.463$; $p<0.05$); ilköğretim II. kademe matematik kaygısı üzerinde orta ($EB=0.576$; $p<0.05$) düzey olarak saptanmıştır. Araştırma sonucunda öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin geleneksel yöntemlere kıyasla matematik başarıları, matematiğe ilişkin tutum ve kaygı üzerinde daha etkili olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın eğitimcilere, eğitim öğretim

yaşantılarını düzenleme sürecinde geleneksel yöntemlere kıyasla çağdaş yöntem ve teknikleri kullanmanın sonuçları hakkında bilgi edinmede yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meta-analiz, matematik, başarı, tutum, kaygı, öğrenci merkezli yöntemler.

SOVETLƏŞMƏ VƏ AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ ERMƏNİSTANA VERİLMƏSİ PROSESİ

Prof. Dr. İbrahimova GÜLZAR
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Xülasə

Məqalədə 1920-ci ilin 28 aprel tarixində sovetlərin Azərbaycanı işğal etməsi ilə Azərbaycan torpaqlarının hissə-hissə bu və ya digər şəkildə Ermənistanı verilməsindən bəhs edilir. Göstərilir ki, həmin dövr ermənilər “mübahisəsiz” Azərbaycan ərazilərini “mübahisəli” elan edərək sərhədləri daxilində salır. Eləcə də, onlar Azərbaycan sərhədləri daxilində məskunlaşdıqları ərazilərdə “aztorpaqlılıq” bəhanəsi ilə daha çox torpaqlar əldə etmək və hər hansı yolla həmin ərazilərin Ermənistanı, eləcə də Dağlıq Qarabağ, Dağlıq Qarabağın özünü də Ermənistanı birləşdirmək niyyətli işğalçı siyasətlərini davam etdirirdilər.

Zaq.MİK-in 30 yanvar 1924-cü il sərəncamı ilə yaradılan “ZSFRİ-in tərkibinə daxil olan respublikalar arasında torpaq, meşə və sudan istifadə üzrə mübahisələrin həllinə dair komissiya”nın işinin əksər vaxt əsasnaməsində göstərilən vəzifə, məqsəd və təlimatlarına uyğun hərəkət etmədiyi, böyük üstünlüklə ermənilərin xeyrinə olan əsassız qərarlar çıxardığı qeyd edilir.

Komissiyanın Zaqfederasiyanın ərazisində otlaq yerləri məsələsinin nizamlanması, bütünlükdə ayrı-ayrı respublikaların maldarlıq təsərrüfatlarının maraqlarının razılaşdırılması və uyğunlaşdırılması, maldarlığın köçəri formasının əkinçilik və düzən (alp) təsərrüfatına keçməklə ləğv edilməsi üzrə tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi kimi əsas vəzifəsinin yerinə yetirilməsində ikili standartlar tətbiq edilmiş, Azərbaycana məxsus otlaq sahələri bütün etirazlara baxmayaraq Ermənistanı köçürülmüşdür. 1923-cü ildə çox qədim zamanlardan Qazax və Şəmkir maldarlarının istifadəsində olan Eşşək Meydan otlaq sahəsinin 113752,3 des. ərazisindən aztorpaqlı erməni əhalisinə 1923-də 18946,3 des. və 1924-də 7971 des. verilmişdir. Göstərilir ki, Eşşək Meydan otlaq sahəsinin yerdə qalan hissəsi də Torpaq Komissiyasının müvəkkili Koçetkov və Zaq.MİK-in sədri Kasyanın təşəbbüsü ilə Zaq.MİK-in 16 aprel 1925-ci il 17 sayılı protokolun 6-cı bəndinə əsasən Ermənistanın “çiçəklənməsi” naminə Ermənistan dövlət fonduna keçirilmişdir. Azərbaycan rəsmilərini qərar qarşı qəti etirazına baxmayaraq bu proses 1927-ci ildə başa çatmışdır. Bu təsir Azərbaycanda torpaqların itirilməsilə bərabər maldarlığa da güclü zərbə endirdi.

Açar sözlər: sovetləşmə, sərhəd, Azərbaycan, Ermənistan, Gəncə, otlaq sahəsi, Eşşək Meydan

İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ HİZMETLERİNDE ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARININ ARTTIRILMASINA YÖNELİK OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖNERİLERİ¹

Dr. Pınar ARSLAN

MEB

Özet

Hayatlarının önemli bir bölümünü okullarda geçiren çocukların, okulda bulundukları zaman içerisinde yüksek yararlarının artırılmasının önemi her geçen yıl daha da önem kazanmaktadır. Okulların öğrencinin kaydı ile başlayan ve mezun oluna kadar devam eden zaman içerisinde öğrenciye yönelik olarak yapmış olduğu tüm hizmetlerde öğrencinin yüksek yararını dikkate almaları gerekmektedir. Özellikle kişiliğin temellerinin atıldığı ilkokullarda çocuğun yüksek yararının gözetilmesinin daha bir önem arz ettiği söylenebilir. İlkokullarda öğrencilerin yüksek yararını ortaya koyan bu araştırmanın, öğrenci hizmetlerinin uygulayıcısı olan okul yöneticilerinde ve içinde yaşadığımız toplumda çocuktan sorumlu kişilerin verecekleri kararlarında ve gösterdikleri davranışların da “çocuğun yüksek yararı” yönünde farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda öğrenci hizmetlerinde çocuğun yüksek yararının artırılmasına yönelik okul yöneticilerinin önerilerini belirlemektir. Araştırma tarama modelinde olup nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde kamu ilkokullarında görev yapan, çalışmaya katılmaya gönüllü 18 ilkokul yöneticisinden oluşmaktadır.

Veriler, yöneticilerle yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Yöneticilerle yapılan görüşmeler deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Yöneticilerin önerilerine ilişkin veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda; ilkokul yöneticilerinin, öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması boyutunda çocuğun yüksek yararını arttırmaya yönelik en çok vurguladıkları öneri “altı yaşını doldurmamış çocuğun 1.sınıfa kaydı yapılmamalı”, iken öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi boyutuna yönelik önerileri de “velilere yönelik yasal yaptırımlar uygulanmalı”, olmuştur. Yöneticilerin, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi boyutunda çocuğun yüksek yararını arttırmaya yönelik en çok vurguladıkları öneri “öğrencilerin başarılarının değerlendirmesinde sosyal ve kültürel başarıları da dikkate alınmalı” şeklindedir. Öğrencilerin sağlığının korunması boyutunda çocuğun yüksek yararını arttırmaya ilişkin yöneticilerin en çok ifade ettikleri önerileri “okulların temizliğine daha çok önem verilmeli” ve “okullarda yeterli sayıda hizmetli olmalı” şeklindedir. Öğrencilerin güvenliğinin sağlanması boyutunda çocuğun yüksek yararını arttırmaya yönelik yöneticilerin en çok vurguladıkları “her okulda eğitimli güvenlik görevlisi olmalı” önerisi iken rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulması boyutunda “her okulda yeterli sayıda rehber

¹Bu çalışma Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ danışmanlığında tamamlanan “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Öğrenci Hizmetleri Düzenleme ve Uygulamalarının Çocuğun Yüksek Yararı Bakımından Değerlendirilmesi” doktora tezinin bir kısmıdır.

öğretmen olmalı” ile “okulun fiziki şartları çocukların sosyal gelişimine uygun hale getirilmeli” önerileri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuğun yüksek yararı, yönetici, ilkokul, öğrenci hizmetleri.

GİRİŞ

Çocuk eski devirlerden itibaren toplumların ilgilendiği bir varlıktır. Fakat bu ilginin niteliği, şekli, kapsamı, tarihsel gelişimde farklılıklar göstermiştir. Bu farklılıklar, toplumların sosyo-kültürel gelişmesine, ekonomisine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına göre farklılaşmıştır (İnan, 1968, 4). İlkel toplumlarda çocuğa, ailesine ekonomik fayda sağlayan varlık olarak bakılmıştır. Ekonomik gerekçeler, çocuğu bir yük haline de getirebilmiş ve zayıf, sakat, hastalıklı çocuklar ile bakımını üstlenecek kimsesi olmayan çocukların toplum dışına itilmesi, hatta öldürülmesi normal görülmüştür (Akyüz, 2013, 19).

Modern çocukluk anlayışının oluştuğu 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında çocukların yetişkinlerden farklı olduğunun kabullenilmesiyle çocuklar, ekonomik ve toplumsal değişimlerin olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılmıştır (Taşkın, 2006, 5). Modern çocukluk paradigmasının bir sonucu olarak çocukların sorunları toplumun gündeminde daha fazla yer almaya başlamıştır. Çocuklara yönelik sosyal politikalarda ulusal, uluslararası mevzuatta çocukluğu tanımlayıcı ve çocuğun durumunu iyileştirici düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Nitekim Türk Medeni Kanununa (TMK) göre 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmıştır (m. 1).

Çocuğun yüksek yararı bir kavram olarak “çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyo-kültürel, ahlaki, hukuksal ve ekonomik bakımlardan sağlıklı, dengeli ve özgür şekilde yetiştirilmesi için korunup kollanması” anlamına gelmektedir. Çocuğun yararı ile başka kimselerin yararlarının çatışması durumunda çocuğun yararına üstünlük tanınması gerektiği anlamına gelmektedir (Akyüz, 2013, 46). Daha önceki yasalarda sadece çocuğun iyiliği, yararı biçiminde ifade edilirken “yüksek yararı” kavram ilk kez Çocuk Hakları Bildirgesinde (ÇHB) daha sonra bağlayıcı nitelikte olan Çocuk Hakları sözleşmesinde (ÇHS) bir kurala dönüştürülmüştür (İnan 1968; Zermatten, 2010). Bu dönüşümün bilinçli olduğuna dair kuşku yoktur. “Yüksek” kelimesi ile çocuğun en iyi, en üstün ve en önemli yararı anlatılmakta olup sıradan bir yararın söz konusu olmadığı açıkça belirtilmektedir. Bu kavramın çocuk haklarıyla gereksinimlerini bağdaştırıcı bir işlev yüklenmiş olduğu da söylenebilir (Serozan, 2005, 67).

Çocuk haklarının yaşama geçirilmesinin ve çocukların başkalarının haklarına saygı duyarak yetişmelerinin etkili yöntemlerinden biri de eğitimidir (Akyüz, 2013, 12). Eğitim sosyal bir haktır. Eğitimin sosyal bir hak olarak tanımlanması, onun bir kamu hizmeti olmasını gerektirmektedir. Bireylerin ve toplumların gelişmesi, kuşkusuz herkese ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitim ve öğrenim görme hakkının sağlanmasıyla bağlantılıdır (Karaman Kepenekci, 2008, 48-49). Her çocuğun sahip olduğu eğitim hakkı okullar aracılığı ile sağlanmaktadır. Okullar birer eğitim örgütüdür (Balci, 2008, 180). Örgüt, önceden belirlenmiş ortak amaçları gerçekleştirmek (mal ya da hizmet üretmek) üzere bir araya gelen ve bu amaçla güçlerini eşgüdümleyen kişilerin oluşturduğu bir yapıdır (Bursalıoğlu, 1998; Balci ve Aydın, 2003; Balci, 2010). Yönetim ise örgütün amaçlarını gerçekleştirmesi için hazır bulunan madde ve insan kaynaklarını örgütlenmesi, eşgüdümlemesi ve değerlendirmesi süreçlerinin tamamı olarak ifade edilmesidir (Balci, 2010). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere örgüt bir yapı,

yönetim ise bu yapıyı işleten bir süreç olduğu ifade edilebilir. Yönetimin eğitime uygulanmasından eğitim yönetimi; eğitim yönetiminin de okula uygulanmasından okul yönetimi meydana gelmektedir (Bursalıoğlu, 2011). Okul yönetimi, eğitim yönetiminin sınırlı bir alana uygulanması olarak belirtilebilir. Dolayısıyla da okul yönetimi okuldaki tüm insan ve madde kaynaklarını en verimli biçimde kullanarak okulu yaşatma amacı taşımaktadır. Okuldan beklenen görevin yerine getirilebilmesi, okul yöneticisinin ve diğer çalışanların rollerini bilmelerine ve başarı ile bu rolü oynamalarına bağlıdır. Okul yönetiminde önemli unsurlardan biri de okulun yetiştirmekle yükümlü olduğu öğrencileridir. Nitekim okul yönetimi, öğrencilerin sahip olduğu eğitim hakkını en iyi şekilde kullanabilmeleri için bu hak ile ilgili görevlerini de tam olarak yerine getirmelidir (Taymaz, 1997, 25; 2007, 21).

Öğrenci hizmetleri, okulda öğrenci için yapılacak tüm özlük ve eğitim işlerini içerir. Okul yönetiminin görev alanı içerisinde önemli bir yer tutan öğrenci hizmetleri bir öğrencinin kaydından mezuniyetine kadar (hatta mezuniyetten sonrası) yapılacak tüm işleri kapsamaktadır. Öğrenci hizmetlerinin genel amacı, eğitim programlarının uygulanmasına elverişli bir ortam yaratılmasına yardım etmektir (Başaran, 1996, 101). Özellikle kişiliğin temellerinin atıldığı ilkokullarda öğrenci hizmetlerinin sunumunda öğrencinin yüksek yararının dikkate alınmasının büyük önem arz ettiği söylenebilir. Bu sebeple bu araştırmanın amacı, ilkokullarda öğrenci hizmetlerinde, çocuğun yüksek yararına uygunluğunun artırılmasına yönelik okul yöneticilerinin önerilerini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki soruya cevap aranmıştır:

1. Ankara ili kamu ilkokullarında görev yapan yöneticilerin;

Öğrenci hizmetlerinin;

a. Öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması,

b. Öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi,

c. Öğrencilerin başarısının değerlendirilmesi,

d. Öğrencilerin sağlığının korunması,

e. Öğrencilerin güvenliğinin sağlanması,

f. Öğrencilere rehberlik hizmetleri ile sosyal etkinliklerin sunulması,

boyutlarındaki düzenlemelerde ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

İlkokullardaki öğrenci hizmetleri ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunun artırılmasını okul yöneticilerinin önerileri doğrultusunda betimlemeyi amaçlayan bu araştırma tarama modelinde olup nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde kamu ilkokullarında görev yapan, çalışmaya katılmaya gönüllü 18 ilkokul yöneticisinden oluşmaktadır. Her ilçeden bir müdür ve bir müdür yardımcısı ile görüşme yapılmıştır. Evrenin çeşitli boyutlarının temsil edilebilmesi için “maksimum çeşitlilik” ilkesi göz önünde bulundurulmuştur. Maksimum çeşitlilik örneklemesi, belirli çeşitlilik yelpazesinden durumları seçer. Geniş bir çeşitlilik yelpazesindeki ortak örüntüleri araştırır (Glesne, 2014, 61). Yıldırım ve Şimşek’e göre (2011) maksimum çeşitlilik örneklemesi, göreceli olarak küçük bir örneklem

oluşturmayı, bu örneklemede çalışılan probleme taraf olabileceklerin çeşitliliğini maksimum düzeyde yansıtabilmeyi amaçlayan bir yöntemidir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri, Arslan (2018) tarafından geliştirilen “İlkokullarda Öğrenci Hizmetleri İle İlgili Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Uygunluğuna İlişkin Yönetici Görüşme Formu” ile elde edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan görüşme formu için nitel araştırmalarda uygulanan geçerlik ve güvenilirlik analizlerinden yararlanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, Ankara ilinin dokuz ilçesindeki kamu ilkokullarında görev yapan ve çalışmaya katılmaya gönüllü 18 okul yöneticisi ile yüzyüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Yöneticilerin önerilerine ilişkin veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yöneticilerle yapılan görüşmeler deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Yöneticilerin önerilerine ilişkin veriler, kategorilere ve alt kategorilere ayrılarak içerik analizi yapılmıştır. Sonuçlar çizelgelerle gösterilmiş, kategori ve alt kategorilerin frekans değerleri verilmiştir. Bulguların sunumunda katılımcıların kendi ifadelerinden de doğrudan alıntılar yapılarak yararlanılmıştır.

BULGULAR

- **İlkokullarda Öğrenci Hizmetlerinde Çocuğun Yüksek Yararının Arttırılmasına Yönelik Okul Yöneticilerinin Önerilerine ilişkin Bulgular**

Bu başlık altında araştırmaya katılan yöneticilerin, ilkokul öğrencilerine yönelik öğrenci hizmetleri ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu arttırmaya ilişkin önerileri, “Öğrencilerin Okula Kayıt İşlemlerinin Yapılması”, “Öğrencilerin Devamının İzlenmesi ve Davranışlarının Değerlendirilmesi”, “Öğrencilerin Başarılarının Değerlendirilmesi”, “Öğrencilerin Sağlığının Korunması”, “Öğrencilerin Güvenliğinin Sağlanması” ve “Öğrencilere Rehberlik Hizmetlerinin ve Sosyal Etkinliklerin Sunulması” boyutlarında sunulmuştur.

1. Öğrencilerin Okula Kayıt İşlemlerinin Yapılması Boyutuna İlişkin Önerileri

Yöneticilerin, “öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu arttırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1.

Öğrencilerin Okula Kayıt İşlemlerinin Yapılması Boyutu ile İlgili Düzenlemelerin ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Anasınıfına ilişkin öneriler	• Ana sınıfı zorunlu olmalı	5
Erken yaşta okula kayıta ilişkin öneriler	• Altı yaşını doldurmamış çocuğun 1.sınıfa kaydı yapılmamalı	9
	• Kayıttaki yaş aralığı çok geniş olmamalı	2
Okula kayıta Velinin etkisine ilişkin öneriler	• Öğrencinin 1. sınıfa uygunluğuna veli karar vermemeli	4
Okula Hazır bulunuşluğa ilişkin öneriler	• Öğrenci fiziksel ve zihinsel gelişimi tamamlanmadan okula başlatılmamalı	3
	• Öğrencinin 1. sınıfa hazır bulunuşluğu sağlık birimi ve RAM tarafından ayrıntılı değerlendirilmeli	2
Adrese dayalı kayıta ilişkin öneriler	• Öğrenci, adres bölgesi dışındaki istediği okula gidebilmeli	2
	• Okul öğrencinin oturduğu adrese yakın olmalı	1
	• Kayıt bölgeleri daha düzenli bir şekilde oluşturulmalı	1
Diğer Öneriler	• Sınıflar kalabalık olmamalı	1
	• Bütün okulların şartları aynı seviyeye getirilmeli	1
Toplam		31

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Çizelge 1’den anlaşılaçağı üzere, okula kayıt işlemlerinin yapılması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerilerinin neler olduğuna ilişkin yöneticiler tarafından 31 görüş bildirilmiştir. Katılımcıların önerileri; “anasınıfına ilişkin öneriler”, “erken yaşta okula kayıta ilişkin öneriler”, “okula kayıta velinin etkisine ilişkin öneriler”, “okula hazır bulunuşluğa ilişkin öneriler”, “adrese dayalı kayıta ilişkin öneriler” ve “diğer öneriler” olmak üzere altı farklı kategoride toplanmıştır. Yöneticilerin, bu boyuta ilişkin önerilerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Öğrencilerin 1. sınıf öncesinde mutlaka okul öncesi eğitim alması gerektiğini düşünüyorum. (Y11)

İlk olarak 1. sınıfa başlayacak bir öğrencinin Ağustos ayında 72 ayını tamamlamış olması lazım. Çok önemli. Çünkü 4 yıl önce çocukları erken yaşta

aldılar. Sıkıntı yaşandı. Bence, yılların tecrübesine dayanarak, çocuğun yararı için 72 ayını tamamlaması lazım. Kendi torunumda gördüm. Kasım doğumluydu. Annesi yazdırdı. Bu yaştaki çocukların kaslarının gelişmesi yönünden, dikkati yönünden, çocuk 5 dk. çalışmıyor. Ama çocuk bu 72 ayını tamamlasa bu 5 dk. 10-20 dk. çıkıyor (Y3).

Kayıttaki yaş aralığı çok geniş, bu da aynı sınıfa bazen 12 hatta 15 aya kadar farklı yaş gurubu oluşuyor. Arasında 15 ay fark olan iki çocuk aynı sınıfta bulunabiliyor. Hazır bulunuşluk seviyeleri farklı, algılamaları farklı, motor gelişimleri farklı bu da tabi sınıftaki her türlü dengeyi bozuyor. Burada biraz bu yaş aralığının daraltılması gerektiği kanaatindeyim (Y 1).

Bazı veliler çocuklarını erkende olsa okula gönderiyorlar. 72 aydan küçük olan çocuklar büyük sıkıntı çekiyorlar. İçlerinde sıkıntı çekmeyen veya daha çabuk adapte olan veya daha erken gelişen çocuklar var ama büyük çoğunluğu sıkıntı çekiyor. (Y 4)

Okulların yerleri mahallelere göre tam düzenli değil. Buralar kayıt alanı oluşturulurken sıkıntı çıkarılıyor. Bazı okullara çok uzaktan öğrenci getirilirken bazı okullara burnunun dibindeki okula gidemiyor. Bu durum çocuğun yararına olmayabiliyor. (Y4)

Yalnız son zamanlarda özellikle veliler, kendilerine yakın okullara değil de kendilerince daha iyi olduğuna inandıkları daha uzak okullara çocuklarının kayıtlarını nakletmeye, taşımaya çabalıyorlar. Bu da servis sorununu ortaya çıkarıyor. Eğer mahalle okulları yani herkesin evine yakın olan okulların fiziki şartları iyileştirilirse bu taşınma olayının önüne geçilir. O zaman çocuğun okula geliş-gidiş süresi, serviste geçirdiği süre azaltılmış olur.(Y17)

2. Öğrencilerin Devamının İzlenmesi ve Davranışlarının Değerlendirilmesi Boyutuna İlişkin Önerileri

Yöneticilerin, “öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2

Öğrencilerin Devamının İzlenmesi ve Davranışlarının Değerlendirilmesi Boyutu ile İlgili Düzenlemelerin ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Devamsızlığın izlenmesinde okula ilişkin öneriler	• Okullar öğrencilerin sevecekleri ortamlara dönüşmeli	2
	• İlkokullarda devamsızlık süresi uzatılmalı	3
	• Okula kayıt yaşında, ayında netlik olmalı	2
Devamsızlığın izlenmesinde veliye ilişkin öneriler	• Velilerle düzenli görüşülmeli, ev ziyaretleri yapılmalı	4
	• Velilere yönelik yasal yaptırımlar uygulanmalı	8
Davranışların değerlendirilmesinde öğrenciye ilişkin öneriler	• Çocukların olumlu davranışı ödüllendirilmeli	4
	• Olumlu davranışlar öğrencinin ders başarısına etki etmeli.	2
Davranışların değerlendirilmesinde veliye ilişkin öneriler	• Aile ve okulda verilen davranışlarda paralellik olmalı	2
	• Veliler, eğitim-öğretim sürecine daha fazla katılmalı	2
	• Veli ile sürekli iletişim kurulmalı	2
Davranışların değerlendirilmesinde okula ilişkin öneriler	• Okulda disiplin yönetmeliği tam işler halde yeniden düzenlenmeli, yaptırım olmalı	5
	• Davranış eğitime daha çok önem verilmeli	2
Diğer Öneriler	• Devamsızlığın engellemesinde ekonomik nedenler ortadan kaldırılmalı	2
	• Devamsızlıkla ilgili hukuki durumlara açıklık getirecek düzenlemeler hazırlanmalı	1
	• Davranışların değerlendirilmesine ilişkin öğretmenler her uygulamalarından dolayı şikâyet edilmemeli	2
Toplam		43

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir

Çizelge 2’den anlaşılabacağı üzere, öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler tarafından 43 öneri bildirilmiştir. İçerik analizine göre katılımcıların önerileri; “devamsızlığın izlenmesinde okula ilişkin öneriler”, “devamsızlığın izlenmesinde veliye ilişkin öneriler”, “davranışların değerlendirilmesinde öğrenciye ilişkin öneriler”, “davranışların değerlendirilmesinde veliye ilişkin öneriler”, “davranışların değerlendirilmesinde okula ilişkin öneriler” ve “diğer öneriler” olmak üzere altı

farklı kategoride toplanmaktadır. Yöneticilerin, bu boyuta ilişkin önerilerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

7 gününü geçen mazeretsiz devamsızlığı olanların velilerini arıyoruz, uyarıyoruz. Bunun yanı sıra 12 gün 15 gün olduğu zamanda rehberlik dersindeki arkadaşlarla birlikte yine öğrencileri, öğrenci velilerini arıyoruz, gerekirse ev ziyaretleri yapıyoruz. Tüm bunlara rağmen 20 gününü aşan devamsızlıklara rağmen öğrencilerimiz olursa da ilçe milli eğitim müdürlüklerine bildiriyoruz. Ama yaptırım uygulama konusuna gelince çok yaygın değil. Çünkü 20 gün devamsızlığı olan çocuklar genelde ailelerinden kaynaklı. Çöp toplayan. Bulduğumuz çevre dolayısıyla söylüyorum. Çöp, kâğıt toplayanlar. Ya da daha farklı işleri olanlar. Çocuklar, kardeşine bakıyor, aileye yardım ediyor. Gelemiyorlar. Çokta yaptırım uyguladığımız söylenemez. Okulumuzda 1-2 tane böyle çocuk var. İlçe milli eğitime bildirdik. Normal şartlarda devam etmedikleri her gün için 15 TL ödemeleri gerekiyor velinin 20 gününün üzerinde gelmediği zaman. Velilerinde durumunu bildiğimiz için bu yaptırım konusunda çok bir şey yapamıyoruz. Ama ne yapıyoruz. Ev ziyareti yapıyoruz, gelmesi için iknaya çalışıyoruz.(Y14)

Mesela çocuğa takdir, teşekkür belgesi veriyoruz. Çocuk almış 4. Sınıftan 8. Sınıfa kadar her yıl 2 taneden 10 tane belge ediyor. Çocuğa 10 tane belge vermişiz onun yanında da başka ödüllerde vermişiz. Ama 8.sınıfta TEOG sınavı yapılıyor. Çocuğun kazanmış olduğu ödüllerin, takdir ve teşekkürlerin hiçbir faydası yok. Çocuğun yararını gözetecerseniz dönüp birde oraya bakın. Çocuk neler yapmış sosyal faaliyetlerden dolayı ödülleri, çalışmaları var mı? Bunlarında çocuğun yararına kullanılması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü TEOG sınavı 2 günlük bir olay. Çocuk 8 sene boyunca emek vermiş ve başarıları var çocuğun. O başarılarının da bir üst eğitim seviyesine geçerken göz önünde bulundurulması lazım. O çocuğun yararı açısından.(Y1)

Şimdi zaten bizim burada öğrenci davranışları ile ilgili ilkokullarda öyle ağır bir şey yok. Bunu da bir gereği yok. Çünkü o yaştaki çocuğa vereceğiniz her türlü cezanın hiçbir anlamı yok. Ödülle, ikna ile olabilir. (Y9)

Biz burada çocukta davranış değişikliğini yapıyoruz ama iki gün sonra cumartesi-pazar araya girdikten sonra çocuk aynı davranışı tekrar sergiliyor. Çünkü ailede, çevrede tutarlılık yok. Bizde çok fazla akademik amaçlı değil. Biz ortaokula hazırlıyoruz. Hem zihinsel olarak hem bedensel olarak bizde şunu öğretilim. Ortaokul öğretmeni gibi veya lise öğretmeni gibi ben yazayım. Öğrenirse öğrenir, öğrenmezse öğrenmez gibi bir durum yok. İllaki o davranış değişikliğini öğretecek. Bizdeki öğrenme davranış değişikliğidir.(Y7)

3. Öğrencilerin Başarılarının Değerlendirilmesi Boyutuna İlişkin Öneriler

Yöneticilerin, “öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3

Öğrencilerin Başarılarının Değerlendirilmesi Boyutu ile İlgili Düzenlemelerin ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Başarı değerlendirme ölçütlerine ilişkin öneriler	• 1.,2. ve 3. sınıflarda “geliştirilmeli”, “iyi” ve “ çok iyi” şeklinde olan öğrenci başarısı değerlendirme ölçütleri daha geniş boyutta ele alınmalı	4
	• 4. sınıfta da öğrenciler yazılı sınavla değerlendirilmemeli	2
	• Değerlendirme yapılırken sonucun yanı sıra süreçte değerlendirilmeli	2
	• 1.,2. ve 3. sınıflarda da sınav olmalı	1
	• Ortak deneme sınavları yapılmalı	2
Başarının değerlendirilmesinde öğrenciye ilişkin öneriler	• Öğrenciler sadece akademik başarıları değil yetenek ve becerileri de iyi değerlendirilmeli.	3
	• Öğrencilerin başarılarının değerlendirmesinde sosyal ve kültürel başarıları da dikkate alınmalı.	4
	• Öğrenciyi daha motive edici şekilde değerlendirme yapılmalı	3
Toplam		21

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir

Çizelge 3’den anlaşılabacağı üzere, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler tarafından 21 öneri bildirilmiştir. İçerik analizine göre katılımcıların önerileri; “başarı değerlendirme ölçütlerine ilişkin öneriler” ve “başarının değerlendirilmesinde öğrenciye ilişkin öneriler” olmak üzere iki farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Yöneticilerin, bu boyuta ilişkin önerilerinin birkaçı aşağıda verilmiştir:

1.2. ve 3. Sınıflarda de kesin bir değerlendirme ölçütü yok. Karne de çok iyi, iyi, geliştirilebilir. Üç kademeli bir ölçüt koymuş ama üç değil de dört, beş kademeli bir değerlendirme yapılabilir. Şimdi geliştirmeli dediği zaman zayıf, iyi dediği zaman eh idare eder. Çok iyi de işte çok başarılı anlamına geliyor ama bunları değerlendirirken bununla ilgilide kesin bir şey yok. (Y6)

Sınav stresi olmadan çocuğu sınav stresine sokmadan değerlendirmenin çok doğru olduğunu düşünüyorum. Hatta 4. Sınıfta da sınavın olmaması daha mantıklı diye düşünüyorum. Çünkü tamamen sınava tabi tutulacaksa ilkokulda değil de ortaokulda falan olmalı. 4. Sınıflarda olmasa olabilir. Madem ilkokul olduk. İlkokulda tamamen sınavı kaldıracaksın. Öğrenci davranışını, başarısını çok yönlü gözleme dayandıracaksın. Ortaokulda 5. Sınıf hazırlık olacak diyorlar ya bu hazırlık sınıfında işte sınava da alıştırıcaksın. Ama bizde olmamalı diye düşünüyorum. (Y18)

Öğrencilerimiz bir yarış ortamında oldukları için yarış peşindeler. 1.2. ve 3. Sınıfta olmamasına rağmen bütün sınıf öğretmenleri arkadaşlar 1. Sınıftan başlamak üzere testler, sınavlar gibi bu tarz çalışmalar yürütüyorlar. Diğer okullar, diğer öğrencilerde ya da sistemin getirdiği bu yer öğrencileri çok fazla olarak benim kişisel görüşüm bana göre öğrencileri akademik olarak baskı yaptıklarını düşünüyorum. Ben tıpkı yönetmelikteki gibi, tıpkı çalışma kitaplarındaki gibi çalışmaların yapılmasını doğru buluyorum. Üzerine çıkılmaması bir 3. Sınıfta okuma yazmayı, ritmik saymayı, toplama çıkarmayı yapsın yeter. Zaten 4. Sınıftan itibaren diğerlerini alır diye düşünüyorum. (Y14)

Başarı sadece akademik olarak algılanmaya başlandı. Sosyal alandaki, sportif alandaki, kültürel alandaki başarılarla çocuğun gerçekten elde ettiği başarılar ve bunların değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Ölçme değerlendirmemizin de bu yönde yapılması gerekiyor. Yeterince öğrencilerimizin başarılarının (yetenek, beceri) değerlendirildiği kanaatinde değilim. Akademik başarıdan bahsetmiyorum. Akademik zaten bir yere kadar sınavdır vs. görüyoruz ama buradaki ölçme sadece o olmaması gerekir. Diğerlerine de bakılması lazım. (Y1)

4. Öğrencilerin Sağlığının Korunması Boyutuna İlişkin Önerileri

Yöneticilerin, “öğrencilerin sağlığının korunması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4’den anlaşılabacağı üzere, öğrencilerin sağlığının korunması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler tarafından 39 öneri bildirilmiştir. İçerik analizine göre katılımcıların verdikleri yanıtlar; “sağlığın korunmasında öğrenciye ilişkin öneriler”, “sağlığın korunmasında veliye ilişkin öneriler”, “sağlığın korunmasında okula ilişkin öneriler” ve “kantin ve yemekhaneye ilişkin öneriler” olmak üzere dört farklı kategoride toplanmaktadır. Yöneticilerin, bu boyuta ilişkin önerilerinin bazıları çizelgenin altında verilmiştir:

Çizelge 4.

Öğrencilerin Sağlığının Korunması Boyutu ile İlgili Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Sağlığın korunmasında öğrenciye ilişkin öneriler	Öğrencilerin hijyen kurallarını benimsemeleri sağlanmalı	3
Sağlığın korunmasında veliye ilişkin öneriler	Aileler bilinçlendirilmeli.	3
Sağlığın korunmasında okula ilişkin öneriler	- Okullarda sağlık görevlisi olmalı - Okulların temizliğine daha çok önem verilmeli - Sağlık kontrolleri daha düzenli ve titizlikle yapılmalı - Okullarda yeterli sayıda hizmetli olmalı - Okulun alt yapısı iyi olmalı - Okulun maddi bütçesi arttırılmalı	5 7 4 6 4 4
Sağlığın korunmasında kantin ve yemekhaneye ilişkin öneriler	Okul kantinde satılmaması gereken ürünlerin okula yakın (bakkal, kırtasiye vb.) yerlerde satılması engellenmeli.	2
Toplam		38

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Temizlik, hijyen gibi konulardaki sorunların bir nedeni de biz çocukları bu konularda yeteri düzeyde yetiştiremediğimizden de kaynaklı. Çevreyi temiz tutma bilinci, sağlıklı olma bilinci, gibi. Eğitim yönünden eksik kaldığı için tabii ki fiziki şartlar veya maddi şeylerden kaynaklı sıkıntılar var. Ama tabii çocuklarda da bu bilinci sağlayamadığımız için baştan beri o sıkıntılarda var. Çocuğun sınıfını temiz tutma alışkanlığı yok. Oturduğu sırayı, tuvaletleri vb. alışkanlığını biz kazandıramadığımız için ondan da kaynaklı sıkıntılar var diye düşünüyorum. (Y6)

Sağlıkla ilgili olarak velilerin bilinçsiz olduğunu gözlemliyorum. Mesela çocuğun başı ağrıyor. Kendi kafasına göre ilaç veriyor. Çocuğun karnı ağrıyor, dersten kalmasın diye okula getiriyor. Hâlbuki okula geldiği zaman daha çok problem yaşayacağını düşünemiyor. Bu da bizim yine eğitimle ilgili biz bunu veremiyoruz. O ebeveynleri de biz okuttuk. Onlara da veremedik. Biz şimdi verirse birkaç nesil sonra bilinçlendirilir. Örneğin çocuğun dişi ağrıyor, başı ağrıyor, geçer. Olmaz al bu çocuğu bir doktora git. Mesela

kabullenmiyorlar. Çocukların ruhsal olarak problemlerini rehberlik servisi ve öğretmenlerini tespit ettiği zaman kabullenmeyen velilerimiz var. Bunlarla çok uğraşıyoruz. Esas uğraştıran bunlardır. Yoksa kabullenen bilinçli veliler önerilerimize dikkat ediyorlar. Eğer bir klinik tedaviden doktordan yardım alacaksak kesinlikle bunun üzerinde duruyoruz. (Y7)

Sağlıkla ilgili şöyle olabilir, ilkokullara kadrolu, doktor veya hemşire atayabilirler. Mesela bizim revirimiz var. Ama çalışan personelimiz olmadığı için boş duruyor. Öğrenciye, nöbetçi öğretmen müdahale etmemeli diye düşünüyorum. Sağlık personeli müdahale etmeli. Uygun mekânları revir haline getirilebilir. Okul mevcudu yüksek olan okullarda bu yapılabilir diye düşünüyorum. (Y18)

Bizim okulumuzun içinde bir kantin var. Biz bu kantinimiz her ay denetliyoruz. Son çıkan yönetmeliklerle kantinde gazlı içecekler kesinlikle satılmıyor. Şekerli yiyecekler ve içecekler satılmıyor. Meyve suyu dahi belli bir kriterlere göre geliyor. Fındık, fıstık vb. belli bir gramajda satması gerekiyor. Sağlık bakanlığı ile de ortaklaşa bir yönetmelik var. Yani bizim kantinlerimizin oldukça sağlıklı bir şekilde satış yaptıklarını düşünüyorum. Ama sorunum şu. Kantine giden öğrenci kafasına göre bir şey bulamayınca hemen bizim karşımızdaki bakkala gitmeye uğraşıyor. E şimdi bizim okul ceza evi değil ki tel örgülerle çevirelim. O da mümkün değil. Okul çevresindeki öğrencilere satılacak şeylerinde denetlenmesi ki biz bunu yapamayız. Yani okul çevresinde bulunan bir bakkalın belli bir yaştan küçük öğrenciye bizim kantinimizde ne satılabiliyorsa onların dışında verememesi gerekiyor bana göre. Öğrenci bazen de çıkamasa bile okula gelirken yanında getiriyor. (Y16)

5. Öğrencilerin Güvenliğinin Sağlanması Boyutuna İlişkin Önerileri

Yöneticilerin, “öğrencilerin güvenliğinin sağlanması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5.

Öğrencilerin Güvenliğinin Sağlanması Boyutu ile İlgili Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Güvenliğin sağlanmasında okula ilişkin öneriler	• Her okulda eğitimli güvenlik görevlisi olmalı	10
	• Okul binası, bahçesi ve sınıflar çocuklara uygun ve güvenli olmalı	4
	• Okul güvenliği için gerekli donanım ve kalifiye çalışanların devlet tarafından temini sağlanmalı	5

	• Okulun maddi bütçesi arttırılmalı	6
	• Okulda polis veya güvenlik görevlisi olmamalı	2
Güvenliğin sağlanmasında öğrenciye ilişkin öneriler	• Öğrencilere kendilerini korumaları ve güvende hissetmeleri sağlanmalı.	3
Güvenliğin sağlanmasında veliye ilişkin öneriler	• Veliler okul bahçesine ve içeriye alınmamalı	2
Güvenliğin sağlanmasında okul çevresine ilişkin öneriler	• Okul çevresi, yollar vb. güvenli hale getirilmeli	2
Toplam		34

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Çizelge 5’den anlaşılabacağı üzere, öğrencilerin güvenliğinin sağlanması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler tarafından 34 öneri bildirilmiştir. İçerik analizine göre katılımcıların verdikleri yanıtlar; “güvenliğin sağlanmasında okula ilişkin öneriler”, “güvenliğin sağlanmasında öğrenciye ilişkin öneriler”, “güvenliğin sağlanmasında veliye ilişkin öneriler” ve “güvenliğin sağlanmasında okul çevresine ilişkin öneriler” olmak üzere dört farklı kategoride toplanmaktadır. Yöneticilerin, bu boyut ile ilgili önerilerinin bazıları aşağıda verilmektedir:

Bizim okulun güvenlik görevlisi var. Artık birçok okul bunu yapmaya çalışıyor. Okul bahçesinin genişliğini gördünüz. Öğretmen nöbetlerde yetişemiyor. Güvenlik onlara yardımcı oluyor. Büyük ihtimalle birçok okulda çift kapı var. Bizde de çift kapı var. Birine nöbetçi öğretmen-öğrenci baksın diğerine güvenlik baksın. Kesinlikle güvenlik şart. Güvenlik çocukların çok çok yararına. (Y8)

Okulumuzda güvenlik görevlisi yok, çünkü çok pahalı bir şey. Bu okuldaki öğrenci sayısı 1700’e yakın. Neredeyse bir ilçe gibi. Devlet buraya bir güvenlik verebilir. Çünkü herkesin geçtiği yer burası. Burada suyu tutarsak ilerde her tarafta rahat edilir. Güvenlik konusunda hele de böyle bölgelerde çok sıkıntılı bir bölge hem trafik açısından hem farklı türde insanlar var. Göç alan bir bölge. Oturmamış bir bölge. İnsanlar birbirlerini tanımıyorlar. Çok kalabalık bir bölge olduğu için mutlaka güvenlik olmalı. (Y9)

Ben bir okulda bir polisin bir güvenlik görevlisinin olmasına karşıyım. Okul, öğrencinin kendini güvende hissettiği, özgür bir ortam olmalı. Ben velilerimle de bu konuyu görüşüyorum. Diyorum ki çocuğunuzu dışarıya çıkardığınız zaman oynasın diye kafanız takılıyor mu? Merak ediyor musunuz? Evet

diyorlar. Peki okula gönderdiğiniz zaman. Hayır diyorlar. İşte o zaman bu bir başarıdır. Bir tane kötü var diye. Herkesi o gruba koymamak lazım. Münferit olaylardır. Ne yapmamız lazım? Bunları asgari düzeye indirmemiz lazım. Ortak kullandığımız alan buradaki herhangi bir problem bizim cebimizden çıkıyor. Okul burası. Başka hiç birşey değil. O bilinci bizim burada verdiğimizizi düşünüyorum. Ben ilk geldiğimde burada çok ciddi problemler yaşadım ama şimdi ne bir okulumuzun içerisine girip yazı yazıyorlar ne bir şey yapıyorlar. Zaten dışarıya da yeni taşınan bazı insanlar olduğu zaman mesela burada baliciler vardı, hap kullananlar vardı. Biz onları çektik tedavi ettirdik. Öğretmen arkadaşlarımla birlikte onları askere gönderdik. Düğünleri oldu onlara gittik. Bu bilinci yaydığımız zaman herkes kendi okuluna sahip çıkıyor. (Y7)

Öncelikle çocuğun yaşadığı sınıf ortamından servisteki yolculuğuna kadar tüm aşamalar daha iyi denetlenmeli. Yani örneğin çocuk okuldan servise bindi eve gidiyor. Yolda hiçbir denetime tabi olmadan tamamen şoförün kontrolünde gidiyor. Bunlar yolda sık sık denetlenmeli. Ayrıca yol üzerinde okul araçlarına öncelik tanınmalı. (Y17)

6. Öğrencilere Rehberlik Hizmetlerinin ve Sosyal Etkinliklerin Sunulması Boyutuna İlişkin Önerileri

Yöneticilerin, “öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik önerileri” içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş olup analiz sonuçları Çizelge 6’da verilmiştir.

Çizelge 6

Öğrencilere Rehberlik Hizmetlerinin ve Sosyal Etkinliklerin Sunulması Boyutu ile İlgili Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğunu Artırmaya İlişkin Yönetici Önerilerinin Frekans Dağılımları

Kategoriler	Alt Kategoriler	f*
Rehberlik servisine ilişkin öneriler	• Her okulda yeterli sayıda rehber öğretmen olmalı	5
	• Rehberlik servisinin sınıflara girmesi, sınıfta etkinlikler yapması, öğrencilerle iletişimin daha yakın olması sağlanmalı	2
	• Rehber öğretmen, sınıf öğretmeni, yönetici ve aile işbirliği artırılmalı	2
	• Rehber öğretmen donanımlı olmalı	3
	• Rehberlik hizmetleri desteklenmeli	2

Sosyal etkinliklere ilişkin öneriler	• Çocuğun ilgi, yetenek ve gelişimine uygun sosyal etkinliklere yönlendirilmesi sağlanmalı	4
	• Öğrencilerin katıldıkları yarışmalar daha adil yapılmalı ve dönüt olmalı.	2
	• Okulun fiziki şartları çocukların sosyal gelişimine uygun hale getirilmeli	4
	• Okulun maddi olanakları arttırılmalı	4
	• Okullar çok kalabalık olmamalı	2
Toplam		30

* Kimi katılımcılar birden fazla görüş bildirmiştir.

Çizelge 6'dan izlenebileceği gibi öğrencilere rehberlik hizmetleri ve sosyal etkinliklerin sunulması boyutu ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler 30 öneri bildirmiştir. İçerik analizine göre katılımcıların verdikleri yanıtlar; “rehberlik servisine ilişkin öneriler” ve “sosyal etkinliklere ilişkin öneriler olmak üzere iki farklı kategoride toplanmaktadır. Yöneticilerin, bu boyuta ilişkin önerilerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Şimdi 500-600 kişilik okullarda iki tane rehber öğretmen olması gerektiğini düşünüyorum. Biri bayan biri erkek olmalı. Çünkü kız öğrenciler var erkek öğrenciler var. Söyleyemedikleri şeyler olabiliyor. Örneğin biz şimdi bir erkek, bir bayan öğretmenimiz var çok güzel yürütüyorlar. Erkek öğrenciler, babası olmayan kız öğrenciler onu babası yerine koyup anlatabiliyor. Böyle olması lazım diye düşünüyorum. (Y18)

Sosyal etkinlikler çocukların bilgi, beceri ve kapasitelerine göre yapılması lazım. Öğretmenimiz burada çocuğun ilgisine bakacak. Yaş seviyesine bakacak. Buna göre sosyal etkinlik yapılması lazım. Örneğin; Çocuğun kabiliyeti yok ama folklor oynayacak hepsi denilirse olmaz. Tabi yer çok önemli işte. Hoca folklor çalıştırmak istiyor ama yer yok. Koridorda oynuyorlar. Bende gidiyorum ya hocam çok gürültü yapıyorsunuz diyorum. Yukarda dersler var diyorum. O nedenle okulda bu imkânları sağlayacak mekânlar olmalı. (Y3)

Sosyal etkinlikler için bir defa okulların bu kadar kalabalık olmaması lazım. Yani bizimki okul değil. Öğrencileri zorunlu toplayıp sadece öğretim yapılan yer. Eğitimden çıkıyor bizimki. Bugünkü okulların 500-600 ü geçmemesi lazım. Alanlar geniş olmalı. Sabahçı- öğlenci durumu çok büyük bir sıkıntı. Hiçbir şeye zaman yok. Ucu ucuna. Sabahçılar 8'e 10 kala geliyor. Öğlenci olduğunda akşam 6 da çıkıyor. Birde bunu kışın düşünün. Çok zor. Diyoruz ya her çocuk farklı bir dünyadır diye. Bunu görmüyoruz. Birde seçenek sunmuyoruz çocuklara. Ne yapmak istiyorsun? Sende bu sporu yapacaksın

diğeri de. Seçenek sunamıyoruz. Şuan ki düşüncemiz, öğrencileri içeriye koyalım birde başına öğretmen verelim. (Y9)

Sosyal etkinlikler bence çok önemli. Çocukların hem fiziksel, hem psikolojik gelişimleri ve topluma kazandırılmaları açısından, kendilerini ifade edebilmeleri açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. Her çocuğunda en az bir tane sosyal etkinliğe ya da sportif etkinliğe katılması gerektiğini mutlaka düşünüyorum. Bazı çocuklar içine kapanık olabiliyor. Akademik anlamda başarı gösteremeyebiliyor. Ama sosyal bir etkinliğe girdiğinde çocuk kendisini çok fazla geliştirebiliyor. Arkadaşları ile olan ilişkileri gelişiyor. Kendini ispatlama, kanıtlama ifade etme fırsatı buluyor. O anlamda iyi buluyorum. Çocukların yarınadır. Okullarda da bu etkinliklere daha çok yer verilmeli. (Y11)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçlarına göre ilkököl yöneticileri, öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik 31 öneri belirtmişlerdir. Yöneticilerin en çok vurguladıkları öneriler sırasıyla “altı yaşını doldurmamış çocuğun 1.sınıfa kaydı yapılmamalı”, “ana sınıfı zorunlu olmalı” ve “öğrencinin 1. sınıfa uygunluğuna veli karar vermemeli” şeklindedir.

Öztürk ve Uysal’ın 2012-2013 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe girmiş olan 4+4+4 eğitim sisteminin getirmiş olduğu yeniliklerden biri olan çocukların ilkökula başlama yaşının veli isteği ile 60 aya kadar düşürülmesinin ortaya çıkarmış olduğu sonuçların belirlenmesi amacıyla yapmış oldukları araştırmada; birinci sınıf öğretmenlerin tamamı, 60-66 aylık ve 72 aylık öğrencilerin bir arada oldukları eğitim ortamında, görsel ve işitsel algıda farklılıklar olduğu görüşündedirler. Farklı takvim yaşındaki öğrencilere bir arada eğitim verilen sınıf ortamlarındaki öğretmelerin çoğunluğu algısal farklılığın en büyük sebebi olarak, 60-66 aylık öğrencilerin bilişsel gelişim olarak 72 aylık öğrencilerin gerisinde olmaları şeklinde belirtmişlerdir. Bilişsel gelişimin yanı sıra okul öncesi eğitimin eksikliği, derslere karşı ilgisizlik ve konsantrasyonlarının çabuk dağılması gibi sebepleri de algısal farklılığın nedenleri olarak ifade etmişlerdir.

Yöneticiler, öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik 43 öneri bildirilmiştir. Bu boyutla ilgili en çok vurguladıkları öneriler sırasıyla “velilere yönelik yasal yaptırımlar uygulanmalı”, “okulda disiplin yönetmeliği tam işler halde yeniden düzenlenmeli, yaptırım olmalı”. “çocukların olumlu davranışı ödüllendirilmeli”, “devamsızlığın engellemesinde ekonomik nedenler ortadan kaldırılmalı” ve “velilerle düzenli görüşülmeli, ev ziyaretleri yapılmalı” şeklindedir. Araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde Özbaş (2010, 42) ilköğretim okullarında devamsızlığın nedenlerini araştırdığı çalışmasının sonuçlarına dayanarak bir takım önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerden bazıları şu şekildedir; yarım gün öğretim yapılan okullarda tam gün öğretime geçilmeli, öğrenciye kendini gerçekleştirme olanağı sunulmalı, öğrencinin aşırı derecede başarısızlık kaygısı yaşamaması engellenmeli, ailelerin eğitime ilişkin olumlu tutum geliştirmeleri sağlanmalı, aileye

çocuklarının giderlerini karşılayacak ekonomik destek sağlanmalı ve öğrencinin sağlık takibi yapılmalıdır.

Başar (2001, 127) okul yönetiminin, devamsızlık nedenlerini azaltmak için demokratik bir hoşgörü ortamı oluşturması, öğrenciyi sıkı koşullarla sınırlandırmak yerine esnek bir düzen kurması ve bu düzenin belirlenmesinde öğrenci görüşlerini alması, onların istek ve beklentilerini okul amaçlarına zarar vermeden gerçekleştirmelerine yardım etmesinin etkili olacağını belirtmiştir.

Yöneticiler tarafından, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik 21 öneri bildirilmiştir. Yöneticilerin en çok vurguladıkları öneriler sırasıyla “öğrencilerin başarılarının değerlendirmesinde sosyal ve kültürel başarıları da dikkate alınmalı”, “1.,2. ve 3. sınıflarda “geliştirilmeli”, “iyi” ve “çok iyi” şeklinde olan öğrenci başarıları değerlendirme ölçütleri daha geniş boyutta ele alınmalı” ve “öğrenciler sadece akademik başarıları değil yetenek ve becerileri de iyi değerlendirilmeli.” şeklindedir.

Öğrencilerin sağlığının korunması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler tarafından 38 öneri bildirilmiştir. Yöneticilerin en çok ifade ettikleri öneriler sırasıyla “okulların temizliğine daha çok önem verilmeli”, “sağlık kontrolleri daha düzenli ve titizlikle yapılmalı ” ve “okullarda yeterli sayıda hizmetli olmalı” şeklindedir.

Yöneticiler tarafından, öğrencilerin güvenliğinin sağlanması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğunu artırmaya yönelik 34 öneri bildirilmiştir. Yöneticilerin en çok vurguladıkları öneriler sırasıyla “her okulda eğitimli güvenlik görevlisi olmalı”, “okulun maddi bütçesi arttırılmalı” ve “okul güvenliği için gerekli donanım ve kalifiye çalışanların devlet tarafından temini sağlanmalı” şeklindedir. Araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde Çinkır (2010) araştırmasında, müdürlerin eğitim öğretim alanında karşılaştıkları en önemli sorunun “sosyal ve kültürel etkinlikler için kaynak yetersizliği” olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulguyu destekleyen bir başka çalışmada, okul müdürlerinin ders dışı çalışmalar ile ilgili en çok, “okulun fiziki altyapısının yetersizliği”, “kulüp çalışmalarının kâğıt üzerinde kalması” ve “beden eğitimi ve sosyal etkinlikler için uygun alan bulunmaması” sorunlarını yaşadığı ortaya konmuştur (Turan, 2007). Yine Gündoğdu, Karataş ve Nacar (2011) araştırmalarında okul yöneticilerinin ders dışı etkinliklerin uygulanmasında “yeterli maddi desteğe sahip olmamaları” ve “çevre imkânlarından yeterince yararlanamamaları” sorunlarını yaşadıklarını belirtmişlerdir. Verdugo (1999) tarafından yürütülen bir araştırmanın sonucunda okul güvenliği ile ilgili olarak elde edilen bazı bulgular şöyledir: Okuldaki suç ve şiddet olayları okulun içinde bulunduğu çevrenin bir yansıması olup okul büyüklüğü ve şiddet olaylarının sıklığı ile doğru orantılıdır. Bu araştırmanın sonuçlarına paralel şekilde Özer (2006) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okul güvenliğine ilişkin algılarına yönelik yapmış olduğu çalışmada, küçük okullarda eğitim gören öğrencilerin, okullarında daha az güvenlik sorunu yaşadığı görüşünde olduklarını belirtmiştir. Bulgular incelendiğinde, özellikle öğrenci sayısının fazla olduğu okullarda güvenlik sorunlarının daha fazla yaşandığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda yeni yapılacak okulların planlanmasında bu durum göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir.

Öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yararına uygunluğunu artırmaya yönelik yöneticiler 30 öneri bildirmiştir. Yöneticilerin en çok ifade ettikleri öneriler sırasıyla “her okulda yeterli sayıda rehber öğretmen olmalı”, “çocuğun ilgi, yetenek ve gelişimine uygun sosyal etkinliklere yönlendirilmesi sağlanmalı” ve “okulun fiziki şartları çocukların sosyal gelişimine uygun hale getirilmeli” şeklindedir. Sosyal etkinlikler için gereken fiziki altyapının birçok okulda yetersiz olması ve maddi olanaksızlıklar yöneticiler tarafından özellikle vurgulanmıştır. Yöneticiler ders dışı eğitici, kültürel ve sportif etkinliklerin düzenli bir şekilde yürütülmesinde sorun yaşamalarının en önemli nedeninin kaynak ve tesis sorunu olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırma bulguları sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. Çocukların belli bir olgunluk düzeyine ulaşmadan ilkokula kayıt edilmesini önlemek amacıyla öğrencinin yaşının ve hazır bulunuşluk düzeyinin dikkate alınmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
2. İlkokullarda okulun temizliğinin düzenli bir şekilde sağlanabilmesi için okullara düzenli bir bütçe ayrılmalıdır.
3. Yöneticilere göre öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi ile ilgili düzenlemelere öğrencilerin akademik başarılarının yanında; sanat, spor ve sosyal alanlardaki başarılarının da değerlendirilmesini de sağlayacak hükümler eklenmelidir.
4. Yöneticilere göre MEB tarafından okulun öğrenci sayısı ve bulunduğu çevre gözetilerek okullara belli sayıda eğitimli güvenlik görevlisi nin istihdam edilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması büyük önem taşımaktadır.
5. Öğrenci mevcudu kaç olursa olsun okullara rehber öğretmen istihdamını sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmeliğe bağlayıcılığı olan bir hüküm eklenmelidir.
6. İlkokullarda sanat, müzik, resim ve spor atölyelerinin kurulmasını ve öğrencilerin ilgi, yetenek ve becerileri doğrultusunda gelişimine uygun sosyal etkinliklere yönlendirilmesini sağlamak üzere MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ile MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'ne hükümler konulmalıdır. Bu hükümlerin uygulanmasını sağlamak üzere var olan okullara kaynak ayrılarak sosyal alanları genişletilmeli, yeni yapılacak okullar ise çocukların oynayacakları, yaparak öğrenecekleri alanları olacak şekilde planlanmalıdır. Ayrıca apartman okullara ruhsat verilmesini engellemeye yönelik düzenlemeler getirilmelidir.
7. Başta okullar olmak üzere toplumun her alanında çocuğun yüksek yararına uygunluğunu arttırmaya yönelik araştırmalar desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2013). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2010). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Balcı, A., Aydın, İ. (2003). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Balcı, A. (2008). *Örgüt mecazları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Başar, H. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları.

- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Bursalıoğlu, Z. (1998). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bursalıoğlu, Z. (2011). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çinkır, Ş. (2010). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Sorunları: Sorun Kaynakları ve Destek Stratejileri. *Elementary Education Online*. 9 (3), 1027-1036.
- Gündoğdu, C., Karataş, Ö. ve Nacar, E. (2011). Ders dışı etkinliklerin uygulamalarında okul müdürlerinin sorunları. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 6 (1), 65-72.
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy, ve P. Yalçınoglu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnan, A. N. (1968). Çocuk hakları beyannamesi ilkelerinin Türk hukuk sistemine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 207.
- Karaman Kepenekci, Y. (2008). *Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Özbaş, M. (2010). İlköğretim okullarında öğrenci devamsızlığının nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 32-44.
- Öztürk, E., Uysal, K. (2013). İlkokul 1.sınıf öğrencilerinin okuma-yazma süreçlerinin takvim yaşı yönünden karşılaştırılması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*. 8(8), 1041-1054.
- Özer, N., (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okul güvenliğine ilişkin algıları*. (Lisansüstü Bilim Uzmanlığı Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Taşkın, Ö.Ö. (2006). *Velayette çocuğun yüksek yararı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir.
- Taymaz, H. (1997). *Uygulamalı okul yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Taymaz, H. (2007). *Okul yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Turan, H. (2007). *Çankaya ilçesinde görev yapan ilköğretim okul müdürlerinin yönetim işlevlerinde karşılaştıkları sorunlar ve sorun çözme uygulamaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Verdugo, R. R., (1999). Safe schools: Theory, data, and practices. *Education and Urban Society*, 31(3), 267-274.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zermatten, J., (2010). The best interests of the child principle: literal analysis and function”, *International Journal of Children’s Rights*, 18 (4), 483-499.

TURKEY'S SHIFTING ROLE IN THE MIDDLE EAST**Asst. Prof. Karol BIENIEK**

Pedagogical University, Cracow, Poland

Abstract

With no doubts Turkey as a Middle Eastern country has its own aspirations and purposes towards this region. What is even more current proceedings at the Middle East open the way for Ankara to become a successful mediator in the several regional conflicts since Turkey still does have enough abilities and resources to spread its influence. All this overlaps with Turkey's own perception of its regional role and a pursuit of new framework of its foreign policy in general since EU direction seems to be suspended mainly due to ambiguity of several European countries. This paper basically seeks to explain the nature of the Turkey's foreign policy towards the Middle East, before and after the Arab Spring and also in the current period. Answering the question if current foreign policy of Ankara is an expression of simple political pragmatism or rather a becoming regional mediator ambitions, remains main purpose of this article.

Keywords: Turkey, Middle East, Arab Spring, Influence, Foreign Policy**ANKARA
28-30 EKİM 2019**

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE POLİTİKA ARAYIŞI: NEDENLER, SONUÇLAR, ÖNERİLER

İhsan TOPCU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Bir ülkenin eğitim sisteminde en belirleyici unsur olarak öğretmenler ve okul yöneticileri görülmektedir. Bizim ülkemizde okul yöneticileri de öğretmenler arasından seçilip atanmaktalar. Dolayısıyla Türk eğitim sisteminin niteliğini belirleyen en önemli husus öğretmen adaylarının, seçilmesi, yetiştirilmesi ve görevlendirilmesine ilişkin politikalar, uygulamalar ve süreçlerdir. Ülkemiz öğretmen yetiştirme konusunda yeterince tarihsel deneyime sahip bir ülkedir. Ancak bu deneyimler öğretmen yetiştirme politikasına ve uygulamalara bir şekilde yansıtılamamaktadır. Eğitime ilişkin yapılan değerlendirmeler, hazırlanan raporlar ve alınan sonuçlar paydaşları memnun edecek düzeyde görülmemektedir. Yapılan bunca reform ve değişikliklere rağmen sistemin istenilen düzeyde amacına ulaşamaması büyük ölçüde öğretmen faktörüne bağlanabilir. Bu çalışma ülkemizin öğretmen yetiştirme politikasını eğitimin felsefi temelleri bağlamında ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: Etkili öğretmen, Eğitim felsefesi, Eğitim politikası, Öğretmen yetiştirme

Giriş

Her ülkenin eğitim sistemi belli bir eğitim anlayışına ve o anlayışın dayandığı eğitim felsefesine göre oluşur. Eğitim sistemini oluşturan farklı unsurlar bulunur. Bununla birlikte, sistemin etkili bir şekilde amaçlarına ulaşabilmesi sistemin amaçlarla uyumlu bir felsefi temele dayandırılmasıyla mümkündür. Eğitim sistemini oluşturan unsurların önemli bir bileşeni insanlardan oluştuğu için, yani yöneten, eğiten ve eğitilenler insani unsurlardan oluştuğuna göre, “bir ülkenin eğitim felsefesinin yine belli bir insan felsefesine göre düzenlenmesi doğal bir süreçtir” (MEB, 2011). Konuyu böyle ortaya koyunca sorulması gereken ilk soru, eğitim sisteminin yetiştireceği bireyler hangi kazanımlara ve niteliklere sahip olmalı, sistem nasıl bir insan ve nasıl bir toplum modeli yaratmalı sorusu öne çıkmalıdır. Bir ülkenin eğitim sistemi ancak bu sorulara verilecek yanıtlara göre oluşur. Bu doğrultuda belirlenen bir felsefi anlayışla şekillenebilir. Bu anlayış o ülkenin eğitim sisteminin temel felsefesini oluşturur.

Bilindiği gibi eğitimin üzerinde uzlaşılmış beş temel işlevinden bahsedilir. Bu temel işlevlerden birisi de felsefi işlevlerdir. Eğitim sisteminin en temel amaçlarından birisi de bireylerin yaşadığı çağı anlayabilecek ve çağa uyum sağlayabilecek düşünme becerisine sahip bireyler yetiştirmektir. Bireylerin çok yönlü ve sağlıklı düşünebilmesini sağlamaktır. Peki, içinde bulunduğumuz çağın düşünüş biçimi nedir? Tartışmasız, bu düşünme biçimi rasyonel (akılcı) ve bilimsel düşünme biçimidir. İçinde bulunduğu koşulları iyi değerlendirebilen, olayları ve olguları doğru anlayabilen, karşılaştığı sorunları iyi analiz edip onlara uygun çözüm

seçenekleri geliştirebilen bireyler yetiştirmek önem arz etmektedir. Eğitim sisteminin bu amacına ulaşabilmesi felsefi işlevini yerine getirebilmesiyle mümkündür. Başta Amerika olmak üzere yurtdışında yapılan çalışmaların bulgularına göre “üst sosyo-ekonomik statüye sahip ebeveynler çocuklarının daha çok sorumluluk sahibi olmalarını, kendilerini kontrol etmelerini, çevrelerindeki diğer insanları dikkate almalarını ve sorgulayıcı bir zihniyete sahip olmalarını önemsemektedirler. Alt sosyo-ekonomik statüye mensup ebeveynlerin ise çocuklarının itaatkâr, temiz, düzenli, büyüklere saygılı ve iyi öğrenci olmalarını” önemsedikleri görülmektedir (MEB, 2011, 3).

Bir ülkenin eğitim sistemi ne kadar çağın gerektirdiği temel ilkeleri benimsemiş olursa olsun, eğer sistemi yönetenler ve uygulayıcılar bu ilkeleri benimseyip hayata geçiremiyorlarsa o toplumdaki bireyler “farklı sosyal, kültürel, psikolojik ve akademik özelliklere sahip olacaklardır” (MEB, 2011, 4). Günümüzde geçerli olan rasyonel (akılcı) ve bilimsel düşünme gücüne sahip bireylerin eğitim sistemi tarafından yetiştirilmesi ise sistemin benimsemiş olduğu ve uygulamaya koyduğu felsefi temellerle sağlanabilir. Bir ülkenin eğitim sisteminin kalitesini belirleyen pek çok etkenden bahsedilebilir. Bunlar öğrenci, öğretmen ve yöneticilerden oluşan ve insan kaynağını oluşturan etkenler olarak ilk sırada sayılabilir. Bunların yanı sıra, eğitime bütçeden ayrılan pay, okulların fiziksel koşulları, eğitimde kullanılan araç gereçler, izlenen öğretim programları ve öğretimsel etkinliklerin sunulma biçimi de önemli etkenler olarak sayılabilir. “Eğitim sisteminin en dinamik beşeri bileşenlerini oluşturan öğrenciler ile öğrencileri yetiştiren öğretmen ve okul yöneticilerinin hedeflenen insan gücünün yetiştirilmesindeki işlevleri oldukça önemlidir” (MEB, 2011, 5). Ancak bu etkenlerin ötesinde en belirleyici olan hususlar eğitimle ilgili alınan kararlar, yapılan yasal düzenlemeler, sistemin yönetim yapılması, öğretmen yetiştirme ve istihdam politikalarıdır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı öğretmen yetiştirme alanında yaklaşık iki yüz yıllık bir tarihi geçmişe sahip olmamıza rağmen neden hala etkili bir öğretmen yetiştirme sistemine sahip olmadığımızı ele almaktır. Eğitim alanında sıkça karşılaştığımız bir nitelik arayışı geçmişten günümüze devam etmektedir. Eğitim tarihimizde Tanzimat’tan önce başlayan ve cumhuriyetle birlikte büyük bir ivme kazanan modernleşme süreci ne yazık ki daha sonraki dönemlerde hızını kaybetmiş ve ivme giderek düşmüştür. Bu çalışma cumhuriyetin kuruluşu sonrasında kendine özgü bir eğitim modeli geliştirmeye çalışan ve başarılı olan eğitim sistemimizin daha sonraki dönemlerde neden devamını getiremediğini sorgulama amacıyla yapılmıştır. Tamamıyla kuramsal bir niteliğe sahip olan çalışma kaynak taramasına, ulaşılan kaynakların analizine ve yorumlanmasına dayanmaktadır.

Bulgular

Her ülkenin eğitim sistemi o ülkenin geleceğini belirler. Büyük önder Atatürk bunu çok iyi şekilde anlatabilmek için “Eğitimdir ki bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır; ya da esaret ve sefaletle terk eder” ifadesini kullanmıştır. Elbette burada önemli olan hususlardan birisi de nasıl bir eğitim modelinin oluşturulacağı ve bu eğitim modelinin dayandığı felsefi temellerdir. İçinde bulunduğumuz çağda rasyonel ve bilimsel yaklaşımları dikkate almayan; evrensel değerleri geliştirmeye dayalı bir felsefeyi

benimsemeyen eğitim sistemlerinin ulusal idealler gerçekleştirmesi de beklenemez. Türk eğitim sistemi tarihsel süreç içerisinde önemli gelişmeleri yaşamış, uzunca bir deneyimi olan bir geçmişe ve birikime sahiptir (Ataünal, 2003; Akyüz, 2012; Somel, 2015). Doğru bir felsefi yaklaşımla ve uygun politikalarla sistemin amacına ulaşması sağlanabilir.

Kabul edileceği üzere, Tanzimat'ın 1839'da ilanı ile birlikte devleti yönetenlerin eğitim anlayışında önemli değişimler görülmüştür. Bireylerin “gerekli ilmiyal bilgilerini öğrendikten sonra kimseye muhtaç olmayacak seviyede bir tahsil kazanması, ilim ve fen öğrenmesi, görgü kuralları ve erdemle donanıp kişiliğini geliştirmesi önem kazanmıştır” (Kenan, 12, 2013). Devletin eğitime önem vermesi ve bir kamu hizmeti olarak tüm bireylere eğitim sağlamayı düşünmesi önemli bir aşamadır. Bu hizmet ancak nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesiyle mümkün olabilirdi. Bu gerçekliği de fark etmiş olan dönemin padişahları ve devlet adamları bir taraftan modern anlamda okullar açarken öte yandan mesleki yeterliğe sahip öğretmenler yetiştirilmesini önemsediler. Eğitim alanında ve öğretmen yetiştirme konusunda Tanzimat döneminden bu yana yapılan çalışmalar zaman zaman kısa süreli başarılı sonuçlar vermişse de (Ataünal, 2003), tarihsel süreç içerisinde bu konularda bütünsel, tutarlı ve sistemli bir politika izlenemediği için sorun hala bu günlere kadar gelmiştir. Örneğin Somel (2015, 168), o dönem yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçları şöyle özetlemektedir: “İstanbul'daki Darülmualimin ancak yüzyıl sonlarına doğru az çok yeterli bir kurum haline gelebildi; ibtidai mekteplerine yönelik taşrada açılmış Darülmualiminler ise çoğunlukla, mezun öğretmenlerin ancak temel okuma-yazma bilgisini öğretebilme becerisini kazandıkları yetersiz öğretim kurumları olarak kaldılar.”

Günümüzde çağdaş anlayışa sahip bir eğitim sisteminden beklenenler, nitelikli öğretmen yetiştirmeyle ilgili hususlar ve bireylere kazandırılması gereken nitelikler MEB in araştırma raporlarında, stratejik plan çalışmalarında, program içeriklerinde açıkça belirlenmiş olmasına rağmen bunların uygulamaya dönüşmediği de yine konuyla ilgili kurumların, yetkililerin açıklamalarıyla ve bilimsel çalışmaların sonuçlarıyla ortaya konmaktadır (MEB, 2011; Eğitim Bir Sen, 2016; Eğitim bir Sen, 2012; TEDMEM, 2019).

Milli Eğitim Bakanlığımız sürekli eğitim alanında önemli değişiklikler yapmaya devam etmekte ve yeni reformlar uygulamaya koymaya çalışmaktadır. Bilindiği gibi bu reformların en önemlilerinden birisi 2005 yılından itibaren uygulamaya konulmuş olan Yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesidir. Yapılandırmacı eğitim modelinin en temel özelliği öğrenci merkezli bir eğitim anlayışına sahip olması ve öğretimden çok öğrenmeye odaklanmasıdır. Modeli etkin hale getirebilmek amacıyla öncelikle programlarda ve içeriklerde değişime gidilmiş ve yenilikler yapılmıştır. Öğrenci merkezli ve bilgiyi aktarma yerine yeniden yapılandırmaya dayalı bir anlayış benimsenmiş, bu yeni öğretim programlarıyla, “derslerin içerik ve işleniş biçimlerine ilişkin olarak hem kitapları hazırlayanlara hem de öğretmenlere daha esnek ve özgür olabilme olanakları” sunulmaya çalışılmıştır. “Yapılandırmacı yaklaşımla evrensel düzeydeki değişim ve gelişmeleri eğitim sistemine yansıtmayı amaçlayan yeni müfredatlar” geliştirilmiştir (MEB, 2011, 5). Bakanlık bu yaklaşımın benimsenmesindeki nedenleri ve amaçları birçok yerde açıklama ihtiyacı duymuştur. Değişimdeki “asıl amacın devamlı bir değişim içinde olan dünyayı takip edebilecek, üretilen bilgi ve birikime ulaşabilecek ve kullanabilecek, bireysel farklılıkları ne olursa olsun, araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri gelişmiş vatandaşlar yetiştirmek” olduğu belirtilmiştir

(TTKB, 2005, akt MEB, 2011, 5). Bununla birlikte uygulamaya geçilmesinin üzerinden yaklaşık 15 yıl geçmiş olmasına rağmen bu amaçlara ulaşılamadığı da bakanlığın yaptığı ve yayınladığı bazı raporlarla ve diğer bazı göstergelerle ortaya konmaktadır. O halde amaca ulaşabilmek için uygun yaklaşımlar ve politikalar belirlemek ve uygulamaya koymak gerekiyor.

Sonuç ve Öneriler

Eğitim literatürümüze girmiş bazı anlamlı sözler vardır. Örneğin, “müdür ne ise okul odur.” “Cami ne kadar büyük olursa olsun hoca bildiğini okur.” “Öğretmeni sevmek ülkeyi sevmektir; öğretmeni yüceltmek ülkeyi ve ulusu yüceltmektir.” gibi. Burada verilen mesaj çok açıktır. Bir ülkenin eğitim sistemini geliştirmek için içinde bulunulan çağın gerekliliklerini ve gerçekliklerini görebilen nitelikli öğretmenlere ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin bu yeni anlayışa göre yetiştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde eğitim sürecinin ne şekilde olması gerektiği konularında geleneksel eğitim felsefesi ve anlayışları yetersiz kalmaktadır. Geleneksel anlayış yerine “eğitime ilişkin çözümleyici bir işlev gösteren analitik eğitim felsefesi” esas alınmalıdır. Bu yaklaşıma göre eğitim felsefecileri; “eğitimle ilgili alınan kararlarda belirleyici olan kavramların ve tercihlerin dayanaklarının analiz edilmesi gerektiğini ifade ederler. Analitik felsefenin mantıksal ve kavramsal analizine dayalı olan bu felsefi yaklaşımda filozoflar insanı ve dünyayı anlamada kullanılan kavram ve düşüncelerin anlamının açıklığa kavuşturulmasını amaçlar. Bu anlamda eğitim, öğretim, öğrenme, bilme ve anlama gibi kavramlar analiz edilmeye çalışılır” (Kurt, 2016). Eğitim sistemimiz ezberden çok düşünmeyi, yorumlamayı ve sorun çözmeyi başarabilen, sonuç odaklılıktan ziyade süreç odaklı, kalite ve verimliliğe dayalı bir felsefi anlayışa dayandırılmalıdır. Başarmak için de bu anlayışa sahip öğretmenler yetiştirilerek işe başlamalıyız. Bu doğrultuda çalışmanın önerileri şöyle sıralanabilir:

- Geçerli felsefi dayanakları ve sürekliliği olan yeni bir öğretmen yetiştirme politikası belirlenmelidir.
- Öğretmen yetiştirmeye ilişkin politikalar belirlenirken tarihi birikimlerimizden ve geçmişteki başarılı örneklerden yararlanılmalıdır.
- Öğrenci merkezli ve yapılandırmacı eğitim anlayışına sahip öğretmenler yetiştirilmeli, mevcut öğretmenler mesleki gelişim yoluyla ve hizmetiçi programlarla yeni eğitim anlayışının gerektirdiği öğretmen niteliklerine sahip hale getirilmelidir.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (2012). *Türkiye’de öğretmenlerin toplumsal değişimdeki yeri*, (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Pegem akademi.
- Ataünal, A. (2003). *Niçin ve nasıl bir öğretmen?* Ankara: MEV Yayınları.
- Canpolat, U. ve Köçer, M. (2017). Destekleme ve yetiştirme kurslarının TEOG bağlamında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak incelenmesi. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(1), 123-154.
- Eğitim Bir Sen (2012). *Dünyada ve Türkiye’de öğretmenlik mesleği*. Ankara: Eğitim Bir Sen.
- Eğitim Bir Sen (2016). *Öğretmenlik mesleği ve mesleğin statüsü*. Ankara: Eğitim Bir Sen.

- Kenan, S. (2013). Türk eğitim düşüncesi üzerine bir çözümleme, *Osmanlı Araştırmaları/ The Journal of Ottoman Studies*, XLI (ÖQqö), 1-31
- Kurt, İ. (2016). *Eğitim felsefesinin mahiyeti, fonksiyonu ve geleceğine ilişkin bir inceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEB. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı örgün ve yaygın eğitimi destekleme ve yetiştirme kursları yönergesi. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/orgundestek_1/orgundestek_1.html (Erişim: 10.12.2017)
- MEB (2011). *21.yy Öğrenci Profili*, Ankara: MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Somel, S. A. (2015). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908)*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünsal, S. ve Korkmaz, F. (2016). Destekleme ve yetiştirme kurslarının işlevlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(12), 87-118.
- TEDMEM (2019). *Bir bakışta eğitim 2019*.
- Yelkenci, Ö.F. (2010). *Türk modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in eğitim reformları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yılman, M. (1999). *Türkiye'de öğretmen eğitiminin temelleri*. İzmir:
- Yılmaz, M. (2012). *Reformcu sultan II. Mahmut*, İstanbul: Selis

ANKARA
28-30 EKİM 2019

FİKRİ HÜR İRFANI HÜR BİR EĞİTİMCİ YAZAR OLARAK TEVFİK FİKRETİN EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

İhsan TOPCU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Tevfik Fikret Türk düşünce ve edebiyat tarihinde olduğu kadar modern eğitim düşüncemizin oluşmasında ve gelişmesinde de önemli etkileri olmuş bir şairimizdir. Bir edebiyatçı ve eğitimci olarak özgürce düşünmeyi öne çıkararak ve vicdanının sesini dinleyerek yaşamını sürdürmüştür. Onun eğitim düşüncesi de bu anlayışa dayanır. Bu düşüncelerini hem yazdığı şiirlerde ve diğer edebi eserlerinde yaymaya çalışmış hem de bir eğitimci olarak uzun yıllar görev yaptığı kurumlarda uygulamaya koymuştur. Bireyin çok yönlü gelişiminden yana bir eğitim anlayışını benimseyen Fikret programda diğer alanların yanında sanat eğitime, beden eğitime de yeterince önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Eğitimde en çok önem verdiği konulardan birisi de sağlam karakterli, ahlaklı, erdemli dürüst bireyler yetiştirmektir. Eğitimin milli olası gerektiğini, genç dimağların din ve ırk taassubundan kaynaklanan çatışma ve zıtlasma alanlarından uzak tutulmasını, bireylerin yurt ve vatan birliği duygusunun geliştirilmesini savunmuştur. Fikret, ülkemizde modern eğitim anlayışının gelişmesine hem düşünceleri hem de uygulamalarıyla önemli katkılar sunmuş bir eğitimci yazar olmuştur.

Anahtar kelimeler: Tevfik Fikret, Eğitimci yazarlar, Eğitim düşüncesi, Edebiyat ve eğitim

Giriş

Toplumların kaderini belirleyen önemli unsurlardan birisi de içinden çıkardığı önemli şahsiyetlerdir. Bazen bir siyasetçi, bazen bir filozof, bir bilge kişi. Bazen bir de bir edebiyatçı ve eğitimci. Tevfik Fikret de eğitimci kişiliği öne çıkan bir edebiyatçı idi. O benimsediği eğitim anlayışını hem şiirlerinde ve diğer edebi eserlerinde ele almış hem de çalıştığı okullarda örnek bir eğitimci olarak uygulamaya koymuştur. Aydınlanmacı ve özgürlükçü eğitimciler arsında ismini yazdıran birisi olarak, Fikret'in eğitim anlayışı fikri hür, irfanı hür nesiller yetiştirmeye dayanır. Kendisini fikri hür, irfanı hür bir şair olarak niteleyen Fikret bu anlayışını savunduğu ve uygulamaya koyduğu eğitim politikalarına da yansıtmaya çalışmıştır. “Onun temel hedefi; sağlam kişilikli, bilim ve teknikle donanımlı, meslek sahibi, erdemli ve akıllı bireylerden oluşan bir toplum oluşturmaktır” (Kenan, 2016). Modern ve bilimsel eğitimin yanı sıra dürüst, ahlaklı ve erdemli bireyler yetiştirmeyi önemsiyordu. Değerler eğitime önem veren birisiydi. Öğrencilerine çok değer veren, onları her daim sevgiyle ve nezaketle karşılayan ve onlara güven duyan bir eğitimcidir. “Yanına gelen öğrencilere hep ayakta konuşur, ceketinin düğmesini nezaketen hep ilikli tutardı. Öğrencilerin bulunduğu bir yerin kapısını vurmadan açmazdı” (Kavcar, 1994, 125). Beceri ve meslek sahibi bireyler yetiştirerek ekonomik kalkınmanın sağlanacağını görebilmiştir. Eğitim yoluyla toplumun kültür seviyesini yükseltmenin olanaklı olduğunu düşünmüştür.

Ünlü bir şair ve edebiyatçı olarak öne çıkan Tevfik Fikret'in o dönemde ne kadar etkileyici ve etrafını dönüştürücü bir eğitimci ve “iyi bir öğretmen” olduğunu aktaran pek çok

isim olduğunu görmekteyiz. Dönemin ünlü eğitimcilerinden Satı Bey ve Dr. Mazhar Osman, Fikret'in öğrencilerinden İsmail Hikmet, Ruşen Eşref, gibi pek çok isim bunların arasında yer alır. Onların anlatımıyla Fikret, uyguladığı eğitim-öğretim yöntemleriyle öğrencilerini özgürleştirmeye, kendilerini gerçekleştirmeye ve onlarda insan olma durumunu muhafaza etme bilincini inşa etmeye çalışan bir öğretmendi (Kenan, 2015, 148).

Fikri Hür İrfanı Hür Eğitimci Olarak Tevfik Fikret

Tevfik Fikret'in çalışmaları ve eylemleri bütünüyle göz önünde tutulursa, pek çok davranış, iş, tasarım ve şiirlerinin eğitim amaçlı olduğu, temelde eğitimin ruhu ve felsefesiyle ilgili olduğu görülebilir. Bunu gerek ünlü Rübâb-ı Şikeste ve Şermin adlı eserlerinde, gerek 26 yıl süren öğretmenliğinde ve yaklaşık 1,5 yıl süren Galatasaray Mekteb-i Sultanî müdürlüğü esnasında gözlemlemek mümkündür (Kenan, 2016, 49).

Kuşkusuz Fikret aydınlanmanın önemli isimlerinden birisiydi ve modernleşmeden yanaydı. Ancak O devlet merkezli modernleşmeyi benimseyen klasik Osmanlı aydınlarından farklı bir yerdeydi (Edward Said, 2015, akt. Kocabaş, 2017, 17). Fikret'i diğer Osmanlı aydınlarından ayıran en büyük özelliği onun düşüncelerini ve doğru bildiklerini hiçbir baskı altında kalmadan ve edebiyat yoluyla yaymaya çalışması ve hayatını bu yönde sürdürmesidir. Başka bir özelliği de dönemin siyasi ideolojik ve dinsel söylemlerine yaslanmadan, kadın erkek ayrımı yapmadan bireylerin özgürce ve çok yönlü yetiştirilmelerini savunmasıdır. Özgürce yaşamasını ve düşünmesini aşağıdaki dizelerle ifade etmiştir:

*Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr-ü-bâl
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim,
İnhinâ tavk-ı esâretten girandır boynuma;
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim*

*Kimseden bir fayda ummam ben, dilenmem kol kanat.
Kendi boşluk, kendi gök kubbemde kendim gezginim.
Eğilmek esaret boyunduruğundan ağırdır boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim (Sadeleştiren: Ahmet Muhip Dıranas)*

Tevfik Fikret ve Yeni Mektep Düşüncesi

Tevfik Fikret şairliğinin yanı sıra önemli bir eğitimcidir. Sahip olduğu eğitim düşüncesini pratiğe dökebilmek için bir eğitim kurumu tasarlar ve bu yeni okulla ilgili neler yapmak istediğini o dönemin önemli gazetelerinden birisi olan Tanin'de açıklar. *Ciddi Bir Teşebbüs* başlığıyla yayımlanan yazıda benimsediği eğitim felsefesini ve uygulamalarını anlatır. Yeni Mekteple ilgili düşünceleri ve amaçları Kenan (2016, 51) tarafından şöyle özetlenmiştir: “Öğrencileri, zamanının ihtiyaçlarına en iyi cevap verecek şekilde hem zeka ve hem de güçlü iradeye sahip sağlam karakterli yetiştirmeyi hedefleyen bu yeni okulun eğitim felsefesinde iki noktaya yapılan özel vurgu dikkat çeker: Aklın fizik bilimlere, doğaya bakan yönünü geliştirmek ve ahlaki kişiliği inşa etmek. Tecrübe ederek, yaparak öğrenme yöntemiyle aklın doğaya, fizik bilimlere bakan yönü geliştirilecektir. Çocuğun ruhuna ve onuruna hitap ederek,

bu sayede onda saygınlık duygusunun öne çıkması sağlanarak “kendi kendini idareye muktedir olma” becerisini kazandıran bir ahlak eğitimi uygulanacaktır. Ayrıca, okuldaki genel eğitim belli ölçülerde beden eğitimine de yer verecektir, zira Fikret’e göre *sağlam ruh sağlam vücutta bulunur*. Nitekim Atatürk bu sözü daha sonra, hatırlanacağı gibi, *sağlam kafa sağlam vücutta bulunur* şeklinde yeniden formüle edecektir.” Fikret’in Yeni Mektebinde eğitim ve öğretimin “milli” olma özelliği okuldaki eğitimin temel felsefesini oluşturur. Genç dimağların din ve ırk taassubundan kaynaklanan çatışma ve zıtlasma alanlarından uzak tutulması, bunun yerine yurt ve vatan birliği duygusunun geliştirilmesi bu okuldaki eğitimin temel hedefleri arasında yer alır (Akyüz, akt. Kenan, 2016, 53).

Fikret, eğitim dilinin Türkçe ve İngilizce olmasını planladığı, beden eğitimi, müzik, resim gibi sanat ve spora müfredat tasarımında gerçekçi bir biçimde yer vermeyi tasarladığı bu okul ile girişimci ruhlu, özgür bireyler yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Okulun kurulması için gereken teşebbüs ve destek sağlanamadığından Fikret’in hayali gerçekleşemese de Galatasaray Sultanisi Müdürlüğü görevine getirilerek eğitim anlayışını uygulama fırsatı yakalamıştır (Başgöz, 2005. akt. Merve Eski, 2017, 472). “Tevfik Fikret, Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının düşünce yapısının oluşumunda en fazla etkiye sahiptir” (Büyükbaş, 2013, 213). Atatürk’ün *fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirme* düşüncesi aslında kaynağını Fikret’in aynı mısralara sahip şiirinden ve onun düşüncelerinden alır.

Fikret Yeni Mektep olarak kurmayı düşündüğü okula kavuşamayınca düşüncelerini öğretmen ve yönetici olarak görev yaptığı Mekteb-i Sultani ’de gerçekleştirmeye çalışmıştır. Öğrencilerin kendi düşüncelerini açık bir şekilde konuşarak ifade edebilme gücünü kazanmaları için müsamere ve tartışma programları tasarlamış ve düzenlemiştir. Aynı şekilde öğrencilerin, geleceğin yazarlarını, edebiyatçılarını ve hikayecilerini daha okul sıralarında yetiştirmek ve onların düşüncelerinin yapıları bir şekilde gelişiminin önünü açmak ve fikirlerini açık bir şekilde yazarak ifade edebilme becerilerinin gelişmesini sağlamak için Tiraje adında bir okul dergisi çıkartmıştır. Bugün Türkiye’de çok yaygın hale gelen okul dergisi uygulamasının ilk örneğini, Fikret’in girişimiyle çıkmaya başlayan bu dergi oluşturmaktadır (Ünaydın, 2002 akt Kenan, 2016, 66).

Tevfik Fikret’in Anlayışında Değerler Eğitimi

Fikret’in eğitim felsefesinde değerler eğitimi önemli bir yer tutar. Kendi değerlerinin ve kimliğinin bilincine sahip bireyler yetiştirmeyi önemser. Şiirlerinde oğlu haluk üzerinden tüm yurt gençliğine çalışkanlığı, yurt sevgisini, hak ve hukuktan yana olmayı öğütler. Gençliğin erdemli, onurlu, üretken bireyler olmasını ister. Şiirlerinde kimlik inşasına yönelik ifadeler yoğun olarak görülür. Aşağıdaki mısralarda dürüstlüğün her zaman geçerli olduğu vurgulanmıştır.

*Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma;
Ne varsa doğrudur, doğruluk şaşar sanma.*

Yurt / vatan ve ulus / millet bilincine sahip bir toplum inşa etmenin arayışı içinde olmuştur. Gençliğin bu bilinçle yetiştirilmesi gerektiğine inanır. Haluk üzerinden tüm gençlere

seslenir ve vatana sahip çıkacak, onu koruyup geliştirecek olanlar gençlerdir. Gençliğe olan bu güvenini şöyle ifade eder:

*Vatan çalışkan insanlarım omuzları üstünde yükselir.
Gençler, vatanın bütün ümidi şimdi sizdedir.*

Fikret eylemleriyle söylemlerini birlikte devam ettirmiş bir düşünce insanıdır. Söylediklerine özel yaşamında da bağlı kalmış ve katı bir ahlak anlayışıyla düşüncelerine uygun bir hayat sürdürmüştür. Mehmet Emin'e göre (2015:12) Fikret, bir taraftan büyük bir sanatkâr diğer taraftan büyük bir "ahlâk müçtehidî", dehâya yakın bir kabiliyettir. Fuad Köprülü (2007, 16) da Fikret'i "Eserleri ve hayatıyla, gençliğe kudsiyet duyguları telkinine çalışan bir ahlâk mürşidi" olarak tanımlar (akt. Kocabaş, 2017, 23).

Tevfik Fikret çocuklara değerler eğitiminin ve ahlaki erdemlerin küçük yaşta verilmesi gerektiğinin farkında olan bir eğitimciydi. Onlara nezaketle ve itinayla davranmış ve yetişkinlerle onlar arasında fark gözetmemiştir. Çocuklara, gençlere saygıyı öğretebilmek için ilk önce yetişkinlerin onlara karşı saygı göstermeleri gerektiğini vurgulamış ve daima o şekilde hareket etmiştir (Kenan, 2016, 56). Tevfik Fikret'in şiirlerinde kimlik inşası özellikle oğlu Halûkla birlikte ortaya çıkmasına rağmen döneminde yaşanan savaşların yansımalarının görüldüğü şiirlerinde bu insanın izlerine rastlamak mümkündür (Kanter, 2015, 275).

Toplunun kadın ve erkeklerden oluştuğu gerçeğinden yola çıkarak, kadınların okumasını önemsemiştir. Kadınları okumayan ve gelişmemiş olan toplumların kadın erkek hep beraber geride kalacağını ifade etmek için de şöyle seslenir:

*Kızlarını okutmayan millet,
Oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir;
Hüsranına ağlasın!*

Tevfik Fikret gerek kendi döneminde yaşayan gerekse ölümünden sonra yaşamış birçok Türk düşünürü tarafından takdir edilmiş ve övgüyle anılmıştır (Ülken, 2013). Bu isimlerden birisi de eğitim tarihimizde önemli bir yeri olan Satı Bey'dir. Fikret hakkında söylediği sözler, onun nasıl bir eğitim düşüncesine sahip olduğunu, zihniyetini ve duruşunu açıkça ortaya koymaktadır. "Fikret, bizim için, yalnız öğretmenliği ve müdürlüğü ile değil, şairliğiyle de bir mürebbi, hem de müstesna bir mürebbi oldu. Hiçbir şairimiz çocuklarla gençleri Fikret kadar düşünmedi; hiçbir şairimiz gençlerin çocukların ruhlarına hitap etmenin yollarını Fikret kadar arayıp bulmadı; hiçbir şairimiz 'ahlak ve terbiye' endişesiyle', eğitim amacıyla Fikret kadar şiir yazmadı" (akt. Kenan, 2016, 60).

Atatürk de I. Dünya Savaşının bütün şiddetiyle devam ettiği bir sırada, Tevfik Fikret'in ölümünün üçüncü yıldönümünde Aşiyân'ı ziyaret eder. Bu ziyaret aslında Atatürk'ün, bu büyük düşünür ve şaire duyduğu hayranlığın güçlü bir kanıtı ve göstergesidir. Atatürk bu ziyaretin gerekçesini şöyle açıklamıştır: "Ben inkılâp ruhunu ondan aldım. Ziyaret edeceğim yerlerin başında elbette Aşiyân gelir" (Arıkan, 1998, 123).

Tevfik Fikret eğitim-öğretim yöntemlerinde daima yaparak, deneyerek ve uygulayarak öğrenme kavramını vurgulamıştır. Bunun uygulamasını da müdürlüğü esnasında başarıyla gerçekleştirmiştir. Matematik dersleri için çeşitli hesap araç gereçleri, “Tabiiye” dersleri için böcek ve taş koleksiyonları, yabancı dil dersleri için dil tabloları, coğrafya dersleri için yazısız haritalar getirtmiş, dersler daima bu malzemeler kullanılarak işlenmiştir. İstanbul’daki tarihi mekanlar, eski eserler ve müzeler Tarih dersinin laboratuvarı olmuş, haftada bir gün öğleden sonra öğrenciler bu yerlere öğretmenleri tarafından gezmek ve incelemek için götürülmüştür. Öğrencilerin tartışma becerilerinin gelişimi ve muhakemelerinin güçlenmesi için münazara ve konferans salonu inşa etmiştir. Ayrıca resim dersi için bir atölye, müzik dersi için başka bir salon tahsis etmiştir. Öğrencilerin sağlam bir ruh ve vücut gelişimini sağlayabilmeleri için spora önem vermiş, beden eğitimine yer vermiştir (Kenan, 2016, 65).

Sonuç

Fikret’in eğitimle ilgili düşünceleri şu şekilde özetlenebilir: “Karakteri, özgüveni yüksek kimlikli bireyler yetiştirmek, eğitimde millilik, sosyal ve ekonomik kalkınma, yaparak öğrenmeye öncelik, beceri eğitimi, her türlü güç ve dayanıklılık, yaşam azmi ve mücadelesi kazandırmak ve özellikle uzun süren zihni, entelektüel, kitabi, ezberci eğitime karşı yaratıcı üretici, girişimci bireyler yetiştirmek” (Öztürk, 2015, 57).

Genç kuşakların zihninin tecrübeye dayalı olarak gelişmesini, toplumun geleneklerine uymak zorunda kalan bir kişilik yerine kendi kendini yöneterek erdemlerini oluşturabilme becerisine sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir. Fikret yaşadığı dönem itibarıyla modern eğitim düşüncesinin oluşumuna hem felsefesi hem de uygulamalarıyla önemli katkılar sunmuş bir eğitimci yazar olmuştur.

Kaynaklar

- Arıkan, Z. (1998). Türkiye’nin çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 6 (22), 119-140.
- Kavcar, C. (1994). Tevfik Fikret’in eğitimciliği ve yeni mektep. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 3 (5), 111-136.
- Kenan, Y. (2016). Tevfik Fikret’in eğitim felsefesi: Fikri hür, vicdanı hür birey yetiştirmek, *Ölümünün 100. Yıldönümünde Tevfik Fikret Sempozyumu Kitapçığı* içinde. 49-76. İstanbul.
- Kenan, Y. (2015). Tevfik Fikret’in “Yeni Mekteb”i ve eğitim anlayışı, *Ölümünün 100. yılı Anısına Eğitimci Tevfik Fikret* içinde. 147-158. Ankara: Galatasaraylılar Birliği.
- Kenter, M.F. (2015) Tevfik Fikret’in şiirlerinde kimlik inşası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (11), 273-281.

- Kocabaş, O. (2017). Tevfik Fikret'in Türk modernleşmesindeki yerine dair bazı tespitler. *Harsiyat İlmi, Harsî ve İçtimaî Araştırmalar Dergisi* 1(2), 16-29.
- Öztürk, F. (2015). Tevfik Fikret ve ütopya "uzak bir serab için koşan eğitimci". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Tevfik Fikret Özel Sayısı*. 3 (11), 53-59.
- Ülken, H.Z. (2013). *Türkiye 'de çağdaş düşünce tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRENCİ MEMNUNİYETİ**İlknur ZEYDAN**

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ

Karabük Üniversitesi

ÖZET

Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş gibi süreçlerle tüm dünyada yükseköğretime talep gün geçtikçe artmıştır. Yükseköğretim kurum sayısı ve kurumlar arası rekabet de buna bağlı olarak artmaktadır. Üniversitelerin daha kaliteli bir hale gelmesi ve buna bağlı olarak imajlarını arttırmaları için öğrenci memnuniyeti kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Üniversitelerin kalitelerini ölçen endeksler maalesef öğrenci memnuniyetini belirlemede yeterli değildir. Bu nedenle, öğrenci memnuniyetinin ayrıca belirlenmesi gerekmektedir. Öğrenci memnuniyetinin kapsamını akademik ve idari personelden alınan hizmet, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, fiziki mekanların yeterliliği, yeme-içme, barınma, spor ve sosyal hizmetlerin kalitesi gibi etmenler oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yükseköğretimde öğrenci memnuniyeti kavramı Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (ZBEÜ) özelinde araştırılmıştır. Çalışmanın nihai amacı yükseköğretimin kalitesini artırmada konunun asıl muhatabı ve hizmet alıcılar olan öğrencilerin beklentilerine dikkat çekmektir. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nin farklı fakültelerinden 11 öğrenci ile yapılan derinlemesine mülakat bulguları ışığında, öğrencilerin bakış açısı ile yükseköğretimde öğrenci memnuniyetinin artırılması için yapılabilecekler dair ipuçlarına ulaşmak istenmektedir. Çalışma kapsamında öğrencilere öğretim elemanları, idari personel, fiziki mekanlar, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Zonguldak'taki iş ve staj olanakları hakkında sorular sorulmuş ve bu konulardaki görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmada sonucunda yükseköğretimde yaşanan sorunlar belirlenmiş ve daha kaliteli hizmet verebilmek için nelere ihtiyaç duyulduğu konusunda önemli cevaplara ulaşılmıştır. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencilerinin memnuniyetsiz olduğu başlıca konuların akademik personelin yetersiz oluşu ve öğrencilere bilgi aktarmaması, akademik personel üzerinde yeterince denetim olmaması, öğrenci sayısının fazla ve akademisyen sayısının buna nazaran yetersiz oluşu ve Zonguldak'ta staj ve iş imkânlarının yetersizliği olarak tespit edilmiştir. Bu konularda yapılacak çalışmaların Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde eğitim kalitesini ve öğrenci memnuniyetini arttıracak açıktır.

Anahtar Kelimeler: Memnuniyet, Öğrenci, Yükseköğretim, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.

1.GİRİŞ

Günümüzde yükseköğretime duyulan talep son yıllarda gittikçe artmaktadır. Bu nedenle açılan üniversite her geçen gün artış göstermektedir. Bu durum devlet tarafından da desteklenmektedir. Üniversitelerin kaliteli hizmet sunabilmesi için nitelikli insan gücü, sürekli mali kaynak ve her türlü teknik donanımına sahip olması gereklidir. Üniversite sayısının ve dolayısıyla da üniversiteler arasındaki rekabetin artması kaliteyi ve dolayısıyla öğrenci memnuniyetini de ön plana çıkarmıştır (Topsakal ve İplik, 2013). Bu çalışmada,

yükseköğretimde öğrenci memnuniyeti kavramının üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın amacı, öğrenci memnuniyeti kavramını Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (ZBEÜ) özelinde literatürdeki bilgiler ve öğrenciler ile yapılan kişisel görüşmeler vasıtasıyla belirlenmeye çalışılmaktır. Ayrıca, ZBEÜ'nin bünyesinde bulunan fakültelerde okuyan öğrencilerin eğitim alırken karşılaştıkları sorunları belirlemek ve çözüm yolları önermektir. Yükseköğretimde eğitim verirken daha kaliteli hizmet nasıl sunulabilir, neler yapılabilir gibi soruların yanıtları araştırılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM VE ÖĞRENCİ MEMNUNİYETİ

Yükseköğretimin günümüzde öneminin giderek artması, Türkiye'de yükseköğretim alanının günden güne büyüüp, genişlemesine neden olmaktadır. Yükseköğretim Kurumu'nun yayımlamış olduğu son istatistiklere göre ülkemizde 129 Devlet ve 74 Vakıf Üniversitesi ile 5 adet Vakıf Meslek Yüksek Okulu olmak üzere toplamda 208 üniversite bulunmaktadır. 2018 - 2019 Yükseköğretim İstatistiklerine göre bu üniversitelerde eğitim gören toplam öğrenci sayısı 7.740.502 kişidir (<https://istatistik.yok.gov.tr/>). Yine Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından yayımlanan Özet Öğretim Elemanı Sayıları Raporu'na göre (23.08.2019 tarihli veriler) Türkiye'deki toplam akademisyen sayısı 168.320 olmuştur. (<https://istatistik.yok.gov.tr/>).

Günümüzde üniversiteler sıradanlaşmaya başlamıştır. İkinci öğretim programı ve açık öğretim programlarındaki kontenjan artışının kaliteyi düşürdüğü yönünde negatif bir yorum söz konusudur (Günay, 2014). Üniversitelerin eğitim-öğretim yapabilmesi için öğrencilere öğretim üyesi, derslikler, laboratuvarlar, kütüphane gibi hizmetleri sağlaması gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin yeme- içme, barınma, spor ve sosyal etkinlikleri gibi hizmetlere de ihtiyaçları vardır. Bu hizmetlerin kalitesi üniversitenin imajını yükseltmekte ve öğrenci memnuniyetini arttırmaktadır (Tayyar ve Dilşeker, 2012). Üniversitelerin kalitesini hesaplayan URAP gibi endeksler öğrenci memnuniyetini ölçmekte yetersiz kalmaktadır. Aydemir (2018), danışmanlık, kütüphane, barınma, yemek, spor, eğlence ve mezun hizmetleri gibi ölçütlerinde endeks skorunun hesaplanmasında değerlendirmeye katılması ile öğrenci memnuniyetinin de ölçülebileceğini vurgulamıştır.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi 1992 yılında Zonguldak Karaelmas Üniversitesi adıyla kurulmuştur. 2018 yılında adı “Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi” olarak değiştirilmiştir. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde toplamda 33.716 kayıtlı öğrenci ve 1364 akademik personel görev yapmaktadır (ZBEÜ, 2018). Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması sonuçlarına göre ZBEÜ, Üniversitelerin Genel Memnuniyet Sıralaması'nda 2018 yılında 80. sıradayken 2019 yılında 89. sırada yer alarak sıralamada bir gerileme yaşamıştır (Karadağ ve Yücel, 2019).

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada, odak grup çalışması ve görüşme yoluyla veri toplanmıştır. Araştırma grubunu 2018 yılında ZBEÜ'de kayıtlı olan ve çeşitli fakültelerde okuyan 11 öğrenci oluşturmaktadır. Mühendislik Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi (FEF), İlahiyat Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden (İİBF) toplamda 11 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Öğrenciler ile görüşmeler yaklaşık 1 saatlik süre zarfında yüz yüze yapılmıştır. Öğrencilere,

fakülte ve bölüm bilgileri, çalışıp çalışmadıkları, ikamet ettikleri yer, burs durumları sorulmuştur. Ayrıca, öğrencilere öğretim elemanları, idari personel, fiziki mekanlar, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, Zonguldak'taki iş ve staj olanakları hakkında sorular sorulmuş ve bu konulardaki görüşlerine yer verilmiştir.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesine bağlı 4 fakültede ve 1 enstitüde eğitim gören öğrencilerin 1 tanesi doktora, 2 tanesi yüksek lisans, 8 tanesi de lisans öğrencisidir. Öğrencilerin 8'i bayan, 3'ü erkek öğrencidir. Sadece bir öğrenci işte çalışmaktadır. Öğrencilerin 2 tanesi yurttan, 6 tanesi kiralık evde, 3 tanesi de ailesinin yanında kalmaktadır.

Öğrencilerden 7 tanesi geri ödemeli, 3 tanesi geri ödemesi burs almakta diğer 1 öğrenci ise burs almamaktadır. Öğrencilerin 4'ü *“bursu geri ödeyecek olmak bende stres oluşturuyor, aileme yüklenmek istemiyorum”* demiştir. Diğer 3 kişi ise okul bittikten sonra iş bulup bursu geri ödeyebileceklerini söylemişlerdir.

ZBEÜ'deki öğretim elemanlarını yeterli buluyor musunuz sorusuna öğrencilerin 2 tanesi *“evet çoğunluğunu yeterli buluyorum”* demişlerdir. 5 tanesi ise *“hayır yeterli bulmuyorum, çoğunluğu alanında yeterli değil”* demiştir. Öğrencilerin 4 tanesi de bu soruya *“kısmen memnunum, kısmen memnun değilim”* yanıtını vermiştir.

ZBEÜ'deki fiziki mekan (derslik, sosyal imkanlar vs.) ile ilgili sorulara öğrencilerin 9 tanesi *“evet memnunum”* demiş, 2 tanesi ise *“mekanların yetersiz olduğunu”* söylemişlerdir. Bu sorunlar, üniversite yönetimi tarafından kolaylıkla giderilebilecek sorunlardır.

İdari personelden memnuniyet ile ilgili soruya 7 öğrenci *“memnunum”* derken 4 tanesi ise *“memnun değilim”* cevabını vermiştir. Öğrenciler danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden memnun olduklarını söylemişlerdir. Duyuruları zamanında gördüklerini, web sayfalarını takip ettiklerini ve gelişen olaylardan haberdar olduklarını söylemişlerdir.

Zonguldak'ta staj ve iş imkanları ile ilgili soruya ise öğrenciler, *“Zonguldak'ta iş ve staj imkanlarının kısıtlı olduğu”* cevabını vermişlerdir. Öğrenciler Zonguldak'ta sadece birkaç tane büyük firmanın olduğu ve onların da kadrosunun dolu olduğunu ayrıca, bu firmalardaki staj imkanlarından bile faydalanırken zorlandıklarını söylemişlerdir.

Eğitimi değerlendirmeleri istenildiğinde 6 öğrenci verilen eğitimden memnun değilken, 5 tanesi ise verilen eğitimden memnun olduğunu söylemiştir. Öğrencilerin belirttiği en önemli olumsuzluk, öğretim üyelerinin dersi sürekli slayttan anlattıkları, bunun da hem konuyu anlamayı zorlaştırdığı hem de *“okula gelmeme”* isteği uyandırdığıdır.

Öğrenciler, alınan öğrenci sayısına karşı öğretim üyelerinin sayısının yetersiz olduğu söylenmiştir. İlahiyat Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının 85'dir. Aynı sayı, Mühendislik Fakültesi için 59 ve Fen Edebiyat Fakültesi için de 44 kişidir. Öğrencilerin bu konudaki haklı olduğu; öğretim üyesi sayısının artırılması veya öğrenci kontenjanının düşürülmesi gerektiği görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, ZBEÜ’de kayıtlı 11 öğrenci ile yüz yüze görüşülmüş ve memnuniyet düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Memnuniyetsizlik oluşturan başlıca konuların akademik personelin yetersiz oluşu ve öğrencilere yeterli bilgi aktaramaması, öğrenci sayısının fazla ve akademisyen sayısının buna nazaran yetersiz oluşu aynı zamanda Zonguldak’ta staj ve iş imkânlarının yetersizliği olarak tespit edilmiştir. Bu konularda yapılacak çalışmaların ZBEÜ’de eğitim kalitesini ve öğrenci memnuniyetini arttıracakları açıktır.

KAYNAKÇA

Aydemir, E. (2016) Öğrenci Memnuniyeti açısından üniversiteler arası sıralamada yeni bir sistem önerisi. *Yükseköğretim Dergisi*, 6(3), 128-141.

Günay, D. (2014) Türkiye’de Yükseköğretimin Mevcut Durumu, Sorunları, Gelişmeler ve Öneriler. *Yeni Türkiye Dergisi, Türk Eğitimi Özel Sayısı I*, 58, 678-695.

Karadağ, E., Yücel, C. (2019) Türkiye üniversite memnuniyet araştırması 2019. Üniar Yayınları.

Tayyar, N., Dilşeker, F. (2012) Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Hizmet Kalitesi ve İmajın Öğrenci Memnuniyetine Etkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 184-203.

Topsakal, Y., İplik, F. N. (2013) Üniversite Öğrencilerinin Kalite Algıları İle Memnuniyet ve Tavsiye Etme Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Çag University Journal of Social Sciences*, 10 (2), 82-94.

ZBEÜ (2018) *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

KAZAKİTAN’DA GÖRSEL İŞİTSEL MEDYA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN HUKUKSAL DAYANAĞINA GENEL BAKIŞ

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЯ ЕРКІНДІГІНІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ
НЕЗІГДЕМЕСІ

Galymzhan TAZHIBAYEV KUANISHBEKULY

L.N.Gunilov Avrasya Milli Üniversitesi, Gazetecilik ve Siyasi bilimler Fakültesi

ÖZET

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlığını kazanan devletlerden biri olan Kazakistan’da radyo ve televizyon yayıncılığının günümüze kadar geçirdiği süreç göz önünde tutularak şu iki soruya cevap aranmıştır: ‘Kazakistan’da bu süreçte (devlet tekelinden çoğulcu sisteme geçişte) kitle iletişim araçlarının düzenlenmesi ve denetlenmesi bakımından nasıl bir yol izlenmiştir?’ ve ‘Dünyada radyo ve televizyon yayıncılığındaki gelişmeler karşısında Kazakistan’ın durumu, yani artı ve eksileri nelerdir?’.

Kazakistan Cumhuriyeti, demokratik bir toplum yaratma hedefine doğru yayın politikalarına yönelmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti 90’lı yılların başında, radyo ve televizyon yayıncılığında devlet tekelinden çoğulcu sisteme geçilmiştir. Çoğulcu sistemin gelişmesiyle beraber ifade (söz) hürriyeti anlam kazanmış ve 70 yıl boyu üzeri kapalı kalan konular gün yüzüne çıkartılarak konuşulmaya, tartışılmaya başlamıştır.

Anahtar Sözcükler: İfade (söz) hürriyeti, Kazakistan’da radyo ve televizyon yayıncılığı, Radyo ve televizyon yayıncılığında denetim, Uluslararası medya mevzuatı.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

ÜÇLÜ SORUMLULUK RAPORLAMASININ HİSSE SENEDİ FİYATLARINA ETKİSİ: BIST 100 İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Utku ŞENDURUR

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

ÖZET

Gelişen Dünya ekonomisinde artık işletmeler, doğal afetler, iklim değişikliği, su ve hava kirliliği, rüşvet, yolsuzluk, muhasebe skandalları, çalışanların sosyal hakları ve eğitimi, yenilenebilir enerji kullanımı ve atıkların dönüşümü gibi sosyal ve çevresel olaylardan büyük ölçüde etkilenmektedirler. Bu yüzden paydaşlar, işletmelerin ürünlerini satın alma ve hisse senetlerine yatırım kararlarını verirken, işletmelerden sadece finansal bilgi değil, bununla beraber sosyal ve çevresel bilgiler de talep etmektedirler. Bu nedenle hem finansal, hem de sosyal ve çevresel bilgileri de içinde bulunduran üçlü sorumluluk raporlaması (ÜSR), günümüzde büyük önem kazanmıştır. Henüz yasal bir zorunluluk olmadığı için genellikle işletmeler bu bilgileri faaliyet raporlarında gönüllü olarak vermektedir. Çalışmada 2017-2018 faaliyet raporlarına ulaşılabilen BIST 100 işletmelerinden 94 tanesinin faaliyet raporları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, ekonomik, sosyal, çevresel ve toplam ÜSR puanları belirlenmiş, daha sonra doğrusal regresyon analizi yardımı ile ÜSR puanları ve hisse senedi fiyat değişimleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Ayrıca işletmeler, çevreyle daha yakın ilişki içinde olan yüksek profilli işletmeler ve daha uzak ilişkide olan düşük profilli işletmeler olarak iki sektöre ayrılmış ve t-testi analizi ile ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmiştir. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre, regresyon modelinin açıklama gücü düşük ve istatistiki olarak anlamsız çıkmış, fakat sektör değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre çevreyle daha yakın ilişkide bulunan yüksek profilli işletmeler, düşük profilli işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklama yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Üçlü Sorumluluk Raporlaması (ÜSR), BIST 100, Faaliyet Raporları, Doğrusal Regresyon, T-Testi

GİRİŞ

Günümüz rekabet koşullarında sosyal olaylara ve çevreye olan duyarlılığın artması nedeni ile işletmeler, sürdürülebilir olmak için paydaşların ve tüm toplumun bu yöndeki çıkarlarının korunması gerektiğinin farkına varmışlardır. İşletmeler için ne olursa olsun finansal büyüme daha önemlidir olgusu yerini, finansal büyüme ile birlikte sosyal faaliyetlerin artması ve çevrenin de korunması gereklidir görüşüne bırakmıştır (Altınbay, 2007). Dünya ekonomisinin büyümesine büyük katkısı olan birçok işletmenin sosyal ve çevresel sorunlara yol açtığı belirlenmiş ve artık böyle giderse yakın zamanda içinde yaşanmasının mümkün olamayacağı bir Dünya'nın olacağı görüşü belirmiştir. Bu nedenle toplum ve paydaşlar

işletmelerin sosyal ve çevresel konuları göz ardı etmeden faaliyetlerini sürdürmelerini beklemeye başlamışlardır. Bunu fark eden işletmeler, çevre, hava, su ve toprak kirliliği, atık maddelerin dönüşümü, çalışanların sosyal hakları, eğitimi ve iş güvenliği, yolsuzluk ve rüşvet gibi konuları göz ardı etmeden sosyal sorumluluğa uygun faaliyette bulunmaları gerektiğini anlamışlardır (Başar & Başar , 2006). Bunun sonucu olarak da işletmeler, itibar kazanmak ve rekabet üstünlüğünü ele geçirmek için paydaşlarının da beklentileri doğrultusunda, sosyal ve çevresel faaliyetlerde de bulunmaya ve bunları raporlamaya başlamışlardır (Senal & Ateş, 2012). Tüm bu ilerlemeler ile birlikte işletmelerin sadece finansal bilgilerinin gösterildiği geleneksel raporlamanın yerini, işletmelerin sosyal ve çevresel faaliyetleri ile ilgili bilgilerinin de gösterildiği bir üç boyutlu bir raporlama sistemi almıştır. Bu raporlama sistemi literatürde, kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması, finansal olmayan raporlama, sosyal raporlama, çevresel raporlama, sürdürülebilirlik raporlaması ve üçlü sorumluluk raporlaması (ÜSR) gibi farklı isimlerle anılmaktadır (Çalışkan, 2012).

Paydaşların ve tüm toplumunun beklentisi yönünde hareket eden, sosyal ve çevresel faaliyetlerde bulunan, ÜSR yapan ve faaliyet raporlarında sosyal ve çevresel bilgilere yer veren işletmelerin, paydaşların satın alma ve yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyeceği ve bu etkinin hisse senedi fiyatlarına da olumlu yönde yansıyacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada faaliyet raporlarına ulaşılabilen BIST 100 işletmelerinin ÜSR puanları hesaplanmış ve doğrusal regresyon analizi ile ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatlarına etkisi araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca, işletmeler, çevreyle daha yakın ilişki içinde olan yüksek profilli işletmeler ve daha uzak ilişkide olan düşük profilli işletmeler olarak iki sektöre ayrılmış ve t-testi analizi ile ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmiştir.

Teorik Altyapı ve Hipotezler

Bu çalışmanın dayandığı iki temel teori vardır. Bunlar *meşruiyet teorisi* ve *paydaşlık teorisi*dir. *Meşruiyet teorisi*, işletmelerin, toplum tarafından genel kabul görmüş kurallara, inanışlara ve değerlere uygun şekilde faaliyetlerde bulunması olarak tanımlanabilir (Suchman, 1995). Jepperson (1991)'a göre meşruiyet işletmenin neyi ne şekilde yaptığını gösteren bir kavramdır. Meyer ve Scott (1983) meşruiyeti, işletmelerin sürdürülebilirliğini, bulunduğu ortamdaki kültürel özelliklerle dayandıran ve işletmelerin kültürel çevre ile birlikte hareket etmesini temin eden bir kavram olarak açıklar. Literatürde birçok araştırmacının atıf verdiği Parson (1956) ise meşruiyet teorisi kapsamında işletmelerin öncelikli amacının, toplumla üzerinde fikir birliğine varılan değer ve kurallar hakkında uzlaşmaya varmak ve toplumla uyum anlamında meşruiyet kazanmak olması gerektiğini söyler.

ÜSR kavramının önemli bir hale gelmesinin önemli sebeplerinden bir de günümüzde işletmelerin paydaşlarının istekleri doğrultusunda hareket etme eğilimidir. Paydaş ögesi, işletmenin amaçlarına ulaşmasını etkileyebilen, işletmenin bir şekilde ilişki içerisinde olduğu kişi ya da toplulukları içermektedir (Çakır, 2009). Daha basit bir tanımla paydaş, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen veya bir şekilde işletmeyi etkileyen kişi ya da topluluklardır. (Freeman E. , 2010). 1984 yılında yazdığı “Stratejik Yönetim: Paydaş Teorisi” adlı kitabıyla

birlikte paydaşlık teorisini ortaya atan R.E. Freeman bu teorinin en önemli savunucularındandır. Freeman (1984) 'a göre, işletmenin hedefinin ve paydaşlara karşı olan sorumluluklarının neler olduğunun bilinmesi, teorinin temel prensipleridir. İşletmeler paydaşların isteklerini önemseyip onlara cevap vererek finansal performanslarını arttırabilirler (Clement, 2005). Bu yüzden ÜSR bir bakıma, *paydaşlık teorisinin* bir yansımasıdır.

Literatüre bakıldığında işletmelerin sosyal ve çevresel faaliyetleri ile finansal performansı arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Cochran ve Wood (1984), McGuire vd. (1988), Roberts (1992), Margolis ve Walsh (2003), Tsoutsoura (2004), Montabon vd. (2007), Nelling ve Webb (2009) ve Chen ve Wang (2011) yaptıkları araştırmalarında işletmelerin faaliyet raporlarında sosyal ve çevresel bilgilere yer vermesi ile finansal performansları arasında bir ilişki bulurken; Griffin ve Mahon (1997), McWilliams ve Siegel (2000), Rahman vd. (2010), Nadeem (2012) ve Çelik vd. (2014) ise herhangi anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Literatürdeki çalışmalar ve baz alınan teorilere göre, çalışmanın birinci hipotezi şu şekildedir:

H₀: İşletmelerin ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

H₁: İşletmelerin ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Çalışmada ayrıca, Patten (1992), Hackston ve Milne (1996) ve Choi (1999)'nin de araştırmalarında yaptığı gibi, işletmeler çevreyle daha yakın ilişki içinde olan yüksek profilli işletmeler ve daha uzak ilişkide olan düşük profilli işletmeler olarak iki sektöre ayrılmıştır. Yüksek profilli işletmeler daha çok üretim ve imalat sektöründeki işletmeler olurken, düşük profilli işletmeler ise hizmet sektöründe faaliyet göstermektedirler. Daha öce yapılan Choi (1999), Stray ve Ballantine (2000), Newson ve Deegan (2002), Ahmad ve Sulaiman (2004) ve Ho ve Taylor (2007)'in çalışmalarında, yüksek profilli işletmelerin, düşük profilli işletmelere göre faaliyet raporlarında daha çok çevresel ve sosyal bilgi açıklaması yaptığı ve bununla beraber ÜSR puanlarının daha yüksek bir seviyede olduğu görülmüştür. Buna göre çalışmanın ikinci hipotezi şu şekildedir:

H₀: ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark yoktur.

H₂: ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark vardır.

METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde çalışmada analiz edilen işletmelerin seçimi, ÜSR puanlarının nasıl hesaplandığı, değişkenlerin tanımı ve verilerin analiz edilmesinde başvurulacak metodlar ile ilgili bilgi verilecektir.

Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Çalışmada, regresyon analizine dahil edilen bir bağımlı, bir bağımsız değişken ve t-testinde analiz edilen *sektör* değişkeni vardır. Regresyon analizinde kullanılan bağımlı değişken *hisse senedi fiyatları*dır. Hisse senedi fiyatlarına bakılırken, işletmelerin 2018 yılı başı ve sonu hisse senedi fiyatlarına bakılmış ve yüzdelik değişim bulunmuştur. Bağımsız değişken ise *ÜSR puanları*dır. ÜSR puanları, ekonomik alanda 5 kriter, sosyal alanda 5 kriter ve çevresel alanda 5 kriter olmak üzere toplam 15 kriterin işletmelerin faaliyet raporlarında olup olmamasına göre hesaplanmıştır. Eğer bir kriter işletmenin faaliyet raporlarında mevcut ise 1 puan, değil ise 0 puan verilmiştir. Dolayısı ile bir işletmenin toplam ÜSR puanı en az 0, en çok ise 15 olabilir. Kriterler literatürde yer alan, işletmelerin her alanda en çok bahsettiği ve Suttipun (2012)'un çalışmasında yer alan kriterlerden seçilmiştir. Bu kriterler ve puanlama sistemi Tablo-1'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo-1: ÜSR Puanları Hesaplama Kriterleri

Ekonomik Kriterler	Kriter Faaliyet Raporlarında Yoksa Puanı	Kriter Faaliyet Raporlarında Varsa Puanı
Ürün analizi	0	1
Kar payı dağıtımı	0	1
Yatırımların büyüklüğü	0	1
Araştırma geliştirme çalışmaları	0	1
Büyüklik ve karlılık	0	1
Sosyal Kriterler	Kriter Faaliyet Raporlarında Yok İse Puanı	Kriter Faaliyet Raporlarında Var İse Puanı
Çalışanların eğitimi	0	1
Hayırseverlik faaliyetleri	0	1
Rüşvetle mücadele	0	1
Çalışanların sosyal hakları	0	1
Müşteri gizliliği	0	1
Çevresel Kriterler	Kriter Faaliyet Raporlarında Yok İse Puanı	Kriter Faaliyet Raporlarında Var İse Puanı
Yenilenebilir enerji kullanımı	0	1
Atıkların dönüşümü	0	1
Baş ürünün çevreye etkisi	0	1
Çevresel kaygıları iş kararlarına dahil etme	0	1
Çevresel ödüller	0	1
TOPLAM ÜSR PUANI	0	15

Kaynak: Suttipun (2012)

Çalışmada t-testi analizinde kullanılan bir diğer değişken ise *sektör* değişkenidir. Bu değişken çalışmanın teorik altyapılar ve hipotezler kısmında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Çalışmanın Tasarımı

Bu çalışmadaki veriler BIST-100 endeksinde yer alan işletmelerin 2017-2018 faaliyet raporlarından elde edilmiştir. ÜSR puanları hesaplanırken, 2017 ve 2018 ÜSR puanlarının ortalaması alınmıştır. Çalışmada üç spor işletmesinin faaliyet raporu yayınlama dönemleri farklı olduğundan, üç işletme ise 2018 yılı içerisinde halka açılıp BIST-100 endeksine dahil olduğundan, toplam 94 işletme yer almıştır. Çalışmada BIST-100 endeksine dahil olan işletmelerin seçilmesindeki ana neden, bu işletmelerin diğer işletmelere göre daha aktif büyüklüklerinin ve piyasa değerlerinin daha fazla olmasıdır. Piyasa ve aktif değerleri daha fazla olan işletmelerin kuşkusuz ki paydaşları da daha fazladır. Literatüre bakıldığında bu tip işletmelerin faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalar yaptığı görülmektedir (Deegan & Gordon, 1996). Çalışmada kullanılan hisse senetleri fiyatları ise, çeşitli finansal internet sitelerinden alınmıştır. Hisse senedi fiyatları 2018 yıl başı ve sonundaki yüzdelik değişimi göstermektedir. Çalışmada bu veriler kullanılarak, doğrusal regresyon analizi yöntemi ile ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışmada, faaliyetleri gereği çevre ile daha yakın ilişki içerisinde olan ve ana faaliyet alanları, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su ve madencilik olan 56 yüksek profilli işletme yer alırken; faaliyetleri gereği çevre ile daha uzak ilişki içerisinde olan ve ana faaliyet alanları teknoloji, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar, inşaat ve bayındırlık, ulaştırma, haberleşme ve depolama ve banka ve sigorta şirketleri gibi mali kuruluşlar olan 38 düşük profilli işletme yer almaktadır. Çalışmada, ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark olup olmadığı t-testi analizi yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Çalışmada, ekonomik puanlar, sosyal puanlar, çevresel puanlar ve bunların toplamı olan ÜSR puanlarının her biri ile ayrı ayrı doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında, tüm modellerde modelin açıklama gücü çok düşük kalmış ve istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > 0.05$). Dolayısıyla, H_0 kabul edilir ve **H_1 reddedilir**. Regresyon analizinin sonuçlarına göre, işletmelerin ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur diyebiliriz. Özetle, işletmelerin paydaşlarının istekleri doğrultusunda, sosyal ve çevresel faaliyetlerde bulunmalarının ve bunları finansal bilgilerin yanında faaliyet raporlarında açıklamalarının, hisse senedi fiyatları üzerinde bir etkisi olmadığı, hisse senedi fiyatlarını etkileyen değişkenlerin başka değişkenler olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo-2’de işletmelerin sektörlere göre ekonomik, sosyal, çevresel ve bunların toplamı olan ÜSR puanları verilmiştir.

Tablo-2: Sektörlere Göre ÜSR Puanları

Puan Türleri	Sektör	Sayı	Ortalama	Standart Sapma
Ekonomik Puanlar	<i>Yüksek Profil</i>	56	4,6071	0,67900
	<i>Düşük Profil</i>	38	4,1842	1,06175
Sosyal Puanlar	<i>Yüksek Profil</i>	56	4,1071	0,96632
	<i>Düşük Profil</i>	38	3,7368	1,40817
Çevresel Puanlar	<i>Yüksek Profil</i>	56	2,9821	1,44589
	<i>Düşük Profil</i>	38	2,1053	1,50296
ÜSR Puanları	<i>Yüksek Profil</i>	56	11,7143	2,23781
	<i>Düşük Profil</i>	38	10,0263	3,20883

Tablo-2 incelendiğinde tüm puan türlerinde çevreyle daha yakın ilişki içerisinde olan yüksek profilli işletmelerin, düşük profilli işletmelere göre daha yukarda olduğu görülmektedir. Fakat bu farkın istatistiki olarak anlamlı olup olmadığının tespiti için t-testi analizi yapılmalıdır. Tablo-3'te t-testi analizi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo-3: T-Testi Sonuçları

Değişken	Ekonomik puanlar	Sosyal puanlar	Çevresel puanlar	ÜSR puanları
Sektör	0,034*	0,163**	0,006*	0,007*

Notlar: Test 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Tabloda gösterilen değerler anlamlılık düzeyleridir. * ve ** sembolleri sırasıyla gruplar arası istatistiki bir anlamlılık vardır ve gruplar arası istatistiki bir anlamlılık bulunamamıştır demektir

Tablo-3'te gösterildiği gibi sektör bazında yapılan t-testinde sosyal puanlamalar hariç, diğer tüm puan türlerinde yüksek ve düşük profilli işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H_2 **kabul** edilir. Dolayısıyla, ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark vardır diyebiliriz. Özetle, çevreyle daha yakın ilişki içerisinde olan yüksek profilli işletmeler, düşük profilli işletmeler göre, daha fazla sosyal ve çevresel faaliyette bulunmuş ve bu bilgileri faaliyet raporlarında yayınlamışlardır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmadaki öncelikli sınırlama zaman kısıtıdır. Çalışmada işletmelerin sadece 2 yıllık (2017-2018) faaliyet raporları incelenmiş ve panel veri yöntemi uygulanamamıştır. Çalışmada 94 işletme analiz edilmiştir. Bu örneklem büyüklüğü literatüre göre yeterli gibi gözükse de, gelecekteki çalışmalarda örneklem büyüklüğü genişletilip, çalışmanın güvenilirliği daha da arttırılabilir.

Çalışmada puanlama kriterleri toplam 15 tanedir. Fakat bu kriterler literatürde kullanılan kriterlere göre daha azdır. Gelecekte buna benzer bir çalışma yapılırken literatürde yer alan, daha fazla kritere göre puanlama yapılması çalışmayı daha da anlamlı kılabilir.

Çalışmada ayrıca literatürde yer alan 3 değişkenden faydalanılmıştır. Sonraki çalışmalarda daha fazla sayıda değişken eklenip, çalışma daha da zenginleştirilebilir.

SONUÇLAR

Çalışmada, regresyon analizi sonuçlarına göre ÜSR puanlarının hisse senedi fiyatları üzerinde bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. İşletmelerin paydaşlarının istekleri doğrultusunda davranıp daha fazla sosyal ve çevresel faaliyetlerde bulunmasının, paydaşların hisse senedi satın alma kararları üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Bunun da henüz gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de işletmelerin sosyal sorumluluğa ve çevreye duyarlı faaliyette bulunmasının, paydaşlar tarafından tam olarak önemsenmediği ve paydaşların hisse senedi yatırım kararlarının daha çok ekonomik ve diğer başka değişkenlere göre şekillenmesi nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuca göre de, çevreyle daha yakın ilişki içerisinde olan yüksek profilli işletmeler, düşük profilli işletmeler göre, daha fazla sosyal ve çevresel faaliyette bulunmuş ve bu bilgileri faaliyet raporlarında yayınlamışlardır. Literatürde daha önce yapılan, Choi (1999), Stray ve Ballantine (2000), Newson ve Deegan (2002), Ahmad ve Sulaiman (2004) ve Ho ve Taylor (2007)’in çalışmalarında ortaya çıkan sonuçların bu çalışmayla paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmada ekonomik kriterlere göre yüksek profilli işletmelerin ortalama puanı 4.6, düşük profilli işletmelerin ortalama puanı 4.1; sosyal kriterlere göre yüksek profilli işletmelerin ortalama puanı 4.1, düşük profilli işletmelerin ortalama puanı 3.7; çevresel kriterlere göre yüksek profilli işletmelerin ortalama puanı 2.9, düşük profilli işletmelerin ortalama puanı 2.1 ve toplam ÜSR puanları açısından da yüksek profilli işletmelerin ortalama puanı 11.7 iken düşük profilli işletmelerin ortalama puanı 10 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre işletmeler halen en fazla açıklamayı ekonomik alanda yaparken, en az açıklamayı da çevresel alanda yapmaktadırlar.

Çalışmanın t-testi sonuçlarına göre, sosyal puanlamalar hariç, diğer tüm puan türlerinde yüksek ve düşük profilli işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Dolayısıyla, ÜSR puanları bakımından sektörler arası anlamlı bir fark vardır diyebiliriz. Özetle, çevreyle daha yakın ilişki içerisinde olan yüksek profilli işletmeler, düşük profilli işletmeler göre, daha fazla sosyal ve çevresel faaliyette bulunmuş ve bu bilgileri faaliyet raporlarında yayınlamışlardır.

Hızlı bir değişimin yaşandığı günümüz ekonomisinde, raporlama anlayışının da çok hızlı değiştiği düşünülmektedir. Artık işletmelerin birinci amacı sürdürülebilirlik olmuştur. Bununla beraber toplumun ve paydaşların çevre ve sosyal faaliyetlere olan duyarlılığı artmış, bu da ÜSR’nı çok önemli bir konuma getirmiştir. Günümüzde raporlama anlayışı, sadece finansal bilgilerden oluşan geleneksel raporlama anlayışından, sosyal ve çevresel bilgiler veren ÜSR

anlayışına doğru bir evrilme sürecindedir. Günümüzde, ÜSR'nın bu derece önemli bir hale gelmesi nedeni ile yakın gelecekte, bu raporlama anlayışı ile ilgili belirli muhasebe standartlarının çıkarılması, ilgili kişilere bu konu ile ilgili eğitim verilmesi ve işletmeleri ÜSR yapmaya teşvik edici birtakım yasal düzenlemeler yapılması düşünülebilir.

2. KAYNAKÇA

- Ahmad, N., & Sulaiman, M. (2004). Environmental Disclosures in Malaysian Annual Reports: A Legitimacy Theory Perspective. *IJCM*, 14(1), 44-58.
- Altınbay, A. (2007). Çevresel Maliyetlerin Raporlanması. *Akademik Bakış Dergisi*, 11.
- Başar, A., & Başar, M. (2006). Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 214.
- Chen, H., & Wang, X. (2011). Corporate Social Responsibility And Corporate Financial Performance in China: An Empirical Research From Chinese Firms. *Corporate Governance*, 11(4), 361-370.
- Choi, J. (1999). An Investigation of the Initial Voluntary Environmental Disclosures Made in Korean Semi-Annual Financial Reports. *Pacific Accounting Review*, 11(1), 73-102.
- Clement, R. W. (2005). The Lessons From Stakeholder Theory For USA Business Leaders. *Business Horizons*(48), 255-264.
- Cochran, P., & Wood, R. (1984). Corporate Social Responsibility and Financial Corporate Social Responsibility and Financial Performance. *Akademik Bakış Dergisi*, 27(1), 42-56.
- Çakır, T. (2009). Kurumsal İtibar-Örgütsel Dokun İlişkisine Kurumsal Yaklaşım-I: Paydaş Teorisi. *İletişim Fakültesi Dergisi*(37), 49-64.
- Çalışkan, A. (2012). Sürdürülebilirlik Raporlaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 41-68.
- Çelik, S., Zeytinoğlu, E., & Akarım, Y. (2014). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 439-453.
- Deegan, C., & Gordon, B. (1996). A Study of Environmental Disclosure Practices of Australian Corporations. *Accounting and Business Research*, 26(3), 187-199.
- Freeman, E. (2010). Strategic Management: A Stakeholder Approach. *Cambridge University Press*.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman.
- Garriga, E., & Domenec, M. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory. *Journal of Business Ethics*(53), 51-71.

- Griffin, J., & Mahon, J. (1997). The Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance Debate: Twenty-five Years of Incomparable Research. *Business and Society*, 36, 5-31.
- Hackston, D., & Milne, M. (1996). Some Determinants of Social and Environmental Disclosures in New Zealand Companies. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 9(1), 77-108.
- Ho, L., & Taylor, M. (2007). An Empirical Analysis of Triple Bottom Line Reporting and Its Determinates: Evidence from United States and Japan. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 18(2), 123-150.
- Jepperson, R. (1991). Institutions, Institutional Effects and Institutionalism. *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, 143-163.
- Margolis, J., & Walsh, J. (2003). Misery Loves Companies: Rethinking Social Initiatives by Business. *Administrative Science Quarterly*, 48, 268-305.
- McGuire, J., Sundgreen, A., & Schneeweis, T. (1988). Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance. *Academy of Management Journal*, 31(4), 854-872.
- McWilliams, A., & Siegel, D. (2000). Corporate Social Responsibility And Financial Performance: Correlation or Misspecification? *Strategic Management Journal*, 21(5), 603-609.
- Meyer, J. W., & Scott, R. W. (1983). *Organizational Environments: Rituals and Rationality*. Beverly Hills: Sage.
- Montabon, F., Sroufe, R., & Narasimhan, R. (2007). An Examination of Corporate Reporting, Environmental Management Practices and Firm Performance. *Journal of Operations Management*, 25(5), 998-1014.
- Nadeem, I. (2012). Impact of Corporate Social Responsibility on Financial Performance of Corporations: Evidence From Pakistan. *International Journal of Learning & Development*, 2(6), 107-118.
- Nelling, E., & Webb, E. (2009). Corporate Social Responsibility and Financial Performance: The Virtuous Circle Revisited. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 32(2), 197-209.
- Newson, M., & Deegan, C. (2002). Global Expectations and Their Association with Corporate Social Disclosure Practices in Australia, Singapore and South Korea. *The International Journal of Accounting*, 37, 183-213.
- Parsons, T. (1956). Suggestions for a Sociological Approach to the Theory of Organizations-I. *Administrative Science Quarterly*, 1(1), 63-85.

- Patten, D. (1992). Intra-industry Environmental Disclosures in Response to the Alaskan Oil Spill: A Note on Legitimacy Theory. *Accounting Organizations and Society*, 17(5), 471-475.
- Rahman, S., Yusoff, R., & Mohamed, W. (2010). Environmental Disclosures and Financial Performance: An Empirical Study of Malaysia, Thailand and Singapore. 29(2), 46-58.
- Roberts, R. (1992). Determinants of Corporates Social Responsibility Disclosure: An Application of Stakeholder Theory. *Accounting Organizations and Society*, 17(6), 595-612.
- Senal, S., & Ateş, B. (2012). Kurumsal Sürdürülebilirlik için Muhasebe ve Raporlama. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 84.
- Stray, S., & Ballantine, J. (2000). A Sectoral Comparison of Corporate Environmental Reporting and Disclosure. *Eco- Management and Auditing*, 7(4), 165-177.
- Suchman, M. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*(20), 571-610.
- Suttipun, M. (2012). Triple Bottom Line Reporting in Annual Reports: A Case Study of Companies Listed on the Stock Exchange of Thailand(SET). *Asian Journal of Finance& Accounting*, 4(1), 69-92.
- Tsoutsoura, M. (2004). *Corporate Social Responsibility And Financial Performance*. Nisan 04, 2016 tarihinde <http://escholarship.org/uc/item/111799p2#page-1>, adresinden alındı

ANKARA
28-30 EKİM 2019

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE İHBAR İKRAMİYESİ MÜESSESİ DENOUNCEMENT PRIZE IN TURKISH TAX SYSTEM

Öğr. Gör. , H. Muhammet KEKEÇ¹

¹ İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa

Dr. , Özgür ÖZKAN²

Ankara, Türkiye

Özet

İhbar ikramiyesi sistemi; vergiyi doğuran olayın başka bir birey tarafından bilinip, vergilendirilmesini sağlamak amacıyla ilgili kamu idaresine bildirmesi ve bunun karşılığında da ihbarcının bir bedel ile ödüllendirilmesini içeren sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu idareleri mükellef faaliyetlerini vergi müfettişleri ve ilgili kurum memurları aracılığı ile takip ve tespit etmeye çalışmaktadır. İhbar müessesesi ve ihbar ikramiyesi birçok ülkede kullanılan yaygın bir otomatik toplumsal vergi kontrol sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vergi kaçırma konusunda ihbarda bulunanlara ikramiye verilmesi hususu 1905 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Ancak bazı durumlar da vardır ki vergi mükellefleri vergi kaçırma, verginin tarh ve tahsilini zaman aşımına uğratma gibi yöntemlerle vergi dışı kalmayı amaçlamaktadırlar. Bu durumda kamu harcamalarının finansmanı ortaya koyan Anayasamızın 73. Maddesinde “herkes ödeme gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür” ifadesi kapsamında vergi yükü adil dağılmamış olacaktır. İhbar müessesesinin sağlıklı çalışabilmesi ihbarcı olan bilinçli vatandaşın ihbarda bulunmasını sağlayacak bir teşvik aracı ile ödüllendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ancak birçok konuda olduğu gibi ihbar müessesesinin de kendi içinde bazı sorunsalları söz konusudur. Bu sorunlar; meslek mensuplarına ikramiye verilmemesi, muhbirin kimliğinin açıklanmasının aramalı incelemeyle sınırlı olması, ikramiye tarifesinin güncel olmaması, ikramiyenin tabi olacak vergi ve matrah artırımında bulunulmuş olması gibi konular olarak ihbar sisteminin zayıf ve sorunlu yanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhbar, İhbar İkramesi, Vergi Ödevi, Vergi Kaçırma

Abstract

Denouncement prize system; the event that causes the tax to be known to another person, to ensure the taxation of the relevant public administration to ensure that the taxpayer is rewarded with a price. Public administrations are trying to monitor and determine their taxpayer activities through tax inspectors and civil servants. Denouncement organization and denouncement prize is a common automatic social tax control system used in many countries.

The provision of prizes to tax evasion denouncements is regulated by Law no. 1905. However, there are some cases where taxpayers aim to stay out of tax by means of tax evasion, tax levying and time-out of collection. In this case, the tax burden will not be distributed fairly within the scope of Article 73 of the Constitution which states that finance everyone is obliged

to pay taxes according to their ability to pay an. In order for the whistle-blower to work properly, the whistle-blower must be rewarded with an incentive tool that will enable the whistle-blower to make a whistle-blower.

However, as in many other issues, there are some problems within the reporting organization itself. These problems; the lack of prizes for professional members, the disclosure of the identity of the informant is limited to the search, the prize tariff is out of date, the prize and tax base will be subject to increase issues such as the weak and problematic aspects of the notification system emerges.

Keywords: Denouncement, Denouncement Prize, Tax Evasion, Tax Duty

1. Giriş

İhbar ikramiyesi süreci; verginin başka bir kişi tarafından bilinmesine neden olan gizli olayla ilgili kamu idaresinin vergilendirilmeyi sağlaması için ihbarcının bir fiyatla ödüllendirilmesini sağlamak olarak ifade edilebilir. İhbar müessesesi ve ihbar ikramiyesi birçok ülkede kullanılan yaygın bir otomatik toplumsal vergi kontrol sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi kaçırma konusunda ihbarda bulunanlara ikramiye verilmesi hususu 1905 sayılı kanun ile düzenlenmiştir.

Anayasamızın 73. Md. “*Siyasi Haklar ve Ödevler*” başlıklı bölümünde “*Vergi Ödevi*” bölümünde;

- a) *Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.*
- b) *Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.*
- c) *Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*
- d) **(Değişik: 16/4/2017-6771/16 md.)** *Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülüklerin muafık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi **Cumhurbaşkanına** verilebilir.*

Şeklinde ifade edilmektedir. Bu noktada 73. Maddenin b) bendinde “*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.*” İfadesiyle vergilendirilmemiş kazançların gelir dağılımında adaleti bozacağı ifade edilmektedir. Bu kapsamda ihbar müessesinin sağlıklı çalışabilmesi ihbarcı olan bilinçli vatandaşın ihbarda bulunmasını sağlayacak bir teşvik aracı ile ödüllendirilmesini gerekli kılmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

26.12.1931 tarih ve 1905 sayılı ihbar ikramiyesi kanunu “*Menkul Ve Gayrimenkul Emval İle Bunların İntifa Hakları Ve Daimi Vergilerin Mektumatı Muhabirlerine Verilecek İkramiye Hakkında Kanun*” kapsamında uyulanmaktadır. İlgili kanun 1993 sayı ve 31.12.1931 tarihli resmi gazet de yayınlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

Kelime anlamı olarak suçlu olarak değerlendirilen bir olayı ya da birini yetkili makamlara bildirme veya haber verme olarak ifade edilmektedir. Bu durumda ihbara konu olayı haber veren, bildiren, ihbarcı muhbir olarak ifade edilmektedir. Kelime anlamı olarak muhbir ise, haber veren ve haber ulaştıran olarak ifade edilmektedir (Uğur, 2013). Başka bir tanımlamaya göre, vergi ihbarı, vergi kanunlarına uymayan ve vergiye uymadığı tespit edilen kişilerin ilgili idare bildirimini olarak tanımlanmaktadır (West, Skarbnik, & Brunetti, 2012).

Kayıt dışı ekonominin bir sonucu olan vergi kayıplarını ve kaçakçılığını azaltmada büyük işlevi olan “vergi konusunda hassas ve hassas olan vatandaşlara” her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Türkay, 2008). Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede bireyleri ve kurumları harekete geçirmek amacıyla getirilen ihbar primi başvurusunun uygulanması, kayıt dışı çalışanlar tarafından ödenmeyen vergilerin belli bir kısmının, kayıt dışı çalışanlara bilgi veren gönüllülere ödenmesini öngörmektedir. Kayıt dışı işlerle ilgili yetkili makamların vergi kaybına neden olması (Akkoç, 2010).

İhbar ikramiyesi, ilgili kanunun 6. maddesinde yer alan; “Bina, arazi ve arsalardan tahrir harici kalanlar ile kazanç, hayvanlar, veraset ve intikal, muamele, dahili istihlak ve damga gibi daimi vergilerden yanlış beyanname vermek veya çift defter tutmak veya sair suretlerle kaydedilmiş olanları haber verenlere tahakkuk edecek vergi ve misil cezaları mecmuu üzerinden aşağıdaki nispetler dahilinde ikramiye verilir” hükmüne istinaden verilmektedir.

1905 sayılı Kanun, vergi zararlarını mevcut vergi zararları ve tahliyeleri konusunda bilgilendirmeyi ve sonuç olarak ortaya çıkacak vergi ve cezalara uygulanacak ikramiyeleri vermeyi ve vergi zararlarını ve tahliyelerini önlemeyi amaçlamaktadır (Şenses, 2015). Bu kapsamda ihbarcıya ihbara konu olan vergi ziyayı nedeniyle bir ikramiye imkanı sağlanmaktadır. Bu durum oluşacak vergi hasılatındaki azalmaları önleme noktasında toplumun desteğinin alınması ve işbirliği süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra üçüncü şahısların hukuka aykırı ve etik dışı davranış ve davranışlarının ifşa edilmesinde yüksek bir kamu çıkarı bulunmaktadır. İhbar sayesinde, bir geminin üretim hatası nedeniyle batma tehlikesi, sağlığa zararlı gıda risklerine dikkat edilmesi, hiçbir sağlık ve güvenlik önlemi alınmadığının açıklanması, birçok insanın hayatını kurtarmaya yardımcı olacaktır. İhbarda ayrıca, işyerinde mobbing yapmaktan çocuk istismarı, rüşvet, yolsuzluk, vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı istihdama kadar çok çeşitli etik ve yasa dışı eylemler sağlanmaktadır (Alp, 2014.). Bu gibi durumların yanı sıra ihbar ile bir kamu zararı ortadan kalkmakla birlikte verginin adil dağılımı noktasında da bir kamu yararı oluşacaktır. Zira Anayasamızın 73. Md. “Siyasi Haklar ve Ödevler” başlıklı bölümünde “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.” İfadesi ile ihbara konu olacak vergi kayıplarının ve zararlarının önlenmesi vergi adaleti ve vergi yükünün dengeli dağılımına katkıda bulunacak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. İhbar İkramiyesinin Yasal Dayanağı

Ülkemizde vergi ihbarı ve ihbar ikramiye ile ilgili düzenleme 1905 sayılı Menkul Ve Gayrimenkul Emval İle Bunların İntifa Haklarının Ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber Verenlere verilecek ikramiye ilgili kanun ile düzenlenmiştir. İhbar ve ikramiye ile ilgili işlemleri düzenleyen 1905 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde; Vergi ihbarı, binalara, arsalara ve arsalardan yönetime bildirilmeyenlerin, beyan edilmemiş veya beyan edilmeyenlerin gelir vergisi, kurumlar vergisi ve KDV gibi sürekli vergilerden beyan edilmemesi veya saklanmaması olarak tanımlanır. İkili kitap veya başka durumlarda ihbarın dışında tutulacak. Ayrıca ihbarın dışında kalan vergileri bildirenlere bir ikramiye ikramiyesi ödeneceği belirtildi. Kanunun 6 ncı maddesinden de anlaşıldığı gibi, belirli vergiler vergi ihbarına dahil edilmiştir. Bu vergiler; gelir vergisi, kurumlar vergisi, miras ve miras vergisi, damga vergisi ve KDV ve bunun sonucunda ortaya çıkan vergi kaybı cezaları. Bu vergilerin bir özelliği, sürekli vergi vergilerinden oluşmasıdır. Başka bir deyişle, No. 1905'te vergi ihbarına tabi tutulacak vergiler sürekli sorumluluk getiren vergilerden oluşmaktadır. Bu nedenle, yasada açıkça sayılmayan vergiler ve cezalar ve sürekli olmayan vergiler ihbara dahil edilmemiştir. Buna göre, gecikmiş zam, gecikmiş faiz, usulsüzlük ve özel usulsüzlükler gibi cezalar, süresiz vergiler ve bir kereye mahsus ek vergiler gibi cezalar ihbar bonosunun dışında tutulmuştur(Gınalı, 2010).

İhbar ikramiyesi, vergi oto kontrol mekanizmasının bir parçası olarak görülmektedir (LAUFENBURGER, 1967). Vergilendirme sürecinin takip edilemeyen noktalarında kamu yararı gözeten bireylerin ihbar ve şikayetleri ile işleyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu yararının yanı sıra ihbarcı olan bireylerde bu oto kontrol mekanizmasının çalışmasına sağladıkları katkıdan dolayı 1905 sayılı kanun kapsamında ihbar ikramiyesi ödenmektedir.

4. İhbara Konu olan Durumlarda Aranacak Şartlar

a. İhbar Nitelikli Olmalı, Somut Delil ve Bilgilere Dayanmalı

Öncelikle ihbara konu olayın gerçeği yansıtan bir olay olması ihbarcı açısından oldukça önemlidir. Eğer ihbara konu olay ihbarcının yalan beyanlarına dayanıyorsa ihbara konu olan taraf vergi idaresinden ihbarcının kimliği hakkında bilgi talep ederek davaya konu edebilecektir. Bu noktada ihbarda bulunan ihbarcının bilgi ve belgelerinin kayda değer ve gerçek olması sürecin işlemesi noktasında büyük önem taşımaktadır.

İhbar dilekçelerinde, kanıtlanan vergi veya olay somut delillerle sunulmalıdır (İç Genelge 1990/1, 1990). İhbara konu olan ilgili olaya ilişkin ihbarcı deliller sunamaması durumunda ihbar ikramiyesinin ödenmesi de mümkün olmayacaktır. Bu durumda ihbar ettiği olayı kanıtlayamayan ihbarcı yapmış olduğu ihbarla kalacak ve ikramiye alamayacaktır. İhbar konusunda fatura, dekont, evrak vb. kanıtlar ihbarcının ve idarenin işini kolaylaştırmakla birlikte ihbarın haklılığının bir kanıtı olacaktır.

Bu kapsamda ihbara, mevcut maddi deliller dahil edilerek ve ayrıca tüm yönleriyle vergi kaybının olduğunu kanıtlamak için yetkili makamlara açıkça aktarılmalıdır (İç Genelge 1990/1, 1990). İhbarcı bu konuda üzerine düşen sorumluluğun farkında hareket etmelidir.

b. Daha Önce Aynı Konuda İhbar Yapılmamış Olmalı

İhbara konu olan vergi ziyayı hususunda daha önce bilgi ve belgelere dayalı olarak bir şikayet veya ihbar söz konusu ise yeni şikayet veya ihbarın herhangi bir hükmü olmayacaktır.

İhbara konu olan vergi ziyanın bildirilip bildirilmediğinin tespiti mümkün olmayacaktır. Bu noktada yine konunun da ihbarcının bilgi gizliliği idarenin garantisinde olmakla birlikte doğru ihbar ile muhbir cezai yaptırımla karşılaşmayacaktır. Vergi idaresi açısından muhbirin ve ihbarın doğruluğu ve belgelere dayanması esastır.

c. İhbar Yapılmadan Önce Bir Vergi İncelemesi Başlatılmamış Olmalı

İhbara konu olan vergi ziyayı hususunda vergi dairesi müfettişlerince veya daha önceki ihbar neticesinde bir inceleme dosyasının açılmamış olması esastır. Aynı husus daha önce ihbara konu olmuş vergi ziyayı hususunda da geçerli olduğu ifade edilmektedir. Vergi inceleme elemanlarının incelemesine konu olan vergi ziyayı dışında vergi kaybına neden olan konularda muhbirin bilgi ve belgeleri değerlendirilip gerekli rapor vergi idaresi denetim yetkilince bildirilecek olup ihbarcıya ihbar ikramiyesi ödenip ödenmeyeceği hususu değerlendirilmektedir.

d. Tarh Zaman aşımı Süresi Geçmemiş Olmalı

Zaman aşımı kavramı vergi hukuku içerisinde hak düşürücü bir sonuç doğurması bakımından büyük önem taşımaktadır. Vergi idaresi alacağının tahsili için vergiyi doğuran olayın gerçekleştiği zamanı dikkate alarak vergi alacağını takip edecektir. Aynı durum vergi mükellefi açısından da borcun ifasını gerçekleştirebilmesi için idari bir işlem olan tarhiyatın yapılmasıdır. Tarh zaman aşımı devlet açısından alacağın istenememesi vergi mükellefi açısından ise vergi borcunu sona erdiren bir zaman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada tarh zaman aşımı dolan bir vergi konusunda ortaya çıkacak olan bir ihbar veya muhbir ifadelerinin bir geçerliliği olmayacaktır. Sonuç olarak vergi borcunu sonlandıran nedenlerden birisi olan tarh zaman aşımı gerçekleşmiş olacaktır. Bu noktada alcaklı olan devlet alacağının tahsili noktasında zorla tahsil yoluna gidemeyeceği için ihbarında bir ehemmiyeti kalmayacaktır.

Bunun yanında ihbara konu olan olayın vergi incelemeleri neticesinde ortaya çıkan matrah farkları ilede ilişkisi olmalıdır (Gınalı, 2010). İhbarcının sunmuş olduğu deliller ile birlikte yapılan vergi incelemesi neticesinde ihbarcının ihbarı ile oluşacak matrah ve var olan matrah arasında bir fark olmaması ihbar ikramiyesinin ödenmesini mümkün kılmayacaktır. Temel amaç vergi zararının azaltılarak kamu yararı olması nedeniyle ortaya çıkmayacak olan matrah farkları vergi gelirini de artırmayacağından dolayı ihbarcının herhangi bir ihbar ikramiyesi hakkı doğurmayacaktır. Bu noktada matrah farkının önemi ihbar ikramiyesinin hesaplanması noktasında da karşımıza çıkmaktadır.

5. İhbar Yapanlarda Aranacak Şartlar

İhbarda bulunan kişi Ad, Soyad, imza ile ikamet veya iş adresi bulunmayan yada yanlış isim veya adresi ile şikayete konu olan dilekçeler işleme konulmayıp, saklanacağı ifade edilmektedir. Bu durum ise ihbara konu olan durumu belirten kişinin bilgilerinin doğru bir şekilde belirtilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu noktada kanun koyucu bürokrasi oluşturacak asılsız ve gerçek dışı ihbarları değerlendirmeyeceğini ortaya koymaktadır.

Ancak bu dilekçelere ihbara konu olan olayla ilgili geçerli ve doğru belgeler eklenmiş ise bu ihbarın değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ilgili idareye bırakılmıştır. Bu durum ise idarenin çalışma alanı sınırlandırmamayı amaçlamaktadır. Muhbir veya şikayetçilerin kimliklerinin hiçbir şekilde açıklanmayacağı, gizli tutulacağı ifade edilmektedir.

Bilgi aktaranın vergi kaçakçılığına karışmış olması önemli değildir. Bir vergi mükellefinin vergi kaçakçılığını bildiğini ve bu kaçakçılığı ispatlarla bilgilendirdiğini bildiren bir muhbirin bu vergi mükellefinin ortaklarından veya çalışanlarından biri olduğu ya da kan ya da akrabalıkla bağlantılı olduğu gerçeği ikramiyelerin ödenmesini engellemez. Ayrıca birden fazla ihbarcı varsa, ihbarcılarının iddialarının arasında temel farklar veya bağlantı olup olmadığını araştırmak gerekir. Her iki ihbar konusu ilgili ihbar ile bağlantılıysa, ihbar ikramiyesi bildiren ilk kişiye verilir (Gınalı, 2010)

6. Yapılan İhbarların Veya Dilekçelerin İncelenmesi

İhbara konu olan durum ile ilgili şikayet yada müracaat dilekçeleri ilgili gönderilen makam tarafından hızlı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu konuda Maliye Bakanlığının 1990/1 nolu iç genelgesi ile ifade edilmiştir. Konuyla ilgili idarenin bir cevap beklentisi söz konusu ise ilgili mercilerden cevap talebi ile gereğinin yapılacağı ifade edilmiştir. İlgili konuyla ilgili başvuru sahibine de neticesi hakkında bilgi verileceği ifade edilmiştir.

Kişi veya kurumlardan kaynaklanan vergi ve zarar ve kaçaklar, ikramiye talebinin bildirimi ile yazılmalıdır. Bu nedenle, yalnızca sözlü bildirimler temelinde inceleme yapmak ve ikramiyesi ödemek mümkün değildir (Türkay, 2008).

Gerçek dışı ihbar veya şikayette bulundukları belirlenene muhbir veya şikayetçiler hakkında, idareyi aslı olmayan iddia ve ihbarlarla yanıltmak ve meşgul etmek nedeniyle yasal işlem yoluna gidileceği ifade edilmektedir.

Danıştay'ın bir Kararında, (Danıştay 3. Dairesi, 2011) “Buna göre ihbar ikramiyesi, tahakkuk eden vergi ve cezaların toplamı üzerinden hesaplanacağından, ikramiye talep hakkı da incelemenin tamamlanıp vergi ve cezaların tarh ve tahakkuk ettiği tarihte doğacaktır... İhbar dilekçesinde ikramiye de talep edilmiş olması, ikramiyenin, incelemenin sonuçlandığı ve tarhiyatların kesinleştiği tarihte ödenmesi gerektiği anlamını taşımaktadır.”

İnceleme sonucunda, “Vergi İnceleme Raporu“ ve “İhbar İkramiyesi Raporu” ayrı ayrı düzenlenecektir. İhbar ikramiyesi raporunda muhbirin ihbar ikramiyesi alıp alamayacağı eğer alacaksa ortaya çıkan matrah farkıyla ihbara konu olan durum arasındaki ilişkinin açıklanması ve ihbar ikramiyesine konu olacak matrah farkının ortaya konulması gereklidir. Eğer ihbar ikramiyesi kanun kapsamında nispette kat'i tahakkuk aşamasında ödenip ödenmeyeceği hususu ve ödenmeyecek ise nedeninin ifade edilmesi gerekmektedir. Ayrıca ihbar ikramiyesinin muhbirin birden fazla olması durumunda kime ödeneceği, açıklanması ihtiyaç duyulan durumların ifade edilmesi ve ilgili rapora ihbar tutanağı ve mektubun eklenmesi ile sonuca etki edecek ifadelerin raporda yer alması faydalı olacaktır (Gınalı, 2010);

Ayrıca ihbar konusu 01.08.2010 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Vergi Usul Kanunu'na eklenen 107 / A maddesi ile bildirilecek kişilerin elektronik ortamda elektronik adres üzerinden bildirimde bulunmalarına izin verilmiştir. Bu durum da ihbarda bulunmak isteyenlerin işini kolaylaştırmakla birlikte teknolojik gelişmelerin vergi sistemine entegrasyonu açısından büyük önem taşımaktadır.

7. İhbar İkramesinin Hesaplanması ve Ödenmesi

Bununla birlikte, bilgi uçuran herhangi bir somut bilgi veya kanıt sunmasa bile, temel fark sözlü bilgilere dayanarak yapılan inceleme sonucunda belirlenirse ikramiye almaya hak kazanır (Gımalı, 2010).

1905 sayılı Menkul Kıymetler ve Emlak Emvalisi Kanunun 1. Maddesinde;

Umumi veya hususi kanunlar ve muahedeler ahkâmına göre Devlete ait veya Hazine emrine mevdu olması لازم geldiği halde Hükümetin kayda müstenit ıttılai haricinde kalmış olan bilümmen menkul ve gayrimenkul emval veya bu nevi emvalin intifa hakları ile senede merbut veya ipotekli ve ipoteksiz alacakları ve her nevi mevduat ve emanet ile esham ve tahvilatı ve sigorta matluplarını ihbar edenlere ihbar edilen emvalin veya intifa hakkının Hazineye aidiyeti tahakkuk ettikten sonra bu emvalin kıymetleri veya iki senelik intifa balığları üzerinden aşağıdaki nispetlere göre ikramiye verilir:

	Menkullerde	Gayrimenkullerde
5 000 liraya kadar	yüzde 30	yüzde 20
25 000 liraya kadar, 5000 liradan yukarı olan kısım için	" 25	" 15
50 000 liraya kadar, 25000 liradan yukarı olan kısım için	" 15	" 12
100 000 liraya kadar, 50000 liradan yukarı olan kısım için	" 10	" 10
100 000 liradan yukarı olan kısım için	" 7,5	" 7,5

Mühim ihbarlarda Cumhurbaşkanı kararıyle bu nispetler icaba göre tezyit edilebilir¹.

Ayrıca Vergi Usul Kanunu'nun 5 inci maddesinin son fıkrası almayı değerlendirmeli. Bu durumda ;

- Vergi işlemleri ve soruşturmalarıyla ilgilenen memurlar,
- Vergi kanunlarına göre oluşturulan komisyonlara katılanlar,
- Vergi mahkemeleri, bölgesel idare mahkemeleri ve Danıştay görevlileri
- Vergi işlerinde kullanılan uzmanlar,

Vergi bildiriminden kaynaklanan vergi matrahı farkı için o ihbar ikramiye ödeme yapmak mümkün değildir.

8. İhbar İkramesine İlişkin Veriler

Gelir İdaresi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı her yıl Şubat ayında yayınlamış olduğu faaliyet raporu ile bir çok konuda toplumu

¹ 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 10 uncu maddesiyle, bu fıkarda yer alan "İcra Vekilleri Heyeti" ibaresi "Cumhurbaşkanı" şeklinde değiştirilmiştir.

bilgilendirmektedir. 1905 sayılı kanun kapsamında ihbara konu olan şikayet sayısını ve ihbar neticesinde ödenen ikramiye tutarını da açıklamaktadır.

1905 sayılı Kanun uyarınca 01/01/2013 – 31/12/2018 tarihleri yıllar itibari ile ihbarda bulunan kişi sayısı ve ihbarcılara ödenen ihbar ikramiyesi tutarı

Yıllar	Muhbir Sayısı	İkramiye Tutarı
2013	462	7.105.157,00 TL
2014	296	6.202.554,00 TL
2015	338	6.045.626,00 TL
2016	240	3.142.130,00 TL
2017	454	12.870.004,00 TL
2018	391	6.396.266,00 TL

Kaynak: GİB Faaliyet Raporlarından Hazırlanmıştır.

(<https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari>)

Yıllar itibari ile ortaya konulan ihbar rakamlarının ve ikramiye tutarlarının sürekli artış eğiliminde yada azalış eğiliminde olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak özellikle gerek ihbar rakamlarının gerekse de ikramiye tutarlarının en fazla olduğu yıl 2017 yılı olarak gözlenmektedir.

9. İhbar İkramiyesinin Vergilendirilmesi

Gelir Vergisi Kanununun 2. Maddesi gelir girilen kazanç ve gelirleri ortaya koymaktadır. Bunlar;

- “Ticari Kazanç,
- Zirai Kazanç,
- Ücret Kazancı,
- Serbest Meslek Kazancı,
- Gayrimenkul Sermaye İradı,
- Menkul Sermaye İradı,
- Diğer Kazanç Ve İratlar şeklinde sıralanmaktadır.”

“Bu yasada aksi belirtilmedikçe, geliri reel ve saf tutarları ile belirlerken yukarıda belirtilen kazançlar ve gelirler dikkate alınır.” İfadesi ile gelir vergisinin konusu ifade edilmektedir. Böylece gelir vergisi içerisinde yer almayan ihbar ikramiyesi bu kapsamda gelir vergisinin konusuna girmeyecektir.

Şikâyet sahibinin şahsen vergi dairelerine başvurması durumunda sözlü şikâyet, bildirim imzalandıktan ve rapor imzalandıktan sonra yapılan bildirimdir (Başbakanlık Dilekçe Ve Bilgi Edinme Hakkının Kull, 2004/12).

İhbar ikramiyesi ivazsız bir iktisap olması nedeeniyle 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununa (VİVK) kapsamında değerlendirilerek veraset ve intikal vergisi konusuna girmektedir (Budak, 2009). 31 Aralık 2018 tarihli ve 30642 sayılı 3. Resmi Gazete'de yayımlanan Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 50'nci Genel Tebliği'ne göre, muafiyet tutarları ve dilimler Veraset ve İntikal vergisinde 01.01.2019 tarihinden itibaren yeniden tanımlanmıştır. Buna göre, 1/1/2019 tarihinden itibaren 7338 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendin de yer alan istisna tutarları “İvazsız suretle meydana gelen intikallerde 5.760 TL” olarak belirlenmiştir.

Kalan tutar ihbarcı tarafından 3 yıl ve her yıl Mayıs ve Kasım aylarında ödenecek ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/6 maddesi uyarınca tahakkuk ettikleri gelirden gider olarak bir indirebilecektir. Bir başka deyişle, ihbar ikramiyesi alan kişiler gelir vergisinden muaf olurken, Miras ve Transfer Vergisinin mükellefleri olacaktır. Buna ek olarak, ödediği veraset ve intikal vergisini gider konusu yaparak gelirinden indirebilecektir (Eşgünoğlu & Buyrukoğlu, 2017).

10.Sonuç

Vergiye uyum kamu harcamalarının finansmanı noktasında büyük önem taşımaktadır. Kamu idaresinin sürekli artma eğiliminde olan harcamalarına karşın vergi gelirlerini aynı oranda artırmaları pek de mümkün olmamaktadır. Bu nedenle gerek kayıt dışı ekonomik faaliyetler ile vergilendirilmemiş kazançların artması vergi gelirlerini azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada ihbar müessesesi toplumu oluşturan bireylerin üzerine önemli bir görev yüklemekle birlikte bir ödül de sağlamaktadır.

İhbar müessesesinin varlığı tek başına yeterli olmadığı gibi gelişen dünya düzenine de uyum sağlar bir boyutta kanun elden geçirilmelidir. İkramiye tutarları belli ölçüde daha cazip hale getirilmelidir.

Ancak birçok konuda olduğu gibi ihbar müessesesinin de kendi içinde bazı sorunsalları söz konusudur. Bu sorunlar; meslek mensuplarına ikramiye verilmemesi, muhbirin kimliğinin açıklanmasının aramalı incelemeyle sınırlı olması, ikramiye tarifesinin güncel olmaması, ikramiyenin tabi olacak vergi ve matrah artırımında bulunulmuş olması gibi konular olarak ihbar sisteminin zayıf ve sorunlu yanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Başbakanlık Dilekçe Ve Bilgi Edinme Hakkının Kull. (2004/12).
- Akkoç, F. (2010). Kayıt dışı ekonominin algılanması ve önleme çabaları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alp, M. (2014.). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Heinisch/Almanya Kararı Işığında Whistleblowing (İşçinin İfşa ve İhbarı) ve İş İlişkisinde İfade Özgürlüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 385-422.
- Budak, T. (2009). Türk vergi hukukunda ihbar ve ihbar ikramiyesi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 52. Seri/Yıl 2009, Prof. Dr. Şerafettin Aksoy'a Armağan (s. 41-62). Maliye Araştırma Merkezi Konferansları.
- Eşgünoğlu, M., & Buyrukoğlu, S. (2017). Türk Vergi Mevzuatında İhbar İkramesi. *Proceedings of 2nd International Conference on Scientific Cooperation for the Future in the Economics and Administrative Sciences* (s. 152-158). Thessaloniki, Greece: Usak University.
- Gıralı, A. (2010). Vergi İhbarı Sonucu Ödenecek İhbar İkramesinin Usul ve Esasları. *Mali Çözüm*, 143- 54.
- İç Genelge 1990/1. (1990, 11 22). 1 Sıra Nolu İhbarlar Şubesi İç Genelgesi.
- LAUFENBURGER, H. (1967). *Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Teoris*. (İ. H. ÜLKMEN, Çev.) Ankara: Sevinç Matbaas.
- Şenses, N. (2015). İhbar ikramiye müessesesi ve etkinliği. *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 401, Sayı: 401.
- Türkay, İ. (2008). Vergi kayıp ve kaçığının ihbarı. *Vergi Sorunları Dergisi*.
- Uğur, H. (2013). Suçların ihbarı ve ihbarcılarının korunması. *TBB Dergisi*, 383-406.
- West, R., Skarbnik, J., & Brunetti, F. (2012). A Primer for Tax Whistleblowers. *Taxes-The Tax Magazine*, 27-72.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

VERGİ PLANLAMASI İLE VERGİDEN KAÇINMANIN MUHASEBE BOYUTU

ACCOUNTING SIZE OF TAX PLANNING AND TAX AVOIDING

Öğr. Gör. , H. Muhammet KEKEÇ¹

¹ İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa

Dr. , Özgür ÖZKAN²

²Ankara, Turkey

Özet

Küreselleşme ile birçok uluslararası firmanın vergi planlaması ile vergi yüklerini azalttığı görülmektedir. Özellikle rekabetin arttığı günümüz küresel ekonomi zeminin de firmalar vergi planlaması yoluyla vergi yüklerini azaltarak vergiden kaçınmaya çalışmaktadır. Bu konuda firmalar çeşitli yöntemleri ve araçları kullanarak vergi planlamasını sağlamaktadırlar.

Uluslararası firmalar yürüttükleri faaliyetlerini değerlendirirken vergi konusunda da ciddi araştırmalar yapmaktadırlar. Yatırım faaliyetlerinin ilk aşaması olan fizibilite çalışmalarının içerisinde vergi planlaması da büyük önem taşımaktadır. Yatırım faaliyetine konu olan ülkenin yatırım yapan firmalardan almış oldukları vergiler, söz konusu firmaların karlılığını azaltan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası rekabetin artması, firmaların çok uluslu hale gelmesi ve farklı alanlarda faaliyet göstermeleri ile birlikte vergi planlamasının daha da önem kazandığı dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ülkeler açısından vergi kaybına neden olmakla birlikte, ülkeler bu tür uluslararası firmaların dikkatini çekecek, vergisel avantajlar ile firmaların vergi yükünü azaltmaya yönelik politikalarda geliştirmektedirler. Böylece ülkeler ekonomik hareketlilik, istihdam ve birçok avantajı da sağlamayı hedeflemektedirler.

Temelde muhasebe sürecinin bir parçası olan vergi planlaması, mükellefiyeti doğan firmaların bu mükellefiyetin yükünü azaltmaya yönelik faaliyetlerini içeren önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle vergi kanunlarına ve muhasebe sistemlerine bağlı kalınarak yapılan vergi planlaması yasal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Planlaması, Vergiden Kaçınma,

Abstract

With globalization, it is seen that many international firms reduce their tax burdens through tax planning. Especially in today's global economy, where competition is increasing, firms try to avoid tax by reducing their tax burdens through tax planning. In this regard, companies provide various methods and tools through tax planning.

International companies are conducting serious research on taxation while evaluating their activities. It is of great importance in tax planning in feasibility studies, which is the first stage of investment activities. The taxes levied by the investing companies of the country subject to the investment activity are considered as a factor that reduces the profitability of the said companies. As international competition increases, companies become multinational and operate in different fields, tax planning becomes even more important. Although this situation causes tax loss for countries, countries are developing policies to reduce the tax burden of firms with tax advantages that will attract the attention of such international firms. This situation increases the appetite in the companies operating in the global dimension.

Tax planning, which is basically a part of the accounting process, is an important process that includes the activities of the companies born of the obligation to reduce the burden of this obligation. In particular, tax planning, which is based on tax laws and accounting systems, is a legal process.

Keywords: Tax Planning, Tax Avoidance

1. Giriş

Özellikle rekabetin arttığı günümüz küresel ekonomisinde, şirketler vergi planlama yoluyla vergi yüklerini azaltarak vergiden kaçınmaya çalışmaktadır.

Yatırım faaliyetlerinin ilk aşaması olan fizibilite çalışmalarında vergi planlaması da büyük önem taşıyor. Uluslararası rekabet arttıkça şirketler çok uluslu hale gelir ve farklı alanlarda faaliyet göstermesiyle böylece vergi planlaması daha da önemli hale gelmiştir. Bu nedenle, ülkeler ekonomik hareketlilik, istihdam ve birçok avantaj sağlamayı amaçlamaktadır. Vergi kanunları ve muhasebe sistemlerine uygun olarak yapılan vergi planlaması yasal bir süreçtir. Bu sürecin yönetimi vergisel avantajlar ile birlikte karlılığın artırılmasında da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu kesimi vergi gelirleri ile kamu harcamalarını sosyal ve toplumsal fayda amacıyla yerine getirmektedir. Ancak özel kesim yapmış olduğu harcamaları ile özel mal ve hizmet üretmek suretiyle kar elde etmeyi hedeflemektedir. Kar amacının varlığı özel kesimi kamu kesiminden ayıran en önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel kesimin faaliyetinin devamlılığı karlılığına bağlı olduğundan karlılığını artıracak alanlardan bir tanesi de vergisel mevzuattan sağlayabilecekleri vergiden kaçınma yöntemleri olacaktır. Bu husus kanuna aykırı bir durum teşkil etmediği sürece kanunun sağlamış olduğu imkanlardan faydalanma bilgi ve deneyim ile mümkün olacaktır.

2. Vergi Kaçırma

Vergi kaçakçılığı, vergi mükellefinin ya da sorumlusunun yasalara uygun bir şekilde vergisini ödememesi olarak ifade edilmektedir. Vergi kaçırma temelde verginin miktarında bir azaltmayı hedefleyen bir tavır olarak gözlenmektedir. Bu durum ise “Gölge Ekonomi” kavramını karşımıza çıkarmaktadır (Gravelle, 2013). Ayrıca kamu kaynaklarının bölüşümü noktasında da kaçırılan vergilerin telafi edilmesine yönelik kamusal çabalar vergi adaletinin de olumsuz etkilemektedir. Vergi kaçırma ilk etapta özel faydanın bir neticesi niteliğinde olsa da

daha sonraki aşamada gelir dağılımını ve ekonominin kaynak dağılımını olumsuz etkilemektedir.

Başka bir ifadeyle de vergi kaçırma, vergi idaresinin mükelleflerden beklediği ödev ve sorumlulukları kasten ve kanuna aykırı bir şekilde yerine getirmeleridir. Mükelleflerden beklenen ödev ve sorumluluklar konusunda vergi idaresine bilgi ve belge sunumu konusunda detayları gizlemeden, vergi ödemelerini kanuna aykırı olarak en asgariye indirmemeleri ifade edilebilir (Xynas, 2011). Örneğin bir mükellef başka bir ülkenin bankasında gizli bir hesabından faiz geliri elde etmiş olsa ve bunu beyan etmediği takdirde vergi kaçırma fiili vuku bulmuş olacaktır(Gravelle, 2013).

Vergi kaçakçılığı, yasalara itaatsizlik anlamına gelen bir dizi faaliyetin bir sonucu olduğundan, vergi kaçakçılığında risk faktörü vardır ve yakalanma durumunda yasaya uymamak için cezalar uygulanır (Çoban & Aktan, 2006). Belli oranda riski göze alan mükellef vergiyi ödemek istemeyecek ve vergi kaçırmaya yönelecektir. Bu tercihte vergi kaçırmanın tespiti neticesinde katlanacağı ceza ve vergi kaçırma arasındaki fark belirleyici olacaktır.

Vergi kaçakçılığı, verilerin ödenmesi gereken vergi miktarını önlemek veya azaltmak amacıyla kasıtlı olarak verilerin tahribatı veya gerçeklerin ve şekillerin hileli, dürüst olmayan yollarla korunması olarak tanımlanmaktadır (Farayola, 1987).

Mükellef vergiden kaçma eğilimindeyken, bu davranış üzerinde maliyet-fayda analizi yapar. Mükelleflerin fayda maliyet çözümlemelerinde önemli unsur vergi suçları ve cezaları olacaktır. Mükellef bu yakalanma olasılığı bağlı vergi cezaları maliyetle vergi kaçırma sonra sağlayacaktır yarar karşılaştırarak bir seçim yapmak mümkün olacak (Çoban & Aktan, 2006).

Vergi kaçakçılığının nedenleri incelendiğinde, vergi mükelleflerinin vergiye uymalarını olumsuz etkileyen etkenler, vergi idarelerinin eksikliği ile vergi mahkemelerinin tutum ve yaklaşımları öne çıkmaktadır (GIZ, 2010).

3. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, firmaların artan uluslararası rekabet koşulları altında, işletmeler ile bireylere vergiden kaçınmak fırsatı sunan çeşitli seçenekler sağlamaktadır (Hines & J., 2005).

Vergiden kaçınma, vergi indirimi ve vergi kaçakçılığı kavramları arasında yer almaktadır. Birçok farklı tanıma olmasına rağmen, OECD tarafından bile tanımlanması zor bir terim olarak kabul edilir ve vergi borcunu azaltmak için işlerini (ilişkileri) düzenlemek için genellikle vergi mükellefi olarak tanımlanır ve bu düzenleme kesinlikle yasaldir ancak aykırı olmadığını iddia ettiği yasanın amacına aykırı (OECD, 2015).

Vergiden kaçınmanın anlamı vergi kaçakçılığından farklıdır. Vergiden kaçınma, bir kişinin vergi borcunu yasal sınırlar içinde azaltmak için yapılanma anlamına gelir. Mahkeme tarafından feshedilmedikçe, belirli bir vergi kaçınma şekli yasaldir (Fisher, 2014).

Başka bir deyişle, vergilendirmeyi önlemek için atılan adımlar, yasa koyucular tarafından vergi kanunundaki bazı kanun ve hükümlere dayanarak planlanmayan vergi avantajlarına yol açmaktadır (Prebble, 2011).

Vergiden kaçınma eğilimi, varlıklı bireysel yatırımcılar ile çok uluslu şirketlerden kaynaklanabilir. Bu yasal ve yasadışı eylemleri yansıtabilir. Vergi kaçakçılığı bazen vergi

oranlarındaki yasal azalmaya atıfta bulunmak için kullanılabilir. Aslında, vergi kaçakçılığı ve vergi kaçakçılığı arasındaki çizginin tamamen açık olduğunu söylemek zor. Örneğin, çok uluslu bir şirket, kendi yerine vergiden yararlanmak için düşük bir vergi oranına sahip başka bir ülke veya bölgede fabrikalar kurabilir. Bu durumda, şirketin vergiden kaçındığı söylenebilir (Ulusoy & Karakurt, 2009).

Vergi kaçakçılığının fakir ülkelere daha fazla zarar verdiği belirtiliyor. Çünkü, zengin ülkelerden daha çok finansal kurumlar vergisine bağımlıdır. Ayrıca, vergi kaynaklı kaynaklar dış kaynaklar (yardım veya borç) ile değiştirilemez, çok daha değişkendir ve genellikle dış faktörlerden etkilenir (Díaz-Berrio, 2011).

4. Vergiden Kaçınmayı Etkileyen Faktörler

Tarihsel süreç incelendiğinde, verginin ortaya çıkması ile vergi cenneti oluşumunun aynı döneme denk geldiği görülmektedir. Bu uygulamanın kökleri Antik Yunanistan veya Vatikan'a kadar uzanıyor. Eski Yunanistan'daki trader'ların, ithal mallara% 2'lik ithalat vergisinden kaçınmak için Atina'ya yakın adalarda mallarını stokladıkları ve Vatikan'ın en eski Katolik Kilisesi'nin Papa ve Papalık görevlilerine özel bir vergi cenneti olarak hizmet ettiği bilinmektedir. Modern açıdan, vergi cennetlerinin en eski örneği İsviçre olduğu ifade edilmektedir. İsviçre, vergisel açıdan farklı bölgelerden gelenler için güvenli bir liman olarak ifade edilmektedir. (Wu, 1999).

Ayrıca, zayıf ekonomileri ve az gelişmiş bankacılık sistemleri olan ülkelerdeki varlıklı kişiler ile işletmeler, ulusal para birimi değerindeki iniş ve çıkışlar ve bankalarla olan ilişkilerinde yaşayabilecekleri sorunlar nedeniyle yurt dışında varlıklarını korumak istemektedir. Bu aynı zamanda döviz kontrollerinden kaçınmalarını sağlar(Öz, 2005).

Vergiden kaçınma noktasında üç temel amaç; (Fisher, 2014) (Palan, Murphy, & Chavagneux, 2010)

- “ülkenin kanunlarını mantık çerçevesinde yorumlayarak olması gerekenden daha az vergi ödeyebilmek”,
- “kazancın elde edildiği ülke dışındaki bir başka ülkede vergisini ödeyebilmek”
- “kazancın vergisini olması gerekenden daha geç ödeyebilmek”

olarak ifade edilmektedir.

Özellikle çokuluslu şirketler için vergi ve para aklamayı önlemek için vergi cenneti kullanımının son derece cazip olduğu düşünülmektedir (Ulusoy & Karakurt, 2009).

5. Vergiden Kaçınma Yolu Olarak Vergi Planlaması

Vergi cenneti ülkelerinde vergiden kaçınmanın birçok uygun yolu olduğu söylenebilir. İthalat ve ihracat maliyetleri yüksek, ihracat maliyetleri düşük .Danışmanlık, Ar-Ge, organizasyon ve gibi hizmetlerin vergi cenneti olarak şirketten alındığını ve bu faturaların giderlerini yazarak vergi tabanını düşürdüğünü öne sürerek fatura almak mümkündür (Bilici, 2004).

Vergi yükünden dolayı nakit çıkışının azaltılması olarak tanımlanan vergi planlaması vergi kaçakçılığı değil, vergi yükünü azaltmak için yasalar tarafından verilen hakların kasıtlı ve istekli kullanılması, yani Vergiden kaçınma yöntemlerini planlama olarak ifade edilmektedir. (Gökten & Karabudak, 2017).

Vergi kaçakçılığı, vergi kaçakçılığı ve sermaye uçuşu, 2008'in son ekonomik ve mali krizinde görüldüğü gibi, dünya ekonomisindeki etkilerle küresel bir sorun haline geldi. Çok sayıda ÇUŞ (Banka ve Suç Ağları) 'nın vergi cenneti kullandığı iddia ediliyor. Bazı olumlu koşullardan yararlanarak vergi ödememek (Bankacılık gizliliği, sakın olmayanlar için çok düşük veya vergi oranı yok)(Díaz-Berrio, 2011).

Vergi planlaması kavramından farklı bir anlama sahip olan vergi planı kavramının yanı sıra, olumsuz vergi planlaması kavramı da var. Olumsuz vergi planlaması aşağıdaki gibi ifade edilebilir. Vergiye karşı kanuna aykırı bir tepki olan vergi sahtekarlığı, suç tespit edilirse vergi mükelleflerinin daha fazla para ödemeye istekli oldukları anlamına gelir. Bu durumda, vergi kaçakçılığının vergi yükünü azaltmak yerine, riskin ortaya çıkması durumunda ortaya çıkacak vergi yükünü artırmak mümkündür. Eğer vergi mükellefleri bu riski alarak vergi yükünü azaltmak için vergi kaçakçılığı alıyorsa, negatif vergi planlıyorlar (Sağbaş, 2011).

Bu anlamda, vergi planlama stratejilerinin vergiye dirençli olmadığı, vergiye gönüllü olarak uyum sağladığı ve vergi kaçakçılığına karşı bir engel oluşturduğu söylenebilir (Eroğlu, 2014).

Vergi planının, vergi yükünü en aza indirme prosedürlerini vergi mevzuatı kapsamında analiz etmek için profesyonelliğe ihtiyaç duyulan bir alan olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, profesyonel destek sayesinde vergi kaçırma olmadan daha az vergi ödenebilir (Tosuner & Bay, 2017).

Vergi kaçakçılığı, vergi planlamasının olumsuz bir şekilde değerlendirilen agresif vergi planlama stratejileri olan örtü gibi kavramların literatürde yaygın olarak kullanılmasına rağmen, vergi planlamasının henüz tam olarak oluşturulmadığı görülmektedir (Eroğlu, 2014).

5.1. Vergi Ötelemesi (Vergi Ertelemesi)

Ödenecek vergiyi en aza indirerek vergi yükünü azaltmanın yanı sıra, ödeme planını zamanında yapmak ve ödenecek vergi miktarını etkilememek için vergi planlaması da zamanında yapılabilir. Başka bir deyişle, vergi mahsup etme yöntemini kullanarak vergi planlaması yapmak mümkündür. Enflasyonist ülkelerde vergi borcu ödenmesindeki gecikme, vergi mükelleflerinin vergi yüklerinde gerçek bir düşüşe yol açabilir (Coşkun, 2009).

Cari yıl vergisinin düşürülmesi ve verginin bir sonraki yıla kaydırılması ve böylece yatırım için nakit akışı. amaç. Vergi oranlarındaki yıllar arasındaki farklar göz önüne alındığında, vergi oranı bir sonraki yıla yükselirse, bu ilave önlemler gerektirecektir (Marketline Case Study, 2014).

Ayrıca, enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde, zaman içindeki paranın yıpranmasından dolayı mümkün olduğunca vergi ertelemek karlı bir durum yaratabilir. Gelişmekte olan ülkeler yüksek enflasyon problemleri yaşadıkları için vergi değişikliği bu ülkeler için daha önemlidir. Şirketlerin kar amacı gütmeyen dağıtımları vergi ertelemesinin bir örneği olarak verilebilir (Acinöroğlu, 2009).

5.2. Vergi Avantajlarını Kullanma

Vergiden kaçınma sanatını yasayı ihlal etmeden profesyonel bir şekilde ifade eden vergi planlaması, yasanın belirli hükümlerinden fayda ya da eksiklikten yararlanarak vergi borcunu önlemeye ve azaltmaya yönelik yasal girişimi ifade eder (Bala, 2007).

Vergi kanunlarının sağladığı avantajlarla, yasa koyucu vergi mükelleflerini şirketin varlığını korurken sermaye yapılarını korumaya teşvik edebilir ve gelecekte daha fazla vergi ödeyebileceklerini dikkate alabilir (Şişman, 2003). Vergi mükelleflerine verilen vergi mevzuatında (vergi harcamaları, azalan bakiyeler yöntemi gibi) vergi uzmanlarından veya danışmanlık firmalarından destek alınarak yasal olarak daha az vergi ödeyebilir (Şen & Sağbaş, 2016). Bu durum ile vergi planlaması noktasında mevzuattaki ayrıntıları bu konuda uzman bilgisine sahip kişilerden destek almak önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.3. Gelir Aktarımı

Yüksek meblağ veya vergi oranları ödeyen vergi mükellefleri, hiç vergi ödemeyen başka bir vergi mükellefine transfer etmesi koşuluyla vergi planlama yöntemine uygulanabilir (Uğur & Kömürçüler, 2008). Gelir aktarımı konusunda sahip olunan muafiyet ve istisna oranları önemli belirleyici etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Verginin muafiyet veya istisna sahibi bireylere aktarılması ile vergiyi doğuran olay ilgili muafiyet ve istisna sahibinde vuku bulmaktadır. Bu durum ise gelir aktarımı ile gelirin kaynağını değiştirmek sureti ile vergisel avantaj sağlama çabası olarak ifade edilebilir.

Örneğin, gerçek kişi olması nedeniyle gelir vergisi baskısı altında olan bir kişi, kolektif bir işletme olması ve eşini ve çocuklarını ortak yapması şartıyla daha az vergi ödeme gibi bir durumdan faydalanabilir (Şen & Sağbaş, 2016). Bu durum ile gelir aktarımı sağlayan mükellef başka vergi mükelleflerinden faydalanabilir.

5.4. Vergi Arbitraji

Vergi arbitraji, vergi yasalarındaki boşluklardan yararlanmak ve vergi avantajı elde etmeye yönelik vergi yükünü azaltmaktır. Örneğin, aynı işi yapan iki mükellef tarafından ayrı olarak ödenen vergi, ortak mülkiyet durumunda ödeyecekleri vergiden daha yüksekse, vergi mükellefleri, ortak işletmeler ve ortak vergilendirmelerini sağlayarak nispeten daha az vergi ödemeyi seçebilir (Şen & Sağbaş, 2016).

Ayrıca, vergi arbitraji ile farklı vergi oranları ya da farklı vergi türlerinden yararlanarak vergi avantajı elde edilmesi de hedeflenmektedir. Maliye politikalarının en önemli enstrümanlarından bir tanesi olarak değerlendirilen vergi politikalarından beklenen sonuçları almak için vergi arbitraji kullanılabilir. Örneğin; Bölgesel kalkınmaya yönelik yapılacak yatırımlar ile elde edilecek gelir, düşük vergilendirmeli veya hiç vergisiz vergi tahsiline tabidir (Çavuş, 2006).

6. Vergiden Kaçınma Yolları ve Örnekleri

1961'den beri, OECD vergi cenneti meselesini çeşitli şekillerde ele almıştır. Bu konudaki ilk çalışmasını 1963'te yayımladı. 1977'de, OECD üyelerinin yeni ve daha karmaşık uluslararası ticari faaliyetlerin ve ilişkilerin geliştirilmesi konusundaki deneyimlerini ve gittikçe artan karmaşık vergi yöntemlerini geliştiren ilk ana taslak güncellemeyi yayımladı. kaçınma.

1991 yılında OECD, bir kez daha bugünün kurallarının öncüsü olarak kabul edilen “sermaye ve gelir üzerine uygulanan model vergi kurallarını” ve iş faaliyetlerinde küreselleşmeyi ve sermaye serbestleşmesini yansıtan vergi kurallarını gözden geçirmiştir (Jackson, 2010).

Gelir adaletsizliğindeki açığın derinleşmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilen vergi kaçınma uygulamaları (www.oxfam.org, 2018), özellikle demokratik ülkelerde vergi sistemlerinin bütünlüğü için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Barker, 2009).

6.1. Vergi kanunlarında düzenlenen istisna ve muafiyetlerden yararlanmak

Vergi yükünü ağır bulan vergi mükellefleri, bu yükten kurtulmanın yollarını arayacaktır. Bu durumda, bazı vergi mükelleflerinin vergi yükünü hafifletmek için bazı istisnalar ve muafiyetler elde etmek için ekonomik kaynaklarını kullanabilecek bazı vergi mükellefleri, vergi barınaklarından ve hukuktaki boşluklardan yararlanmak için daha az vergi ödeyebilir. Bazıları bu yükü önlemek için vergi yükünden kaçınmayı tercih edebilir (Yüce, 2007).

6.2. Sponsorluk harcamaları yapmak:

Spor kulüpleri sponsorluk harcamaları, amatör spor branşlarının tamamı, profesyonel spor branşlarının vergi matrahının yüzde 50'sini indirmesine izin verildi (APAK, 2017).

Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde No. 1, sponsorluk ve reklam harcamaları arasındaki farklar açıklanmıştır:

- Sponsor kurum adının belirtilmesi şartıyla,
 - Resmi spor organizasyonları için saha, salon veya tesis kiralama ücretleri,
 - Sporcuların biniş, seyahat ve ikamet masrafları,
 - Spor malzemeleri maliyeti,
 - Spor tesisleri Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nce uygun görülen ayni ve nakit harcamaları,
 - Sporcu transferleri için transfer ücretleri,
 - Spor müsabakaları sonuçlarına göre sporculara veya sporcu primine yapılan nakit ödemeler
- Sponsorluk harcaması olarak değerlendirilecektir.

Örneğin; Profesyonel bir spor kulübüne sponsorluk yapan bir kurumlar vergisi mükellefi, 100 bin TL tutarındaki ödemenin sadece yarısını vergi matrahından düşebilir. Bu, $(50.000 \times 0.20 =)$ 10 bin TL'nin daha az vergi ödeyeceği, kasanın paranın% 10'unun geri aldığı kabul edilir. Aynı vergi mükellefinin aynı tutarı amatör spor kulübüne ödeyecek olması durumunda $(100.000 \times 0.20 =)$ 20 bin TL daha az vergi ödeyerek paranın% 20'sini geri aldığı kabul edilir (APAK, 2017).

6.3. Şüpheli alacaklara karşılık ayırmak:

Örneğin, bir alacağın şüpheli alacak olabilmesi için, “söz konusu alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla, dava veya icra safhasında bulunması ve yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu

tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olması gerektiği” (Vergi Usul Kanunu, md. 323.)

Ticari alacakların çeşitli nedenlerle tahsil edilmesi mümkün değilse veya şüpheli hale gelirse, dava açılarak yasal işlem başlatılır. Yasal işlem başlatılması durumunda, takibe tabi olan şüpheli alacak tutarı, tamamen tahsil edilinceye kadar şüpheli alacak karşılığı ayrılarak tahsis edilir. Gelecekte toplandığında gelir tekrar yazılır. Örneğin; 100.000 TL ticari alacak şüpheli hale gelirse ve alacaklar için dava açılırsa şüpheli alacak 100.000 TL'nin tamamı şüpheli alacaklar için hesaba aktarılır ve gider edilir. Bu durumda vergi matrahı 100.000 TL azalacak olduğundan, vergi yükü 20.000 TL olan işlemlere göre ertelenmektedir (APAK, 2017)

6.4. Çeşitli leasing anlaşmaları yapmak:

Finansal olarak dezavantajlı şirketlerin varlıklarında kayıtlı gayrimenkullerin geri satın alınmasından elde edilen kazanç, “finansal kiralama” yöntemiyle herhangi bir finansal kiralama şirketine sattıktan sonra elde edilen kazanç, kurumlar vergisinden muaftır ve tüm satışlar KDV'den muaftır. Örneğin; Şirketin aktifi 1.000.000 TL değerinde tescilli bir fabrika binası olup, kiralama şirketinin değerleme değeri 5.000.000 TL'dir. Şirket fabrika binasını kiralayan şirkete 5.000.000 TL'den fazla faturalandırmakta ve bu tutarda kredi almaktadır. İlgili satış sonucu oluşan 4.000.000 TL kurum kazancı kurumlar vergisi ve KDV'den muaf değildir. Sözleşmeden sonra (borcun sona ermesi), kiralama şirketinden geri alınacak olan fabrika binasına, ilgili tarihteki değerlemeye göre şirkete geri verilecektir. İlgili taşınmazın değeri yeniden belirlenecek ve geri kazanım değerinin 8.000.000 TL olduğunu varsayıyoruz. Bu durumda geri dönüşümden elde edilen 3.000.000 TL gelir, kurumlar vergisi ve KDV hariç, fabrikanın ilk sahibi olan şirkete geri aktarılacaktır. Fabrikanın sahibi olan kurum, fabrika binasını 8.000.000 TL tutarındaki varlığına kaydetme hakkına sahiptir. Başka bir deyişle, bu işlem başından sonuna kadar vergisiz bir teslim tabi olduğundan, 7.000.000 TL değer artışı da vergisizdir (APAK, 2017).

6.5. Şirket birleşmeleri ve satın alma yapmak:

Birleşme durumunda zararları dengelemeye izin vermek ve böylece vergi tabanını azaltmak, şirketleri vergi planlaması kapsamında birleşmeye teşvik edebilir. KVK'nın 9. maddesi zararın dengelenmesi için hükümler içermektedir. Kanunun hükmüne göre, Kanunun 20 nci maddesinin birinci fıkrası çerçevesinde “devralınan kurumların devir tarihi itibarıyla öz sermaye tutarını geçmeyen zararlar beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla indirilebilmektedir. Ancak zarar mahsubunun indirimi yapılabilmesi için son beş yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerinin yasal süresinde verilmiş olması ve devralınan kurumun faaliyetine devir ve bölünmenin meydana geldiği hesap döneminden itibaren en az beş yıl süreyle devam edilmesi gerekmektedir” (Kurumlar Vergisi Kanunu, md.9/1-a.). Bu fırsat, birikmiş zararları olan şirketlere sağladıkları vergi avantajı nedeniyle ilgili şirketlerin birleşmelerine neden olmaktadır.

Birleşme kurumlarında vergilendirilebilir temel birleşme karı olacak. Birleşme karının tespitinin, tasfiye kârının belirlenmesinde esaslara göre yapılacağı da belirtilmiştir (Kurumlar Vergisi Kanunu, md.18).

Birleşme neticesinde işletmeler, vergi avantajlarından yararlanarak vergi planlaması yapabilir, bu da belirli bir kazancın vergiye tabi olmadığı veya işletmeler tarafından ödenecek vergilerin bir şekilde ertelendiği anlamına gelir. Birleşmeyle, hedef varlığın zararları işletmenin kârından düşülebilirse, birleşme sürecinde hedef varlık daha değerli hale gelir (Tunal, 2000).

6.6. Nakit sermaye artırımında bulunmak

Sermaye şirketleri tarafından borç yerine özkaynak kullanımını teşvik eden bu yönetmelik ile, TCMB'nin nakit sermaye artırımı yoluyla ilan ettiği ticari kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı dikkate alınarak ilgili hesap dönemi sonuna kadar hesaplanan tutarın% 50'si yeni kurulan sermaye şirketlerinin veya yeni kurulan sermaye şirketlerinin nakit sermayesinde. İlgili muhasebe döneminin kurumlar vergisi matrahından mahsup edilmesi sağlanır. Örneğin; A Şirketinin sermayesini Temmuz 2016'da 1.000.000 TL artırdığını varsayalım. TCMB'nin ilan ettiği ticari kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama yıllık faiz oranını yüzde 16 olarak alalım. Bu verilere göre, hesaplamalarımız aşağıdaki gibi olacaktır (APAK, 2017).

Kurumlar vergisi matrahından düşülecek tutar:

Artan Sermaye Tutarı x TCMB Faiz Oranı x Süre (Ay) x İndirim Oranı.

Şirketin faydalanacağı yıllık iskonto tutarı aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$2.000.000 \times 0.16 \times \%50 = 160.000 \text{ TL}$$

Firmanın Temmuz ayında sermayesini artırdığı göz önüne alındığında, yukarıdaki yıllık miktarın orantılı olarak hesaplanması aşağıdaki gibi olacaktır.

$(160.000 / 12 \text{ ay}) \times 6 \text{ ay} = 80.000 \text{ TL}$. ve bu miktarın kurumlar vergisi beyannamesi üzerindeki net olumlu etkisi $80.000 \times \%20 = 16.000 \text{ TL}$ olacaktır.

7. Sonuç

Vergiden kaçınma, muhasebe sürecinde kanunun tanıdığı olduğu yasal imkanlar çerçevesinde mükelleflere vergilerini daha az ödeme imkanı sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum şirket kurulumunda karlı bir alanda faaliyetgöstermek kadar o alanla ilgili yasal mevzuata da hakim olabilecek uzmanlarla çalışmayı gerektirmektedir. Hiç bir unsur tek başına yeterli olmayacaktır.

Şirketlerin karlılıkları işletme devamlılığına dayanan önemli bir unsurdur. Devamlılık hususu vergi geliri elde eden kamu otoritesi tarafından da beklenen ve istenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte çeşitli vergisel imkanlar ve destekler ile kamu şirketlerinin faaliyet alanlarında değerlendirebilecekleri imkanlar sunmaktadır. İlgili destekler içerisinde şirketlerin vergi yüklerini azaltabilecek imkanlarda sunulmaktadır. Bu imkanların şirketlerce değerlendirilerek karlılıklarını artırabilmeleri kendi bilgi ve tecrübeleri ile mümkün olacaktır.

Bu noktada küreselleşme ile birlikte özellikle mevzuata hakim profesyonel uzmanlara ihtiyaç artmaktadır. Vergiden kaçınma gibi konular da şirketeler desteğe ihtiyaç duymaktadır. Muhasebe boyutu da bu sürecin önemli bir parçasıdır.

Vergiden kaçınmanın önüne geçmek mümkün olmayacağı için bu alanda vergi gelirlerinin azalmamasına yönelik kontrol mekanizmaları oluşturulmalıdır. Şirketlere vergiden

kaçınma çabalarının yanında kamu idaresi vergi yükünün adil dağılımı hususuna dikkat edilmelidir.

3. Kaynakça

- Acinöroğlu, S. (2009). Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği. *Uluslararası İktisadi ve İdari Gncelemeler Dergisi*, 188-197.
- APAK, T. (2017, HAZİRAN 5). [www.alomaliye.com](http://www.alomaliye.com/2017/06/05/vergi-kacirma-vergiden-kacinma/). <http://www.alomaliye.com/2017/06/05/vergi-kacirma-vergiden-kacinma/> adresinden alındı
- Bala, S. K. (2007). Tax Planning in Bangladesh Perspective. *Social Science Research Network Working Paper Series*, 1-21.
- Barker, W. B. (2009). The ideology of tax avoidance. *Loyola University Chicago Law Journal*, 229 – 251.
- Bilici, N. (2004). Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları. 19. *Maliye Sempozyumu*, (s. 601-620). Antalya.
- Coşkun, N. K. (2009). Hukuki Güvenlik İlkesinin Vergi Planlamasında Taşıdığı Anlam Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, 693-694.
- Çavuş, M. (2006). Vergi Arbitrajı Açısından Vergi Rekabetinin ve Türkiye’deki Uygulamalarının Analizi, Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Vergi Cennetleri. *Yaklaşım Dergisi*.
- Çoban, H., & Aktan, C. C. (2006). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler. D. D. Coşkun Can Aktan içinde, *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*. Seçkin Yayınevi.
- Díaz-Berrio, J. (2011). *The Fight Against Tax Havens and Tax Evasion Progress Since the London G20 Summit and the challenges ahead*. Documento De Trabajo: <http://www.fundacionalternativas.org> adresinden alındı
- Eroğlu, O. (2014). *Kurumlar Vergisinde Vergi Planlaması*. Bursa: Ekin Basım.
- Farayola, G. (1987). *Guide to Nigerian Taxes*. Lagos: All Crowns Nig. Ltd.
- Fisher, M. J. (2014). Fairer Shores: Tax Havens, Tax Avoidance, and Corporate Social Responsibility. *Boston University LawReview*, Vol. 94, Fisher, M. J (2014). Fairer Shores: Tax Havens, Tax Avoidance, and Corporate Social Responsibility, *Boston University LawReview*, Vol. 94, pp. 337-365, <http://www.bu.edu>.
- GIZ. (2010). *Addressing Tax Evasion And Tax Avoidance in Developing Countries*. 13: The Federal Ministry For Economic Cooperation and Development.
- Gökten, S., & Karabudak, Ö. Ç. (2017). Uluslararası Vergi Planlaması: Türkiye’nin Merkez Olarak Kullanıldığı Bir Vaka Çalışması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 548.
- Gravelle, J. G. (2013). *Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion*. Congressional Research Service, 23 January, Retrieved from, <http://www.fas.org>.
- Hines, J., & J., R. (2005). *Do Tax Havens Flourish?.* Tax Policy and The Economy, In Paterba, J. M. (Eds.), MIT Press, September, Retrieved from, <http://www.nber.org/book/pate05-1>. <http://www.nber.org/book/pate05-1> adresinden alındı
- Jackson, J. K. (2010). The OECD Initiative on Tax Havens. *Specialist in International Trade and Finance*, 1-15.

- Kurumlar Vergisi Kanunu. (md.18).
- Kurumlar Vergisi Kanunu. (md.9/1-a.).
- Marketline Case Study. (2014, May). Tax Planning The Good. *Marketline Case Study, Tax Planning The Good, The Bad and The Ugly, May 2014*, s. 14. The Bad and The Ugly.
- OECD. (2015). Glossary of Tax Term. *Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD)*. Çevrimiçi <http://www.oecd.org/ctp/glossaryoftaxterms.htm>.
- Öz, S. (2005). *Uluslararası Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri*. Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Palan, R., Murphy, R., & Chavagneux, C. (2010). *Tax Havens: How Globalization Really Works*. Cornell University Press.
- Prebble, B. (2011). Should Tax Avoidance be Criminalised? Tax Avoidance and Criminal Law Theory. *yayınlanmamış lisans tezi*. Çevrimiçi <http://www.otago.ac.nz/law/research/journals/otago036330.pdf>.
- Sağbaş, İ. (2011). *Vergi Teorisi*. Ankara: Ece Matbaa.
- Şen, H., & Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Şişman, B. (2003). *İşletmelerde Vergi Planlaması Yöntemleri*. Yaklaşım Yayıncılık.
- Tosuner, M., & Bay, H. (2017). Türk Vergi Sisteminde Gerçek Kişiler İçin Vergi Avantajları. *Vergi Sorunları Dergisi*, 9-29.
- Tünel, S. S. (2000). Genel Hatları ile Amerika Birleşik Devletlerinde İşletme Birleşmelerinin Hukuki Yapısı. *Vergi Dünyası Dergisi*, 54-63.
- Uğur, A., & Kömürcüler, U. (2008). Vergi Planlamasına Yönelik Uluslararası Stratejiler ve Türkiye’deki Yansımaları. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 31-44.
- Ulusoy, A., & Karakurt, B. (2009). Vergi Politikasının Mali Amacının Karşılanamamasında Vergi Cennetleri ve Offshore Finansal Merkezlerin Rolü. *TİSK Akademi*, 80-105.
- Ulusoy, A., & Karakurt, B. (2009). Vergi Politikasının Mali Amacının Karşılanamamasında Vergi Cennetleri ve Offshore Finansal Merkezlerin Rolü. *TİSK Akademi*, 80-105.
- Vergi Usul Kanunu. (md. 323.).
- Wu, T. N. (1999). Tax Havens. the George Washington Universty, Retrieved from, <http://www.gwu.edu/~ibi/minerva/Fall1999/WU.Tun.pdf>. Wu, T. N. (1999). Tax Havens, the George Washington Universty, Retrieved from, <http://www.gwu.edu/~ibi/minerva/Fall1999/WU.Tun.pdf>. adresinden alındı
- Xynas, L. (2011). Tax Planning, Avoidance and Evasion in Australia 1970-2010: The Regulatory Responses and Taxpayer Compliance. *Revenue Law Journal*, 19.
- Yüce, M. (2007). Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinde Mükelleflerin Vergiye Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 31, Yüce, Mehmet “Eski Sovyetler Birliği Ülkelerinde Mükelleflerin Vergiye Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 31, Kasım 2006-Ocak 2007, ss. 63-81.

CONCEPT OF GOD IN “SABA MUALAQAT

Arshad KHAN

National University of Modern Languages, Pakistan

ABSTRACT

2. Author's detail: Arshad khan, Arabic Department National University of Modern Languages (NUML) Islamabad, Pakistan

Email: hafizarshad1989@gmail.com

3. Abstract Text:

Objective: The objective of this paper is a very unique and at the same time it relates to the very important aspect of the Saba Muallaqat. The paper primarily focuses on the very basic question; whether the poets of Muallaqat were familiar with the concept of (ilah) God or otherwise. If yes, what was the nature of that very concept and to which specific religion they used to follow? Most importantly; at the end it also provides a comparative study of their concept of (ilah) with the Islamic concept of ilah (God).

Method: Analytical Research Methodology

Results and Conclusions:

1. The concept of God does exist in “SABA MUALAQAT”.
2. IMRU AL-QAIS BIN HUJR AL-KINDI (إمْرُؤُ الْقَيْسِ بْنِ حَجْرٍ الْكِنْدِيُّ) was the follower of Christianity.
3. ZUHAYR BIN ABI SULMA (زُهَيْرُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ) had a belief in Deen –E-Hanif.
4. LABID (ABU AQIL LABID IBN RABIAH) (لَبِيدُ بْنُ ربيعة بن مالك أبو عقيل العاملي) was the follower of the religion of prophet IBRAHIM (A.S).
5. TARFAH IBN AL-ABD IBN SUFYAN IBN SA'DABU 'AMR AL-BAKRI AL-WAILI (تَرْفَاهُ بْنُ عَبْدِ بْنِ سُفْيَانَ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْبَكْرِ) was a secular poet.
6. AL-NABIGHAH AL-DHUBIYANI (النَّبِيعَةُ الدُّبَيَّانِي) real name ZIYAD IBN MUAWIYAH (زِيَادُ بْنُ مُوَايَةَ) was a Mushriq poet.
7. AMR IBN KULTHUM IBN MALIK IBN A'TAB AL-TAGHLIBI (عَمْرُو بْنُ كُلْثُومِ بْنِ مَالِكِ بْنِ أَطْبَاطِ بْنِ تَغْلِبِ) used to follow the path of his Tribe.
8. MAYMUN IBN QAYS AL-A'SHA (مَيْمُونُ بْنُ قَيْسِ الْأَشْجَعِ) had a great confusion regarding his religion.

Key Words: Muallaqat, concept, (ilah) God, Poet, follower/follow.

APPS: THERE'S A REVENUE FOR THAT**Arş. Gör. Erhan ÖZCAN**

Bozok Üniversitesi

ABSTRACT

All in the while, it seems that apps exponentially turn into a bedside-apparatus in our everyday lives. These tiny software suite literally serve us in myriad ways ranging from messaging to second hand shopping, calorie tracking to hotel booking. With this respect, the hype around these techno-social objects constantly tend to emphasize its uses and gratifications. To exemplify, *MyFitnessPal* helps us tracking our daily calories and managing healthy food recipes. Or being a second-hand shopping app *OLX* helps us disposing our obsolete garments like shoes and purses, and making certain amount of money out of it. Reservingly, *raison d'être* to apps like these can't solely be confined to its everyday benefits. In fact, these tiny suites are built to have discreet mechanisms most of us hardly realize or take for granted. For example, *Gardrops*- a cost free, second-hand shopping app, co-opt and employ its user base and their presumptive activities like posting product listings and creating peer interactions in processes of commodification. *Gardrops* sells its user base and in-app purchases as future-profit indicators in the form of financial rent to angel investors. *Gardrops* received half-a-million lira-worth investment only from Afra Global and Lidyana to this effect. In the light of this, this study seeks to unveil apps can't only be understood in regards to their "use value" and show how these mostly cost free suites can subtly be implicated in capital accumulation processes.

Keywords: Apps, Gardrops, Online Second-hand Shopping, Political Economy**ANKARA
28-30 EKİM 2019**

EXIMBANK KREDİLERİNİN TÜRKİYE' DE İHRACAT FAALİYETLERİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Yusuf ZİYA ŞİPAL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

ÖZET

Merkantilist dönemden günümüze dış ticaret faaliyetlerinin ülke kalkınmasındaki rolü tüm dünya ülkeleri için hayati derecede önem arz etmektedir. 1450 li yıllarda zenginliğin kaynağı olarak değerli madenlere, özellikle de altın ve gümüşe sahip olunması fikri ulusları arayışlara sevk etmiş, sonuçta ya farklı coğrafi bölgelere gidilerek değerli maden rezervinde artış sağlanmaya çalışılmış ya da dış ticaret faaliyetlerine yönelinmiştir. Bilindiği gibi anılan Merkantilist dönemde Dış Ödemeler Bilançosu fikri geliştirilmiştir. Gerçekleşecek dış ticarete de özellikle ihracatçı konumda olunması arzu edilmiştir. Çünkü altın veya gümüş karışımı madeni paraların ülkeye intikali ancak ihracat sayesinde gerçekleşecektir.

Anılan yıllardan günümüze dış ticaretin ülke servetine ve kalkınmasına katkısı noktasında büyük bir anlayış farkı olmamıştır. Uluslar, hali hazırda değerli madenlere büyük önem atfetmekle beraber, genel ekonomi içerisinde ihracatın artırılmasına ayrıca özen göstermektedirler. Bu amaçla ihracatın artırılması, teşvik edilmesi ve özendirilmesi için farklı programlar uygulamakta ve farklı kurumlar oluşturarak dış ticareti ama özellikle de ihracatı finanse etmeye çalışmaktadırlar. Bilindiği üzere milli gelir hesaplamalarında ihracat gelir artırıcı özelliği ile ülke ekonomilerinde ayrı bir öneme sahiptir. $Y=C+I+G+(X-M)$ formülünde X notasyonu Export yani ihracatı temsil eder ve parantez içinin pozitif çıkması yani ihracatın ithalattan fazla olması milli gelir açısından artırıcı etkiye sahiptir. İşte bu önemi dolayısıyla EXIMBANK dış ticaretin finansmanında kilit role sahip bir kuruluştur. Bu çalışmada Eximbank' ın Türk dış ticaretindeki yeri incelenmiştir. 1992 yılında uluslararası bir yayın olan Euromoney dergisi tarafından dünyada yılın Eximbank' ı seçilen Türk Eximbank' ın Türk İhracatına katkısı tüm boyutları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Eximbank, İhracat

28-30 EKİM 2019

2011 YILINDAN GÜNÜMÜZE GEMİ TÜRÜ BAZINDA TÜRK TİCARİ DENİZ FİLOSUNUN YAŞ ORTALAMASI ANALİZİ

Dr. Yusuf ZİYA ŞİPAL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

ÖZET

Dünya genelinde gerçekleşen ticaretin çok büyük bir bölümü denizyolu ile taşınmaktadır. Üzerinde yaşadığımız kürenin sadece çeyreği karasal olup dünyamızın kalan kısmı sularla kaplıdır. Bu durum da ulaşım faaliyetlerinde denizyolu taşımacılığını önemli bir yere koyar. Denizyolu taşımacılığı, gerek dış ticaretin taşınmasında gemiler bazında ve gerekse de limanlarda yüke yönelik gerçekleşen işlemler düzeyinde ülke ekonomileri için çok büyük önem ifade eder. Öyle ki, bazı çalışmalarda, ithalata dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan ülkelerde, akaryakıt için harcanan dövizden sonra ikinci büyük kalem olarak dış ticaretin taşınması tespit edilmiştir.

Türkiye, denizyolu taşımacılığı faaliyetleri açısından, coğrafi konumu sayesinde oldukça avantajlı bir konumdadır. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı resmi verilerine göre Anadolu kıyısı 6480 km, Trakya kıyısı 786 km ve Adalar kıyısı 1067 km. olmak üzere Türkiye' nin deniz kıyılarının toplamı 8333 km. dir¹. Kara ve deniz tüm sınır uzunluğumuzun 11.086 km olduğu düşünülürse, tüm sınırların %75,7 sinin deniz sınırı olduğu hesaplanmaktadır. Bu durum da deniz ve denizyolu taşımacılığının doğru politikalarla değerlendirildiğinde Türkiye için ne kadar büyük bir potansiyel arz ettiğini göstermektedir. Bu çalışma, 2011- 2018 yılları arasında Türk Ticari Denizcilik filosunun yaş ortalaması hakkında değerlendirmeleri içermektedir. Araştırma içeriğinde önce ticari amaçlı gemi türleri tanıtılmaktadır. Daha sonra çeşitli referans kurumlardan elde edilen verilerle tablolar oluşturulmuş ve Türk ticari amaçlı gemilerin yaş ortalaması, her bir tür gemi bazında ayrı ayrı grafikleştirilmiştir. Bu veriler işlenirken 1000 Gross Ton ve üzeri gemiler dikkate alınmıştır. Gemiler belirli bir ekonomik ömrü olan sermaye malları sınıfında nitelendirilmektedir. Yaş ortalaması, barındırdığı teknoloji ile paralel bir durum arz etmekte ve rekabet açısından dikkate alınan bir olgu olmaktadır. Araştırma, Türk ticari deniz filosunun yaş ortalamasını ortaya koyarak uluslararası alanda rekabet gücü hakkında fikir vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Taşımacılığı, Limanlar, Terminaller, Elleçleme

¹ www.dzkk.gov.tr

BÜTÇE DENGESİ VE DIŞ TİCARET DENGESİ İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1984-2018)

Doç. Dr., Metin SAĞLAM
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Arş. Gör., Sümeyye UZUN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ÖZET

1980’li yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke bütçe açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. Bütçe açıkları söz konusu ülkelerde kamu sektörünün etkinliğini bozmuştur. Bir süre sonra bu ülkelerin dış ticaret dengelerinde de bozulmalar meydana gelmiştir. Bütçe açıklarına dış ticaret açıklarının eşlik etmesi, bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığına yönelik çalışmaların artmasına neden olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalardan bir kısmı bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu, yani ikiz açıklar hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu çalışmaların bir kısmında ise, elde edilen bulgular iki açık arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını, yani ikiz açıklar hipotezinin geçerli olmadığını göstermiştir. Dünyadaki bu gelişmelerden Türkiye ekonomisi de etkilenmiş ve ihracata dayalı sanayileşme modelinin benimsenmesinin de etkisiyle dış ticaret dengesinde açıklar yaşanmıştır. Diğer taraftan, bütçe açıklarının borçlanma ile finanse edilmesi Türkiye’de özel sektörün kamu kesimi borçlanma senetlerine yatırım yapmasına yol açmıştır. Bu durum, ekonomide üretimi azaltmış ve ithalatı artırmıştır. Bu gelişmeler sonucunda bütçe açıkları ile dış ticaret açıklarının aynı anda yaşandığı Türkiye ekonomisinde ikiz açıklar hipotezine yönelik tartışmalar artmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye’de bütçe dengesi ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişki 1984-2018 dönemine ait yıllık verilerle incelenmiştir. Çalışmada değişken olarak dış ticaret dengesi ve bütçe dengesini temsil etmek için kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) kullanılmıştır. Değişkenlere ait durağanlık analizi ADF birim kök testi ile yapılmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı Johansen eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Değişkenlere ait nedensellik analizi için Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını doğrulamıştır. Ancak, Granger nedensellik testi sonucunda herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Dengesi, Dış Ticaret Dengesi, Eşbütünleşme, Nedensellik

GİRİŞ

Bütçe, devlete gelir toplama, topladığı gelirleri harcama hakkı veren belgelerdir. Başka bir ifadeyle bütçe, gelecek döneme ait kamu gelir ve giderlerinin tahmin edildiği belgelerdir. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamakta yetersiz olması sonucu ortaya çıkan bütçe açıkları

ise enflasyon, faiz, gelir dağılımı gibi makroekonomik değişkenler üzerinde önemli bir baskıya yol açmaktadır. Örneğin, bütçe açıklarının para basma yoluyla finanse edilmesi, ekonomideki para arzını artırarak enflasyon oranlarında yükselmeye neden olmaktadır. Bütçedeki açıkların borçlanma yoluyla finanse edilmesi ise; reel faiz oranlarının yükselmesine yol açarak yatırımların azalmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan; borçlanma yoluyla bütçe açıklarının finansmanı, kamu sektörüne borç verenlerin yüksek gelir grubundan olmalarından dolayı orta ve düşük gelir grubundaki kişilerden yüksek gelirli kişilere gelir transferine neden olmakta ve gelir dağılımını bozmaktadır (Şimşek, 2000: 67-69).

Dış ticaret, bir ülkedeki mal ve hizmet ihracat ve ithalat dengesini gösteren kavramdır. Dış ticaret, uluslararası ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, dış ticarete serbestleşmeye gidilmesi sonucu dünya ticaret hacminin dünya üretiminden daha fazla artması dış ticaretin öneminin arttığının göstergesidir. Bu nedenle, bir ülkede dış ticaret dengesinde meydana gelen dengesizlikler ekonomi açısından oldukça önemli sorunlara neden olmaktadır. Örneğin; bir ülkede ithalatın ihracattan fazla olması sonucu ortaya çıkan dış ticaret açıkları, mal ve hizmet ihracatı sonucu elde edilen gelirlerin mal ve hizmet ithalatına yapılan ödemelerden daha düşük olduğunu gösterir. İhracatın ülkede üretimi ve istihdamı artırıcı etkisi, ithalatın ise üretimi azaltıcı, işsizliği artırıcı etkisi göz önüne alındığında, dış ticaret açıklarının ülkede üretim ve istihdamı azaltarak işsizliğe yol açtığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, bütçe dengesi bir ülkenin iç ekonomik dengesini açıklarken; dış ticaret dengesi dış denge hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu nedenle bu çalışmada; Türkiye'de bütçe dengesi ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Çalışmada ilk olarak, bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasındaki ilişkiye dair teorik bilgilere, daha sonra bütçe ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişkinin incelendiği literatüre yer verilmektedir. Çalışmanın analiz kısmında ise çalışmada kullanılan veri seti ve çalışmanın metodolojisine dair bilgiler yer almaktadır. Çalışma, elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

1. Teorik Çerçeve

Bütçe açıkları ve dış ticaret açıklarının aynı anda ortaya çıkmasına “ikiz açık” adı verilmektedir. Literatürde, ikiz açıklar hipotezi ile ilgili görüşler Keynesyen Yaklaşım ve Ricardocu Yaklaşım olmak üzere iki yaklaşım etrafında toplanmaktadır. Keynesyen Yaklaşım'a göre bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında ilişki söz konusudur ve bu ilişkinin yönü pozitifdir. Bütçe açıklarının artması dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz etkiye yol açarken, bütçe dengesinin fazla vermesi dış ticaret açıklarını azaltıcı etkiye sahiptir. Bütçe açıkları, kamu sektörünün borçlanmak zorunda olduğunu gösterir. Bütçe açıklarına özel kesim tasarruflarındaki düşüşlerin eşlik etmesi durumunda ise faiz oranlarında artış meydana gelir. Faiz oranlarının yükselmesiyle birlikte döviz kurları da yükseleceği için dış ticaret dengesinde bozulma ortaya çıkar. Bunun nedeni, döviz kurunun yükselmesi ile birlikte ihracatın azalması ve ithalatın artmasıdır (Alkswani, 2000: 4).

Keynesyen Yaklaşım milli gelir özdeşliği üzerinden açıklanabilir:

$$Y=C+I+G+(X-M) \quad (1)$$

Bilindiği üzere, açık ekonomide milli gelir (Y) tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları (I), kamu harcamaları (G) ve ihracat (X) ile ithalat (M) arasındaki farkı gösteren dış ticaret dengesi toplamına eşittir. Diğer taraftan, milli gelir aynı zamanda tüketim (C), tasarruf (S) ve vergilerin (T) toplamına eşittir.

$$Y= C+S+T \quad (2)$$

1 ve 2 numaralı denklemler düzenlendiğinde aşağıdaki eşitliğe ulaşılır:

$$X-M=(S-I)+(T-G) \quad (3)$$

Eşitlikte (X-M) dış ticaret dengesini, (S-I) özel kesim tasarruf-yatırım dengesini ve (T-G) bütçe dengesini temsil etmektedir. Buna göre, 3 numaralı denklemde özel kesim tasarruf-yatırım dengesinde herhangi bir değişimin olmadığı varsayımı altında, bütçe dengesinde meydana gelen değişikliklerin dış ticaret dengesi üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Ricardocu Yaklaşım ise, bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını ileri sürer. Ricardocu yaklaşıma göre, kamu harcamalarının değişmediği ve borçlanmanın kısıtlı olmadığı varsayımı altında hükümetin bugünkü vergileri düşürmesi gelecekteki vergi oranlarının artacağı anlamına gelir. Buna göre, rasyonel davranan bireyler, ileride vergilerin artacağını dikkate alarak tasarruflarını artırır. Dolayısıyla, azalan kamu kesimi tasarrufları özel kesimin artan tasarrufları ile dengelenmiş olur. Sonuç olarak, toplam tasarruf düzeyinde herhangi bir değişiklik olmayacağı için reel faiz oranı da değişmeyecek ve bütçe dengesinde meydana gelen bozulmalar dış ticaret dengesi üzerinde etkili olmayacaktır (Barro, 1989: 38-39).

2. Literatür

Literatürde bütçe ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma vardır. Türkiye ile diğer ülkelerdeki bütçe ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalardan bazılarına Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1: Literatür Özeti

Yazar	Dönem/Ülke	Yöntem	Bulgular
Darrat (1988)	1960Q1-1984Q4 ABD	Granger Nedensellik	İkiz açıklar hipotezi geçerlidir.
Enders ve Lee (1990)	1947Q3-1987Q1 ABD	VAR	Bütçe açıkları cari açıklar üzerinde etkili değildir.
Latif-Zaman ve DaCosta (1990)	1971Q1-1989Q3 ABD	Granger Nedensellik	İkiz açıklar hipotezi geçerlidir.
Kasa (1994)	1950-1993 (ABD) 1960-1992 (Japonya) 1968-1993 (Almanya)	VAR	Bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasındaki ilişki anlamlıdır.
Diboğlu (1997)	1960Q1-1994Q4 ABD	VAR	Bütçe açıkları cari açıklara neden olmaktadır.
Bilgili ve Bilgili (1998)	1965-1993 Türkiye, ABD, Singapur	EKK	Türkiye, ABD ve Singapur ekonomileri için ikiz açıklar hipotezi geçerli değildir.
Islam (1998)	1973Q1-1991Q4 Brezilya	Granger Nedensellik	Dış ticaret açıkları ile bütçe açıkları arasında iki yönlü ilişki vardır.
Khalid ve Guan (1999)	1950-1994 5 GO ve 5GOÜ	Engle-Granger, Granger Nedensellik	Gelişmekte olan ülkelerde ikiz açıklar hipotezi geçerlidir.
Zengin (2000)	198Q1-1998Q1 Türkiye	VAR	Bütçe açıkları dış ticaret açıklarını etkilemektedir.
Kutlar ve Şimşek (2001)	1984(4)-2000(2) Türkiye	Eşbütünleşme, ECM, Nedensellik	Bütçe açıkları dış ticaret açıklarını artırıcı etkiye sahiptir.
Utkulu (2003)	1950-2000 Türkiye	Eşbütünleşme, Nedensellik	Bütçe açıkları ve dış ticaret değişkenleri arasında iki yönlü nedensellik vardır.
Pattichis (2004)	198-1997 Lübnan	Eşbütünleşme, ECM, Granger Nedensellik	Bütçe açıklarından, dış ticaret açıklarına doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur.
Onafowora ve Owoye (2006)	1970-2001 Nijerya	Engle-Granger, ECM, Granger Nedensellik	Dış ticaret açıklarından bütçe açıklarına doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Arize ve Malindretos (2008)	1973Q2-2005Q4 10 Afrika Ülkesi	Eşbütünleşme, Granger Nedensellik	Dış ticaret açığı ile bütçe açığı arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Ayrıca, değişkenler arasında iki yönlü nedensellik söz konusudur.
Güriş ve Yılgör (2008)	1990-2005 29 OECD Ülkesi	Nedensellik	Dış ticaret açıklarından bütçe açıklarına doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.
Mucuk (2009)	1989Q1-2004Q4 Türkiye	VAR	Bütçe açıkları ile cari açıklar arasında iki yönlü nedensellik söz konusudur.
Barışık ve Kesikoğlu (2010)	1991-2007 12 GOÜ	Panel Nedensellik	Bütçe açığı ve cari açık arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
Bolat ve diğerleri (2011)	1998Q1-2010Q4 Türkiye	Sınır Testi Yaklaşımı	Bütçe açığı ile cari açık arasında uzun dönemde bir ilişki olmamasına rağmen, kısa dönemde iki değişken arasında güçlü ve pozitif bir ilişki vardır.

Türkay (2013)	1980-2012 Türkiye	Engle-Granger Dinamik EKK	Bütçe açığı ve cari açık arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Şahin (2015)	1995(1)-2013(1) Türkiye	VAR	İkiz açıklar hipotezi geçerli değildir.
Sevinç (2016)	2006(1)-2015(1) Türkiye	Granger Nedensellik	Bütçe açıkları ile cari açıklar arasında uzun dönemli ve iki yönlü ilişki vardır.
Shastri, Giri ve Mohapatra (2017)	1985-2015 Beş Güney Asya Ülkesi	Panel Eşbütünleşme Panel Nedensellik	Bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasında uzun dönemli ilişki ve nedensellik söz konusudur.
Aydın ve Afsal (2018)	1975-2015 Türkiye	Toda-Yamamoto	Bütçe açığı ve cari açık arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Apaydın (2019)	1985-2017 Çin	ARDL	Çin ekonomisi açısından ikiz açıkları hipotezi geçerli değildir.

Tablo 1 incelendiğinde, literatürdeki söz konusu çalışmaların bulguları, bütçe dengesi ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkinin boyutunun ülkeye ve dönemlere göre değiştiği göstermektedir. Bu durumun incelenen ülkelerdeki ekonomik farklılıklardan, çalışmalarda kullanılan farklı ekonomik yöntemlerden ve dönemler itibarıyla uygulanan farklı ekonomik politikalardan kaynaklandığı söylenebilir.

3. Araştırma ve Analiz

3.1. Veri Seti

Çalışmada bütçe dengesi ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişki 1984-2018 dönemine ait yıllık veriler ile incelenmiştir. Değişken olarak dış ticaret dengesi (DTD) ve bütçe dengesini temsil etmek amacıyla kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) kullanılmıştır. Değişkenlere ait veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) tabanından elde edilmiştir. TCMB veri tabanında dış ticaret dengesine ait veriler dolar cinsinden, kamu kesimi borçlanma gereği verileri Türk Lirası (TL) cinsinden bulunmaktadır. Bu nedenle, dış ticaret verileri EVDS'den elde edilen yıllık dolar alış kuru üzerinden TL'ye çevrilmiş ve analize DTD değişkeni TL cinsinden değeri ile dahil edilmiştir. Ayrıca, değişkenlerdeki değişimlerin daha net olarak tespit edilmesi için analizde değişkenlerin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

Çalışmada yöntem olarak ekonometrik analiz kullanılmıştır. Analizde ilk olarak değişkenlerin durağan olup olmadığını tespit etmek için ADF birim kök testi yapılmıştır. Durağanlık sınavından sonra, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen eşbütünleşme analiz ile test edilmiştir. Son olarak, değişkenlere ilişkin nedensellik ilişkisinin tespiti için Granger nedensellik testi kullanılmıştır.

Ekonometrik analizlerde zaman serilerinin kullanılması sahte regresyon sorununa yol açmaktadır. Sahte regresyon sorunu birim kök içeren, yani, durağan olmayan serilerin kullanıldığı analizlerde ortaya çıkmaktadır. Birim kök içeren seriler ile kurulan ekonometrik modellerde F ve t testleri güvenilir olmamaktadır. Bu nedenle, zaman serilerinin kullanıldığı analizlerde öncelikle durağanlık sınavasının yapılması gerekmektedir (Gujarati, 2016: 320).

Literatürde farklı birim kök testleri bulunmasına rağmen, genel olarak Dickey-Fuller (1979) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller-ADF) birim kök testi kullanılmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada da durağanlık sınavası ADF birim kök testi ile yapılmıştır. ADF testi serilere ait durağanlık sınavasını üç model çerçevesinde ele almaktadır:

$$\Delta Y_t = \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 trend + \sum_{i=1}^p \alpha_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için eşbütünleşme testleri kullanılmaktadır. Serilerin eşbütünleşik olmaları uzun dönemde birlikte hareket ettikleri anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, seriler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen (1988) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi durağanlık seviyeleri aynı olan seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını test etmektedir.

Ekonometrik analizlerde seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespitinde sıklıkla Granger (1969) tarafından geliştirilen nedensellik testi kullanılmaktadır. Granger nedensellik testinde seriler arasındaki nedensellik ilişkisi ve nedensellik olması durumunda bu nedenselliğin yönü tespit edilebilmektedir. Granger nedensellik testinde kullanılan denklemler aşağıda verilmiştir:

$$Y_t = \sum_{i=1}^p \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_i X_{t-i} + \varepsilon_{1t} \quad (6)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^p \delta_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^p \theta_i Y_{t-i} + \varepsilon_{2t} \quad (7)$$

3.3. Bulgular

Yapılan ekonometrik analiz sonucunda ilk olarak ADF birim kök testine ait sonuçlar elde edilmiştir. ADF birim kök testi bulguları Tablo 2’de verilmiştir. ADF testinde serilerin durağanlığı olasılık değerleri üzerinden yorumlanabilmektedir. Buna göre, ADF testine ait olasılık değerleri 0.01, 0.05 ve 0.10’dan küçük ise serinin durağan olduğu veya seride birim kök bulunmadığı sonucuna ulaşılabilir. Tablo 2 incelendiğinde, LDTD ve LKKBG değişkenlerinin seviye değerlerinde durağan olmadıkları görülmektedir. Ancak, ADF birim kök testi sonuçları birinci farklarında serilerin durağanlaştığını göstermektedir. Bu bağlamda, LDTD ve LKKBG değişkenlerinin I(1) olduğu söylenebilir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli	
	ADF Test İstatistiği	Prob.*	ADF Test İstatistiği	Prob.*	ADF Test İstatistiği	Prob.*
LDTD	-1.615542	0.4639	-2.020754	0.5695	-0.576647	0.4601
LKKBG	-1.785823	0.3807	-2.669334	0.2547	1.434979	0.9594
D(LDTD)	-6.500755	0.0000	-6.503251	0.0000	-6.599999	0.0000
D(LKKBG)	-9.234529	0.0000	-9.232649	0.0000	-8.686874	0.0000

Çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi VAR sistemine dayalı bir testtir. Bu nedenle, eşbütünleşme analizine geçilmeden önce VAR modeline ait uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Modele ilişkin gecikme uzunlukları Tablo 3’te verilmiştir. Optimal gecikme uzunluğunu belirlemek amacıyla Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike Information Criteria (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) bilgi kriterleri kullanılmıştır. Tablo 3’te verilen gecikme uzunluklarına göre, SC bilgi kriteri optimal gecikme uzunluğu olarak 1 gecikme uzunluğunu, diğer bilgi kriterleri ise 2 gecikme uzunluğunu optimal gecikme olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, VAR modelinde kullanılmak üzere 2 gecikme uzunluğu seçilmiştir.

Tablo 3: Optimal Gecikme Uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-165.2403	NA	166.3321	10.78970	10.88221	10.81985
1	-127.7346	67.75211	19.17299	8.628042	8.905588*	8.718515
2	-121.8627	9.849759*	17.06788*	8.507269*	8.969846	8.658058*
3	-118.7910	4.756158	18.30630	8.567160	9.214768	8.778264
4	-114.7037	5.801264	18.54427	8.561531	9.394169	8.832950

VAR modeli kapsamında yapılan diğer bir test otokorelasyon (LM) testidir. Otokorelasyon hata terimleri arasında ilişki bulunma durumunu ifade eder. Bu nedenle, kurulan VAR modelinin

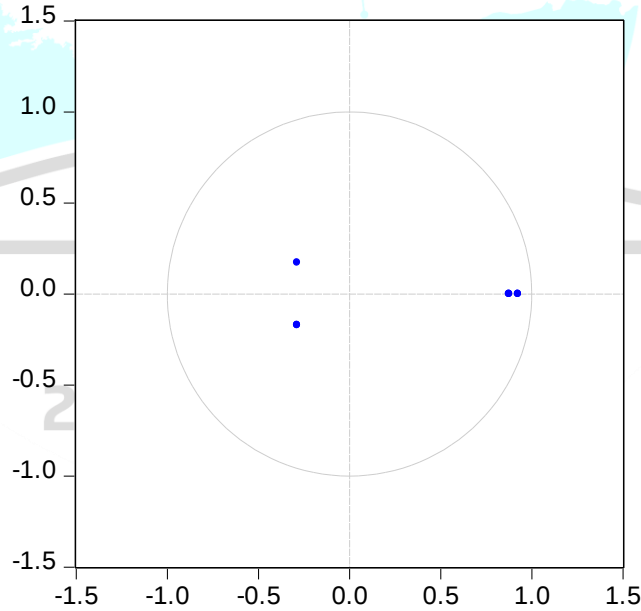
güvenilir olması için, modelde otokorelasyon sorunu olmaması gerekir. VAR modelinin otokorelasyon içerip içermediğine ilişkin yapılan LM testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Bu sonuçlara göre, bütün gecikmelerde olasılık değerleri 0.05'ten büyük çıkmıştır. Bu durum, kurulan VAR modelinin otokorelasyon içermediğini ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Otokorelasyon (LM) Testi Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	LM Testi İstatistik Değeri	Olasılık (Prob.) Değeri
1	3.292322	0.5101
2	9.375094	0.0524
3	4.989670	0.2884
4	8.518037	0.0743

VAR modelinin durağanlığı ve istikrarlılığı AR polinomu ters köklerinin hepsinin birim çember içerisinde yer almasına bağlıdır. Kurulan VAR modelinin durağanlık sınamasına ilişkin sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir. AR polinomu ters kökleri birim çember içerisinde yer aldığı için VAR modeli durağan ve istikrarlıdır.

Tablo 5: AR Polinomu Ters Kökleri
Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

VAR modelinin istikrarlı ve durağan olduğu tespit edildikten sonra Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Eşbütünleşme testine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. Johansen eşbütünleşme testinde $r \leq 1$ hipotezi en fazla bir eşbütünleşme olduğu yönündedir. Bu durumda, elde edilen maksimum özdeğer ve iz istatistiği sonuçlarına göre en fazla bir eşbütünleşme

ilişkisi olduğunu gösteren hipotez ($r \leq 1$) 0.05 kritik değerlerinden küçük çıkması, LDTD ve LKKBG değişkenlerinin eşbütünleşik olduğunu gösterir. Ayrıca, $r \leq 1$ hipotezine ilişkin maksimum özdeğer ve iz istatistiği olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması bu durumu kanıtlamaktadır.

Tablo 6: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotez	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değeri	Olasılık Değeri	Maksimum Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değeri	Olasılık Değeri
$r = 0$	5.775991	15.49471	0.7218	5.248304	14.26460	0.7102
$r \leq 1$	0.527687	3.841466	0.4676	0.527687	3.841466	0.4676

Çalışmada yapılan son test Granger nedensellik testidir. Granger nedensellik testine ilişkin sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir. Buna göre, değişkenler arasında herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanmamıştır.

Tablo 7: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

	Ki-Kare	Prob.
Bağımlı Değişken: D(LDTD)		
D(LKKBG)	2.373627	0.3052
All	2.373627	0.3052
Bağımlı Değişken: D(LKKBG)		
D(LDTD)	3.920686	0.1408
All	3.920686	0.1408

SONUÇ

Bu çalışmada, 1984-2018 döneminde Türkiye ekonomisine ait yıllık veriler ile dış ticaret dengesi ve bütçe dengesi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada, ilk olarak değişkenlerin durağanlığı ADF birim kök testi ile sınanmıştır. ADF birim kök testi sonucunda, değişkenlerin seviye değerinde durağan olmadıklarına, yani birim kök içerdiklerine yönelik bulgular elde edilmiştir. Bununla birlikte, değişkenlerin birinci farkında durağan oldukları görülmüştür. Değişkenlerin durağanlık analizinden sonra, değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadıklarının belirlenmesi amacıyla Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Bilindiği üzere, Johansen eşbütünleşme testi VAR modeline dayanan bir testtir. Bu nedenle, Johansen eşbütünleşme testinin yapılması için bir VAR modelinin kurulması ve kurulan VAR modelinin güvenilir, istikrarlı ve durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle, VAR modeline ilişkin otokorelasyon ve durağanlık sınaması yapılmıştır. Otokorelasyonun tespiti amacıyla yapılan LM testi sonuçları modelin otokorelasyon sorunu içermediğini göstermiştir. Ayrıca, VAR modelinin durağanlık sınaması sonucu AR polinomu ters köklerinin birim çember içerisinde yer alması modelin durağan ve istikrarlı olduğunu doğrulamıştır. Johansen eşbütünleşme testi sonucunda ise bütçe dengesi ve dış ticaret dengesi arasında uzun dönemli ilişki olduğu, yani değişkenlerin

eşbütünleşik olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Son olarak yapılan Granger nedensellik testi sonucunda, değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular Ricardocu Yaklaşım ve Keynesyen Yaklaşım açısından değerlendirildiğinde, çalışmanın Ricardocu Yaklaşım'ı desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, çalışma bulguları incelenen dönemde Türkiye ekonomisinde ikiz açıklar hipotezinin geçerli olmadığı yönündedir.

Türkiye ekonomisinde 1984-2018 döneminde bütçe dengesi ve dış ticaret dengesi arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunması, bütçe politikası ve dış ticaret politikasının birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Alkswani, M. A. (2000), "The Twin Deficits Phenomenon In Petroleum Economy: Evidence From Saudi Arabia", *Seventh Annual Conference, Economic Research Forum (ERF)*.

Apaydın, F. (2019), "Çin Ekonomisinde Cari İşlemler, Bütçe ve Tasarruf Dengesi Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 2157-2176.

Arize, A. C. and Malindretos, J. (2008), "Dynamic Linkages and Granger Causality Between Trade and Budget Deficits: Evidence from Africa", *African Journal of Accounting, Economics, Finance and Banking Research*, 2(2), 2-19.

Aydın, B. ve Afsal, M. Ş. (2018), "Türkiye'de İkiz Açık Hipotezi: Toda-Yamamoto Nedensellik Yaklaşımı", *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2(2), 231-240.

Aziz, K. ve Şimşek, M. (2001), "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım 1984(4)-2002(2)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-13.

Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2010), "Makro Ekonomik Değişken Olarak Bütçe Açığı-Cari Açık İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar Örneği", *İktisat, İşletme ve Finans*, 25(294), 109-127.

Barro, R. J. (1989), "The Ricardian Approach to Budget Deficits", *Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 37-54.

Bilgili, F. Ve Bilgili, E. (1998), "Bütçe Açığının Cari İşlemler Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama", *İşletme-Finans Dergisi*, 13(146), 4-16.

Bolat, S., Belke, M. ve Aras, O. (2011), "Türkiye'de İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı", *Maliye Dergisi*, 161(1), 347-364.

Darrat, A. F. (1988), "Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits", *Southern Economic Journal*, 54(4), 879-887.

- Dickey, D. A. and Fuller, W. A. (1979), “Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series With An Unit Root Test”, *Journal of The American Statistical Association*, 74(366), 427-431.
- Enders, W. and Lee B. (1990), “Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins?”, *The Review of Economics and Statistics*, 72(3), 373-381.
- Gujarati, D. (2016), *Örneklerle Ekonometri*, Ankara, BB101 Yayınları.
- Güriş, S. Ve Yılğör M. (2008), “OECD Ülkelerinde Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Arasındaki İlişki: Panel Veri ile Nedensellik Analizi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 773-783.
- Islam, M. F., (1998), “Brazil’s Twin Deficits: An Empirical Examination”, *Atlantic Economic Journal*, 26(2), 121-128.
- Johansen, S. (1988), “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Kasa, K. (1994), “Finite Horizons and The Twin Deficits”, *Economic Review-Federal Reserve Bank of San Francisco*, 3, 19-28.
- Khalid, A. M. And Guan, T. W. (1999), “Causality Tests of Budget and Current Account Deficits: Cross-Country Comparisons”, *Empirical Economics*, 24(3), 389-402.
- Latif-Zaman, N. and DaCosta N. (1990), “The Budget Deficit and The Trade Deficit: Insights Into This Relationship”, *Eastern Economic Journal*, 16(4), 349-354.
- Mucuk, M. (2009), “Bütçe ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1989-2004)”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 201-218.
- Onafowora, O. A., and Owoye, O., (2006), “An Empirical Investigation of Budget and Trade Deficits: The Case of Nigeria”, *The Journal of Developing Areas*, 39(2), 153-174.
- Pattichis, C. (2004), “Budget and Trade Deficits in Lebanon”, *Applied Economics Letters*, 11(2), 105-108.
- Shastri, S., Giri, A.K. and Mohapatra, G. (2017), “Assessing The Triple Deficits Hypothesis for Major South Asian Countries: A Panel Data Analysis”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 292-299.
- Sevinç, E. (2016), “Türkiye’de Cari Açık ve Bütçe Açığı Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, *Bankacılar Dergisi*, 96, 79-101.
- Şahin, D. (2015), “İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Türkiye Örneği (1995-2013)”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 49-59.
- Şimşek, M. (2000), “Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16, 49-73.

Türkay, H. (2013), “Türkiye’de Cari Açık, Bütçe Açığı ve Yatırım-Tasarruf Açığı İlişkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 253-269.

Utkulu, U. (2003), “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz Mi? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 45-61.

Zengin, A. (2000), “The Twin Deficits Hypothesis (The Turkish Case)”, *First International Joint Symposium*, Gökçeada, Çanakkale.

ERKEN CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK KADINLIĞININ HAK ARAYIŞINDA SABİHA ZEKERİYA

Meral KUZGUN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

ÖZET

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dünyadaki sosyal, siyasi, ekonomik gelişmelere bağlı olarak Osmanlı Devleti'ndeki aydın zümresi, kalemlerini daha cesurca kullanmaya başlamıştır. Hürriyet, bağımsızlık, özgürlük söylemleri dönemin gazete ve mecmualarında sık sık yer bulan konuların başında gelmiştir. Bu bağlamda, Şark ve Garb medeniyetlerin çok yönlü ele alındığı ve tartışıldığı bir zeminde Osmanlı kadınının toplumsal konumu, geri kalmışlığının dini, ekonomik nedenleri alt başlıklar halinde basında yer bulmaya başlamıştır. Basında Türk kadınlığının gelişmesi, eğitilmesine yönelik erkek aydın zümresinde başlayan tartışmalar kadın yazarlar arasında da yer bularak farklı açılardan kadın eksenli sorunlar ve çözümleri ortaya konulmuştur.

II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyete geçişte kadın dergilerinde gözle görülür bir artış olmuş ve Türk kadınlığının kafes arkasından hayatın içinde saygın bir şekilde yer alması gerektiği daha üst bir perdeden ifade edilmeye başlanmıştır. Toplumsal hayat içinde pek de hak ettiği mevkiye olamayan Türk kadının, ev hayatı dışında bir hayatı olmamasının toplumsal zihniyet, din, anane, cinsiyet gibi birçok sebebi bulunmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, arkasında Balkan savaşlarını, Birinci Dünya Savaşı'nı ve Milli Mücadeleyi bırakmış ve bir çok bedeller ödeyerek kurulmuştur. Bu bedellerin başında üreten nüfusunun büyük bir kısmını kaybetmiş olması gelmektedir. Savaşların getirdiği zorlu koşullar Türk kadınının, çalışma hayatı içine girmesine neden olmuş ancak beraberinde de yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sorunlar, aile hayatı, çocuk bakımı, eşit ücret, cinsiyet ayrımı, siyasi haklar, dinin toplumsal algı üzerindeki etkisi, kadın erkek ilişkileri olarak sıralanabilir.

Türk kadınlığının hak arayışı konusunda kayıtsız kalmayan ve bildirimizin ana temasını oluşturan Sabiha Zekeriya'nın Büyük Mecmua, Resimli Ay, Hayat dergisindeki yazılarına yer vermeye çalıştık. Bildirimizdeki amacımız, Erken Cumhuriyete geçiş yıllarında Türk kadınlığının temel sorunlarının neler olduğunu ve dönemin siyasi, sosyal yapısını Sabiha Zekeriya'nın gözünden yansıtabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Sabiha Zekeriya, Türk Kadınlığı, Kadın, Cinsiyet

FOOD, BEVERAGE, AND DAIRY: SMART SOLUTIONS**A. GAVRILOVA**

Russian Academy of Natural Sciences

A. YOSIFOV

Russian Academy of Natural Sciences

ABSTRACT

Water is a scarce resource in the food and beverage market, where ever-increasing environmental demands have spurred new technologies and working practices to create a more environmentally sound way of operating food and beverage enterprises. Challenges in the food and beverage market typically affect:- reduction of water intake from wells or urban households and reduction of waste water disposal costs.-reuse of wastewater for technological purification purposes and reuse of recycled water from pasteurization lines and cooling water from cooling towers.-restoration of resources for their use as an energy source, heat source or their sale as fertilizer. We have researched how to ensure food safety with reliable and smart solutions for the environmentally sound use of water and the restoration of resources.

Keywords: Food, Beverages, Dairy Safety, Smart Solutions, Industrial Technologies

ANKARA
28-30 EKİM 2019

**TURİZM ÇALIŞANLARININ KURUMSAL İTİBARA YÖNELİK
TUTUMLARININ İNCELENMESİ⁴**
INVESTIGATION OF THE ATTITUDES OF TOURISM EMPLOYEES FOR
CORPORATE REPUTATION

ÖMER SARI

Karabük Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-7611-2362

Dr. Öğr. Üyesi Halime GÖKTAŞ KULUALP

Karabük Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-1485-3026

ÖZET

Günümüz iş hayatında, rekabetin kıyasıya sürdüğünü düşündüğümüzde işletmelerin sürdürülebilirliğini ve kar marjını maksimum düzeyde tutarak pazara hakim olma çabalarının her geçen gün daha da arttığı gözlenmektedir. Bu süreç, işletmelere iktisadi fayda sağlayan kurumsal itibarın güçlenerek stratejik bir gereklilik haline gelmesine neden olmuştur. Kurumsal itibar kavramı işletmenin geçmişten geleceğe rakipleri, çalışanları, hissedarları, müşterileri gibi iç ve dış çevresindeki kişi ve kurumlardaki cazibesi olarak ifade edilmektedir. Hizmetin soyut bir kavram olması satın alma ilişkileri ile ilgili soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Hizmet sektöründe yer alan turizm işletmelerini de yakından ilgilendiren bu durum müşterilerin karar verme süresini uzattığı gibi endişe kaynağı da olmaktadır. Bu süreçte turizm işletmeleri kitle iletişim araçları ile ürünlerinin tanıtıcı reklam ve tutundurma faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Turizm işletmelerinin bu süreci etkin olarak yönetmesi, kısa vade de tercih edilme sebebi olması ve uzun vade de saygın ve itibarı yüksek ilişkilerin kurulması için müşteri mesaj ve beklentilerinin uygun bir şekilde muhafaza edilerek etkin bir şekilde kullanmasını gerekli kılmaktadır. İnsan odaklı beşeri bir sektör olan turizm sektöründe işletmelerin müşterilerinin satın alma sürecinde tercih edilme nedenlerini arttırması için kurumsal itibar katsayısını arttırması gerekmektedir. Kurumsal itibarın oluşumunda ve arttırılmasında işletmelerde çalışanların etkisi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda, araştırma İstanbul da turizm sektöründe faaliyet gösteren konaklama işletmesi çalışanlarının kurumsal itibara yönelik tutumların incelenmesini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hizmet Sektörü, Turizm Çalışanları, Kurumsal İtibar.

ABSTRACT

In today's business life, it is observed that the efforts to dominate the market by increasing the sustainability and profit margin of the enterprises are increasing day by day when we think that the competition is going to cut. This process has strengthened the corporate reputation that provides economic benefits to enterprises and has become a strategic necessity. The concept of

⁴ Araştırmacının devam eden Yüksek Lisans tezinden derlenmiştir.

corporate reputation is expressed as the attractiveness of the company from its past to the future in its internal and external environment such as its competitors, employees, shareholders, customers. The fact that the service is an abstract concept raises questions about purchasing relations. This situation, which is closely related to the tourism enterprises in the service sector, increases the decision-making period of the customers and also causes concern. In this process, tourism enterprises carry out promotional advertising and promotion activities of their products through mass media. It is necessary for tourism enterprises to manage this process effectively, to be preferred in short term and to establish respectable and highly respected relations in long term and to use them effectively by maintaining and maintaining customer messages and expectations in an appropriate manner. In the tourism sector, which is a human-oriented human sector, enterprises need to increase their corporate reputation coefficient in order to increase the reasons why their customers are preferred in the purchasing process. The effect of employees in enterprises in the formation and enhancement of corporate reputation is inevitable. In this respect, the research includes the study of the attitudes towards the corporate reputation of the hospitality business employees operating in the tourism sector in Istanbul.

Keywords: Service Sector, Tourism Employees, Corporate Reputation.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hizmet sektörünün bir kolu olarak faaliyet gösteren turizm sektörü, kurumsal itibar bakış açısından değerlendirildiğinde imalat sektöründen daha fazla önem arz ettiği söylenebilir. Hizmetin soyut olması ve satın alınmadan denenememesi gibi durumlar bu önemin gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu durum, turisti satın alma aşamasında farklı kaynaklardan bilgi arayışı içine girmesine itmektedir. Dolayısıyla, turizm işletmesini ilgilendiren her mesaj tercih edilmeye kriter olarak yer alacaktır (Gümüş ve Öksüz, 2009:53-54).

Rekabetin yoğun olarak yaşandığı turizm sektöründe turistler ürünlere ilişkin bilgi sahibi olmayabilir. Bu süreçte turizm işletmelerinin tercih edilme gerekçesi olarak itibar kavramı devreye girmektedir. Sınırlı seçeneğe sahip olan turist itibarı yüksek olan işletmeleri tercih etmesi olası bir durumu ifade etmektedir (Akgöz ve Solmaz, 2010:25).

Dünya çapında itibar konusunda önemli araştırmalar yapan Reputation Institute'nun (Er, 2008:20) kurucularından biri olan Prof. Dr. Charles Fombrun (1996:37,72) kurumsal itibar kavramını işletmenin geçmişten gelen rakipleri, çalışanları, hissedarları, müşterileri gibi iç ve dış çevresindeki kişi ve kurumlardaki cazibesi olarak ifade etmektedir.

İtibar kavramı *“bir bireyin, şeyin veya olayın başkaları tarafından değerlendirilmesi”* (Bakan ve Kalender, 2007: 347) olarak ifade edilmektedir. İşletmenin paydaşları üzerinde yarattığı etkileri, değerinin bilinmesine ve buna ilişkin politika ve strateji üretmesi açısından faydalı olacaktır.

Barnett ve arkadaşları (2006:30-34) çalışmalarında 1965-2003 yılları arasında kurumsal itibara ilişkin yapılan tanımlamaları incelemişlerdir. Tüm çalışmalarda farklı terminoloji kullanıldıklarını fark ederek ortak bir yargıya varamamışlardır. Daha sonra kendi yargılarını ise *“kurumsal itibar zamanla işletmeye atfedilmiş sosyal, finansal ve çevresel etkilerin değerlemesini baz alan gözlemcilerin kurumla ilgili ortak yargılar”* oluşturmuşlardır.

Literatürde kurumsal itibara ilişkin yer alan tanımlamalar farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların çıkması araştırmacıların, kurumsal itibarı farklı bölüm altında incelemesinde yatmaktadır (Whetten, 1997:30). Bu açıdan bilim dallarının bazı alanlarda incelenen kurumsal itibar kavramı (Fombrun ve Van Riel, 1997:9; Fombrun vd.,2000:241-243);

- Ekonomistlere göre işletmelerin olası davranışlarını tahmin etmeye yarar,
- Strateji bilimcilerine göre işletmelerin rakiplerine karşı bir bariyer ve rekabet avantaj kaynağı olarak görülür,
- Muhasebecilere göre ölçülmesi oldukça zor olan işletmenin gayri maddi varlıkları görülür,
- İletişim bilimcilerine göre işletmenin paydaşlarıyla kurduğu iletişimden doğan ortak bir değer olarak görülür,
- Pazarlama bilimcilerine göre sadık müşterileri çekme gücü olarak nitelendirilen algısal varlık olarak görülür,
- Yönetim ve organizasyon bilimcilerine göre işletme kimliğinin bir uzantısı olarak nitelendirilerek işletmenin yaptıklarıyla elde ettiği iletişimin özü hali olarak görülür,
- Ve sosyologlara göre ise işletmenin çok sayıdaki paydaşlarıyla olan ilişkiyi öne çıkaran meşruiyet olarak görülerek ortaya çıkan farklılıkların kaynaklarını oluşturmuştur.

Yukarıda kurumsal itibara ilişkin yapılan tanımlamaların büyük bir kısmı işletmenin geçmiş dönemlere ilişkin kazanımlarından elde edildiği ifadesinde birleşmektedir. Ancak işletmenin günümüz veya geleceğe ilişkin itibarı stratejik olarak nasıl kullanılmalı? sorusuna veya düşüncesine yer verilmemektedir (Tucker ve Melewar, 2005:378).

Elbette ki kurumsal itibar zaman içerisinde oluşan kümülatif bir varlıktır. Ayrıca satın alınamayan ve herhangi bir durumdan zarar görebilecek hassas bir kaynaktır (Hall, 1992:138-143). Ancak işletmeye bir kaynak olarak değerlendirildiğinde iktisadi fayda sağlaması beklenmektedir. Bu bağlamda işletmeyi tehditlerden koruması, rekabet avantajı ve fırsatlar sağlayan, taklidi zor ender kar ve rant kaynağı olarak düşünülmesi kurumsal itibarın algılanmasına farklı bir yaklaşım imkanı verecektir (Hall, 1992:138; Barney, 1991:115).

Kurumsal itibar kavramı işletmelerde raslantısal olarak sahip olduğu bir değer olarak düşünülmesinin aksine geçmişteki eylemlerinden kazandığı, geliştirebileceği ve güçlendirebileceği stratejik bir varlık olarak görülmektedir (Nguyen ve Lakhel, 2004:10). Tam anlamıyla bir işletme hakkında bilinmesi gereken her şeyi birleştirmektedir (Schultz vd., 2001:24).

Bir işletmede kurumsal itibarı inşa etmeye yardımcı olan kriterler şu şekilde sıralanabilir (Dalton ve Croft, 2003):

- Finansal performans
- Hizmet veya ürünlerin kalitesi
- Marka değeri ve vaadi
- İnovasyon ve yaratıcılık
- Müşterilerin hizmetlerden duyduğu memnuniyet

- Sosyal sorumluluk –kurumsal yurttaşlık
- Kurumsal politikalar ve örgüt yapısı
- Başarılı rekabetçi konumlandırma
- Vizyon ve liderlik
- Tepe yöneticisinin performansı
- Hukuki düzenlemelere tam uygunluk
- Çalışan memnuniyeti ve sadakati
- Öz yeteneklerin geliştirilmesi
- İşbirliği ağlarının ve müttefiklerin oluşturulması

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Rekabetin yoğun olarak yaşandığı turizm sektöründe turistler ürünlere ilişkin bilgi sahibi olmayabilir. Bu süreçte turizm işletmelerinin tercih edilme gerekçesi olarak itibar kavramı devreye girmektedir. Sınırlı seçeneğe sahip olan turist itibarı yüksek olan işletmeleri tercih etmesi olası bir durumu ifade etmektedir (Akgöz ve Solmaz, 2010:25). Bu bağlamda, çalışmanın amacı turizm sektöründe faaliyet gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım ve işletme belgeli konaklama işletmelerinde çalışanlarının kurumsal itibara yönelik tutumları incelenmiştir.

Kurumsal itibara ilişkin ölçekte yer alan ifadeler İtibar Enstitüsünün kurucusu olan Fombrun ve arkadaşlarının (1999)'un itibar katsayısı (RQ) olarak bilinen çalışmasından derlenmiştir. İfadelerin Türkçe anlaşılabilirliği, Aydın (2017) çalışmasında Türkçeye çevrilerek kullanılmasından dolayı ön teste tabi tutulmamıştır.

Ölçekte yer alan tüm sorular 1 ile 5 arasında derecelendirilmiştir. Bu kapsamda sıralama; “1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum ve 5=Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde yapılmıştır. Araştırma kapsamında 391 geçerli anket verisi elde edilmiştir.

Araştırmalarda konuyla ilgili doğru güvenilir, geçerli ve yeterli verilerin toplanması (Arıkan, 2013:60) ve toplanan verilerin istatistiksel analizler yapmak (Karasar, 2014:176) amacıyla anket tekniği kullanılmaktadır. Ayrıca Sekaran (2003)'a göre araştırma evren büyüklüğü 10.000.000 kişi olan örnekleme 384 kişi yeterli olmaktadır. Bu kapsamında geçerli 391 anket elde edilmiştir.

Örneği oluşturan elemanlar, araştırmacının problemlerine cevap bulacağı kişilerden seçilmesi kasti örnekleme olarak ifade edilmektedir (Altunışık vd., 2012:142). Bu doğrultuda, araştırmacıya veri toplama açısından kolaylık sağlamak ve araştırma kapsamını sınırlandırmak için kasti örneklem tekniği seçilmiştir. Dünyanın önde gelen ve küresel açıdan Pazar araştırma sağlayıcısı Euromonitor International (2018) Avrupa’da 2018 de ziyaret edilen en çok şehir listesine ilişkin yaptığı çalışmada İstanbul’u, Londra (20.715.9) ve Paris’ten (16.836.5) sonra 12.121.1 ziyaretçi sayısı ile 3. Sırada yer vermiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında İstanbul Avrupa yakasında 8 tane beş yıldızlı otel çalışanlarına gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistik programında (SPSS) güvenilirlik testi, faktör analizi ve tanımlayıcı istatistiklere yorumlanmıştır. İtibara yönelik çalışanların algılarını belirlemek üzere kullanılan ölçekte yer alan önermelerin güvenilirliği “Cronbach Alpha” testiyle ölçülmüştür. Kurumsal itibara yönelik güvenilirlik analizi (Cronbach Alpha) tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 8. Güvenilirlik Testi

	Cronbach's Alpha Değeri
KURUMSAL İTİBAR	0,897
Duygusal Çekim	0,977
Ürün ve Hizmet	0,855
Finansal Performans	0,858
Vizyon ve Liderlik	0,981
Çalışma Ortamı	0,970
Sosyal Sorumluluk	0,935

Tablo 1 incelendiğinde kurumsal itibar (0,897) alt boyutları ise Duygusal Çekim (0,977), Ürün ve Hizmet (0,855), Finansal Performans (0,858), Vizyon ve Liderlik (0,981), Çalışma Ortamı (0,970), Sosyal Sorumluluk (0,935) Cronbach's Alpha katsayıları bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin güvenilir ve literatürde kabul görebileceğini (Kalaycı, 2010:405) göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında ilk olarak elde edilen verilerden katılımcıların demografik özellikleri frekans analizi yapılarak toplam sayı ve yüzdelere yer verilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgileri tablo 2’de verilmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan katılımcıların; 74 kişisi (%18,9) 26 yaş ve altı, 140 kişisi (%35,8) 27-37 yaş, 152 kişisi (%38,9) 38-48 yaş, 25 kişisi (%6,4) 49 yaş ve üstünde yer almaktadır. Cinsiyet durumları; 236 kişisi (%60,4) erkek, 155 kişisi (%39,6) kadın, medeni durumları; 232 kişisi (%59,3) evli, 109 kişisi (%27,9) bekar ve 50 kişisi (%12,8) ise boşanmıştır. Katılımcıların aylık gelirleri; 41 kişisi (%10,5) 2000 TL ve altı, 120 kişisi (%30,7) 2001-4500 TL, 123 Kişisi (%31,5) 4501-6000 TL, 62 kişisi (%15,9) 6001-7500 TL ve 45 kişisi (%11,5) 7501 TL ve üzerindedir. Katılımcıların çalıştıkları birimde çalışan sayısı; 34 kişisi (%8,7) 2-5 kişi, 46 kişisi (%11,8) 6-14 kişi, 307 kişisi (%78,5) 15 kişi ve üstündedir. Katılımcıların mesleki kıdemleri; 107 kişisi (%27,4) 5 yıl ve altı, 117 kişisi (29,9) 6-10 yıl, 74 kişisi (%18,9) 11-15 yıl, 54 kişisi (%13,8) 16-20 yıl, 39 kişisi (%10,0) 21 yıl ve üstündedir. Ayrıca katılımcıların eğitim durumu; 141 kişisi (%36,1) lise, 168 kişisi (%43,0) ön lisans, 81 kişisi (%20,7) lisans ve lisansüstü şeklinde yer almaktadır.

Tablo 2. Demografik Bilgiler

Demografik Bilgiler	Değişkenler	N	f (%)
Yaş	26 yaş ve altı	74	18,9
	27-37 yaş	140	35,8
	38-48 yaş	152	38,9
	49 yaş ve üstü	25	6,4
Cinsiyet	Erkek	236	60,4

	Kadın	155	39,6
Medeni Durumunuz	Evli	232	59,3
	Bekâr	109	27,9
	Boşanmış	50	12,8
Aylık Geliri	2000 TL ve altı	41	10,5
	2001-4500 TL	120	30,7
	4501-6000 TL	123	31,5
	6001-7500 TL	62	15,9
	7501 ve üstü	45	11,5
Çalıştığınız birimde kaç kişi çalışıyor	2-5 kişi	34	8,7
	6-14 kişi	46	11,8
	15 kişi ve üstü	307	78,5
Mesleki yıl	5 yıl ve altı	107	27,4
	6-10 yıl	117	29,9
	11-15 yıl	74	18,9
	16-20 yıl	54	13,8
	21 yıl üstü	39	10,0
Eğitim	Lise	141	36,1
	Ön Lisans	168	43,0
	Lisans ve Lisansüstü	81	20,7

Değişkenler arasındaki ilişkilere istinaden çok sayıda değişkeni keşifsel bir çalışma yapmak amacıyla daha az sayıda değişkene indirgen analiz tekniği faktör analizi olarak ifade edilmektedir (İslamoğlu ve Alınayık, 2016: 415-416). Tabachnick ve arkadaşlarına (2007:613) göre faktör analizinde değişken sayısı az olsa dahi gözlem sayının en az 300 olması gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 3. Kurumsal İtibar Yönetimi Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Madde İfadeleri	Faktör yükleri	Varyans	Özdeğer
ÜRÜN VE HİZMET		35,496	7,099
Çalıştığım otel ürün kanallarının ve hizmetlerinin arkasında durur.	,952		
Çalıştığım otel yüksek kaliteli ürünler ve hizmetler sunar.	,949		
Çalıştığım otel yenilikçi ürün ve hizmetler geliştirir.	,920		
Çalıştığım otel sattığı fiyat kadar iyi hizmet sunar	,909		
FİNANSAL PERFORMANS		17,403	3,481
Çalıştığım otelin kârlılığı yüksek bir sicili var.	,929		
Çalıştığım otel riski az bir yatırım gibi görünüyor.	,920		
Çalıştığım otel rakiplerinden daha iyi performans gösterme eğilimindedir.	,904		
Çalıştığım otel gelecekteki büyüme için güçlü amaçları olan bir otele benziyor.	,882		
SOSYAL SORUMLULUK		14,398	2,880
Çalıştığım otel iyi şeyleri destekler.	,951		
Çalıştığım otel çevreye duyarlı bir firmadır	,941		
Çalıştığım otel insanlara davranış biçiminde yüksek standartları korur	,923		
DUYGUSAL ÇEKİM			
Mesleğim ile ilgili olumlu düşüncelere sahibim.	,977		
Çalıştığım otele hayranım bu sebeple çalışmalarını takdir ediyorum.	,973		
Çalıştığım otele güveniyorum.	,960		

ÇALIŞMA ORTAMI		8,436	1,687
Çalıştığım otel iyi yönetiliyor.	,944		
Çalıştığım otel Çalışmak için iyi bir şirket gibi görünüyor.	,937		
Çalıştığım otel İyi çalışanı olan bir şirket gibi görünüyor.	,911		
VİZYON VE LİDERLİK		6,374	1,275
Çalıştığım otel mükemmel bir liderliğe sahiptir.	,890		
Çalıştığım otel geleceği için açık bir vizyona sahiptir.	,884		
Çalıştığım otel piyasadaki fırsatlarını tanır ve faydalanır.	,870		
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO): ,824; Barlett Ki-Kare İstatistiği: 11518,465; Anlamlılık Değeri (p): 0,000; Toplam Varyans: 93,095; Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi, Döndürme Yöntemi: Varimax			

Araştırmada 391 geçerli gözlem sayısı elde edilmiştir. Ayrıca kurumsal itibar ölçeğinin Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri 0,824 olarak bulunmuştur. Barlett küresellik testi ölçeğe anlamlı 0,000 ($p < 0,05$) olduğu görülmektedir. Elde edilen tüm faktörlerin özdeğeri 1'den büyüktür. Ayrıca, faktör analizinde ortak varyans (communality) değerleri ve ölçek ifade değerleri 0,40'tan düşük olmamalıdır (Field, 2000:434).

Araştırma ölçeklerine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçek maddeleri öncelikle çalışanların kurumsal itibar algısı 6 boyut altında toplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerinin faktör analizi sonuçlarından elde edilen faktör yükleri tablo 3'de verilmiştir.

Kurumsal itibar algısına göre; Kaiser Normalleştirilmesi dikkate alınarak, özdeğeri 1'den büyük olan faktörler dikkate alınarak yapılan faktör analizinde, ölçeğin kurumsal itibar algısının 6 boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Oluşan 6 faktör toplam varyansın % 93,095'ini açıklamaktadır. Faktörlerin açıklama yüzdelerinin 0,50'den fazla olması analizin geçerli olduğunu gösterir (Scherer vd., 1988).

Tanımlayıcı istatistikler veri setinin ortalaması ve bu ortalamadan nasıl dağıldığını hatta bu ortalamada ne ölçüde saptığını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca ortalama bir veri setindeki değerlerin hangi değer etrafında toplandığını göstermektedir. Ayrıca gözlemlerin ortalamadan ne kadar uzaklaştığını ortaya koymak amacıyla standart sapma verileri kullanılmaktadır (Çiçek, 2018:51-53).

Tablo 4. Kurumsal İtibara Yönelik Bulgular

Madde İfadeleri	Ortalama	Std. Sapma
ÜRÜN VE HİZMET	4,0077	,98055
Çalıştığım otel ürün kanallarının ve hizmetlerinin arkasında durur.	4,038	1,0183
Çalıştığım otel yüksek kaliteli ürünler ve hizmetler sunar.	4,000	1,0203
Çalıştığım otel yenilikçi ürün ve hizmetler geliştirir.	3,987	1,0240
Çalıştığım otel sattığı fiyat kadar iyi hizmet sunar	4,005	1,0402
FİNANSAL PERFORMANS	4,0243	,90514
Çalıştığım otelin kârlılığı yüksek bir sicili var.	4,046	,9886
Çalıştığım otel riski az bir yatırım gibi görünüyor.	4,036	,9521
Çalıştığım otel rakiplerinden daha iyi performans gösterme eğilimindedir.	4,026	,9604
Çalıştığım otel gelecekteki büyüme için güçlü amaçları olan bir otele benziyor.	3,990	,9766

SOSYAL SORUMLULUK	3,6803	1,33689
Çalıştığım otel iyi şeyleri destekler.	3,698	1,3553
Çalıştığım otel çevreye duyarlı bir firmadır	3,670	1,3648
Çalıştığım otel insanlara davranış biçiminde yüksek standartları korur	3,673	1,3664
DUYGUSAL ÇEKİM	4,1845	1,15074
Mesleğim ile ilgili olumlu düşüncelere sahibim.	4,203	1,1821
Çalıştığım otele hayranım bu sebeple çalışmalarını takdir ediyorum.	4,185	1,1818
Çalıştığım otele güveniyorum.	4,166	1,1682
ÇALIŞMA ORTAMI	3,7654	1,24618
Çalıştığım otel iyi yönetiliyor.	3,775	1,2952
Çalıştığım otel Çalışmak için iyi bir şirket gibi görünüyor.	3,777	1,2926
Çalıştığım otel İyi çalışanı olan bir şirket gibi görünüyor.	3,744	1,2613
VİZYON VE LİDERLİK	3,6479	1,24456
Çalıştığım otel mükemmel bir liderliğe sahiptir.	3,652	1,2777
Çalıştığım otel geleceği için açık bir vizyona sahiptir.	3,645	1,2766
Çalıştığım otel piyasadaki fırsatlarını tanır ve faydalanır.	3,647	1,2642

Katılımcıların kurumsal itibara yönelik algı verilerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri tablo 4’de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre araştırmada kullanılan ölçeğin alt boyutlarının ortalamaları; ürün ve hizmet ($X_{ort.}=4,00$), finansal performans ($X_{ort.}=4,02$), sosyal sorumluluk ($X_{ort.}=3,68$), duygusal çekim ($X_{ort.}=4,18$) çalışma ortamı ($X_{ort.}=3,76$) ve vizyon ve liderlik ($X_{ort.}=3,64$) şeklindedir. Bu doğrultuda katılımcılar kurumsal itibarın boyutlarından ürün ve hizmet ($X_{ort.}=4,00$) boyutunun diğerlerine oranla daha çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz iş hayatında, rekabetin kıyasıya sürdüğünü düşündüğümüzde işletmelerin sürdürülebilirliğini ve kar marjını maksimum düzeyde tutarak pazara hakim olma çabalarının her geçen gün daha da arttığı gözlenmektedir. Bu süreç, işletmelere iktisadi fayda sağlayan kurumsal itibarın güçlenerek stratejik bir gereklilik haline gelmesine neden olmuştur. Kurumsal itibar kavramı işletmenin geçmişten geleceğe rakipleri, çalışanları, hissedarları, müşterileri gibi iç ve dış çevresindeki kişi ve kurumlardaki cazibesi olarak ifade edilmektedir.

Araştırma demografik bilgileri incelendiğinde 38-48 yaş aralığındaki katılımcıların diğer yaş gruplarına oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Medeni durumu evli olan katılımcılar bekar ve boşanmış olanlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aylık geliri 4501-600 TL olanlar diğer gelir gruplarına oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mesleki kariyeri 6-10 yıl olanların diğer süre gruplarına oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak, ön lisans mezunlarının diğer eğitim gruplarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan ifadeler duygusal çekim, ürün ve hizmet, finansal performans, vizyon ve liderlik, çalışma ortamı ve sosyal sorumluluk olarak isimlendirilmiştir. Yapılan tanımlayıcı istatistiğe istinaden çalışanların kurumsal itibarın boyutlarından duygusal çekim ($X_{ort.}=4,18$) diğerlerine oranla en yüksek değeri aldığı

görülmektedir. Bu doğrultuda “*Mesleğim ile ilgili olumlu düşüncelere sahibim.*” ($X_{ort.}=4,203$) ifadesi duygusal çekimi ölçen diğer ifadelerde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışanların mesleğinden memnun olduğu düşünülmektedir.

Hizmetin soyut ve denenmeden satın alınması tüketici karar verme sürecinde riskli davrandığı düşünülmektedir. Ancak kurumsal itibar katsayısı yüksek olan işletmeler topluma güven duygusu vererek tüketici karar verme sürecindeki olası riskleri minimize ettiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda gelecek çalışmalarda tüketicilerin karar verme sürecinde kurumsal itibarın etkisinin incelenmesi önerilmektedir.

Müşteri memnuniyetinin belirlenmesinde birçok kriterin etki ettiği düşünülmektedir. Ancak kurumsal itibar katsayısı yüksek olan işletmelerin tüketicilere güven duygusu verdiği gerekçesiyle müşteri memnuniyet düzeyine olumlu katkı yaptığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda gelecek çalışmalarda kurumsal itibarın müşteri memnuniyeti arasındaki ilişki ve etkinin incelenmesi literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgöz, E., & Solmaz, B. (2010). Turizm İşletmelerinde İtibar Yönetimi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10(19), 23-41.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. 7. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arıkan, R. (2013). Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Geliştirilmiş 2. Basım. Ankara: Nobel Yayın.
- Aydın, K. (2017) Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik Tutumlarının Kurumsal İtibar Yönetimi Üzerindeki Etkisi, T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bakan, Ö. ve Kalender, A. (2007) “Halkla İlişkiler Bağlamında Kurumsal İtibar ve Sosyal Sorumluluk”, (Editörler: Bilal Arık, Mustafa Şeker), İletişim ve Ötesi, (İçinde), Konya Tablet yayınları.
- Barnett, M. L., Jermier, J. M., & Lafferty, B. A. (2006). Corporate reputation: The definitional landscape. Corporate reputation review, 9(1), 26-38.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of management, 17(1), 99-120.
- Çiçek, E.U. (2018). Tanımlayıcı İstatistikler. . (Editör Şeref KALAYCI) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikler (içinde). Ankara: Dinamik Akademi.
- Dalton, J., & Croft, S. (2003). Managing corporate reputation (pp. 129-149). London: Thorogood.
- Er, G. (2008) Sanal Ortamda İtibar Yönetimi: Kurumsal İtibar Yönetimi Ve İnternette İtibarı İzlemenin, Korumanın ve Güçlendirmenin Yolları, Birinci Baskı, İstanbul: Cinius Yayınları.

- Field, A. (2000). *Discovering statistics using spss for windows*. London, Thousand Oaks, Sage Publications, New Delhi.
- Fombrun, C. J., & Van Riel, C. B. (1997). The reputational landscape. *Corporate reputation review*, 1(2), 5-13.
- Fombrun, C. J., & Gardberg, N. (2000). Who's tops in corporate reputation?. *Corporate reputation review*, 3(1), 13-17.
- Gümüş, M. ve Öksüz, B. (2009) *Turizm İşletmelerinde Kurumsal İtibar Yönetimi*, 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hall, R. (1992). The strategic analysis of intangible resources. *Strategic management journal*, 13(2), 135-144.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Vol. 5). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Nguyen, N., & Lakhal, S. H. M. (2004). Le renforcement de la réputation de l'entreprise. *Gestion*, 29(2), 10-18.
- İslamoğlu, A.H. ve Alınçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*. Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Scherer, Robert F., Luther, David C., Wiebe, Frang A., Adams, J.S. (1988). Dimensionality of coping: factor stability using the ways of coping questionnaire, *Psychological Report*, 62(3), 763-770.
- Schultz, M., Mouritsen, J., & Gabrielsen, G. (2001). Sticky reputation: Analyzing a ranking system. *Corporate Reputation Review*, 4(1), 24-41.
- Sekaran, .U (2003). *Research method for business: a skill building approach*, 4th Edition, John Wiley ve Sons.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (Vol. 5). Boston, MA: Pearson.
- Tucker, L., & Melewar, T. C. (2005). Corporate reputation and crisis management: The threat and manageability of anti-corporatism. *Corporate reputation review*, 7(4), 377-387.
- Whetten, D. A. (1997). Part II: Where do reputations come from?: Theory development and the study of corporate reputation. *Corporate Reputation Review*, 1(1), 25-34.

**ETİK KODLAR BAĞLAMINDA ŞİRKETLERİN KURUMSAL YÖNETİM
İLKELERİ UYUM RAPORLARININ İNCELENMESİ**
INVESTIGATION OF CORPORATE GOVERNANCE COMPLIANCE REPORT OF
COMPANIES IN THE CONTEXT OF ETHICAL CODES

ÖMER SARI

Karabük Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-7611-2362

Dr. Öğr. Üyesi Halime GÖKTAŞ KULUALP

Karabük Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-1485-3026

ÖZET

Günümüzde popüler hale gelen etik kavramının kökleri Aristoteles ve Platon'dan bugüne devam eden bir felsefe yaklaşımı olarak varlığını sürdürmektedir. Etik, tıpkı dinler gibi insanlığın var oluş amacına karşı sorumlu olarak doğar. Çünkü etik yalnızca bireylerin refahı için değil birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını da sağlamaktadır. Dolayısıyla yaşadığımız dünyada insanlar topluluk halinde yaşadığı sürece birbirlerine karşı sorumlu olduklarından dolayı etik yaşamaya devam edecektir. Toplumun canlı üyesi olarak kabul edilen işletmelerin, etik ve iş etiğine yönelik uygulamaları kurumsal yönetim ilkelerine adapte etmesi bir zorunluluk olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca, günümüzde değer temelli pazarlama anlayışının giderek önem kazanmasıyla birlikte işletmelerin, yoğun rekabet ortamında etik ve iş etiğine yönelik uygulamaları stratejik araç haline getirmektedir. Araştırma şirketlerin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarının incelenmesini ele almaktadır. Bu doğrultuda, Borsa İstanbul da işlem gören firmalar arasından seçilen 110 tane şirketin web sayfaları incelenerek, söz konusu “etik kurallar”, “etik ilkeler”, “etik davranışlar” “etik kodlar” ve “etik değerler” gibi başlıklarla hazırlanan etik kurallar rehberine yönelik bilgiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etik Kod, Kurumsal Yönetim, İş Etiği, Borsa İstanbul.

ABSTRACT

The concept of ethics, which has become popular today, has its roots in Aristotle and Plato as a philosophy approach. Ethics, just like religions, is born responsible for the purpose of human existence. Because ethics is not only for the welfare of individuals, but also enables them to establish good relations with each other. Therefore, in the world we live in, people will continue to live ethically because they are responsible to each other as long as they live as a community. Businesses that are considered as lively members of the society are considered to be obliged to adapt the ethical and business ethics practices to corporate governance principles. Also; With the increasing importance of value-based marketing in today's world, it is thought that businesses have become a strategic weapon in ethics and business ethics in an intense competition system. The research addresses the review of corporate governance compliance reports of companies. In this respect, the web pages of 110 companies selected among the companies traded in Borsa Istanbul are examined and the rules of ethics prepared with the titles

such as “ethical rules”, “ethical principles”, “ethical behaviors” ”ethical codes” or “ethical values ine information was examined.

Keywords: Ethical Code, Corporate Governance, Business Ethics, Borsa İstanbul.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Etik kavramı, kökleri Aristoteles ve Platon’dan günümüze kadar devam eden bir felsefe yaklaşımı olarak gelmiştir (Kart, 2011:231). Grekçede mizaç, huy, alışkanlık anlamlarından türetilerek oluşturulduğu düşünülmektedir (Cevizci, 2007:261).

Geçmişten günümüze etik kavramı üç farklı şekilde ifade edilmiştir. Bunlardan ilki etik sisteminde ruhsal mutluluğu ele alan görüşler, ikincisi Kant’ın kurduğu ahlak yasasına ilişkin önermeler ve son olarak üçüncüsü ise çağımızın da ürünü olan değerler etiğidir (Mengüşoğlu, 1988:264).

Etik kavramı, bireylerin birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını ve buna bağlı olarak refahını gözetmektedir. Dolayısıyla etik tıpkı inançlar gibi insanlığın var oluş amacına karşı sorumlu olarak doğmaktadır (Slote, 2007:12). Bu ilişkilerin kurulmasında insanlara içgüdüsel olarak doğru yönde hareket etmelerini sağlayabilecek fikirler sunmaktadır (Kropotkin, 2007:49). Özetle insanlar bir arada yaşadığı süre boyunca birbirlerine karşı sorumlu olduklarından dolayı etiğin sürdürülebilirliği devam edeceği düşünülmektedir (Newman, 2005:19).

Toplumların yaşayan canlı bir üyesi kabul edilen işletmeler içinde benzer sorumlulukların olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda, iş hayatında ilk olarak 1920’li yıllardan itibaren Amerika’da işletmelerin sivil halka ve çevreye ilişkin iş uygulamalarında ahlaki konuların sorgulanmasıyla birlikte iş etiğinin ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Amerika yönetimi; ilk olarak 1920’de Geçimlilik Maaşı (Living Wages), sonra 1930’da Yenilik Anlaşması (New Deal) ve daha sonra ise 1950’de Dürüstlük Anlaşması (Fair Deal) gibi düzenlemeler yaparak iş etiğine riayet etmeyen işletmelerin ekonomik dengeyi bozduğu gerekçesiyle kanun dışı olduğunu dile getirmiştir (Yoloğlu, 2016:38-40). Dolayısıyla toplumlarda ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda sürekli olarak değişim yaşanmasının işletmelerin toplumsal etik değerlerinin sorgulanmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan küresel ölçekte, işletmelere yönelik etik kodların gündeme gelmiştir (Bektaş ve Köseoğlu, 2007:96).

Pater ve Gils (2003: 764)’e göre etik kodlar, işletmelerin çalışan davranışlarına veya organizasyonunun tamamına rehberlik etmesi amacıyla düzenlediği ahlaki uyum politika ve stratejilerini kapsayan prensip ve temel değerler olarak ifade edilmektedir. Öztürk (2001:9)’e göre işletmelerin yapacağı işlerde toplum tarafından kabul gören davranışların minimum özelliklerini saptamak amacıyla düzenlenmektedir. Benzer düşünen Ersel (1998:14-15)’e göre ise toplumsal refahın sağlanması ve işlem maliyetlerinin azaltılması amacıyla oluşturulan oyunun kurallarının belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi olarak ifade edilmektedir.

Etik kodların literatürde iş yaşamında sahip olduğu başlıca amaçları şu şekilde belirtilmektedir (Bektaş ve Köseoğlu, 2007:99-100):

- Kişi orijinal bir durumla karşılaştığında, grup rehberliği sağlamak,
- Mesleklerin değerlendirilmesinde ve kamu beklentilerinde temel sağlamak,
- Organizasyonun üyeleri arasında yaygın amaç duygularını güçlendirmek,
- Meslek ününü ve kamu güvenini arttırmak,
- Mesleğe karşı yerleştirilen güçlü eğilimleri korumak,
- Yaptırımları tanımlayarak ve etik olmayan davranışların doğrulanarak raporlanan bir ortam yaratarak etik olmayan davranışlardan caydırmak,
- Etik olmayan davranışlarda bulunma baskısı ile karşılaşan kişilere destek vermek,
- Üyeler veya üye olmayanlar arasında ve meslek üyeleri arasında tartışmaları düzenleme vazifesi görmek.

Bu amaçlar doğrultusunda etik kodlarının korunması ve geliştirilmesinde ait olduğu toplumun inanç ve değerlerine yönelik yaklaşımların dışına çıkmamayı konu almaktadır (Öztürk, 1998:95). Ancak konunun evrensel nitelik kazanması ve tüm insanlığa hitap etmesi için hakkaniyet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik ilkelerinin doğru bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Bu ilkelerin sınırları küresel ölçekte kabul görmüş davranışlar ile tespit edilmelidir (Pehlivan, 1998: 23).

Bu doğrultuda yukarıda sıralanan ilkelerden hareketle etik kodların iş hayatındaki kapsamı şu şekilde sıralanabilir (TUSİAD, 2005:106):

- Etik davranışların özendirilmesi ve etik dışı davranışların önlenmesi,
- İşgörenlerin davranışlarının değerlendirilmesi için bir dizi yazılı standart ölçütler belirlenmesi,
- İşgörenlerin karar verme sırasında sosyal sorumluluk ve organizasyon yararıyla bireysel çıkar arasında tercih yaparken bir güçlkle karşılaşınca yararlanacağı bir rehber olması,
- İşgörenin faaliyetin sonuçlarıyla ilgili hak ve sorumluluklarını belirlemesi,
- İşgörenin örgütsel ya da mesleki olarak amaçladığı hakkaniyet, tarafsızlık gibi temel ilkeleri oluşturması,
- İşgörenleri ile diğer gruplar arasında faaliyete ve hizmete ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşma olması,
- İşgörenin mesleki ve etik gelişimiyle ilgili kuralları belirlemesi,
- Mesleki kuralların ve bu kuralların ihmal halinde ya da etik dışı davranışlar ortaya çıktığında, uygulanacak yaptırımların temelini sağlanması,
- İşgörenin toplumdaki konumunu güçlendirecek kurallar oluşturması,
- Müşterilerin işgörenden beklentilerini belirleyen mesleki davranışlarla kurallarını belirlemesi.

Etik kodlarının Gaumnitz ve Lere (2002: 36- 37)'ye göre iş hayatında önemli olmasının gerekçesi şu şekilde ifade edilmiştir. Çalışanların, davranışlarına karşılık olarak düzenlenen yasal tutanaklara ilişkin savunmalarında rehberlik etmesidir. Diğer ifadeyle iş ve mesleğe

yönelik tartışmaların önüne geçerek belirsizliği ortadan kaldırmada rehberlik hizmeti sağlamasıdır. Bu doğrultuda, etik kodlar işletmelerde etik olmayan davranışları caydırarak içsel karışıklıkları ortadan kaldırmaktadır.

Saylı ve arkadaşları (2009) yaptıkları bir araştırma da etiğin kurumsal itibar üzerindeki etkisini 500 işletmeden oluşan bir örneklem üzerinde incelemiştir. Araştırma sonucunda işletmelerde etik kavramının kurumsal itibarın temel faktörlerinden olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında İMKB’de kayıtlı olan ve olmayan şirketleri ayrı ayrı incelemiştir. Ancak her iki farklı örneklem üzerinde işletmeler arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Ünsal ve Akdoğan (2009) İMKB’de işlem gören holding şirketlerde SPK tarafından tavsiye edilen kurumsal yönetim ilkelerindeki etik uygulamaların düzeyini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, işletmelerde etiğin yalnızca yöneticilere yönelik olduğu görülmüştür. Ayrıca yönetici dışında diğer tüm çalışanların etik ilkelerine ilişkin herhangi bir açıklamaya ulaşılammıştır. İşletmelerde diğer çalışanlara oranla yöneticilerin az sayıda bulunması ve etiğin yöneticiler için gerekli bir kriter olarak görülmesi düşük düzeyde etik tutumunun olduğunu göstermektedir.

Kaynak ve Avcı (2012) yaptıkları bir araştırmada lojistik sektörde faaliyet gösteren işletmelerin, şeffaflığı ve hesap verilebilirliğini konu alan etik davranışlarının tüketici güveni üzerinde etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda lojistik işletmelerin şeffaf ve hesap verilebilir ölçekte davranış sergilediğinde müşteri güveninin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca işletmelerin bu ölçekte davranış sergilemesi faaliyetlerinde etik davranışının göstergesi olarak yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Etik, bireylerin refahını ve birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla etik, tıpkı dinler gibi insanlığın var oluş amacına karşı sorumlu olarak doğmaktadır. İş hayatı açısından ele alındığında ise, toplumun canlı üyesi olarak kabul edilen işletmeler, varlığını sürdürülebilir kılma ve maksimum düzeyde karlılık sağlama gayesiyle etik ve iş etiğine yönelik uygulamaları kurumsal yönetim ilkelerine adapte etmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. İş etiğine yönelik yasal düzenleme ilk olarak 1920’li yıllardan itibaren Amerika’da ortaya çıkmıştır. İlerleyen süreçlerde diğer ülkelerde yayılmaya ve gelişmeye başlamıştır.

Türkiye’de ise iş etiğine yönelik 2011 yılında Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’le birlikte yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre “*Şirket tarafından oluşturulan etik kurallar ve en az son 5 yıllık bilgilere internet sitesinde yer verilir*” ifadesi yer almıştır (SPK, 2011). Dolayısıyla Türkiye’de faaliyet gösteren işletmeler, 2011 yılından itibaren kurumsal etik kurallarını oluşturması ve kamuoyu aydınlatma platformu olarak kullandığı web sayfalarında belirtmesi gerekmektedir. Konuya ilişkin yönetmeliğin ilk yılının sonunda yani 2012 yılı içerisinde, işletmelerin tutum ve davranışları araştırma konusunun temelini oluşturmaktadır.

Araştırmacının, örneği oluşturan elemanların içerisinde araştırma problemine cevap bulabileceğine inandığı işletmelerden seçilmesi kasti örnekleme metodu olarak ifade

edilmektedir (Altunışık vd., 2012:142). Çalışma kapsamında araştırma problemine cevap bulabilmek için araştırma evreni içerisinde yer alan işletmelerin web siteleri incelenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmaya Borsa İstanbul’da işlem gören 512 şirketten sektörlerinin öncüsü olan 110 işletme dahil edilmiştir.

Araştırma sorularının tespiti, örneklemin belirlenmesi, analiz birimlerinin oluşturulması, kullanılacak olan kategorilerin belirlenmesi, kodlamanın yapılması ve geçerlilik ve güvenilirliğin tespit edilmesi içerik analizinin aşamalarını oluşturmaktadır (Harris, 2001). Bu anlamda seçilen işletmelerin, web sitelerinde yer alan kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporları doğrultusunda etik kodlarını tespit etmek amacıyla içerik analizi yapılmıştır.

Araştırma “İşletmelerin, kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarında yer alan etik kodlarının mevcut olup olmadığını tespit etmek” üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, ilk olarak işletmelerin etik kuralları çerçevesinde kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarına yönelik tanımlayıcı frekans analizi yapılmıştır. Daha sonra kendi sektörlerinde bulunan işletmelerin etik kodlarından bazılarına yer verilmiştir. Ayrıca araştırma, Borsa İstanbul’da işlem gören 110 işletme ile sınırlandırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmada ilk olarak işletmelerin etik kuralları çerçevesinde kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarına yönelik bulgulara yer verilmiştir (Bkz. Tablo 1). Araştırma kapsamında 110 işletme web sitesi incelenmiştir. 76 işletmenin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu internet sitesinde mevcut olduğu görülmektedir. Bu sayı araştırma örnekleminde yer alan işletmelerin %64 karşıladığı görülmektedir. Ayrıca Kaya ve Ergüden (2013) yaptıkları bir araştırmada, 439’u Borsa İstanbul işletmesinin yaklaşık %20’sinde etik kurallar mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2 işletmenin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu mevcut olup etik kurallarla ilgili açıklama yapılmadığı görülmektedir. Bu oran, araştırma örnekleminin %2’sine karşılık gelmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında en düşük değeri aldığı görülmektedir

Tablo 1: İşletmelerin Etik Kuralları Çerçevesinde Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporlarına Yönelik Frekans Analizi

	n	f- %
Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu İnternet Sitesinde Mevcut İşletme	76	0,64
Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu Mevcut Olup Etik Kurallarla İlgili Açıklama Yapılmayan İşletme	2	0,02
Web sayfasında etik kuralları yayımlanan İşletme	77	0,70
Web sayfasında etik kuralları yayımlanmayan İşletme	33	0,30
Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporunda Etik Kuralları Yayımlanıp Etik Kurallara Atıfta Bulunan İşletme	108	0,98
Etik Kuralları Web Sayfasında Yayımlanıp El Kitapçığı Olarak Çalışanlara Dağıtılan İşletme	31	0,28
Web Sitesindeki Beyanlar Yetersiz Olan İşletme	14	0,12

N:110

77 işletmenin (örneklemnin %70'ine) web sayfasında etik kuralları yayımladığı görülmektedir. 33 işletmenin (örneklemnin %30'una) web sayfasında etik kuralları yayımlamadığı görülmektedir. 108 işletmenin (örneklemnin %98'ine) kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporunda etik kuralları yayınlayarak etik kurallara atıfta bulunduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında en yüksek değeri aldığı görülmektedir. 31 işletmenin (örneklemnin %28'ine) etik kuralları web sayfasında yayınlayarak el kitapçığı şeklinde çalışanlara dağıttığı görülmektedir. Son olarak 14 işletmenin (örneklemnin %12'sine) web sitesindeki beyanlar yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2'de görüldüğü üzere; yiyecek-içecek, inşaat, enerji, otomotiv, turizm ve ulaştırma, basın ve haberleşme, maden işleme ve sanayi imalat sektörlerinde yer alan işletmelerin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarında yer alan bazı etik kurallara yer verilmiştir. Web sayfalarında etik kuralları yayımlanan 40 işletme bu kapsamda ele alınarak temel etik kodlarına yer verilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü üzere bazı işletmelerin etik kuralları aynı sektörde yer alan diğer işletmelerle benzerlik gösteren etik kurallar görülmektedir. Bu kurallar çoğunlukla toplumsal ahlak, çevre, sosyal sorumluluk ve faaliyet alanlarına ilişkin konuları kapsadığı görülmektedir. Ayrıca kurum kültürüne sahip işletmeler etik kurallarını ihtiyaca göre yeniden düzenleyerek yayımlama olanakları bulunmaktadır.

Küresel ölçekte faaliyet yürüten işletmelerin (Coca Cola, Tüpraş vb. gibi) etik kurallarının evrensel ilkelere göre profesyonel bir şekilde hazırlanması pazarda bulunan diğer işletmelere örnek teşkil edebilir. Bu durum, işletmeleri uluslararası arenada farklılık yaratmasına vesile olduğu düşünülmektedir

Tablo 2: İşletmelerin Bazı Etik Kuralları

	ŞİRKET ADI	WEB SİTELERİNDE YAYINLANAN BAZI TEMEL ETİK KURALLAR
YİYECEK-İÇECEK	BANVİT	Dürüstlük, alçakgönüllülük, sevgi, kendi ayakları üzerinde durabilme, çalışanlara ve çevreye duyarlı olmak
	COCA COLA İÇECEK	Su yönetimi, sürdürülebilir ambalajlama, eğitim, sağlık ve sosyal yardım alanlarında faaliyet gösteren, dürüstlük ve güvenilirliğe bağlı. Karın vergiden önceki kısmını bir eğitim vakfına bağışlıyor.
	DARDANEL TON	Müşteri memnuniyeti, yaratıcı, cesur, sürekli öğrenen, sorumluluk sahibi
	PENGÜEN GIDA	İşimizde Müşteri Memnuniyeti esastır. Biz mutlu çalışanlara sahip bir şirkettiz. Çevre dostuyuz. Sosyal sorumluluk bizim için önemlidir. Lezzetli, kaliteli ürünler üretiriz. İletişim ve şeffaflık doğamızda vardır. Ürünleri doğal ortamlarında korumaya alırız. Tüketicilerimize ekonomik faydalar sağlarız.
	ÜLKER BİSKÜVİ	Rüşvet ve yolsuzlukla mücadele etmek, çalışanlara ve insan haklarına yönelik davranışların etik olmasına özen göstermek.
	ULUSOY UN	Adalet, doğruluk, dürüstlük, yasalara uymak, çevreye duyarlı, iş güvenliğine önem veren...
İNŞAAT	YAPRAK BEŞİ	Doğru işe doğru insan, ortak şirket kültürünü paylaşmak, takım ruhu, motivasyon, Adil ücret politikası
	ÇİMSA ÇİMENTO	Dürüstlük, güven, çalışanlara adil yaklaşan, çalışanların bireysel gelişimlerini sağlayan, rakiplere, iş ortaklarına, topluma ve sağlığa saygılı olmak. İş Etiği uygunluk bildirimi
	EGE SERAMİK	İş güvenliği ve işçi sağlığına duyarlı, eğitim ve doğal hayatı koruma projelerine uyumlu, çocuk işçi çalıştırmayan, çere kirliliği ve atık yönetimine duyarlı.
	NUH ÇİMENTO	Çalışanlarımızı güvenli çalışma ortamı içinde başarılı kılmak, Sürekli performans gelişimini bir kültür haline getirmek, Müşteri memnuniyetini en üst seviyede önemseyerek ürünlerimizin kalitesinden ödün vermemek.
	GENTAŞ	Teknolojiye, kaliteye, çalışanlarına, çevreye ve geleceğe yatırımı ilke edinmiş, sürekli gelişime ve yaratıcılığa inancını kanıtlamış, çevreye duyarlı
	İZOCAM TİCARET A.Ş	Kanunlara Saygı, Çevreye Saygı, İşçi Sağlığı ve Güvenliği, Çalışanların Haklarına Saygı, Mesleki Sorumluluk, Kişilere Saygı, Doğruluk, Dürüstlük, Dayanışma
	ENKA	Şeffaflık, hesap verebilirlik, dürüstlük.

ENERJİ	AK ENERJİ	Dürüstlük, güven, sorumluluk bilinci, eşitlik, bilgi gizliliği, çıkar çatışmasından uzak, şeffaf.
	İPEK DOĞAL ENERJİ	Şeffaflık ve dürüstlük, Çalışanlara ve yöreye değer vermek, Yaratıcılık ve Yenilikçilik, Sosyal onay, Takım çalışması ve güçlü iletişim, Mükemmele ulaşmayı hedeflemek, Teknolojik değişiklikleri takip etmek ve uygulamak.
	PARK ELEKTRİK ÜRETİM	Dürüstlük, Güvenlik, Çevre, Teknoloji, Motivasyon
	AYGAZ A.Ş	Sosyal Sorumluluk projelerini eğitim, kültür sanat, sağlık, spor, çevre alanlarında yürütmek. İtibarlı, tüketiciye yakın, yüksek güvenlik standartları, inovasyon, dijitalleşme, yenilenen ürün,
	TÜPRAŞ	Dürüst, şeffaf ve etik, İnsana saygılı, Çevreye duyarlı, Yaratıcı ve yenilikçi, Müşteri odaklı, Çalışanlarının gelişimini destekleyen, Takım çalışmasına önem veren.
	BOMONTİ ELEKTRİK	Bireye saygı, müşteriye saygı, kalite, çevre bilinci.
	ENERJİ SA	İnsana ve fikirlere saygı, dürüstlük, tutarlılık, girişimci.
OTOMOTİV	FORD OTOMOTİV	Ürünlerin kalitesi, çalışanların eğitim ve kalitesini artırmak, onları mutlu etmek, ürün ve hizmetlerin kalitesini müşteri beklentileri doğrultusunda iyileştirmek. Etik ve değer ilkelerinde sembol ve resimlere yer vermiştir.
	DOĞUŞ OTOMOTİV	Açık, adil, saygılı, mert. Samimi.
	AK-SA OTOMOTİV	Sorumluluk, dürüstlük, eşitlik, güven, yasalara uyan, çevreye saygılı.
TURİZM VE ULAŞTIRMA	ETİLER TURİZM MAR.	Çalışanları destekler, yenilikçi ve dürüst, eşitlikçi.
	MARTİ OTEL	Ticari ahlak, açık şeffaf iletişim, konuk sadakati, kaliteli hizmet.
	ULAŞLAR TURİZM	Tüm çalışanlara eşit mesafe, sadakat, dürüstlük.
	THY	Dürüstlük, adil, müşteri memnuniyeti, takım çalışması, liderlik.
	ÇELEBİ HAVAYOLLARI	Amaç ve misyona bağlılık, yasalara uyum, nezaket, güven, saygı, tarafsızlık, şeffaflık, çıkar çatışmasından kaçınma.
BASIN VE HABERLEŞME	REYSAŞ	Haksız rekabetin önlenmesi, çalışanlarla olan ilişkilerin düzenlenmesi
	HÜRRİYET GAZETECİLİK	Çevreye, tüketiciye, kamu sağlığına ilişkin düzenlemeler ile etik kurallara uyar. Okuyucuya yönelik özel ürünler geliştirmek; geleneksel markalarla içerik üretmek; teknolojiye ilişkin değişimleri yakından takip etmek.
	TURKCELL	Çıkar çatışması durumlarının önlenmesi, yasal kural ve yönetmeliklere uyum.
	TÜRK TELEKOM	Çıkar çatışması, saygılı, dürüst, sorumluluk sahibi, bilgi güvenliği.
MADEN İŞLEME	KOZA ALTIN	Çevreye saygı, Atıkları azaltan, İş güvenliği, işçi sağlığı, yeşil bir çevre, erozyonu azaltmak
	KOZA ANADOLU METAL	Çalışana ve yöreye değer vermek, Kendini sürekli geliştirmeye açık olmak, İş Emniyeti, çevre ve sosyal onayı işinin ayrılmaz bir parçası olarak görmek, Mükemmele ulaşmayı desteklemek, Takım çalışmasında etkin rol oynamayı ve güçlü iletişimi desteklemek, Teknolojik değişiklikleri takip etmek
	İSKENDERUN DEM-ÇELİK	Ülkemizin en büyük demir çelik üreticisi olan İsdemir ülke ekonomisine katma değer sağlar iken, sanayi alanındaki ilerlemelere paralel olarak çevre yatırımlarının yapılması gerektiğine inanarak üretim faaliyetlerini gerçekleştiriyor. Yenilikçi çözümleri, geri dönüşüm ve yeniden üretim, doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı istihdam ve toplumun refahına sağladığı katkı ile sürdürülebilir gelişme doğrultusunda sorumluluklarını yerine getirmektedir.
	KARDEMİR A.Ş	İş Sağlığı ve güvenliği, İnsana ve çevreye duyarlılık, müşteriye odaklılık, dürüstlük ve şeffaflık, hesap verebilirlik, şirketini sahiplenmek, özverili olmak, yenilikçilik ve katılımcılık, karşılıklı saygı ve sevgi
SANAYİ VE İMALAT	DESA DERİ	Dürüstlük, saygınlık, etik davranış, yasalara ve düzenleyici kurallara uyum, sosyal sorumluluk projeleri
	SEKURO PLASTİK AMBALAJ	Saydamlık, dürüstlük ve doğruluk ilkelerini benimsemiştir. Ülkenin hukuk kurallarına ve bağlı olduğu mevzuat sınırlamalarının tamamına uyar.
	VESTEL	Mevzuata uyum, güven, saygı, nezaket kuralları, ortak menfaatleri koruyan, çevre bilinci, doğaya karşı duyarlı.
	TEKNOSA	Şeffaf, taraf tutmama, ayrımcılık yapmama, gizlilik ilkesine uymama.
	DESA DERİ	Dürüstlük, saygınlık, etik davranış, yasalara ve düzenleyici kurallara uyum, sosyal sorumluluk projeleri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik, kültürel ve siyasal olayların sürekli değişim içinde olmasından dolayı iş hayatında yaşanan karmaşıklığının giderilmesinde ve refahın artmasında etik kodların varlığı yadsınamaz bir gerçek olduğu söylenebilir. Günümüzde değer temelli pazarlama anlayışının giderek önem kazanmasıyla birlikte işletmeler, yoğun rekabet ortamında etik ve iş etiğine yönelik uygulamaları stratejik araç haline getirdiği düşünülmektedir.

Çalışmaya Borsa İstanbul'da işlem gören 512 şirketten sektörlerinin öncüsü olan 110 işletme dahil edilmiştir. Bu kapsamda, şirketlerin web sayfalarından 2012 yılı Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporlarına ulaşılmıştır. Söz konusu işletmelerin “etik kurallar”, “etik ilkeler”, “etik davranışlar” “etik kodlar” ya da “etik değerler” gibi başlıklarla hazırlanan etik kurallar rehberine yönelik bilgiler incelenmiştir. Şirketlerin web sayfalarında 2011 yılı yasal düzenlemeleri ile yayımlamak zorunda oldukları “etik kuralları”nın mevcut olup olmadığı incelenmiştir. Etik kuralları mevcut ise şirketlerin oluşturdukları “etik kuralları başlıkları” tespit edilerek şirket etik kurallarına örnekler sunulmuştur.

Araştırmada, 108 işletmenin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporunda etik kuralları yayınlamak etik kurallara atıfta bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oran araştırma örnekleminin %98'ine karşılık gelmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında en yüksek değeri aldığı görülmektedir. Ancak 2 işletmenin ise kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu mevcut olup etik kurallarla ilgili açıklama yapmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu oran araştırma örnekleminin %2'sine karşılık gelmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında en değeri aldığı görülmektedir.

Web sayfalarında etik kuralları yayımlanan 40 işletme bu kapsamda ele alınarak temel etik kodlarına yer verilmiştir. Araştırma, yiyecek-içecek, inşaat, enerji, otomotiv, turizm ve ulaştırma, basın ve haberleşme, maden işleme ve sanayi imalat sektörlerinde yer alan işletmelerin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporlarında yer alan bazı etik kuralların mevcut olduğu görülmüştür.

Küresel ölçekte faaliyet yürüten işletmelerin (Coca Cola, Tüpraş vb. gibi) etik kurallarının profesyonel bir şekilde hazırlanması hususunda diğer yerel işletmelere öncülük edeceği düşünülmektedir. Bu durum işletmelerin refahını arttırması ve içsel karmaşıklığı ortadan kaldırmasına bağlı olarak ait olduğu toplumun uluslararası arenada farklılık yaratmasına vesile olduğu düşünülmektedir.

Araştırma Borsa İstanbul da işlem gören sektörde öncü 110 işletme ile sınırlandırılmıştır. Etik kodların, işletmelerin entelektüel sermayesini arttırdığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda gelecekte yapılan araştırmalarda Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporlarında etik kodları açıkça belirtilmiş işletmelerin kurumsal itibar ve imaj üzerindeki etkisinin incelenmesi önerilmektedir. Bu çalışmanın, işletme içi yaşanan karmaşıklığın çözümünde etik ilkelerinin öneminin vurgulanması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. KAYNAKÇA

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım, E. (2012). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı.7. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Bektaş, Ç., & Köseoğlu, M. A. (2007). Etik kodlarının yönetsel karar alma sürecine etkileri ve bir model önerisi. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 9(2), 94-115.
- Cevizci, A.(2007) Felsefe, İstanbul: Sentez Yayın.
- Ersel, H. (1998). Aracıların Kendi iç İşleyişinde ve Müşterileri ile Olan İlişkilerinde Etik Değerler. İçinde Türk Sermaye Piyasasında Etik Değerler ve İş Adabına İlişkin Çalışma Kuralları, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Matbaacılık A.Ş., Yatırımcı Danışma Merkezi, İstanbul.
- Gaumnitz, B. R., & Lere, J. C. (2002). Contents of codes of ethics of professional business organizations in the United States. Journal of Business Ethics, 35(1), 35-49.
- Harris, H. (2001). Content analysis of secondary data: A study of courage in managerial decision making. Journal of Business Ethics, 34(3-4), 191-208.
- Kaya, Can Tansel, Ergüden, A. Engin. (2013), “Muhasebe, Kurumsal Yönetim ve Etik Üçgeninde, Etik Kod Uygulamalarının Önemi: İMKB’de İşlem Gören Şirketlerde Etik Kod Uygulaması Üzerine Bir Araştırma”, XXXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F., Antalya, 24-28 Nisan 2013, s.45-61.
- Kaynak, R., & Avcı, S. (2012). The impact of accountability, transparency and ethical behavior on buyer trust among third party logistics service providers. Ekev Academic Review, 16(52), 339-360.
- Kart, B. (2011)Aristoteles Bir Erdem Etikçisi Midir?, (editör: Yavuz Kılıç), içinde Antik Yunan’da Felsefe ve Çağımıza Etkileri, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kılıç, C. (2014) İslam Ahlaki Açısından Modern Uygulamalı Etik, (Editör: Müfit Selim Saruhan), İçinde İslam Ahlak Esasları Ve Felsefesi, 2. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kropotkin, P. A. (2007) Etik,(Çeviren: Sinan Altıparmak), Birinci Basım, İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Mengüşoğlu, T. (1988) Felsefeye Giriş, 4.Basım, İstanbul Remzi Kitabevi.
- Newman, L. E. (2005) An Introduction to Jewish Ethics, Upper Saddle River New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Öztürk, N. K. (1998). Kamu Yöneticilerinin Kararlarında Etik Degerler. Amme İdare Dergisi, 31:2,
- Öztürk, N. K. (2001). Yolsuzluklarla Mücadelede İtalya’dan Ders Alınabilir mi?. Amme İdaresi Dergisi, 34(1), 1-13.

- Pater, A., & Van Gils, A. (2003). Stimulating ethical decision-making in a business context:: effects of ethical and professional codes. *European Management Journal*, 21(6), 762-772.
- Pehlivan, İ. (1998), *Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik*, 1. Basım, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sayli, H., Veysel, A. Ğ. C. A., Kızıldağ, A. G. D., & Uğurlu, A. G. Ö. Y. (2009). Etik, Kurumsal İtibar Ve Kurumsal Performans İlişisini Belirlemeye Yönelik İlk 500 İşletme İçinde Yapılmış Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 171-180.
- Slote, M. (2007) *The Ethics of Care and Empathy*, First Published, New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- SPK (2011). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ. <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/66>. Erişim tarihi: 15/10/2019.
- TUSİAD (2005). Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar. Cilt 1. Tüsiad Devlette Etik Altyapı Dizisi No: 1. Yayın No. Tüsiad-T/2005 – 11/412, İstanbul.
- Ünsal, A., & Akdoğan, N. (2009). İMKB'de İşlem Gören Holding İşletmelerin Kurumsal Etik Değerlere Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme. *World Of Accounting Science*, 11(3).
- Yoloğlu, N. (2016) *İletişim Bilimleri Açısından Mesleki Etik: Temel İlkeler*, Ankara: Sage Yayınevi.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

KİLİS GÜNLÜK HALK GAZETESİNDEKİ HABERLERE GÖRE KİLİS'TE MİLLÎ BAYRAM KUTLAMALARI (1937-1939)

Dr. Öğr. Üyesi Nermin ZAHİDE AYDIN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

ÖZET

Milli bayramlar, toplumları bir arada tutan ve her milletin tarihinde kazandığı zaferleri hatırladığı önemli günlerdendir. Avrupa Devletlerinde de kutlanan milli bayramlarda milli duyguların canlı tutulmasına dikkat edilmektedir. Türkler arasında gerek İslamiyet'in kabulünden önce ve gerekse İslamiyet'in kabulünden sonra çeşitli bayramlar kutlanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde kutlanan ilk resmi bayram İyd-i Milli-yi Osmani adıyla da bilinen Hürriyet Bayramı'dır. Bu dönemde sadece Hürriyet Bayramı kutlanmamış, Mektepliler Bayramı, Çocuk Bayramı ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nın temeli de diyebileceğimiz İdman Bayramı ve Gazi Günü kutlamalarına da başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve hemen ardından milli mücadelenin başlaması ile birlikte halk kenetlenmiş, 23 Nisan 1920 yılında Meclis'in açılması ile birlikte 23 Nisan'ın ulusal bir bayram olarak kutlanması fikri kabul görmüştür. Haziran 1938 tarihinde çıkarılan kanunla Ulusal Egemenlik Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra hem yeni rejimin geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesi hem de milli beraberliğin sağlanması için milli bayramların kutlanması görüşü yaygın olarak benimsenmiş, 2 Şubat 1925 tarihli bir kanun teklifi ile Cumhuriyetin ilanının bayram olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Milli bayramların kutlanmasına önem veren devlet yöneticileri Başkomutanlık Zafer Muharebesi'nin unutulmaması için 1926 tarihinde bir kanun çıkarmışlardır. Çıkarılan kanunla 30 Ağustos tarihinin resmi bayram olarak kutlanmasına başlanmıştır. Diğer taraftan Atatürk'ün ölümünden bir yıl önce 19 Mayıs kutlamalarının Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanması fikri kabul görmüştür. Milli bayramların kutlanma süreci kapsamında çalışmamızda Kilis örneği ele alınmıştır. Ayrıca Kilis'in düşman işgalinden kurtulduğu tarih olan 7 Aralık mahalli bayram kutlamalarına da çalışmada yer verilmiştir. Çalışma esas olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden önceki yıl ile ölümünden sonraki ilk yılı, yani 1937-1939 yılları arasını kapsamaktadır. Belirlenen tarih aralığında Kilis'te yapılan bayram merasimleri Kilis Günlük Halk Gazetesinde yer alan haberler doğrultusunda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Bayramlar, Mustafa Kemal Atatürk, Kilis, Kilis Günlük Halk Gazetesi.

DÜŞMANCA NİYET YÜKLEME EĞİLİMİ ÖLÇEĞİNİN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Dr. Vezir AKTAŞ

Jönköping University

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE

Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Düşmanca yüklemede bulunma yanlılığı (hostile attributional bias) genel olarak, diğer insanların davranışlarının olumsuz sonuçlarının kasıtlı olarak ortaya çıkarıldığını ya da düşmanca bir niyetten kaynaklandığını düşünme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmanın amacı düşmanca niyet yükleme eğilimini ölçmek için bir ölçme aracı geliştirmek ve ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesidir. Bu amaçla iki farklı örneklem üzerinden veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. İlk araştırma üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin yaşları 18-32 arasında değişmekte olup ($Ort = 21.09$, $S = 1.91$), araştırmaya 400 lisans öğrencisi (187 erkek, 213 kadın) katılmıştır. İkinci araştırmaya ise Sivas merkezde yaşayan yaşları 18-70 arasında değişen ($Ort. = 30.43$, $S = 10.16$), 103'ü kadın (% 40.2), 153'ü erkek (% 59.8) toplam 256 kişi katılmıştır. Kişiler araştırmaya seçkisiz olarak dahil edilmiştir. İlk araştırmada ölçek geliştirme aşamaları sırasıyla yerine getirilerek belirlenen sekiz maddelik ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi ile incelenmiş ve tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. İkinci çalışma kapsamında ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi incelenmiş ve veri ile modelin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeği'nin birinci ve ikinci örneklemde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı sırasıyla .83 ve .84'dür. Ölçüt geçerliğini belirlemek için her iki örneklemde de Düşmanca Niyet Yükleme Eğilimi Ölçeği ve Hoşgörü Eğilim Ölçeği ile arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Sonuçta düşmanca niyet yükleme eğiliminin hoşgörünün değer, empati ve kabul alt boyutlarıyla negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. İkinci örneklemde Düşmanca Niyet Yükleme Eğilimi Ölçeği saldırganlığın öfke alt boyutuyla ilişkisi incelenmiş ve aralarında pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular Düşmanca Niyet Yükleme Eğilimi Ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik özelliğine sahip olduğunu destekler mahiyettedir.

Anahtar Kelimeler: Düşmanca niyet yükleme eğilimi, hoşgörü eğilimi, öfke

EŞLERİN ALGILADIĞI ÖZERK İRADE VE PSİKOLOJİK KONTROL ÖLÇEKLERİNİN UYARLAMA ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Vezir AKTAŞ
Jönköping University

ÖZET

Kendi Belirleme Kuramı (SDT; Deci ve Ryan, 2000), büyümeyi ve optimal iyi olma halini tanımlamak için kişilik, gelişim ve temel psikolojik ihtiyaçları birleştiren bir motivasyon kuramıdır. Kuramda özerklik ya da kendini belirleme, irade hissiyle yapılan davranışlara temel oluşturan evrensel bir insan kapasitesi olarak görülmektedir. Kuram özerkliği, bireyin eylemlerini başlatması, sürdürmesi, sonlandırması, davranışlarını kendi iradesiyle düzenleyebilmesi; bir başka deyişle, kendi kendini belirleyebilmesi olarak tanımlamaktadır. Kuram, özerkliği destekleyen ve engelleyen uygulamalara odaklanmakta ve bu uygulamaların spor, ebeveynlik, iş gibi farklı alanlardaki etkisini incelemektedir. İlgili alan yazını incelendiğinde özerkliği destekleyen ve engelleyen uygulamaların yakın ilişkiler bağlamında sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu çalışmada KBK'nın ebeveynlik uygulamaları literatüründe sıklıkla kullanılan özerkliği ya da kendini belirlemeyi destekleyen ve engelleyen uygulamalar olarak tanımlanan sırasıyla Özerk İradeyi Destekleme ve Psikolojik Kontrol ölçeklerinin evli çiftlerin ilişkisini değerlendirmek üzere uyarlaması yapılmıştır. Araştırmaya Türkiye'nin 40 farklı şehirlerinde yaşayan 233 evli çift katılmıştır. Kadınların yaş ortalaması 33.61 ($S = 9.48$, ranj = 18-68), erkeklerin yaş ortalaması 37.22'dir ($S = 10.18$, ranj = 18-75). Katılımcılara Psikolojik Kontrol Ölçeği-Eş Formu, Özerk İradeyi Destekleme Ölçeği-Eş Formu, Çift Uyum Ölçeği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçekleri uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için yapılan temel bileşenler analizi sonucunda orijinaliyle benzer şekilde ölçek maddelerin iki ayrı faktörde temsil edildiği görülmüştür. Psikolojik kontrol-Eş Formu ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı .76; Özerk İradeyi Destekleme-Eş Formu Ölçeğinin ise .84 olarak bulunmuştur. Ayrıca eşten algılanan psikolojik kontrolün temel ihtiyaç tatmini ve çift uyumuyla negatif yönde; eşten algılanan özerk irade desteğinin ise temel ihtiyaç tatmini ve çift uyumuyla pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Analizler sonucunda, ölçeklerin yetişkin örnekleme için geçerli ve güvenilir olduğu ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar KBK bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Kontrol, Özerk İradeyi Destekleme, Çift Uyum, Temel İhtiyaç Tatmini

SAVAŞ KAVRAMININ KRİZİ VE “YENİ SAVAŞLAR” ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ÖREN
Atatürk Üniversitesi

ÖZET

11 Eylül 2001 New York saldırıları ve ardından ABD'nin 2002 yılında ilan ettiği yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi üzerinden yürüttüğü terörizme karşı savaş bağlamında küresel ölçekte uyguladığı güvenlik politikaları, modern dönemde üzerinde az çok uzlaşa sağlanmış olan savaş kavramını yeniden tartışmaya açtı. Örneğin bizzat dört yıl Irak'ta görev alan bir ABD generali, verdiği bir mülakatta, öncelikle savaşın çok farklı bir kavram olduğunun oysa Irak'ta yaşananların bir savaş değil daha çok bir operasyon olarak tanımlanması gerektiğinin altını çizmişti. Klasik/simetrik savaşlar azaldıkça, yerini yeni şiddet hallerine, yeni çatışma ve müdahale tiplerine,

iç savaşlara ve vekalet savaşlarına ve mevcut uluslararası savaş hukukunun normatif düzeyleri içerisinde yer bulunamayan yeni düzeylere bıraktı. Bu bağlamda, sosyal-siyasal bilimler literatüründe de “yarı savaş”, “sözde savaş”, “isyana karşı koyma”, “asimetrik savaş”, “etki odaklı operasyon”, “önleyici savaş”, “terörizme karşı savaş”, “insancıl savaş” vb. yeni tip savaş biçimleri ve savaşların değişen doğasına yönelik yeni tasnifler ve kavramsallaştırma denemeleri yoğun bir biçimde incelenip tartışılmaya başlandı. Dolayısıyla günümüzde savaşlar birçok yeni biçim alabiliyor ancak nadiren “savaş” olarak adlandırılıyor. Artık barış ve savaş kategorilerini belirleyen hatlar muğlaklaşsa da, savaşlar eski klasik iyi tanımlanmış hatlarını kaybetse de, savaşlar pek de yok olmuş benzemiyor ki bu durum savaş kavramının, savaş kategorisine dair düşüncelerimizin de bir krize girdiğine işaret ediyor.

İşte bu çalışmada amaç “yeni savaşlarda”, “yeni” olanın ne olduğu üzerine kısa bir değerlendirmede bulunmaktır. Bu doğrultuda, öncelikle “klasik-eski savaş” kavramını çerçeveleyen özellikler Carl von Clausewitz'in savaşa dair tezi üzerinden incelenecek; daha sonra “yeni savaşlar” a dair günümüz literatüründen önemli birkaç çalışma eksene alınarak (özellikle Mary Kaldor ve Herfried Münkler'in çalışmaları) yeni savaşların farklılıkları tartışılacak; son olarak da “yeni savaş” kavramının mevcut uluslararası politik durum ile bağı üzerinden bazı eleştirel notlar tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, “Yeni Savaş”, Carl von Clausewitz, Mary Kaldor, Herfried Münkler

ARAP BİRLİĞİ ve TÜRKİYE’NİN YAKLAŞIMLARI (1945-1991)**Dr. Mehmet KORKUD AYDIN**

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Arap Birliği, Soğuk Savaş döneminin önemli siyasi teşekküllerinden biri olup, kuruluşu II. Dünya savaşı yıllarında gerçekleşmiştir. Örgütün kuruluşunda başı çeken ülke Mısır olmuştur. Arap Birliği, 22 Mart 1945 tarihinde Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen ve Ürdün’ün katılımıyla Kahire’de ilan edilmiştir.

Arap Birliği’nin ortaya çıkmasında en etkili husus ise Filistin’deki Yahudi teşkilatlanmasıdır. Nitekim Birliğin kurulduğu dönemde Arap ülkeleri, Filistin’de bir Yahudi devletinin kurulmaması kapsamında yoğun bir mesai harcamış ve uluslararası alanda girişimlerde bulunmuşlardır. 1948’de İsrail’in kuruluşu üzerine en şiddetli tepki de Arap Birliği ülkelerinden gelmiş ve ilk Arap-İsrail Savaşı ortaya çıkmıştır. Mısır’da Hür Subaylar Hareketi’yle monarşi rejimini yıkarak iş başına gelen Cemal Abdülnasır, süreç içinde takip ettiği politikalarla Arap Birliği’nin doğal lideri haline gelmiştir.

Arap Birliği, Arap Milliyetçiliği üzerine kurulmuş bir teşkilat olsa da Mısır ve Suriye’nin etki alanında kalmış ve Arap Sosyalizmi de örgütün faaliyetlerinde etkili bir ideoloji haline gelmiştir. Arap ülkelerinin üzerinde uzlaştıkları temel konu, İsrail ile mücadele olmuştur. Ancak Arap Birliğine üye ülkelerin Arap Sosyalizmine yaklaşımları da kısa süre içinde bazı anlaşmazlıkları su yüzüne çıkarmıştır. Arap Birliği üyesi olan ülkeler, ABD veya Sovyet Rusya ile münasebetleri doğrultusunda birbirleriyle çatışma içine girmişlerdir.

Türkiye’nin, Arap Birliği’ne yaklaşımını belirleyen temel husus ise bölgesel güvenlik kaygıları olmuştur. Arap Birliği ile Türkiye arasındaki karşılıklı ilişkiler üç konu etrafında şekillenmiştir. Bunlar, Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki su sorunu; Suriye’nin Hatay politikası ve Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkileri şeklinde izah edilebilir. Türkiye’nin Kıbrıs konusunda uluslararası kamuoyunda yalnız kalması, Arap Birliği ülkeleriyle olan ilişkilerini düzeltmek için adımlar atmasını beraberinde getirmiştir. Ancak Türkiye’nin değişen politikaları, Arap Birliği nezdinde herhangi bir etki uyandırmamıştır. Arap Birliği’nin Mısır’ın etkisi altında hareket etmesi, Türkiye’nin Arap Birliği ile olan münasebetlerini olumsuz etkilemiştir.

Türkiye, 1980’li yıllarda Arap Birliği üyesi ülkelerle ekonomi temelli bir münasebet geliştirmek istemişse de aynı dönemde PKK’nın ortaya çıkması ve Türkiye, Irak ve Suriye arasındaki su meselesinin bir krize dönüşmesi, Türkiye’nin hedeflerini gerçekleştirmesine engel olmuştur. Çalışmamızın amacı, Soğuk Savaş döneminde Arap Birliği’nin genel yapısı hakkında bilgi vermek ve bu çerçevede Türkiye ile Arap Birliği arasındaki ilişkilerin temel dinamiklerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Arap Birliği, Filistin, İsrail, Cemal Abdülnasır, Kıbrıs,

1.Giriş

I. Dünya Savaşı sırasında patlak veren Şerif Hüseyin isyanı Ortadoğu'nun ve Arapların kaderini olumsuz etkileyen önemli bir gelişme olmuştur. İsyanın bir sonucu olarak Ortadoğu'daki Osmanlı Devleti egemenliği sona ermiş, bu isyana katılan Arap kabileleri bağımsızlıklarına kavuşmak yerine İngiltere ve Fransa'nın manda-himaye yönetimleri altına girmişlerdir. Zirâ henüz I. Dünya Savaşı sürerken İngiltere ve Fransa arasında imzalanmış olan ve Ortadoğu'yu paylaşmayı öngören Sykes-Picot Gizli Anlaşması doğrultusunda bölge, bu iki ülke arasında parçalanmıştır.¹ Bu durum Araplar arasında bir birliktelik kurulmasını engellemiştir. Ayrıca, Arabistan'da Suud ailesi yönetimi ele geçirip Şerif Hüseyin'i tasfiye edince, Şerif Hüseyin'in ailesine mensup krallar tarafından yönetilen Irak ve Ürdün gibi ülkelerde Suudi Arabistan'a karşı bir tepki ortaya çıkmıştır. Gerek bu tepki gerekse İngiltere ve Fransa'nın bölge üzerinde çok sayıda Arap devleti kurmuş olmaları, Araplar arasında bir kader birliği kurulmasını da imkânsız hale getirmiştir.²

Suudi Arabistan ile Irak'ın 1936'da imzaladıkları anlaşma, Suud ailesine yönelik tepkilerin ortadan kalkması ve Arapların birlikte hareket etmesi adına ilk ve önemli bir adım olmuştur. Bu anlaşma ile tarafların birbirlerine karşı herhangi bir saldırıda bulunmamaları, üçüncü bir devletin olası saldırısı karşısında, saldırıya uğrayan devlete yardım edilmesi, taraflar arasındaki sorunların barışçıl yollar ile çözülmesi ve kültürel konularda da bir iş birliğinin sağlanmasına karar verilmiştir.³ Ancak bu dönemde Arap devletlerinin neredeyse tamamı manda sistemi altında bulundukları için Araplar arasında siyasi bir ittifak kurulması yine mümkün olmamıştır. Arapların birlikte hareket edebildikleri tek konu ise Filistin Meselesi olmuştur.

2. Arap Birliği'nin Kuruluşu ve Temel Faaliyetleri

Ortadoğu'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli gelişmeler yaşanmıştır. Arap devletleri bağımsızlıklarını kazanmış ve devlet politikalarını Arap Milliyetçiliği çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Özellikle Filistin Meselesi ile ilgili olarak Batılı devletlere karşı duyulan güvensizlik ile Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulacağı yönündeki endişe, Arap milliyetçiliğini güçlendiren ve Arap Birliği'ni ortaya çıkaran psikolojik unsur olmuştur.⁴

1945 yılının Şubat ayında, Filistin Meselesi Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz ve ABD Başkanı Roosevelt arasında gerçekleştirilen görüşmede gündeme gelmiş, Roosevelt Abdülaziz'e Arapların endişelenmesine gerek olmadığını söylemiş ve Filistin'de Yahudi devletinin kurulmayacağına dair söz vermiştir. Fakat Roosevelt 12 Nisan 1945'te hayatını kaybetmiş ve bu söz, yeni ABD yönetimince unutulmuştur. Neticede ABD'nin de desteği ile İsrail, 1948 yılında kurulmuştur.⁵

¹ Henry Siegman; "Arab Unity and Disunity", *Middle East Journal*, Cilt: 16, Sayı: 1, Yıl: 1962, ss. 48-59, s. 53

² Hulusi Yavuz; "Abdülaziz b. Suud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul 1988, ss. 194-195, s. 195

³ Gökhan Dönmez; "Arap Birliği: SİYasi ve Hukuki Niteliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı:1, Yıl: 2015, ss.171-208, s. 174-175

⁴ Cansel Poyraz Akyol; "Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Dengeleri Üzerine Etkisi", *Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 21, Yıl:2017, ss. 277-302, s. 279

⁵ Mervener Lüleci; "Suudi Arabistan ve Ortadoğu'daki Varlık Mücadelesi" *İnsamer Analiz*, s. 5 ; <https://insamer.com/rsm/files/SUUDI-ARABISTAN-VE-ORTADOĞUDAKI-VARLIK-MUCADELESİ.pdf>

Roosevelt ve Kral Abdülaziz arasında gerçekleştirilen görüşmeden sonra Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün, Kuzey Yemen ve Filistinli Arapların temsilcileri, Kahire’de bir araya gelmişlerdi. Söz konusu devletler burada Arap Birliği’nin misakını hazırlayarak 22 Mart 1945’te Arap Birliği kurmuşlardı.⁶ Arap Birliği’nin amaç ve hedefleri ise şunlardı:⁷

- 1- Taraf devletler arasındaki bağları güçlendirmek,
- 2- Taraflar arasında iş birliğini sağlayabilmek için siyasi faaliyetlerde uyumlu olmak,
- 3- Bağımsızlık ve egemenliğin korunması için karşılıklı iş birliği yapmak,
- 4-Arap ülkelerinin menfaatlerini ve refahını koruyan, geliştiren faaliyetler içinde olmak,
- 5-Ticari, mali, zirai alanlarda, sanayide ve gümrükte iş birliğini sağlamak,
- 6-Ulaştırma, kültürel, sosyal, adli ve sağlık konularında işbirliği içinde olmak.

Arap Birliği II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği dönemde kurulmuştur. Arap Birliği’ne üye olan devletler içinde İngiliz mandası altında olanların bulunması, bu teşkilatın İngiltere’nin arzusu ile ortaya çıktığını göstermektedir. Fakat II. Dünya Savaşı’nın ardından Arap Birliği, kuruluşundaki İngiliz etkisinin aksine, sömürgecilik ile mücadele eden bir teşkilat görünümünü kazanmıştır.

Arap Birliği’nin faaliyete geçtiği dönemde teşkilatın gündem maddesi, Filistin Meselesi olmuştur. İsrail’in kuruluşunun hemen ardından Arap devletlerinin İsrail’e karşı ortak bir saldırıya geçmelerinde etkili olan kuruluş da Arap Birliği olmuştur. Nitekim İsrail ile mücadele etmek amacıyla, Arap Birliği çatısı altında ortak bir komutanlık kurulmuştur. 2 Haziran 1964 tarihinde ise yine Arap Birliği’nin girişimlerinin bir sonucu olarak Filistin Kurtuluş Örgütü faaliyete geçmiştir. 1976 yılındaysa yine İsrail’e karşı, Arap Barış Gücü kurulmuştur. Arap Barış Gücü’nün ilk görevi ise Lübnan’daki iç karışıklıklara müdahale etmek olmuştur.⁸

Arap Birliği içinde en büyük nüfuza sahip olan ülke ise Mısır’dır. Teşkilatın merkezi Mısır’ın başkenti olan Kahire’dir. Mısır’ın teşkilat üzerindeki nüfuzu, Enver Sedat döneminde sarsılmıştır. Sedat’ın ABD’nin girişimleri sonucunda İsrail ile Camp David Antlaşmalarını imzalaması ve İsrail ile uzlaşması, Arap Birliği üyesi olan devletlerin tepkisini çekmiştir. Öncelikli olarak Arap devletleri Mısır’a karşı boykota girişmiş; Mısır, hali hazırda genel sekreterlik makamını üstlenerek liderliğini yaptığı Arap Birliği’nden ihraç edilmiştir. 27 Mart 1979’da Bağdat’ta toplanan Arap Zirvesinde ise Mısır’a yönelik şu kararlar alınmıştır:⁹

1-Arap devletlerinin Mısır ile diplomatik ilişkilerini kesmesi ve bu çerçevede büyükelçilerin Kahire’den ayrılmaları,

2-Arap Birliği merkezinin Kahire’den Tunus’a taşınması,

⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu; “Arap Ligi”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:3, İstanbul 1991, ss. 325, s.325

⁷ Dönmez, agm. s.179

⁸ M. Lütfullah Karaman; “Filistin Kurtuluş Örgütü”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 13, İstanbul 1996, ss. 103-106, s. 103

⁹ Akyol, agm., s. 287-288.

3-Mısır'ın Arap Birliği'nin yanı sıra Bağlantısızlar Hareketi ve İslam Konferansı Örgütü'ndeki üyeliklerinin de askıya alınması,

4-Mısır-İsrail uzlaşmasındaki rolü dolayısıyla ABD'nin kınanması,

5-Mısır'a sağlanan ekonomik yardımların ve ticari kolaylıkların iptal edilmesi.

Söz konusu kararlar Arap ülkelerinin İsrail ile uzlaşması nedeniyle Mısır'a ne kadar öfkeli olduklarının bir göstergesidir. Daha da önemlisi Arap ülkeleri, Mısır'ı Filistin davasına ihanetle suçlamışlardır. Ancak, Enver Sedat'ın 1981 yılında bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından, Mısır'ın İsrail ile uzlaşan politikaları değişmiştir. Hüsnü Mübarek'in iş başına gelmesiyle birlikte Mısır, Arap Birliği üzerindeki etkinliğini tekrar kazanmıştır.¹⁰

Arap Birliği günümüzde etkinliğini sürdüren ve Ortadoğu siyasetinde etkisi olan bir kuruluştur. 1967 tarihli Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Arap Milliyetçiliği anlayışının zayıflaması ve Arap Devletleri'nde İslamcı grupların etkinliğinin artması, Arap Birliği'nin politikalarını da etkilemiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Arap Birliği üyesi ülkeler arasındaki ideolojik çekişmeler de ortadan kalkmıştır. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrasında Arap Birliği'nin Araplar arasındaki birlikteliği sağlama konusunda daha başarılı olduğunu söylemek yerinde olacaktır.¹¹

3. Türkiye'nin Arap Birliği'ne Yönelik Yaklaşımları

Türkiye'nin Arap Birliği'ne yönelik yaklaşımları, Türk Dış Politikasının Ortadoğu politikalarının bir parçası olma özelliğini taşımaktadır. Sovyet Rusya'nın II: Dünya Savaşı'nın ardından, 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk Anlaşması'nı yenilememe kararı alması, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ın kendisine verilmesi ile birlikte Boğazlar üzerinde hak iddia etmesi, Türkiye'nin takip ettiği dış politikanın güvenlik odaklı bir mahiyet kazanmasına neden olmuştur.¹² Nitekim Türkiye bu gelişme karşısında İngiltere ve ABD ile yakınlaşma ihtiyacı hissetmiş ve süreç içinde Batı Bloğunun doğal bir üyesi haline gelmiştir. Türkiye'nin Batı Bloku ekseninde takip ettiği dış politika, Ortadoğu ve Araplar ile ilgili yaklaşımlarını da doğrudan etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu üzerindeki İngiliz ve Fransız sömürgeciliği sona ermiş ve ortaya çıkan boşluğu ABD ile Sovyet Rusya doldurmak istemiştir. Bölge, iki büyük gücün rekabet alanı haline gelmiş ve Arap ülkeleri de bu rekabet ortamında ABD veya Sovyet Rusya ile geliştirdikleri münasebetler doğrultusunda vaziyet almışlardır.

Türkiye, bu dönemde gerek dış politikada ABD ile uyumlu bir görüntü içinde olmak, gerekse Ortadoğu'da gerçekleşmesi muhtemel çatışmaların dışında kalmak arzusu ile hareket etmiş ve Araplarla olan münasebetlerini de bu çerçevede belirlemiştir. ABD'nin bölge ile ilgili

¹⁰Mehmet Özkan; "Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları", *Akademik Ortadoğu*, Sayı:7, Yıl: 2009, ss. 81-101, s. 94

¹¹Mehmet Korkud Aydın, "Ortadoğu'da İdeolojiler, Kimlikler ve Kuruluşlar", *Türkiye Ekseninde Ortadoğu (1911-1999)*, *Olaylar, İdeolojiler ve Kimlikler*, (ed. Mehmet Korkud Aydın), Berikan Yayınları, Ankara 2019, ss. 41- 164, s.79

¹²Ömer Erden, "II Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Rusya'nın Boğazlarla İlgili Talepleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 34, Yıl: 2014, ss. 256-268, s. 259.

geliştirdiği politikalar ise Sovyet Rusya'nın yayılmasını engellemek ve İsrail'in güvenliğini sağlamak yönünde olmuştur.¹³

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile Arap Birliği üyesi ülkeler arasındaki ilişkileri bozan önemli iki gelişme, Türkiye'nin 1948 yılında kurulan İsrail'i tanıması ve 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya katılması olmuştur. Özellikle Sovyet Rusya ile yakın bir münasebet içinde olan Mısır ve Suriye gibi Arap Birliği üyesi olan devletler, Türkiye'yi takip ettiği dış politika yüzünden “Batı'nın Jandarması” olmakla itham etmişlerdir.¹⁴

Türkiye İsrail kurulmadan önce, Filistin meselesinde bölgedeki Arapları destekleyen bir politika takip etmiştir. Nitekim BM'de 1945-1947 yılları arasında gerçekleştirilen Filistin konulu toplantılarda Türkiye Arapların tezini desteklemiştir. Üstelik Türkiye 1947 yılının Kasım ayında BM gündemine getirilen ve İsrail'in kuruluşuna neden olan taksim planına da muhalefet etmiştir. Ancak Türkiye, İsrail kurulduktan sonra başlayan Arap-İsrail Savaşı'nın bir sonucu olarak toplanan Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na katılmış ve bu komisyondaki faaliyetleri nedeniyle Arap Birliği üyesi olan ülkelerin tepkisini çekmiştir. Zira Türkiye, komisyon çalışmaları sırasında Filistin konusunda ABD ve Fransa ile birlikte hareket etmiştir.¹⁵ Türkiye, komisyon çalışmalarında ortaya koyduğu yaklaşımını, İsrail kurulduktan sonra da sürdürmüş ve 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Türkiye böylece Batılı ülkeler ile yakınlaşmış; fakat Arap Birliği üyesi ülkeler nezdinde sıkıntılı bir duruma düşmüştür.¹⁶

Türkiye'nin Arap Birliği üyesi ülkeler ile siyasi çatışmalar yaşamasına neden olan bir diğer önemli gelişme ise Bağdat Paketi'nin kurulması olmuştur. Bağdat Paketi'nin kuruluşu ve Irak'ın bu birliğin bir üyesi olması, Arap Birliği içinde bir ayrılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Arap Birliği'nin lideri konumuna gelen Mısır ve Mısır lideri Nasır, Batı Bloğunun bölgede hâkimiyet kurmak adına Bağdat Paketi'ni teşkilatlandırıdığını savunmuştur. Bu doğrultuda Türkiye, bir kez daha Batı dünyasının jandarmalığını yapmakla itham edilmiştir.¹⁷

Türkiye'nin Arap Birliği üyesi devletlerle olan ilişkilerini etkileyen en önemli konu ise Kıbrıs meselesi olmuştur. Türkiye, Soğuk Savaş dönemi boyunca Batılı bir devlet ve Batı Bloğunun bir üyesi olarak hareket etmiş olsa da Batı dünyası ve ABD, Türkiye'ye karşı ikircikli bir politika takip etmişlerdir. Nitekim Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşanan mezalim karşısında bir harekât düzenlemek için hazırlıklara başlaması üzerine ABD, Türkiye'ye karşı cephe almıştır.

¹³Bayram Sinkaya, “Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, *Adam Akademi*, 2011/1, ss. 79-100, s. 8

¹⁴Levent Kalyon, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, Yıl: 2010, ss. 7-26, s.10-21.

¹⁵Burak Şenel, “İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, ss. 157-178, s. 163.

¹⁶Tayyar Arı, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)”, *Türk Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemi)* (Editör: Mustafa Bıyıklı), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, s. 359; Ayça Eminoğlu, “Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 15, Yıl: 2016, ss. 89-106, s. 102.

¹⁷Mehmet Korkud Aydın, “Ortadoğu'da Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Siyasi Gelişmeler ve Krizler”, *Türkiye Ekseninde Ortadoğu (1918-19919, Olaylar, İdeolojiler ve Kimlikler*, (ed. Mehmet Korkud Aydın), Berikan Yayınları, Ankara 2019, ss. 221- 348, s. 241 vd.

5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'ın dönemin Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup bu konuda en önemli örneği teşkil etmektedir. Johnson mektubunda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesi durumunda Sovyet Rusya'ya karşı yalnız ve savunmasız bırakılacağı tehdidinde bulunmuştur.

Johnson'un İsmet İnönü'ye gönderdiği tehdit mektubu, Türkiye'nin Ortadoğu'ya ve Arap ülkelerine karşı takip ettiği politikaları değiştirmesine neden olmuştur.¹⁸ Arap Birliği ülkeleri de Batı dünyası gibi Kıbrıs konusunda Türkiye'nin karşısında yer almışlardır. Türkiye, Arap ülkelerinin desteğini kazanmak arzusu ile bu ülkeler ile olan münasebetlerini yumuşatmanın yollarını aramıştır. Türkiye'nin bu konuda attığı en önemli adım ise İsrail ile olan münasebetlerini gözden geçirmek olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'nin ilk hamlesi, 1967 yılında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı sırasında ABD'nin İsrail'e yardım etmek için Türkiye'de bulunan askeri üstleri kullanmasına izin vermemek olmuştur. Ayrıca Türkiye, savaş sırasında Araplara giyecek ve gıda malzemesi yardımı da bulunmuş, BM toplantılarında Arap ülkelerinin İsrail ile ilgili tezlerini desteklemiştir.¹⁹

Türkiye'nin Mescid-i Aksa'nın kundaklanması üzerine gerçekleştirilen Rabat Konferansı'na katılması da aynı politika dâhilinde değerlendirilmelidir. Türk kamuoyunda Rabat Konferansı'na katılım sağlanması konusunda ciddi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Laiklik meselesi ve I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Şerif Hüseyin İsyanı etrafında ortaya çıkan eleştirilere karşı, dönemin Hükümeti, Rabat Konferansı'na katılmanın Arap Birliği üyesi devletler ile olumsuz seyreden ilişkileri düzeltmek için önemli bir adım olduğunu savunmuştur. Böylece Türkiye, Rabat Konferansı'na katılarak İslam Konferansı Örgütü'nün kurulmasına katkı sağlamıştır.²⁰ 1979 yılında ise Filistin Kurtuluş Örgütü Ankara'da bir şube açmış ve böylece Türkiye, Filistin meselesinin hamilerinden biri haline gelmiştir.²¹

Türkiye'nin İsrail ve Filistin ile ilgili geliştirmiş olduğu politikaları tek başına dış politika yönünden izah etmek elbette doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü bu dönemde Türkiye'de etkili olan dindar ve muhâfazakâr çevreler, İsrail'in takip ettiği politikalar karşısında “din kardeşliği” çerçevesinde Arapları desteklemekteydiler. Dış politikada ortaya çıkan İsrail karşıtı gelişmeler, muhâfazakâr grupların seslerini yükseltmesini kolaylaştırmış ve bu çevrelerin eğilimleri, kimi siyasi partilerin hareketlerinde de belirleyici bir rol oynamıştır.

1970'li yıllarda Türkiye'nin Arap Birliği üyesi devletler ve Ortadoğu ile ilgili geliştirdiği politikaların artık ekonomik bir mahiyet kazandığı görülmektedir. Türkiye, 1973 tarihli Petrol krizi esnasında, Ortadoğu ülkeleri ile arasındaki sorunları düzelterek ucuz petrol almaya çalışmış ve Petrol Krizine bağlı olarak Avrupa'da ekonomik durgunluğun baş gösterdiği dönemde Ortadoğu pazarında yer edinmek için çaba göstermiştir.²² Ancak Türkiye'nin Araplarla olan ilişkilerinde ılımlı bir ortam oluşurken aynı dönemde Batı ekseninden

¹⁸Veli Sırım, “Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesinin Rolü”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 2018, ss. 75-107, s. 78-79.

¹⁹Sırım, *agm.*, s. 79-85; Sinkaya, *agm.*, s. 85.

²⁰Abdi İpekçi, “İslam Zirvesi ve Türkiye”, *Milliyet*, 19 Eylül 1969

²¹Veli Sırım, “Türkiye- Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Yıl: 2019, ss. 355-374.

²²Yeşim Demir, “1960-1980 Dönemi Türk- Arap Ekonomik İlişkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18-19, Yıl: 2009, ss. 209-227, s. 217 vd.

uzaklaştığını söylemek doğru olmayacaktır. Zira Türkiye, 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi ve yine aynı yıl patlak veren Afgan-Rus Savaşı karşısında, Batı dünyası ve ABD ile aynı istikamette hareket etmiştir.²³

Türkiye, 1980 darbesinden sonraki süreçte ise Ortadoğu ve Arap Birliği üyesi ülkeler ile ilgili politikalarında ekonomik ihtiyaçlarıyla güvenlik politikaları arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Turgut Özal'ın Başbakanlık koltuğuna oturmasının ardından Türkiye, liberal bir ekonomi modelini benimsemiş ve Arap ülkeleri ile liberal ekonomi hedefleri doğrultusunda bir ilişki kurmaya gayret etmiştir. Fakat aynı dönemde Türkiye, PKK terörü ile tanışmış ve komşularıyla bu konuda sorunlar yaşamaya başlamıştır.²⁴

PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyi ile Suriye'de hareket kabiliyeti kazanmış olması, Özal döneminde Türkiye'nin ekonomi politikalarına yön veren bir gelişme olmuştur. Suriye ve Irak ile sürdürülen ekonomi temelli ilişkilerin geliştirilmesi halinde bu devletlerin PKK'ya verdikleri desteği keseceklerini savunan Özal, bu görüş doğrultusunda, Suriye, Irak ve Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin su problemini çözmek için harekete geçmiştir. Bunun için Türkiye, Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının suyunu paylaşmayı amaçlayan “Barış Suyu Projesi”ni hayata geçirmek istemiştir. Ancak bu yaklaşım herhangi olumlu bir sonuç vermemiştir.²⁵

4. Türkiye'ye ve Arap Birliği İlişkileri Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Mısır'da Hür Subaylar Hareketi'nin gerçekleştirdiği darbenin ardından iş başına gelen Nasır, süreç içinde takip ettiği Batı karşıtı politikalar ile Arap dünyasında güçlü bir lider haline gelmiştir. Arap devletlerinin hemen hepsinde azımsanamayacak kadar çok sayıda taraftar bulan Nasır, bu gücün de etkisiyle Arap Birliği'ne yön veren başat aktör olmuştur. Nasır, Arap Milliyetçiliği ve bu kapsamda Arap sosyalizmini benimsemiş ve Arap toplumlarının monarşilerden kurtarılması hedefi ile hareket etmiştir. Bu hareket tarzı, monarşi ile yönetilen Arap ülkelerinin idarecilerinin Nasır'a karşı cephe almasına neden olmuş fakat Nasır sahip olduğu güç ile Mısır'ın Arap Birliği üzerindeki nüfuzunu muhafaza etmeyi başarmıştır.

Nasır'ın Sovyet Rusya ile yakın bir ilişki içinde bulunması ve Arap sosyalizminin en önemli temsilcisi haline gelmiş olması, Türkiye'nin özel anlamda Mısır ile genel anlamda ise Arap Birliği ile olan münasebetlerini olumsuz etkilemiştir. Daha önce ifade edildiği gibi, Türkiye'nin güvenlik odaklı bir dış politika çizgisini takip ederek ABD ve Batı dünyası ile yakınlaşmasına, Arap Birliği içinde en şiddetli tepkiler Mısır ile Mısır'ın müttefiki ve aynı zamanda Arap sosyalizmini benimsemiş bir başka devlet olan Suriye'den gelmiştir. Haliyle, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyet Rusya'nın Türkiye ile Arap Birliği üyesi olan Mısır ve Suriye üzerinden çatıştıklarını söylemek de doğru olacaktır.²⁶

²³Sinkaya, *agm.*, s. 86 vd.

²⁴Yasin Yıldırım, *Orta Doğu Politikaları Özelinde Türk Dış Politikasında Değişim; Turgut Özal Dönemi (1983-1989)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 71 vd.

²⁵Ramazan Gözen, “Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri,” *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 237-259, s. 242 vd.

²⁶Aydın, *Soğuk Savaş Döneminde...*, s. 248

Arap Birliği'nin Soğuk Savaş dönemi genelinde Türkiye'ye karşı tepkisel bir politika içinde olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin güvenlik odaklı bir politika takip ederek Batı Blokunun eksenine girmiş olması bu durumda ana etken olsa da, Arapların geçmişte Osmanlı hâkimiyeti altında yaşamış olmaları da bu yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemde şekillenen Arap Milliyetçiliği, başlangıçta Hristiyan Araplar arasında etkili olmuşsa da, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında Müslüman Arapları etkisi altına alan bir harekete dönüşmüştür. Haliyle, Arap Milliyetçiliğinin mevcudiyeti, Osmanlı Devleti'nin karşısında yer almakla açıklanmalıdır. Bu durum Arap milliyetçiliğini benimsemiş devletlerin, Türkiye ile olan münasebetlerini de olumsuz etkilemiştir. Buna karşılık, Türk milletinin hafızasında, I. Dünya Savaşı esnasında patlak veren ve Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'dan tasfiyesi ile sonuçlanan Şerif Hüseyin isyanı olumsuz bir yer tutmaktadır. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dönem dönem bu hadise, Türk kamuoyunda Araplarla ilgili meselelerde gündeme getirilmiştir.²⁷

Türkiye ve Arap Birliği arasındaki siyasi ilişkiler ise genel olarak; Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri, Hatay meselesi etrafında Türkiye-Suriye anlaşmazlığı ve yakın dönemde Türkiye ile Irak ve Suriye arasında baş göstermiş olan su sorunu çerçevesinde şekillenmiştir.²⁸

Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması Arap Birliği'nin tepkisini çekmiş ve Arap Birliği Türkiye'ye olan tepkisini, Kıbrıs konusunda Rumları destekleyerek göstermiştir. Türkiye'nin 1964'ten sonra Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmek için atmış olduğu adımlar Kıbrıs meselesi çerçevesinde karşılık bulmamıştır. Öyle ki, Arap Birliği ülkeleri, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın karşısında yer aldıkları gibi, Barış Harekâtı'nın ardından bir zaruret olarak kuruluşu ilan edilmiş olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni de tanımamışlardır.²⁹

Hatay'ın Türkiye'ye katılması etrafında Türkiye ve Suriye arasında ortaya çıkan anlaşmazlık, Arap Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen bir diğer meseledir. Suriye, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmış ve Hatay Meclisi'nin 1939 yılında almış olduğu Türkiye'ye katılma kararını tanımadığını ilan etmiştir. Suriye, Hatay ile ilgili iddia ve taleplerini Arap Birliği toplantılarında ve uluslararası kamuoyunda ısrarla dile getirmiştir. Arap Birliği üyesi devletler bu konuda Suriye'yi destekleyerek Hatay'a Suriye'nin elinden alınmış bir toprak parçası olarak bakmışlardır. Haliyle bu mesele bir Türkiye-Suriye anlaşmazlığı olmaktan çok Türk-Arap anlaşmazlığı halini almıştır.

Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerine sahip olması, Suriye ve Irak ile su paylaşımı konusunda bir sorun yaşamasını da beraberinde getirmiştir. Irak ve Suriye, Fırat ve Dicle nehirleri için "sınırları aşan su" tanımlaması yaparak bu nehirlerin barındırdığı su potansiyeli üzerinde hak iddia etmişler ve Arap Birliği su sorunu konusunda bu iki devleti desteklemiştir. Nitekim Arap Birliği, bugün dahi Türkiye'nin sahip olduğu bu iki nehrin güvenliğinin, Arap milletinin güvenliği anlamına geldiği iddiasıyla hareket etmektedir.³⁰

²⁷ Aydın, *Ortadoğu'da İdeolojiler*..., s. 61-67

²⁸ Gökhan Dönmez, "Arap Birliği: Siyasi ve Hukuki Niteliği", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1 ss. 171-208, s. 197

²⁹ Aydın, *Soğuk Savaş Döneminde*..., s. 230

³⁰ Dönmez, *aqm*. s. 198

5. Sonuç

Ortadoğu'nun kaderini olumsuz yönde etkileyen I. Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak Osmanlı Devleti Ortadoğu'dan tasfiye edilmiş ve bölge İngiliz- Fransız sömürgeciliği ile tanışmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında en etkili gelişme ise şüphesiz Şerif Hüseyin İsyanı olmuştur. İngiltere ve Fransa, manda ve himaye sistemi altında bölgede çok sayıda Arap devleti kurmuşlar ve bu devletler arasında oluşturulan suni meselelerle uzun süre Arapların birlikte hareket etmelerine engel olmuşlardır.

1936 yılında Suudi Arabistan ve Irak arasında imzalanan anlaşma, Arapların birlikte hareket etmesi için önemli bir başlangıç noktası teşkil etmiş; fakat II. Dünya Savaşı yıllarına kadar Arapların siyasi bir teşekkül altında bir araya gelmeleri mümkün olmamıştır.

Arapların aralarındaki tüm anlaşmazlıklara rağmen üzerinde uzlaştıkları tek konu Filistin meselesi olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı devam ederken Araplar Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasından endişe ederek birlikte hareket etmenin yollarını aramaya başlamışlardır. 1945 yılında bu kaygının bir ifadesi olarak Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz, ABD Başkanı Roosevelt ile görüşmüş ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmayacağı yönünde söz almıştır. Ancak Roosevelt bu görüşmeden kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiş ve değişen ABD yönetimi, Roosevelt'in Araplara verdiği sözü dikkate almamıştır.

Abdülaziz, Roosevelt ile görüşükten sonra Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün ile Kuzey Yemen'in ve Filistinli Arapların temsilcileri, Kahire'de bir araya gelmişler ve gerçekleştirdikleri toplantı sonucunda 22 Mart 1945 tarihinde Arap Birliği'ni kurmuşlardır.

Arap Birliği, Arap devletlerinin uluslararası alanda birlikte hareket etmelerini ve birbirlerini korumalarını sağlamak amacı ile kurulmuştur. Örgüt bu konuda tutarlı davranmış ve Arapları ilgilendiren meselelerde uluslararası kamuoyunu etkileyecek şekilde çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin Arap Birliği ile olan ilişkileri, takip ettiği Batı eksenli dış politika ile izah edilmelidir. Nitekim Türkiye Soğuk Savaşın başlangıcından itibaren Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikaları karşısında Batı Bloğunun doğal bir üyesi haline gelmiştir. Türkiye'nin 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması ve 1952'de Nato'ya katılmış olması, Arap Birliği ülkeleri ile olan münasebetlerini olumsuz etkilemiştir. Arap Sosyalizmini benimsemiş olan Mısır ve Suriye ile Türkiye arasındaki gerginlik Türkiye ve Arap Birliği arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasını imkânsız hale getirmiştir.

Türkiye, 1964'ten sonra Kıbrıs konusundan Arapların desteğini almak için İsrail ile olan ilişkilerini gözden geçirmek zorunda kalmış ve Filistin meselesine yaklaşımını Arap Birliği ile aynı noktaya getirmiştir. Ancak bu durum Arap Birliği'nin Türkiye'ye olan genel bakışında bir değişikliğe neden olmamıştır. Türkiye, 1980'den sonra ise benimsediği liberal ekonomi doğrultusunda Arap Birliği üyesi ülkeler ile olan münasebetlerine ticari bir mahiyet kazandırmak istemiştir. Ancak Türkiye'nin bu arzusu, aynı dönemde baş gösteren PKK terörünün sınır komşuları tarafından desteklenmesi ile zaafa uğramıştır.

Tarihsel süreç içinde, Türkiye ile Arap Birliği arasında karşılıklı güvene dayanan rasyonel bir ilişki geliştirilemediği anlaşılmaktadır. Ancak bu durumu sadece Türkiye'nin takip ettiği güvenlik politikası ile izah etmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Bu dönemde Arap devletlerinin etkisi altında oldukları Arap Milliyetçiliği anlayışının, Osmanlı Devleti zamanında Ortadoğu'ya hâkim olan Türk idaresine karşı şekillenmiş olması, haliyle Arap devletlerinin Türkiye'ye bakışını olumsuz yönde etkileyen psikolojik bir unsur olmuştur.

6.Kaynakça

- AKYOL, Cansel Poyraz, "Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Dengeleri Üzerine Etkisi", *Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 21, Yıl:2017, ss. 277-302.
- ARI, Tayyar, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları (Kuruluştan Günümüze)", *Türk Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemi)* (Editör: Mustafa Bıyıklı), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008.
- AYDIN, Mehmet Korkud, "Ortadoğu'da İdeolojiler, Kimlikler ve Kuruluşlar", *Türkiye Ekseninde Ortadoğu (1918-1999, Olaylar, İdeolojiler ve Kimlikler)*, (ed. Mehmet Korkud Aydın), Berikan Yayınları, Ankara 2019, ss. 41- 164.
- AYDIN, Mehmet Korkud, "Ortadoğu'da Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Siyasi Gelişmeler ve Krizler", *Türkiye Ekseninde Ortadoğu (1918-1999, Olaylar, İdeolojiler ve Kimlikler)*, (ed. Mehmet Korkud Aydın), Berikan Yayınları, Ankara 2019, ss. 221-348.
- DEMİR, Yeşim, "1960-1980 Dönemi Türk- Arap Ekonomik İlişkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18-19, Yıl: 2009, ss. 209-227.
- DÖNMEZ, Gökhan, "Arap Birliği: Siyasi ve Hukuki Niteliği", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1 ss. 171-208, s. 197
- DÖNMEZ, Gökhan, "Arap Birliği: Siyasi ve Hukuki Niteliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı:1, Yıl: 2015, ss.171-208.
- EMİNOĞLU, Ayça, "Tarihsel Süreçte Türkiye İsrail İlişkilerinin Değişen Yapısı", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 15, Yıl: 2016, ss. 89-106.
- ERDEN, Ömer, "II Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Rusya'nın Boğazlarla İlgili Talepleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 34, Yıl: 2014, ss. 256-268.
- GÖZEN, Ramazan, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri," *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 237-259.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, "Arap Ligi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:3, İstanbul 1991, ss. 325.
- İPEKÇİ, Abdi, "İslam Zirvesi ve Türkiye", *Milliyet*, 19 Eylül 1969
- KALYON, Levent, "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, Yıl: 2010, ss. 7-26.
- KARAMAN, M. Lütfullah, "Filistin Kurtuluş Örgütü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 13, İstanbul 1996, ss. 103-106.

- LÜLECİ, Mervenur, “Suudi Arabistan ve Ortadoğu’daki Varlık Mücadelesi” *İnsamer Analiz*, s. 5 ; <https://insamer.com/rsm/files/SUUDI-ARABISTAN-VE-ORTADOĞUDAKI-VARLIK-MUCADELESİ.pdf>.
- ÖZKAN, Mehmet, “Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları”, *Akademik Ortadoğu*, Sayı:7, Yıl: 2009, ss. 81-101.
- ŞENEL, Burak, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, ss. 157-178.
- SIEGMAN, Henry, “Arab Unity and Disunity”, *Middle East Journal*, Cilt: 16, Sayı: 1, Yıl: 1962, ss. 48-59.
- SİNKAYA, Bayram, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, *Adam Akademi*, 2011/1, ss. 79-100.
- SIRIM, Veli, “Türkiye- Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Yıl: 2019, ss. 355-374.
- SIRIM, Veli, “Türkiye’nin Ortadoğu Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerinin Gelişmesinde Kıbrıs Meselesinin Rolü”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 12, Yıl: 2018, ss. 75-107.
- YAVUZ Hulusi, “Abdülaziz b. Suud”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul 1988, ss. 194-195.
- YILDIRIM, Yasin, *Orta Doğu Politikaları Özelinde Türk Dış Politikasında Değişim; Turgut Özal Dönemi (1983-1989)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul 2018.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

RABAT KONFERANSI ve BU KAPSAMDA TÜRK KAMUOYUNDA YAŞANAN LAIKLIK TARTIŞMALARI

Dr. Mehmet KORKUD AYDIN

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

1969 yılında Mescid-i Aksa'nın Avustralyalı Yahudi Michael Denis Rohan tarafından kundaklanması üzerine ortaya çıkan tepkiler, Ortadoğu Müslümanları ile İsrail arasında devam etmekte olan krizi derinleştirmişti. Suudi Arabistan Kralı Faysal, Mescid-i Aksa'nın kundaklanmasına tepki göstermek ve Müslümanların İsrail'e karşı ortak hareket etmelerini sağlamak arzusuyla Rabat'ta bir toplantı gerçekleştirileceğini ilan etmiş ve Müslüman ülkeleri bu toplantıya davet etmişti.

Konferansa davet edilen ülkelerden biri de Türkiye idi. Türkiye, Rabat Konferansı'na davet edilince Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir toplantı gerçekleştirilmiş ve değişik ülkelerde görev yapan Türk Büyükelçilerinin görüşleri alınarak nasıl bir yol izleneceği tartışılmıştı. Toplantı sonunda Büyükelçiler Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılmasına karşı çıkmışlardı. Türk Büyükelçilerinin konu ile ilgili çekinceleri ise “*tutarsız*” politikalar izlemekle suçladıkları Arap ülkelerinin İsrail ile ilişkileri hususunda Türkiye'ye baskı yapacakları ve Türkiye'yi zor durumda bırakacakları yönünde idi. Buna karşılık Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu 30. Türkiye Hükûmeti ise Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılmasını arzu etmekteydi. Nitekim Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Türkiye'nin nüfusunun “*yüzde doksan dokuzundan fazlasının*” Müslüman olduğunu vurgulayarak halkı gücendirmeden Rabat Konferansı ile ilgili bir formül geliştirileceğini beyan etmişti.

Türk kamuoyunda ise Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılması meselesi, laiklik ilkesi kapsamında değerlendirilmiş ve eleştirilen bir konu olmuştu. Hükûmete yönelik eleştiriler, laiklik konusunda odaklanmış ve Demirel Hükûmeti de yaklaşan genel seçimler öncesinde halkın dini hassasiyetlerini istismar etmekle suçlanmıştı. Buna karşın Hükûmet taraftarı olan çevreler Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılmasına olumlu yaklaşmış ve bu konuda Hükûmeti desteklemişlerdi. Demirel Hükûmeti, kamuoyunda ortaya çıkan tepkileri dikkate almış; ancak Rabat Konferansı'na katılmayı da bir gereklilik olarak görmüştü. Bu noktada Hükûmet; tepkileri hafifletmek için Rabat Konferansı'na diğer ülkeler gibi Devlet Başkanı ya da Başbakan düzeyinde değil de Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katılma kararı almıştı.

İslam Konferansı Örgütü'nü ortaya çıkarması bakımından önemli olan Rabat Konferansı, 22-25 Eylül 1969 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, dönemin Türk basını tarafından da yakından takip edilmişti. Bildirinin amacı, Rabat Konferansı kapsamında dönemin siyasi atmosferini ve bu atmosfer içinde yaşanan laiklik tartışmalarını tahlil etmektir

Anahtar Kelimeler: Rabat Konferansı, Süleyman Demirel, Laiklik, İslam Konferansı Örgütü

Giriş

Yunanca Laikos, Latince Laicus sözcüklerinden türetilmiş olan laik kelimesi Avrupa'da; dini sıfat ve yetkisi bulunmayan, kiliseye mensup olmayan halktan kimseleri tanımlamak için kullanılmıştır. Avrupa'da kilise ile devlet kurumları arasında yaşanan çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan laiklik, felsefî anlamda dini düşünce ile akılcı düşüncenin birbirinden

ayrılması şeklinde kabul görmüştür. Laiklik siyasal anlamda ise iktidarın dinden bağımsız halde olması, hâkimiyet kaynağı olarak ilahi güç yerine halkın kabul edilmesi şeklinde izah edilebilir. Bireysel alanda ise laiklik akıl ve vicdanın bağımsızlığını muhafaza eden ve her ikisi arasında dokunulmaz bir alan oluşturan anlayış olarak değerlendirilir.

Hukuki açıdan değerlendirildiğinde ise Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ifade eder. Laik hukuk sistemlerinde devlet işleri dini kurallar ışığında yürütülmez. Devlet, dinler karşısında tarafsızdır. Kanun koyucular da bu kapsamda devlet düzenini ve bireylerin sosyal yaşantılarını dini kuralların etkisi altında kalmadan düzenlerler.

Türkiye'nin laikliği benimsemesi, Cumhuriyet döneminin bir eseridir. Atatürk laikleşmeyi Türk modernleşmesinin vazgeçilmezi olarak değerlendirmiştir. Nitekim saltanatın kaldırılması ile başlayan süreç içinde Cumhuriyet ilan edilmiş, Halifelik makamı kaldırılmış, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kaldırılarak yeni düzenlemelere gidilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim sistemindeki farklılıklar kaldırılarak eğitimin millileşmesi ve modernleşmesi sağlanmıştır. 1928 yılında Anayasa'dan "devletin dini, din-i İslâmdır" ifadesi çıkarılmış, 05 Şubat 1937 tarihinde ise laiklik, Anayasa güvencesi altına alınan cumhuriyet ilkelerinden biri olmuştur.

Atatürk laiklik doğrultusunda akılcı ve bilimsel düşüncüyü bir hayat tarzı olarak kabul etmiş ve bu konuda; "*Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cehalettir.*" demiştir. Atatürk laiklik ilkesine vurgu yaptığı bir başka konuşmasında ise; "*Laiklik, yalnız bir din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir*" demek suretiyle laikliğin bir başka yönüne işaret etmiştir.¹

1937'de laiklik ilkesinin anayasa güvencesi altına alınması Atatürk'ün bu konudaki hassasiyetini gösteren önemli bir örnektir. Atatürk'ün bu hassasiyeti genel olarak toplum nezdinde de kabul görmüştür. Bununla birlikte süreç içinde laikliğin yorumlanmasında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar; günümüze kadar süren siyasi tartışmaların yaşanmasına da neden olmuştur. Özellikle İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Türk siyasi hayatına etki eden tartışmalar incelendiğinde, süreç içinde laiklik ilkesinin uygulanmasında toplumun istekleri doğrultusunda bir takım değişikliklere gidildiği de görülmektedir. Ancak Demokrat Parti'nin kurulması ve 1950 yılında iktidara gelmesi ile birlikte laiklik, bir sorun olarak Türk siyasi hayatında önemli tartışma konularından biri olmuştur.²

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Rabat Konferansı sırasında da Türk kamuoyunda laiklik tartışmaları yaşanmıştır. Bu konu hakkında sağlıklı bilgi verebilmek için Rabat Konferansı'na giden süreçte Müslüman toplulukların durumuna ve bunlar arasındaki iş birliğine değinmek doğru olacaktır.

1. Rabat Konferansı'nı Ortaya Çıkaran Gelişmeler

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin tasfiye edilmesiyle birlikte Ortadoğu coğrafyasında İngiliz ve Fransız sömürgeciliği hâkim olmaya başlamıştı. Ortadoğu'nun sömürgeleştirilmesi, Müslümanların birlikte hareket etmesini engellemiş; buna karşın Araplar arasındaki liderlik mücadelelerine de ivme kazandırmıştır. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre zarfında Müslümanlar arasındaki iş birliğini tesis etmek için önemli toplantılar

¹ Mesut Aydın, Mehmet Korkud Aydın, *Türk İnkılabı Tarihi*, Azim Matbaacılık, Ankara 2016, s. 395-396

² Ayrıntılı Bilgi için bkz; Mehmet Korkud Aydın; *Dış Politika Ekseninde Türkiye'de Siyasi ve İdeolojik Tartışmalar (1920-1950)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017

gerçekleştirilmiştir. Müslüman toplumların bir araya gelmesinde önemli bir başlangıç teşkil eden ilk gelişme, 1926 yılının Haziran ayında Dünya İslâm Kongresi'nin toplanmasıdır. Kongre hazırlıkları, Halifelik makamının TBMM tarafından 03 Mart 1924 tarihinde kaldırılması üzerine başlamıştır. Kongreyi hazırlayanlar ise Hindistan Hilafet Hareketi'ndeki rolü ile bilinen Muhammed Ali ve Şevket Ali kardeşler, Filistin Baş müftüsü Emîn el-Hüseynî, Ezher Şeyhi Muhammed ez-Zevâhirî, Endonezya'dan Şeyh Ömer Coakrominoto, Suriye'den Muhammed Reşid Rızâ, ve Türkiye'den Servet Bey gibi isimlerdir. Aynı kadro, 07 Aralık 1931 tarihinde II. Milletlerarası İslâm Konferansı adı ile yeni bir organizasyon gerçekleştirmiştir.³ Söz konusu toplantılarda Halifelik meselesinin ele alınmış olması ise Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır'ın tepkisini çekmiştir. II. Dünya Savaşı başlayana kadar faaliyetlerini Kudüs'te sürdüren teşkilat, savaşın sonuna kadar faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan şartlar, dünya siyasetinde dengeleri köklü bir şekilde değiştirmiş; öncelikli olarak İngiltere ve Fransa'nın sömürge imparatorlukları için tasfiye süreci başlamıştır. ABD ve Sovyet Rusya, dünya siyasetine yön veren iki büyük güç haline gelmiş ve bu iki gücün arasındaki rekabeti ifade eden Soğuk Savaş döneminde; Ortadoğu ve Müslüman toplulukların dünya siyasetindeki yeri ve önemi artmıştır.

Müslüman ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte Müslümanlar arasındaki iş birliği denemeleri de tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Pakistan'ın 1947 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından 1949 yılında Karaçi'de toplanan Dünya İslâm Konferansı, bu konuda önemli bir gelişmedir.⁴ Ayrıca 1949 ve 1951 yıllarında yine Karaçi'de Müslümanların iş birliği adına önemli kabul edilen iki toplantı daha düzenlenmiştir. Mü'temerü'l-Alemi'l-İslâmi (İslâm Alemi Kongresi) adı ile gerçekleştirilmiş olan bu toplantılar, Rabat Konferansı'nın toplanması ve İslâm Konferansı Örgütü'nün ortaya çıkması bakımından da önemlidirler. Bu toplantıların yanı sıra İslâm ekonomisi ile ilgili olarak 1949'da Karaçi'de ve 1950'de Tahran'da gerçekleştirilen toplantılar da Müslümanların birlikte hareket etmeleri adına önemlidir. Ancak söz konusu toplantılara katılan ülkelerin büyük bir kısmının bağımsızlıklarını henüz elde etmiş olmaları ve uluslararası ilişkiler konusunda eski mandater devletleri ile münasebetlerini sürdürüyor olmaları; bu toplantıların 1960 yılına kadar kesintiye uğramasına sebep olmuştur.

Müslüman ülkeler, 1962 yılında "Mütemerü'l-Alemi'l-İslâmi" adı ile Bağdat'ta yeniden bir araya gelmişler, 1964 yılında ise Somali Mogadişu'da bir başka toplantı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1962 yılında Suudi Arabistan'ın öncülüğünde Rabıtatü'l-Alemi'l-İslâmi" adında bir teşkilatlanma daha ortaya çıkmıştır.⁵

17 Nisan 1965'te Mekke'de toplanan Dünya İslâm Konferansı, Müslümanların iş birliği çabaları için bir başka önemli örnektir. Türkiye'den üç milletvekilinin de katılmış olduğu bu toplantıda, Müslüman ülkelerin iş birliği için "*Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu*", "*İslâm Dayanışma Komisyonu*", "*İslâm Meseleleri Komisyonu*", "*Kültürel Komisyon*" ve "*İslâmların Çağrısı Komisyonu*" olmak üzere beş komisyonun kurulmasına karar verilmiştir.⁶

1926'dan itibaren gerçekleştirilen tüm toplantılarla, Müslümanlar arasındaki iş birliği ve dayanışma amaçlansa da başarılı olunmamıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Müslüman ülkeler arasında etkisi hissedilen rekabet; amaçlanan birlikteliği zorlaştırmıştır. Müslümanların bu dönemde ortak tepki gösterdikleri tek konu ise Filistin Meselesi olmuştur.

³ M. Naeem Qureshi, "Dünya İslâm Kongresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 10, İstanbul 1994. ss. 25-26, s. 25; *Cumhuriyet*, "Kudüs Kongresi'nde Dayak", 8 Aralık 1931.

⁴ Yasin Beyaz, "1931 Genel İslâm Kongresi'nin İslâm Dünyasına Etkileri ve Türkiye'deki Yansımaları", *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, Cilt: 18, Sayı: 1 (2018), ss. 35-56.

⁵ Davut Dursun, "İslâm Konferansı Teşkilatı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul 2001, ss. 49-53.

⁶ *Cumhuriyet*, "Dünya İslâm Konferansı Açıldı", 18 Nisan 1965

Bu nedenle, arzu edilen iş birliği ve dayanışmanın tesisi de yine Filistin Meselesi kapsamında mümkün olmuştur.

1948’de İsrail Devleti’nin kurulması karşısında en şiddetli tepki, Arap ülkelerinden gelmiş ve bu tepkinin sonucunda Arap-İsrail Savaşı patlak vermiştir. Arap ülkelerinin mağlubiyetiyle sonuçlanan bu savaş, Müslümanların ortak hareket etmesi yönünde atılmış ilk somut adımdır. 1967 yılında ise Araplar ile İsrail arasında ikinci bir savaş patlak vermiş ve bu savaş; İsrail’in Kudüs ile birlikte üç Arap devletin toprakları üzerinde genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Araplar ile İsrail arasında kan davasına dönüşen Arap-İsrail anlaşmazlığı, Müslüman ülkeleri kesin olarak bir araya getirmiştir.

1969 yılında Mescid-i Aksa’nın Avustralya vatandaşı Yahudi Michael Dennis Rohan tarafından kundaklanması, Müslümanların İsrail’e olan tepkisini körükleyen bir başka gelişme olmuştur. Nitekim Suudi Arabistan Kralı Faysal ve Fas Kralı Hasan, Müslüman devletlere çağrıda bulunarak Rabat’ta gerçekleştirilecek konferansa davet etmişlerdir. Rabat Konferansı’nın toplanması için yapılan çağrı; aynı zamanda İslâm Konferansı Örgütü’nün kurulması için atılan ilk adım olmuştur.⁷ Nitekim 10 Eylül 1969’da İslâm Ülkeleri Bakanları Toplantısı’nda alınan karar doğrultusunda 22 Eylül 1969’da Rabat’ta bir konferansın toplanması kararlaştırılmış; konferansın gündemindeki tek konu ise Kudüs olmuştur.

2. Rabat Konferansı Karşısında Türkiye’nin Tutumu ve Laiklik Tartışmaları

Müslüman ülkelerin Rabat’ta düzenlenecek İslâm Zirve Konferansı’na çağırılmaları üzerine Ankara’da da hareketli günler yaşanmış; yapılacak bir davet üzerine Türkiye’nin konu ile ilgili nasıl bir politika izleyeceği tartışılmıştır. Bu doğrultuda Dışişleri Bakanlığı’nda büyükelçilerin katılımı ile bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda çeşitli ülkelerde görev yapan büyükelçiler; Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılmaması yönünde bir temayül göstermişlerdi. Büyükelçiler, Arap Devletlerini “tutarsız politikalar” izlemekle suçlamışlar, Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkileri çerçevesinde de Arap Devletlerinin baskısına maruz kalacağını iddia etmişlerdi. Buna karşılık dönemin Dışişleri Bakanı olan İhsan Sabri Çağlayangil ise Türkiye’nin nüfusunun yüzde doksan dokuzundan fazlasının Müslüman olduğuna vurgu yaparak Halkı gücendirmeden bir formül bulunması gerektiğini söylemiştir.⁸

Bu arada Fas Kralı Hasan, 12 Eylül 1969’da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a bir telgraf çekerek Türkiye’yi Rabat Konferansı’na resmen davet etmiştir. Bu durum karşısında Türkiye’nin konferansa katılması konusunda bir cevap vermesi zorunluluk halini almıştır. Nitekim bu davet üzerine kamuoyu bilgilendirilmiş ve Dışişleri Bakanlığınca davetin değerlendirileceği ve kısa süre içinde cevaplandırılacağı ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı’na yapılan açıklamanın ardından kamuoyunda da Türkiye’nin konferansa katılıp katılmaması hususunda tartışmalar başlamıştır.

Konu ile ilgili Türk basınında yer alan haberler incelendiğinde, önemli bir kesimin Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılmasına muhalefet ettiği görülmektedir. Muhalefetin ve dozu yükselen eleştirilerin nedeni ise konferansın yerini, tarihini ve gündemini belirleyen ülkeler arasında Arap sosyalizmini benimseyen ülkelerin varlığıdır. Bu noktada Türkiye’nin doğal bir üyesi haline geldiği Batı Bloku ile ilişkileri ve Sovyet Rusya karşısındaki konumu üzerinde durulmuş, Türkiye’nin sosyalist ülkelerle birlikte hareket etmesi eleştirilmiştir.⁹

⁷ Soner Doğan, “Türkiye’nin Dönem Başkanlığı ve İslâm İşbirliği Teşkilatı”, *İnsamer*, Kasım 2016; https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_442.pdf, s. 3-4.

⁸ *Cumhuriyet*, “Elçiler, İslâm Zirve Toplantısına Katılmaya Karşı”, 11 Eylül 1969, 1-7.

⁹ *Cumhuriyet*, “İslâm Zirvesi’ne Türkiye de Çağırıldı”, 13 Eylül 1969, 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Emekli General Sezai Orkunt, gazetede yer alan bir yazısında büyükelçilerin İslâm Zirve Konferansı hakkında itirazlarının haklı olduğunu savunmuş; Türk dış politikasının, dönem ve şartlar gereği ne Arap ne de İsrail aleyhtarlığına müsait olmadığını söylemiştir. Orkunt, Ortadoğu'daki ABD-SSCB rekabetine de değinerek Türkiye'nin Ortadoğu'da dikkatli bir tarafsızlık politikası izlemesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Orkunt, Dışişleri Bakanlığı'nın konu hakkında Büyükelçileri toplantıya çağırmasının da yersiz olduğunu, Türkiye'de görev yapan Dışişleri görevlilerinin ya da Dışişleri Bakanının bizzat kendisinin Büyükelçilerle aynı sonuca ulaşabileceklerini de belirtmiş, Hükûmeti, seçim yatırımı yapmakla suçlamıştır. Tartışmaya yeni bir boyut kazandıran Orkunt; Dışişleri Bakanı Çağlayangil'i 12 Ekim 1969 genel seçimleri öncesinde bir kısım vatandaşların dini duygularını etkileyecek şekilde propaganda yapmakla itham etmiştir. Orkunt Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu, Arap Zirve Konferansı ile ilgili takip edilmesi gereken politikanın da laikliğe uygun olması gerektiğini savunmuştur.

Orkunt'a göre Mescid-i Aksa yangınının büyüülmesi ise gereksizdir. Zirâ Orkunt, Mescid-i Aksa'nın İsrail'in yönlendirmesi ile kundaklanmış olamayacağını iddia ederek Arapların takip ettiği siyaset için de şunları söylemiştir: ¹⁰ “... Mescid-i Aksa yangını, daha sebepleri belirlenmeden, zirve toplantılarına yol açmıştır. Yüksek siyasi düzeyde bunun tek anlamı, İsrail'e karşı tutumda Araplar arasındaki muhtemel gevşemeleri ve ayrı görüşleri birleştirebilmek, bölge dışındaki üç yüz milyonluk İslâm âlemini davaya katmak: askeri beceriksizlikleri ve zaafı, tahrik edilmiş dini hislerin örtüsü altında gizleyebilmek ve muhtemelen dörtler arasında cereyan eden müzakereleri de bir ölçüde etkilemek veya baltalamaktır. Böyle bir anlayış Arap devletlerinin yöneticileri için zaruri bir hareket tarzı olabilir. Fakat devletin kuruluş temelinde laiklik ilkesi yatan Türkiye Cumhuriyetinin bu gibi olayları bir dış politika meselesi haline getirme imkanlarını araştırması ve buna bir özellik atfetmesi tamamen yanlış ve basiretsiz bir politikadır.”

Türkiye'nin Rabat Konferansı'na davet edilmesi ile ilgili en şiddetli tartışmalar, bu yazıdan da anlaşılacağı üzere laiklik meselesi etrafında ortaya çıkmıştır. Abdi İpekçi Milliyet Gazetesi'nde, Hükûmetin Rabat Konferansı'na katılma kararı alması karşısında kamuoyunda ortaya çıkan yaklaşımları değerlendirmiş ve konu ile ilgili kendi görüşlerini de okuyucuları ile paylaşmıştır. İpekçi, Rabat Konferansı'nın din birliği esasına göre düzenlendiğini savunanlarla Hükûmetin aldığı kararın laiklik ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur.

Bu görüşlere karşılık, Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak dindışı olan toplumlarla dayanışma içinde olması gerektiğini savunan çevreler, Hükûmetin bu kararını olumlu karşılamışlardır. Ayrıca akademisyenler içinde sol görüşü benimseyenler de bu kararı desteklemişlerdir. Bu görüşte olanlar, İslâm Zirvesi'ne katılma kararının laiklik ilkesi ile çelişmeyeceğini, konferansın din konusunda bir karar almak yerine İsrail'in saldırgan politikalarına çare aramak için toplandığını savunmuşlardır. Özellikle İpekçi'nin işaret ettiği sol görüşlü akademisyenler, toplantının dini değil milli bir mahiyete sahip olduğu görüşündeydiler. Abdi İpekçi bu görüşe ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini belirtmiş ve Suudi Arabistan ile Fas'ın din faktörünü kullanarak kendi cephelerini genişletmek arzusunda olduklarını söylemiştir.

İpekçi, Türkiye'nin konferansa katılması ile ilgili olarak ayrıca Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmek için konferansa katılma kararı almış olduğunu ve meseleye sadece laiklik çerçevesinde bakmanın da hatalı olacağını söylemiştir. Bununla birlikte İpekçi, Hükûmetin konferansa katılma kararı almasını, iç politikada yapılan hesaplara da bağlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin bir genel seçim sürecine girdiği göz önünde bulundurulursa, İpekçi'nin detaylandırmadan değindiği iç politika hesaplarının ne olduğunu anlamak daha

¹⁰Sezai Orkunt, “İslam Zirve Toplantısı ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1969, s. 2

kolay olacaktır. İpekçi, Hükûmetin dış politika açısından yaklaşımını ise şu cümleler ile izah etmiştir; “Çağırılı reddederek Arap ve İslâm ülkeleri ile düzeltilmek istenen ilişkileri yeniden bozmak hiç şüphesiz isabetli olmazdı. Ama ileri gelen Arap devletlerinin dahi isteksiz görüldüğü ve ortak faktör olarak din unsurunun ağır bastığı bir toplantıya katılmak hususunda ihtiyatlı davranmakta da herhalde yarar vardı.”

İpekçi, Türkiye’nin ihtiyatlı davranmak adına, Rabat Konferansı’na Dışişleri Bakanlığı yerine gözlemci statüsünde katılmasının daha doğru olacağını ifade etmiş ve Hükûmetin mevcut kararına işaret ederek şu temennilerde bulunmuştur; ¹¹ “Böyle yapılmadığına göre şimdi temenni edilecek husus, konferansta Türkiye’yi tek laik ülke olarak temsil edecek Dışişleri Bakanımızın, toplantının dini bir Meclis halini almadan, dünya barışı için yararlı görüşlerin tartışılacağı siyasi bir konferans niteliğini korumasında kendine düşen görevleri yerine getirmesi, bu arada bazı İslâm devletlerinin öteki bazı Müslüman devletlere karşı girişebilecekleri manevralara asla alet olunmamasıdır.”

Üniversite profesörleri arasında Abdi İpekçi’nin işaret ettiği gibi Rabat Konferansı’na katılma kararının dini bir mahiyet taşımadığını savunun kimseler olduğu gibi bu karara kesin olarak karşı olan isimler de bulunmaktaydı. Ankara Üniversitesinde görev alan profesörler bu konuda basına ayrıntılı beyanatlar vermişlerdir. Prof. Dr. Nuri Esen, Türkiye’nin bu toplantıya katılmasını bir skandal olarak değerlendirmiş; Prof. Dr. Faruk Eren, bu durumun suç teşkil edeceğini söylemiş ve Prof. Dr. Muammer Aksoy ise Hükûmet kararını “seçim oyunu” olarak nitelendirerek; “Bu konferansta Ortadoğu siyaseti mi gözden geçirilecektir, yoksa dini bir takım kararlar mı alınacaktır? Bu henüz belli değil... İslâm devletleri ortak meselelerini bir arada görüşmek için bir İslâm devletleri konferansı yapabilirler... Devletin resmi dini yoktur, kişilerin dini vardır. Orada alınan kararlar fertleri bağlayıcı nitelikte olursa bu aykırıdır. Bizim bu toplantıya katılmamız tamamen seçim oyunudur. Demirel seçimlerde sırf İslâm adı nereden söylenirse oraya gideriz dedirtmek ve parsayı toplamak için bu işe girişmiştir. Bu konferansa katılmak Demirel için kötü netice verecektir” şeklinde bir tespitte bulunmuştur.

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi hocalarından Prof. Dr. Mümtaz Soysal ise Rabat Konferansının laiklik meselesi etrafında değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Soysal bu konuda; “Rabat Konferansının laiklikle veya laikliğe karşı bir tutumla ilişkili olmaması gerekir. Orada çözümlenecek olan konu, bir din konusu değildir. Amaç Ortadoğu’da kapitalizmin ve emperyalizmin köprü başılığını yapan İsrail’in saldırganlığını önlemektir. Mescid-i Aksa olayı bu bakımdan sembolik bir değer taşımaktadır. Türkiye’de şimdiye kadar kapitalizmin ve emperyalizmin işine gelen çeşitli irtica olaylarını laiklikle bağdaştırabilen bazı çevreler, dünyanın ezilmiş ulusları birbirine yaklaştıkları zaman ortaya lüzumsuz laiklik tartışmaları açmışlardır.” demiştir. ¹²

Kamuoyunda ortaya çıkan tartışmalar, Hükûmetin Rabat Konferansı ile ilgili politikalarını şekillendirmesi bakımından önemli bir yer tutmuştur. Sonuçta Hükûmet söz konusu tartışmalar karşısında bir ara formül geliştirmek zorunda kalmış ve Türkiye’nin Konferansa katılacağını; fakat diğer ülkelerin aksine Devlet başkanlığı düzeyinde değil Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katılım gerçekleştireceği ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili açıklama yapan Başbakan Süleyman Demirel, Türkiye’nin Mescid-i Aksa’nın kundaklanması hadisesi ve Filistin Meselesi karşısında kayıtsız kalamayacağını belirtmiş ve Rabat Konferansı etrafında yaşanan tartışmalar ile ilgili şunları söylemiştir: “... Türkiye’de bazı münakaşalar yapılıyor. Böyle bir toplantıya katılmak laikliğe aykırı değil midir gibi. Bunlar daha çok laiklik nedir, neyi yaparsanız laikliğe aykırı olur gibi şeylerin cevaplarını tam ve doğru olarak

¹¹ Abdi İpekçi, “İslam Zirvesi ve Türkiye”, Milliyet, 19 Eylül 1969

¹² Milliyet, “Bazı Profesörler İslam Zirvesine Katılmaya Karşı”, 19 Eylül 1969

bilinmemesinden doğuyor. Bu konu Türkiye’de öylesine yanlış anlaşılmış, öylesine yanlış tefsirlere tabi tutulmuştur ki, Camiyi bile laiklikle bağdaştır görmeyenler vardır...”. Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılmasının laikliğe aykırı bir mahiyet taşımadığını ifade eden Süleyman Demirel; *“Türkiye, nasıl taassup ve hurafeye, Cumhuriyet dışında her türlü devlet şekline karşı ise halkının yüzde 98’i Müslüman olan bir memlekette, Müslüman denmesinden korkulmasına da karşıdır.”* sözleri ile laiklik karşıtı bir anlayışa sahip olmadığını ifade etmiştir.¹³

Hükûmetin Rabat Konferansı ile ilgili takip ettiği siyaset, dönemin siyasi partileri tarafından da değerlendirilmiştir. Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, partisince Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılmasının olumlu karşılandığını belirtmişti. Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Tarık Ziya Ekince ise partisinin bu konferansa katılma konusunu olumlu karşılamadığını ifade etmiştir.¹⁴

Rabat Konferansı’na katılım hususunda Hükûmetin bulduğu formül, meseleyi laiklik çerçevesinde değerlendirenler kadar İslâmcı grupları da rahatsız etmiştir. İslâmcı bir yayın organı olan Fedai Dergisi’nde bu konu ele alınmış ve Cumhurbaşkanının toplantıya katılmıyor olması eleştirilmiştir. Söz konusu dergide çıkan bir yazıda; *“Devlet Başkanları seviyesindeki bir konferansa davet edildiği halde Reiscumhurun katılmamasını doğru bulmuyoruz. Sayın Sunay gitmediği takdirde hiç olmazsa bizzat Başvekil gitmeliydi. O da iştirak etmiyor. Reiscumhurlar seviyesindeki bir hayati toplantıya Demirel Hükûmeti İhsan Sabri Çağlayangil’i memur ediyor. Bu vaziyet konferansta gereken ciddiyeti vermediğimiz bir delili olabilir. Başka türlü yorumlanamaz.”* denilerek bulunan formül eleştirilmiştir.¹⁵

Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılması etrafında yaşanan laiklik tartışmaları kapsamında Hükûmet sözcüsü Rafet Sezgin, *“Biz CHP’nin laiklik anlayışı ile bir ve beraberiz”* demiş ve Hükûmete yönelik tepkileri azaltmak istemiştir. Bu durum Fedai Dergisi tarafından tepkiyle karşılanmış, dergide yer alan bir yazıda Sezgin’in açıklamasına yönelik olarak *“...gerçek Müslümanların son ümidini de kırmamışlar mıdır?”* sorusu yöneltilmiştir.¹⁶

Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesi’ndeki köşesinde genel seçim sürecini değerlendirdiği yazısında AP’nin laiklik ile ilgili politikalarını eleştirirken konuyu İslâm Zirve Konferansı’na getirmiş ve Demirel’in din işlerini sadece iç politikaya değil; Müslüman ülkelerin düzenlediği zirveye katılarak dış politikaya da karıştırdığını iddia etmiştir. Nadi, bu konuya farklı bir perspektiften yaklaşmayı da ihmal etmemiş ve Kudüs’ün Türk hâkimiyeti altında bulunduğu döneme değinerek Türk idaresi zamanında Kudüs’te yaşayan ve farklı dini inançlara sahip olan kimselere hoşgörü ile davranıldığını; ancak Arapların I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’ne isyan etiklerini ve böylece bölgede İsrail’in kurulması ile sonuçlanan süreci başlattıklarını ifade etmiştir. Bu konuda Nadi; *“Şimdi neden sonra İsrail’i yerinden söküp atmak hevesine kapılmışlardır?”* diye sormuş ve laik Türkiye’nin Rabat Konferansı’na katılmasını doğru bulmadığını söylemiştir.¹⁷ Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de laiklik ilkesinin dışında Araplar ile ilgili I. Dünya Savaşı hatıraları da olumsuz bir yargı oluşturmuştur.

Rabat Konferansı çerçevesinde Türk basınında Arap ülkelerine yönelik tepkinin kesin bir üslupla dile getirildiği görülmektedir. Bunun en güzel örneği ise Cumhuriyet Gazetesi’nde yer alan ve Arapların Türkiye’nin Kıbrıs ile ilgili tezini desteklemediğini ifade eden haber ve yorumlardır. Söz konusu haberlerde, 1965 yılının Aralık ayında BM genel kurulunda gerçekleştirilen Kıbrıs konulu toplantıda, Rabat Konferansı’na katılacak olan 35 İslâm

¹³Cumhuriyet, “İslâm Zirvesine Katılıyoruz”, 17 Eylül 1969

¹⁴Cumhuriyet, “Siyasi Partiler Nasıl Karşıladi?”, 18 Eylül 1939

¹⁵Fedai, “Mescid-i Aksa ve Uyanan İslam Dünyası”, 1969 Ekim, s. 17

¹⁶Fedai, “Samimiyetsizlik ve Yaranma Sanatı Buna Denir”, 1969 Ekim, s.12

¹⁷Nadir Nadi, “Geçer Akçe”, Cumhuriyet, 20 Eylül 1969, s.1 ve 7

ülkesinin 14'ünün Türkiye'nin karşısında yer aldığı, 13'ünün çekimser kaldığı ve 6'sının da toplantıya katılmadığı hatırlatılmıştır. Aynı haberlerde, Türkiye'nin sadece İran ve Pakistan tarafından desteklendiği belirtilmiş; ayrıca 1964 yılında Kahire'de gerçekleştirilmiş olan Tarafsız Ülkeler toplantısında bu ülkelerin Kıbrıs Rumlarını destekler mahiyette kararlar alıp BM'ye sundukları ifade edilmiştir.¹⁸

3. Rabat Konferansı ve İslâm Konferansı Örgütü

Rabat Konferansı, 22 Eylül 1969'da çalışmalarına başlamıştır. Türkiye, Hükûmet yetkililerinin aldığı karar doğrultusunda toplantıya, Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katılmıştır. Toplantıya Türkiye ile birlikte Suudi Arabistan, henüz Birleşik Arap Cumhuriyeti ismini kullanan Mısır, Lübnan, Kuzey ve Güney Yemen, Ürdün, Libya, Sudan, Kuveyt, Tunus, İran, Afganistan, Cezayir, Pakistan, Endonezya, Fas, Moritanya, Somali, Senegal, Malezya, Çad, Gine ve Mali katılmıştır. Bununla birlikte, Hindistan'ın barındırdığı Müslüman nüfus nedeniyle toplantıya katılması gündeme gelmiş; fakat Pakistan'ın tepkisi üzerine "Hindistan Müslüman Topluluğu" adıyla bir heyetin toplantılara katılmasına karar verilmiştir.¹⁹

Rabat Konferansı ile birlikte Müslümanlar arasında iş birliğini tesis edecek ve süreklilik arz edecek bir teşkilatlanmanın kurulmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda İslâm Konferansı Örgütü ortaya çıkmıştır. Konferansın sonuç bildirisinde; *"inanç birliğinin milletlerarası yakınlaşma ve karşılıklı anlayışın tesisinde önem arz ettiği"* vurgulanmış, *"İslâm dininin maddi ve manevi tüm kıymetleri ile muhafaza edilmesi"* gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler teşkilatının amaç ve ilkelerinin de kabul edildiği belirtilmiş ve bu husus şu cümleler ile ifade edilmiştir: *"Hükümetler, ekonomik, ilmî, kültürel ve manevî alanlarda İslâmiyetin kaidelerinden mülhem olarak aralarında sıkı işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma sağlama maksadıyla temaslarda bulunacaklardır. Hükümetler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Yasasının prensip ve hedeflerine uygun olarak aralarında çıkabilecek ihtilâfları milletlerarası barış ve güvenliğin takviyesine katkıda bulunacak şekilde barışçı yollarla halletmeyi taahhüt ederler..."*

Abdi İpekçi, Milliyet Gazetesi'ndeki köşesinde Rabat Konferansı ve sonuçlarını değerlendirdiği yazısında; Rabat Konferansı'nın sonuçlarının Müslüman ülkeleri bir araya getirecek bir netice yaratmadığını vurgulamıştı. Türkiye'nin de Rabat Konferansı'nda kimseyi memnun edemediğini ifade eden İpekçi; *"Hükûmetin konferansa bir çeşit yasak savma kabilinden katıldığı, temel amacın İslâm ülkeleri ile sürdürülmek istenen iyi ilişkilerin korunması olduğu bilinmektedir. Sonucun bu amaca uygunluğu şüphelidir. Türkiye gerek Hindistan'ın katılması konusunda gerek Filistin Direnme Kuruluşlarının desteklenmesi sorununda vaziyet almak zorunda kalmıştır. Birincisinde Hindistan ile ilişkilerimizi zedeleyen bir durum yaratılmış, ikincisinde ise başta Mısır ve Cezayir olmak üzere birçok devletler tarafından kınanmıştır... Bize öyle geliyor ki Hükûmet İslâm Zirvesine katılmakla iç politikada kendisine uygun gelen bir yatırımı yapmış ama dış politika yönünden hiç de kazançlı çıkmamıştır."* diyerek Hükûmetin Türk dış politikasını iyi bir şekilde idare edemediğini ve sınıfta kaldığını ifade etmiştir.²⁰

İslâm Konferansı Örgütü kurulduktan sonra Türkiye'nin bu örgüte hukuki olarak üye olup olmadığı da tartışılmıştır. Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan laiklik vurgusu nedeniyle örgüte üye olamayacağı ifade edilmiş olsa da Türkiye, İKÖ ile ilişkilerini

¹⁸ Cumhuriyet, "İslâm Zirvesi Yarın Rabat'ta Başlıyor", 21 Eylül 1969.

¹⁹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990) Kısım A (Çok Taraflı Bağlıları)*, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 733.

²⁰ Abdi İpekçi, "İslam Zirvesinden Kalanlar", Milliyet, 28 Eylül 1969

uzun süre Dışişleri Bakanlığı seviyesinde sürdürmüştür.²¹ Bununla birlikte, Türkiye, 1980 Darbesi'nin ardından Ortadoğu ile ilgili takip ettiği politikalar doğrultusunda İKÖ toplantılarına 1981 yılından itibaren Başbakanlık düzeyinde katılmaya başlamıştır. Böylece Türkiye'nin İKÖ nezdindeki etkinliği, 1981 yılından sonra etkili bir şekilde artmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak İKÖ içindeki Türkiye nüfuzu 2005 yılında Örgütün Genel Sekreterliğine Ekmeleddin İhsanoğlu'nun getirilmesi ile en üst noktaya ulaşmıştır. İslâm Konferansı Örgütü, 2011 yılında gerçekleştirilen 38. Dışişleri Bakanları Toplantısında alınan karar gereği ismini İslâm İşbirliği Teşkilatı olarak değiştirmiştir.²²

4.Sonuç

Laiklik, devlet idaresinde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, toplumsal hayatta ise din ve vicdan hürriyeti şeklinde izah edilebilir. Türkiye, Atatürk'ün gerçekleştirdiği yeni düzen çalışmaları doğrultusunda Halifeliğin kaldırılması, Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılarak yeniden düzenlenmesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanması ile laikleşme yönünde önemli bir değişim süreci içine girmiştir. Nitekim 1937 yılında Atatürk İlkelerinin Anayasa maddelerine dâhil edilmesi ile birlikte Türkiye'nin laik bir yönetim anlayışına sahip olması amaçlanmıştır.

Atatürk'ün vefatından sonra iş başına gelen devlet adamları da laiklik ilkesi doğrultusunda hareket etmeye gayret göstermişlerdir. Ancak süreç içinde Türk siyasi hayatını etkileyen önemli olayların da bir sonucu olarak laiklik ilkesinin farklı yorumları ortaya çıkmıştır. Bu durum toplumun zaman zaman laiklik meselesi etrafında bir takım tartışmalar yaşamasına neden olmuştur.

Türkiye'de yaşanan laiklik tartışmalarına verilebilecek önemli bir örnek, İslâm Konferansı Örgütü'nün kuruluşu ile sonuçlanacak olan Rabat Konferansı'na Türk devlet yetkililerinin davet edilmesi ile birlikte ortaya çıkan tartışmalardır.

Rabat Konferansı, Mescid-i Aksa'nın Avustralya vatandaşı bir Yahudi tarafından kundaklanması üzerine Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın çağrısı ile toplanmıştır. Faysal Kudüs meselesini ve İsrail'in saldırgan politikalarını görüşmek üzere Rabat'ta İslâm devletlerinin katılımı ile bir toplantının gerçekleştirileceğini bildirmiş ve kısa bir süre sonra Türkiye, Fas Kralı Hasan tarafından toplantıya resmen davet edilmiştir.

Türkiye'nin Rabat Konferansı'na davet edilmesi ilk önce Türk Dışişleri Bakanlığı'nda görüşülmüştür. Bu hususta Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Türk Büyükelçileri ile görüşmüş ve onların fikirlerini almıştır. Toplantıda Büyükelçiler, Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılmasına karşı çıkmışlardır. Büyükelçiler, Arap devletlerinin Türkiye'yi Batı ile ilişkileri konusunda baskı altına alabilecekleri yönünde bir endişe taşıdıkları için olumsuz fikir beyan etmişlerdir. Buna karşılık Dışişleri Bakanı Çağlayangil ise halkı gücendirmeden ara bir formül bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Türk Hükûmetinin konu ile ilgili bulduğu ara formül, Başbakan Süleyman Demirel tarafından kamuoyuna açıklanmıştır. Demirel, Türkiye'nin nüfusunun % 98'inden fazlasının Müslüman olduğu vurgusunu yaparak Mescid-i Aksa ile ilgili bir meseleye kayıtsız kalınamayacağını belirtmiş; bununla birlikte kamuoyunda ortaya çıkan tepkileri de dikkate alarak Türkiye'nin toplantıya Devlet Başkanı ya da Başbakan düzeyinde değil, Dışişleri Bakanı düzeyinde katılacağını açıklamıştır.

²¹Ayrıntılı bilgi için bkz; Münevver Aktaş, "Türkiye İslâm Konferansı Örgütüne Üye midir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1 (2009), ss. 1-87

²²Doğan, agm., s. 16.

Hükûmetin Rabat Konferansı'na katılmak konusundaki yaklaşımı, kamuoyunu memnun etmemiştir. Bu kararın laiklik ilkesi ile çelişeceğini savunanlar, Hükûmeti Anayasa'yı çiğnemekle suçlamışlardır. Ayrıca söz konusu dönemde Türkiye yakın gelecekte bir genel seçim süreci içine gireceği için Süleyman Demirel ve Hükûmeti; seçimleri kazanmak için Halkın dini duygularını istismar etmekle itham edilmiştir. Bu tepkilere karşılık, Hükûmetin kararını Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan münasebetlerini düzeltmek için atılmış bir adım olarak değerlendiren çevreler de olmuştur.

Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılması meselesine ideolojik gruplardan da farklı tepkiler gelmiştir. Özellikle Sol/sosyalist ve Marksist çevreler arasında bir bölünmüşlük göze çarpmaktadır. Nitekim sol gruplar arasında meseleyi laiklik çerçevesinde ele alanlar olduğu gibi bunu ABD ve Batı'nın Ortadoğu'daki temsilcisi olarak kabul edilen İsrail'e karşı düzenlenen bir konferans olarak değerlendiren ve milli bir anlam yükleyenler de olmuştur. İslâmcıların meseleye yaklaşımı ise Sol/sosyalist ve Marksist çevrelerden farklı olmuştur. İslâmcılar, Hükûmetin toplantıya Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katılmasına tepki göstererek Rabat'ta Türkiye'yi Cumhurbaşkanı veya Başbakan'ın temsil etmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Rabat Konferansı, İslâm Konferansı Örgütünü ortaya çıkarması bakımından önemli bir toplantıdır. Türkiye İKÖ'nün kuruluşunun ardından örgüt toplantılarına uzun süre Dışişleri Bakanlığı düzeyinde katılmaya devam etmiştir. Gerek bu yaklaşım, gerekse Türk Anayasası'ndaki laiklik vurgusu nedeniyle Türkiye'nin İKÖ'ye resmen üye olup olmaması da tartışılan bir konu olmuştur. Ancak 1981'de Türkiye, İKÖ toplantılarına üst düzey katılım sağlamaya başlamış ve örgüt nezdindeki nüfuzunu artırmıştır. Bunun bir sonucu olarak da 2005 yılında Ekmeleddin İhsanoğlu İKÖ Genel Sekreterliği görevine seçilmiş ve Türkiye'nin İKÖ'deki etkinliği en üst noktaya ulaşmıştır.

Türkiye'nin Rabat Konferansı'na katılımı ve Türk-Arap ilişkileri, laiklik kapsamında yapılan eleştirilerle açıklanmaya çalışılsa da konu; Türk dış politikasının Ortadoğu bağlamında en önemli açmazı olmaya devam etmiştir. Türk-Arap ilişkileri, günümüz Türk dış politikasında karşılıklı güvensizlik temeline dayanan, iç politikada ise farklı söylemlerin söz konusu edildiği ilişkiler yumağı özelliğini sürdürmektedir.

5. Kaynakça

- AKTAŞ, Münevver, "Türkiye İslâm Konferansı Örgütüne Üye midir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1 (2009), ss. 1-87.
- AYDIN, Mehmet Korkud; *Dış Politika Ekseninde Türkiye'de Siyasi ve İdeolojik Tartışmalar (1920-1950)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.
- AYDIN, Mesut, AYDIN, Mehmet Korkud, *Türk İnkılabı Tarihi*, Azim Matbaacılık, Ankara 2016.
- BEYAZ, Yasin, "1931 Genel İslâm Kongresi'nin İslâm Dünyasına Etkileri ve Türkiye'deki Yansımaları", *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, Cilt: 18, Sayı: 1 (2018), ss. 35-56.
- Cumhuriyet*, "Dünya İslam Konferansı Açıldı", 18 Nisan 1965
- Cumhuriyet*, "Elçiler, İslâm Zirve Toplantısına Katılmaya Karşı", 11 Eylül 1969.
- Cumhuriyet*, "İslâm Zirvesi Yarın Rabat'ta Başlıyor", 21 Eylül 1969.
- Cumhuriyet*, "İslâm Zirvesi'ne Türkiye de Çağırıldı", 13 Eylül 1969.
- Cumhuriyet*, "Kudüs Kongresi'nde Dayak", 8 Aralık 1931.

Cumhuriyet, “Siyasi Partiler Nasıl Karşıladı?”, 18 Eylül 1939.

Cumhuriyet; “İslam Zirvesine Katılıyoruz”, 17 Eylül 1969.

DOĞAN, Soner, “Türkiye’nin Dönem Başkanlığı ve İslâm İşbirliği Teşkilatı”, *İnsamer*, Kasım 2016; https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_442.pdf, s. 3-4.

DURSUN, Davut, “İslâm Konferansı Teşkilatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul 2001, ss. 49-53.

Fedai, “Mescid-i Aksa ve Uyanan İslam Dünyası”, 1969 Ekim.

Fedai, “Samimiyetsizlik ve Yaranma Sanatı Buna Denir”, 1969 Ekim.

İPEKÇİ, Abdi, “İslam Zirvesi ve Türkiye”, *Milliyet*, 19 Eylül 1969.

İPEKÇİ, Abdi, “İslam Zirvesinden Kalanlar”, *Milliyet*, 28 Eylül 1969.

Milliyet, “Bazı Profesörler İslam Zirvesine Katılmaya Karşı”, 19 Eylül 1969.

Nadir Nadi; “Geçer Akçe”, *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1969.

ORKUNT, Sezai, “İslam Zirve Toplantısı ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1969

QURESHI, M. Naeem, “Dünya İslâm Kongresi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 10, İstanbul 1994, ss. 25-26.

SOYSAL İsmail, *Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990) Kısım A (Çok Taraflı Bağlıları)*, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

MEB 9.SINIF BİYOLOJİ DERS KİTABININ İNCELENMESİ**Yrd. Doç. Dr. Suzan SÖNMEZ**

Girne Amerikan Üniversitesi

ÖZET

Ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarının haftalık ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programlarına göre hazırlanmış, • Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından inceleme ve değerlendirme işlemleri tamamlanarak okutulması uygun bulunmuş kitaplara verilen genel isimdir. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının inceleme ve değerlendirme onayını almamış kitaplar ders kitabı değildir. (TTKB, 2019). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2003-2004 eğitim öğretim yılından itibaren ders kitapları öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Başlangıcından bugüne, on altı yıllık süreçte, öğrencilerimize 2.850.288.456 adet ücretsiz ders kitabı ulaştırılmıştır. Tüm öğrencilerin kullandığı ders araçları çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada; ortaöğretim 9.sınıflarda okutulmak üzere Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanmış 2019 basımı biyoloji ders kitabının; bilimsel içerik, görsel sunum, bilgi eksikliği, dil ve anlatım yönlerinden incelenmesi yapılmaktadır. Bun amaçla; söz konusu ders kitabı, bir kitap inceleme çalışması olarak incelenmiştir. Araştırma MEB 9. Sınıf biyoloji (2019) kitabı incelenmiştir. Değerlendirme amacıyla 2007 yılında TTKB tarafından yayımlanan biyoloji dersi öğretim programı ve 2591 sayılı MEB tebliğler dergisinde yer alan ders kitapları ile ilgili öğretim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönerge esas alınmıştır. TTKY'ya göre değerlendirme ölçütleri şöyledir. İçerik • Dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenir. • Dersin özelliğine göre ünite, bölüm, tema ve konular arasında hacim bakımından eğitim ve öğretim programının içeriğine uygun bir denge kurulur. Dil, anlatım ve üslup • Yaşayan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılır. • Konuların işlenişinde öğrencinin seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olarak doğru, anlaşılır, yalın bir dil ve anlatım kullanılır. • Dilin kullanımında Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınır. Öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme • Öğrenme yöntemleri ve stratejileri dikkate alınır ve üst düzey düşünme becerileri geliştirilir. • Değerlendirmeye ilişkin unsurlar, ölçme ve değerlendirmenin ilke ve teknikleri dikkate alınarak düzenlenir. Teknik, tasarım ve düzenleme Görsel ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak yapılır. Değerlendirme sonunda kitapla ilgili fiziksel ve didaktik bazı uyumsuzluklar ve eksiklikler bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Biyoloji eğitimi, biyoloji ders kitabı, ders kitabı.

İSVİÇRE BORÇLAR KANUNU'NDA EVLENME TELLALLIĞINDAN DOĞAN BORCA DAİR YAPILAN YASAL DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğrt. Üyesi Sinan OKUR
Necmettin Erbakan Üniversitesi

ÖZET

Borç ilişkisine giren taraflar açısından bu ilişkinin en önemli ayağı söz konusu ilişkiden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda alacaklıya tanınan dava hakkıdır. Böylece borcunu ifa etmeyen borçlu devlet eliyle yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlanmaktadır. Ancak eksik borç olarak isimlendirilen bazı alacaklar için, kanun koyucu, bu alacakları davay yoluyla takibe değer görmemiş ve bunları koruma gereği duymamıştır. Klasik örnekleri zamanaşımına uğramış borç, kumar borcu ve iki kişi arasında evlenmeye aracılık yapmaktan doğan borcu ifade eden evlenme tellallığından doğan borçlardır. Buna göre iki kişi arasında evlenmeye aracılıktan doğan alacağa ilişkin TBK m. 408'de **Evlenme simsarlığı** başlığıyla şu yönde bir hüküm bulunmaktadır. *“Evlenme simsarlığından doğan ücret hakkında dava açılmaz ve takip yapılamaz.”* Söz konusu hükmün anlamı, bir evliliğe aracılık eden kimselerin bu aracılıktan doğan alacaklarının ifası konusunda borçluyu devlet eliyle ifaya zorlayamayacak olmasıdır. Buna karşın Türk Borçlar Kanunu'nun kaynağı olan İsviçre Borçlar Kanunu'nda 1998 yılında yapılan ve 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren bir değişiklikle evlenme tellallığı genel vekalet sözleşmesinden sonra “Evliliğe ve Birlikte Yaşamaya Aracılık Konusunda Vekalet” başlığıyla yeniden düzenlenmiş ve eksik borç olmaktan çıkarmıştır. Konu İsviçre Borçlar Kanunu'nun 406a ile 406h maddeleri arasında düzenlenmiştir. Ayrıntılı sayılabilecek bir biçimde düzenlenen hükümler uyarınca, öncelikle tarafların yükümlülükleri belirlenmiş ve sözleşmeye genel vekaletle ilişkin hükümlerin tamamlayıcı olarak uygulanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca sözleşmenin tabi olduğu şekil madde 406/d'de hüküm altına alınmış ve sözleşmenin geçerliliği yazılı şekilde yapılmış olmasına bağlanmıştır. Bu tebliğde söz konusu değişiklikler ana hatları içinde ele alınarak özetlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evlenme Tellallığından Doğan Borç, Eksik Borç, İsviçre Borçlar Kanunu,

ORTAK REFERANS ÇERÇEVESİNE İLİŞKİN TASLAK'TA (DRAFT COMMON FRAME OF REFERENCE-DCFR) DÜZENLENEN TEDAVİ SÖZLEŞMESİ HÜKÜMLERİNE DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğrt. Üyesi Sinan OKUR
Necmettin Erbakan Üniversitesi

ÖZET

Son yıllarda tıbbi alanda yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte tedavi imkanları artmış fakat aynı zamanda gelişen tedavi imkanlarına bağlı olarak tıbbi müdahalelerde ortaya çıkan hatalar da aynı oranda artış göstermiştir. Ortaya çıkan tedavi hataları, hasta-hekim ilişkisinin hukuki çerçevesi, hekimin sorumluluğu, tedavi hatalarının her iki taraf açısından hukuki sonuçları, tarafların tedavi öncesinde ve sonrasında akdi ve kanuni yükümlülükleri, bilhassa hekimin aydınlatma yükümlülüğü hukuk dünyasında yoğun biçimde tartışılmış ve müzakere edilmiştir. Ulusal ve uluslararası kanun koyucular söz konusu gelişmelere ve tartışmalara bigâne kalmamış ve tedavi sözleşmesi ve tarafların yükümlülükleri bazen kanun düzeyinde bazen daha alt seviyelerde hukuki düzenlemelerin konusu olmuştur. Avrupa Birliği hukuku kapsamında da özellikle zayıf olan tarafı (hastayı) korumak amacıyla seksenli yıllardan itibaren birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa'da uzun yıllardır devam eden özel hukuk alanındaki hukuku birleştirme ve ortak bir hukuki müktesebatın tesisi amacıyla farklı tarihlerde farklı metinler yayınlanmış olup bu metinler içinde en önemlilerinden birisi, Avrupa Ortak Referans Çerçevesine İlişkin Taslak (Draft Common Frame of Reference-DCFR) olup söz konusu metnin nihai hali 2009 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu metin içinde düzenlenen konulardan birisi de tedavi sözleşmesi olup, hizmet/işgörme sözleşmelerinin 8. Bölümü (Art. I.V.C.-8:101-8:111) tedavi sözleşmesine tahsis edilmiştir. Söz konusu maddelerde, maddelerin konu itibarıyla uygulama alanı, tarafların yükümlülükleri, bilhassa tedavi edenin aydınlatma yükümlülüğü (Art. IV.C.-8:105) gibi hususlar hüküm altına alınmıştır. Söz konusu hükümler, tedavi sözleşmesine dair uzun yıllara dayanan önemli bir tecrübenin neticesi olarak ortaya çıkmış olması sebebiyle gerek mukayeseli hukuk bakımından gerekse bu yolda bir düzenleme yapmayı planlayan kanun koyucular açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bu tebliğde söz konusu hükümlere dair genel bir değerlendirme yapılmış ve maddeler genel hatlarla izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tedavi Sözleşmesi, (Draft Common Frame of Reference-DCFR), Avrupa Birliği Hukuku.

KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETİ ÇOCUKLAR RESİMLERLE NASIL ANLATIR?

Prof . Dr. Hacer TOR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ÖZET

Son yıllarda dünyada şiddet olaylarında hızlı bir artış yaşandığı gözlenmektedir. 1960'lerden itibaren etkili hale gelmeye başlayan kadın hareketlerinin çabalarıyla, kadına yönelik aile içi şiddet toplumların gündemine girmeye başlamış ve son otuz yılda da kadına yönelik en önemli insan hakları ihlallerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Kadına yönelik aile içi şiddete ilişkin yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmaların kadınlar ile ve genellikle büyük şehir merkezlerinde yapıldığı belirlenmiştir. Türkiye'de çocukların kadına yönelik şiddete ilişkin görüşleri üzerinde yapılmış çalışmaların sayısı yok denecek kadar az olduğu ve özellikle de kadına yönelik aile içi şiddeti resimlerle anlatan çalışmaların bulunmadığı saptanmıştır. Bu nedenle yapılan bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin aile içinde kadına yönelik şiddet algıları resimler yoluyla incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı; aile içinde kadına yönelik şiddet deyince ortaokul öğrencilerinin ne anladıkları, nasıl resmettikleri, neyi şiddet olarak tanımladıkları ve kendilerini o ortamda nasıl çizdiklerini ortaya koymaktır. Araştırmaya Çorum İli Sungurlu İlçesinde öğrenim gören gönüllü 81 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Yapılan bu çalışmada öğrencilere A4 boyutunda kâğıtlar dağıtılarak ön yüzlerine pastel boya veya kuru boya kullanarak kadına yönelik aile içi şiddetin resimlerini yapmaları istenmiştir. Resim yapmaları tamamlandığında kâğıtların arka yüzünde hazırlanmış olan demografik özelliklere ilişkin sorunları cevaplamaları ve yaptıkları resimleri anlatmaları istenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmış, bu yönetime göre resimler analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara: katılımcıların resimlerinde kadına yönelik aile içi şiddette, birden fazla şiddet türünü resmettikleri görülmüştür. Katılımcıların resimlerinde büyük çoğunlukla fiziksel şiddet (bıçak, sopa ve silah kullanarak), sözel şiddet yer aldığı belirlenmiştir. Katılımcıların kadına yönelik aile içi şiddeti fiziksel ve sözel şiddetin şiddet olarak algılandığı ve resmedildiği, ayrıca aile içinde yaşanan kadına yönelik şiddet olaylarından çocukların son derece olumsuz etkilendiği resimlere yansımıştır.

Anahtar Kelimeler : Kadına yönelik şiddet, çocuk ve resim.

HOW DOES DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN CHILDREN WITH PICTURES?

ABSTRACT

In recent years, there has been a rapid increase in the number of violent incidents in the world. Through the efforts of the women's movements, which have started to be effective since the 1960s, domestic violence against women has started to be on the agenda of the societies and has been accepted as one of the most important human rights violations against women in the last thirty years. When the studies on domestic violence against women were examined, it was determined that the studies were conducted with women and generally in big city centers. Turkey will be negligible until the number of studies conducted on children's views on violence against women has been determined that there is less and particularly describing the work with images of domestic violence against women. For this reason, in this study, perceptions of violence among women in the family towards women were examined through pictures. Purpose of the research; The aim of the study is to reveal what the secondary school students understand, how they portray, what they describe as violence and how they draw themselves in that environment. A total of 81 secondary school students from Sungurlu, Çorum Province participated in the study. In this study, A4 size paper was distributed to the students and they were asked to paint domestic violence against women by using pastel or dry paint on their fronts. When the paintings were completed, they were asked to answer the problems related to the demographic characteristics prepared on the back of the papers and to explain the paintings they made. Content analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used in the research and pictures were analyzed according to this method. In the findings of the study: it was seen that the participants depicted more than one type of violence in domestic violence against women in their pictures. It was determined that physical violence (using knives, sticks and weapons) and verbal violence were mostly used in the participants' paintings. The domestic violence of women was reflected in the pictures in which physical and verbal violence was perceived and depicted as violence, and children were affected negatively by the violence against women in the family.

Keywords: Violence against women, child and painting.

GİRİŞ

Kısaca tanımlanacak olursa Şiddet; “Sert ve katı davranış; karşı tutumda olanlara karşı kaba kuvvet kullanma, sertlik, bir kişiye güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmaktır” (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı [BAAK], 1998).

Günümüzde şiddet bir halk sağlığı sorunudur evde, okulda, işyerinde kısaca yaşamın her alanında görülmekle birlikte şiddetin en sık görüldüğü ortamlardan birisi aile ortamlarıdır. Aile içinde en çok yaşanan şiddet kadına yöneliktir ve kadına yönelik şiddet çok eski zamanlardan beri görülen bir olgudur. Bu sorun son yıllarda pek çok ülkenin gündeminde önemli bir sorun olarak yer almaktadır (Nüfus Bilim Derneği [ND] ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu [UNFPA], 2013).

Son 20 yıldır yapılan çalışmalar dünyada milyonlarca kadının şiddete maruz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Fakat dünyada pek çok ülkede kayıtlarda yer almayan pek çok kadın aile içi şiddete maruz kalmaktadır. Şiddet kime uygulanırsa uygulansın temelinde insan hakları ihlalidir ve insan hak ve özgürlüklerini sınırlamaktadır özellikle kadınların haklarını kullanmalarını da imkansız hale getirmektedir (Demir, 2000).

Kısaca üzerinde durmak gerekirse aile içi şiddet; bireylerin yaralanmasına, sindirilmesine, öfkelenirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan fiziki veya herhangi bir şekilde hakaret, davranış veya muamele durumudur. Şiddetin biçimi dövme ve yaralamadan sakatlamaya, cinsel saldırı, tecavüz ve öldürmeye kadar değişmekte; diğer yandan ise gözle görülmesi somut olarak saptanması daha güç olan sözlü, duygusal ve zihinsel eylemleri kapsamaktadır (BAAK, 1995).

Yapılan çalışmalara göre; dünya genelinde her üç kadından fiziksel şiddete maruz kaldığı, cinsel ilişkiye zorlandığı ya da ekonomik ve duygusal şiddetle karşı karşıya kaldığı bilinmektedir (Akçay, 2009). Dünyada Kadınların yaklaşık % 47’sinin ilk cinsel ilişkilerinin zorla gerçekleştirildiği, kadın cinayetlerinin yaklaşık % 70’inin kocaları ya da birlikte yaşadığı erkekler tarafından gerçekleştirildiği, ABD’de her 15 saniyede bir kadının kocası ya da birlikte yaşadığı erkek tarafından dövüldüğü, Kanada’da aile içi şiddetin maliyetinin tıbbi bakım ve verim kaybı dâhil yılda 1,6 milyar dolar olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur (Çakır Parmaksızoğlu, 2011).

Kadına yönelik şiddetin kapsamlı bir şekilde ele alınması 1985 yılında Nairobi’de toplanan 3. Kadın Konferansı’nda olmuştur. Kadına yönelik aile içi şiddet çeşitli toplum kuruluşların

gayretleriyle 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası gündemde yerini almış, araştırma ve çalışmalar hız kazanarak artmıştır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM], 2012).

Dünyada 1960'lardan itibaren etkili hale gelmeye başlayan kadın hareketinin çabalarıyla kadına yönelik aile içi şiddet toplumların gündemine girmeye başlamış ve son 30 yılda da en önemli insan hakları ihlallerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de ise kadına yönelik aile içi şiddet konusu 1980'li yılların sonunda etkin olmaya başlayan kadın hareketinin çabalarıyla ülke gündemine girmiştir (Tezcan ve Tunçkanat, 2009).

Aile toplumun temel birimi olarak kabul edilmekte olan sosyal bir kurumdur. Ailenin birçok görevi olmakla birlikte bunların en önemlileri arasında çocuk yetiştirmek gelmektedir. Aile içinde yaşanan şiddet çocukları doğrudan etkilemektedir. Doğrudan şiddet görmeseler bile aile bireyleri arasında yaşanan şiddet çocukları olumsuz etkilemekte, şiddet ortamında bulunan çocuk, içinde bulunduğu bu olumsuz durumu içselleştirmektedir. Aile içi şiddet kuşaktan kuşağa geçmekte ve yalnızca şiddet gören kişiyi değil, tanık olan kişilerin psikolojik durumlarını, özellikle çocukların psiko-sosyal gelişimini etkilemektedir (Arıkan, 2014).

Çocukların şiddet olan aile ortamında yaşamaları, çocukluk dönemi sosyal ve ruhsal sağlıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukluk döneminde şiddet yaşanan ailede büyüyen çocukların yetişkinlik dönemlerinde şiddet davranışlarına daha fazla eğilimli oldukları, ayrıca ruhsal sağlık durumlarının yaşam boyu olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Kadına yönelik şiddet davranışlarının ortaya çıkmasına neden olan "toplumsal cinsiyet" algısı bu dönemde belirlenmektedir. Çocukların "toplumsal cinsiyet", "şiddet" ve "kadına yönelik aile içi şiddet" algılarının değerlendirilmesi onların olaylardan nasıl etkilendiklerinin bir göstergesi olarak tanımlanabilir (ND ve UNFPA, 2013). Türkiye'de çocukların kadına yönelik şiddete ilişkin görüşleri üzerinde yapılmış çalışmaların sayısı yok denecek kadar az olduğu ve özellikle de kadına yönelik aile içi şiddeti resimlerle anlatan çalışmaların bulunmadığı saptanmıştır.

Sanatın çocukların zihinsel imgelerinin zenginliğinde özel bir yeri bulunmaktadır. Özellikle sanat türleri içinde olan resim çocuğun olgu ve olayların algılamasında ve tasvir etmesinde önemli bir role sahip olabilmektedir (Akbulut ve Saban, 2012). Bu nedenle yapılan bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin aile içinde kadına yönelik şiddet algılarını resimler yoluyla incelenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma 6.7. ve 8.sınıfta öğrenim gören çocukların algıladıkları kadına yönelik aile içi şiddeti resimlerine nasıl yansıttıklarını incelemek amacıyla planlanmış nitel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya 2018-2019 yılında Çorum İlinin Sungurlu İlçesindeki bir ortaokulda öğrenim gören 46'sı kız, 35'si erkek olmak üzere 81 gönüllü öğrenci çalışmaya katılmıştır. Tablo 1'de katılımcıların sınıflarına ve cinsiyetlerine göre sayılar verilmiştir.

Cinsiyet \ sınıf	6. sınıf	7.sınıf	8.sınıf
Kız	15	17	14
Erkek	14	12	9

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması için gönüllü 81 öğrenciye A4 boyutunda kağıtlar dağıtılarak ön yüzlerine pastel yada kuru boya kullanılarak algıladıkları kadına yönelik aile içi şiddeti resimlerle anlatmaları istenmiştir. Resimler tamamlandığında kağıtların arka yüzünde yer alan demografik özelliklere ilişkin soruları cevaplamaları ve yaptıkları resimleri anlatmaları istenmiştir. Çizilen resimlerdeki öğelere göre resimlerin içeriği betimlenmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Çocukların Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri

Çocukların resimleri incelendiğinde ilk göze çarpan, resimlerinde bir tek şiddet türüne değil birden şiddet türünün yer aldığı tespit edilmiştir. Tablo 1, çocukların resimlerine yansıyan şiddet türlerinin frekans ve yüzdelik dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Çocukların (N=81) Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri

Çocukların Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri	f	%
Fiziksel Şiddet	71	87,7
Sözel Şiddet	56	69,1
Duygusal Şiddet	24	29,6
Tabanca Kullanarak Şiddet Uygulama	24	29,6
Bıçak Kullanarak Şiddet Uygulama	11	13,6
Cop – Sopa Kullanarak Şiddet Uygulama	10	12,3
Toplam	196	100

Tablo 1 incelendiğinde resimlerde en çok yer alan fiziksel şiddet (71 resim) birinci sırada yer almakta daha sonra sırasıyla sözel şiddet (56 resim), duygusal şiddet (24 resim), tabanca kullanarak şiddet uygulama (24 resim), bıçak kullanarak şiddet uygulama (11 resim) ve cop – sopa kullanarak şiddet uygulama (10 resim) çizildiği görülmektedir.

Tablo 2. Kız Çocukların (N=46) Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri

Kız Çocukların Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri	f	%
Fiziksel Şiddet	44	86,3
Sözel Şiddet	34	66,7
Duygusal Şiddet	15	29,4
Tabanca Kullanarak Şiddet Uygulama	11	21,6
Cop – Sopa Kullanarak Şiddet Uygulama	5	9,8
Bıçak Kullanarak Şiddet Uygulama	4	7,8
Toplam	113	100

Kız çocuklarının birinci sırada; fiziksel şiddete (44 resim), ikinci sırada; sözel şiddete (34 resim), üçüncü sırada; duygusal şiddete (15 resim), dördüncü sırada; tabanca kullanarak şiddet uygulama (11 resim), beşinci sırada; cop – sopa kullanarak şiddet uygulama (5 resim) ve altıncı

sırada; bıçak kullanarak şiddet uygulamaya (4 resim) ilişkin resimler çizmiş olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. *Erkek Çocukların (N=35) Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri*

Erkek Çocukların Resimlerine Yansıyan Şiddet Türleri	f	%
Fiziksel Şiddet	27	90,0
Sözel Şiddet	22	73,3
Tabanca Kullanarak Şiddet Uygulama	13	43,3
Duygusal Şiddet	9	30,0
Bıçak Kullanarak Şiddet Uygulama	7	23,3
Cop – Sopa Kullanarak Şiddet Uygulama	5	16,7
Toplam	83	100

Erkek çocukların çizdikleri resimler incelendiğinde; sırasıyla fiziksel şiddet (27 resim), sözel şiddet (22 resim), tabanca kullanarak şiddet uygulama (13 resim), duygusal şiddet (9 resim), bıçak kullanarak şiddet (7 resim) ve cop – sopa kullanarak şiddetin (5 resim) resimlerinde yer verildiği görülmektedir. Kız ve erkek öğrencilerin resimlerine yansıyan kadına yönelik karşılaştırıldığında aynı şiddet türleri resimlerde yer almakla birlikte erkek öğrencilerin resimlerinde tabanca, bıçak ve cop- sopa kullanarak uygulanan şiddetin kız çocuklarının resimlerinden daha fazla yer aldığı görülmektedir. Aşağıdaki bölümde 81 resim arasından kız ve erkek öğrencilerin sınıflarına ve cinsiyetlerine göre seçilmiş olan resimlerin betimlenmesi yapılmıştır.

ANKARA
28-30 EKİM 2019

6. Sınıf Kız Çocuklarının Resimlerinin Betimlenmesi

Resim 1

Resim 2

Resim 1’de sokakta bir erkeğin eşini tabanca ile vurmaya çalıştığı resmedilmiştir. Öğrenci çizmiş olduğu resmi “*kadına şiddet, eşinden sıkılan bir adam karısını öldürmeye çalışıyor*” ifadesiyle açıklamıştır(6.sınıf, kız).

Resim 2 ‘de sokakta eşi tarafından kadına silahla defalarca ateş edilmesi çizilmiştir. Resimde konuşma balonları bulunmaktadır konuşma balonlarında kadın “*imdat yardım edin*” diye bağırmakta erkek ise; “*boştan yere bağırma elimden kurtulamazsın*” diye kadına cevap vermektedir. Bu öğrenci çizmiş olduğu resmi “*Kadının kocası karısına vuruyor ve karısını şiddete maruz bırakıyor*” cümlesiyle anlatmıştır (6.sınıf, kız)

6. Sınıf Erkek Çocuklarının Resimlerinin Betimlenmesi

Resim 3

Resim 4

Altıncı sınıfta okuyan erkek öğrencinin çizdiği resim 3'te şiddet görmüş bir kadın, yüzünde kanlar akmakta, dikiş izleri ve yara bantları bulunmakta aynı zamanda kadının yüzünün üstünde ise tabanca, cop ve bıçağın çizildiği görülmektedir. Aynı zamanda copun üzerinde “ölüm” yazmaktadır. Öğrenci yapmış olduğu resmi “kadınlara şiddet olduğu için dünya onlara hapisane gibi oldu” diyerek açıklamıştır.(6. Sınıf, erkek).

Resim 4'te erkek öğrenci kağıdı ikiye bölerek iki farklı şiddet türünü resmetmiştir. Bir tarafta erkek ağlayan kadına fiziksel şiddet uygularken, diğer tarafta ise kadına bıçakla şiddet uygulamaktadır bu kısımda öğrencinin çizmiş olduğu resimde erkek figürünün gözlerinin öfkeden kanlanmış olduğu görülmektedir. (6. sınıf, erkek).

7. Sınıf Kız Çocuklarının Resimlerinin Betimlenmesi

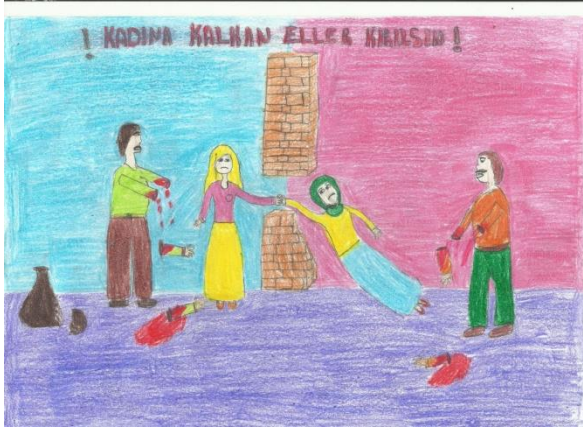
Resim 5

Resim 6

Resim 5'te kadına şiddete hayır sloganı yer almakta ve dünyadan kan damlalarının aktığı görülmektedir. Öğrenci yaptığı resmi “Bu resimle kadına yapılan şiddetin dünyamızı kan ağılattığını anlatmak istedim. Kadınlar dünyanın çiçekleridir ve çiçeksiz bir dünya olmaz.” sözcükleriyle anlatmıştır(7.sınıf,kız).

7. sınıfta öğrenim gören kız öğrenci resim 6'da bir ev ortamında babanın, anneye fiziksel şiddet uygulamasını çizmiştir. Resimde çocuk “annem ve babamdan bıktım” derken, Televizyonda kadına şiddetin yanlışlığını anlatan bir spikerin “işte yine kadına şiddet durumu hiç düşündünüz mü eşler kavga ederken en çok etkilenen çocuktur” ifadesi konuşma balonunda yer almaktadır. Öğrenci resmi “Evli çift kavga ediyor, çocuk ise korktuğundan kanepeye oturmuş ağlıyor” cümlesiyle anlatmıştır (7.sınıf, kız).

Resim 7

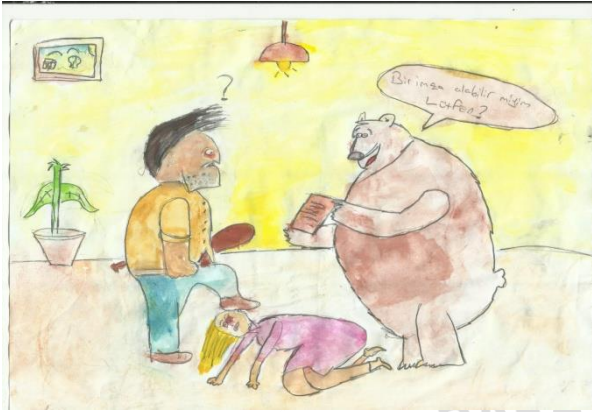

Resim 8

Resim 7’de kız öğrenci resimde kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin ellerini kesilmiş olarak çizmiştir. Diğer taraftan dikkat çeken bir husus ise; kadın dayanışmasının çizilmesidir. Resimde kadınlara şiddet uygulayan erkek figürlerinin kollarının kesildiği ve şiddet gören kadınların ise birbirlerine destek oldukları görülmektedir. Öğrenci yaptığı resmi “*Kadınlar dayanışma içinde olduğunda, aralarındaki duvarı yıktığında hiçbir erkek kadınlara el kaldıramaz*” sözcükleriyle anlatmıştır. Ayrıca resmin üzerinde kadına kalkan eller kırılсын sloganı yazılmıştır (7. sınıf, kız).

Resim 8’de kız öğrenci iki ayrı tema çizmiştir. Şiddet gören kadınların duygularını anlatan konuşma balonları bulunmakta, kadınların ifadeleri şöyledir; “yeter artık şiddetten bıktım” , “her gün her gün dayak yiyorum yeter”, “bir gün yüzüm gülmedi her yerim yara bere içinde” ifadelerden anlaşılacağı üzere aile içinde kadına yönelik şiddet kadınları derinden yaralamaktadır. Resimde dikkat çeken diğer bir husus ise kadına şiddete hayır ifadesidir. Öğrenci yaptığı resmi “*Artık kadınlara şiddet uygulamaması gerektiğini anlatıyor bu resim*” sözcükleriyle anlatmıştır (7. sınıf, kız).

7. Sınıf Erkek Çocuklarının Resimlerinin Betimlenme

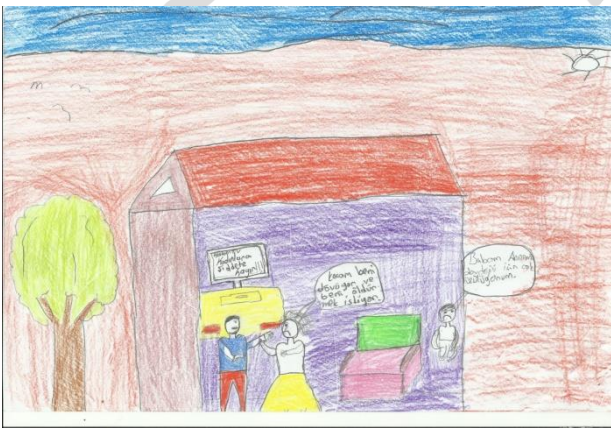
Resim 9

Resim 10

Resim 9’da yedinci sınıfta okuyan erkek öğrenci elinde sopa bulunan erkeğin eşinin kafasına ayağıyla basarak fiziksel şiddet uyguladığını ve onları izleyen ayı figürünün, erkekten imza istemesini resmetmiştir. Öğrenci yaptığı resmi “*Adam karısını dövüyor ve ayı ondan imza istiyor. Yani ayı ona hayran kalıyor. Adam çok büyük aylık yapmış. Kadına şiddet uygulamak aylıktır anlamı var.*” sözcükleriyle anlatmıştır. (7.sınıf, erkek).

Resim 10’da aile içi şiddete maruz kalmış bir kadının gözünün morardığını ve ağladığı çizilmiştir. Şiddet gören kadın “*Şiddetten önce gözüm mor değildi*” yazmaktadır. Öğrenci yaptığı resmi “*Kadının saçı başı dağınık ve kocası kadını dövdüğü için gözü morarmış.*” ifadesiyle açıklamıştır. (7.sınıf, erkek).

Resim 11

Resim 12

Resim 11’de evin içinde erkeğin, kadına uyguladığı fiziksel şiddet ve bu durumdan çok korkmuş ve üzülen çocuğa yer verilmiştir. Resimde konuşma balonları da yer almaktadır şiddet

gören kadın “*kocam beni dövüyor ve beni öldürmek istiyor*” diye bağırmaktadır. Çocuk ise “*babam annemi dövdüğü için çok üzülüyorum*” diyerek aile içinde kadına yönelik şiddetten ne kadar olumsuz etkilendiğini anlatıyor. Öğrenci yaptığı resmi “*Baba anneye çok sinirlenmiş, onu önce dövüp sonra silahla vuracak, çocuk ise bir köşeye geçmiş içini çekerek ağlıyor ve çok korkuyor*” sözcükleriyle anlatmıştır. (7.sınıf, erkek).

Resim 12’de babanın bıçak kullanarak anneyi yaralaması ve bu olaya tanık olan ağlayan bir çocuğun üzüntüsünü dile getirilmiştir. Kadından kanların aktığı resimde belirgin bir şekilde çizilmiştir. Resimde konuşma baloncukları bulunmaktadır. Kadın “*lütfen yapma ne olur*” erkek ise; “*yeter senden bıktım*” diyor, diğer taraftan çocuk da “*çok korkuyorum yardım edin*” diyerek üzüntüsünü ve korkusunu belirtiyor. Öğrenci yapmış olduğu resmi “*Kadın eve geç geldiği, eşe yemek hazırlamadığı ve her gün gezdiği için eşinin isteklerini yerine getirmediği için eşi onu bıçaklamaya başladı. Kadın çok korktu, yardım istedi ve çocuk çok korktu, üzüldü*” sözcükleriyle anlatmıştır. (7.sınıf, erkek).

8. Sınıf Kız Çocuklarının Resimlerinin Betimlenmesi

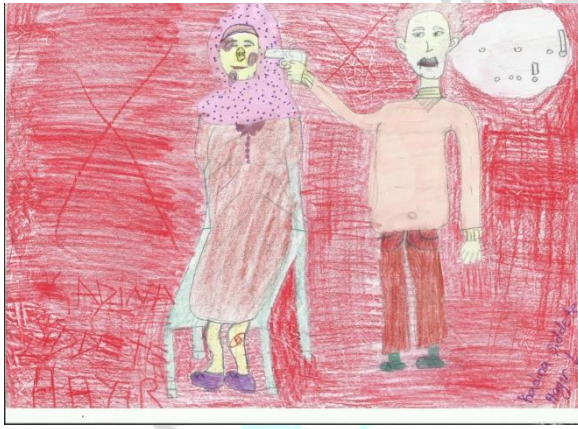
Resim 13

Resim 14

Resim 13’de kız öğrenci kağıdı üçe bölerek farklı temalarda algıladığı şiddeti çizmiştir. Birinci bölümde öğrenci anne figürünün baba figüründen fiziksel şiddet gördüğü, ikinci bölümde, anne figürünün de oğluna fiziksel şiddet uyguladığı ve üçüncü bölümde erkek çocuğunun da sınıfta kız arkadaşına fiziksel şiddet uyguladığı görülmektedir. Öğrenci yaptığı resmi “*Resmimde şiddetin görerek, örnek olarak çoğalmasını anlatmak istedim. Resimde babanın, eşine uyguladığı şiddet ve eşinde çocuğuna uyguladığı şiddet, çocuğun ise arkadaşlarına uyguladığı şiddeti resimlemeye çalıştım. Resim de anlaşılacak başka bir görüş ise babanın eşine*”

uyguladığı şiddetle çocuğuna da örmek olması ve karşı cinsi hor görmesidir.” sözcükleriyle anlatmıştır.(8.sınıf, kız).

Resim 14’de bir ailenin pikniğe gittiğini fakat, babanın anne ve çocuklarına sürekli bağırarak sözel şiddet uyguladığı, anne ve çocukların çok üzgün olduğu resime yansımıştır. Öğrenci yaptığı resmi “Bu resimdeki amacım, aile içinde yaşanan kavga, gürültü, olumsuz davranışların dışarıda da sergilendiğini göstermektir. Bir babanın karısına, çocuklarına karşı davranışlarını göstermek için bu resmi çizdim. Baba karısına ve çocuklarına hakaret ederek, onları herkesin ortasında rencide etmektedir” cümleleriyle anlatmıştır. (8.sınıf, kız)

Resim 15

Resim 16

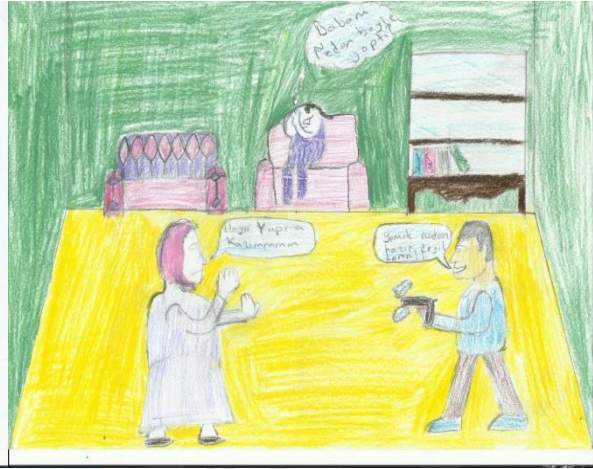
Resim 15’de öğrenci sandalyeye bağlanmış ve fiziksel şiddet görmüş kadına tabanca doğrultmuş bir erkeği resmetmiştir. Resimde Kadına Şiddete Hayır sloganı yer almıştır. Öğrenci yaptığı resmi “Kadın sandalyede bağlı bir şekilde ve adam ona hem fiziksel şiddet uyguluyor hem de sözlü şiddet uyguluyor. Başına silah dayamış” sözcükleriyle anlatmıştır. (8.sınıf, kız)

Resim 16’da öğrenci resmi 2 aşamalı şekilde çizmiştir. 1. aşamada erkek figürü karısına sözlü şiddet uygulayarak yemeğin kötü olduğunu söylemekte, 2. aşamada ise karısı karşılık verdiği için ona fiziksel şiddet uygulamaktadır. Resimde bulunan çocuk figürü ise annesine şiddet uygulandığı için ağlamaktadır. Öğrenci yapmış olduğu resmi “Resimde zaman aşımını göstermek istedim. İlk başta bir beğenmeme durumu var, git gide sinirlenen koca karısına argo sözler kullanıp küfrederek kadın haklarını tamamen ihlal etmiş ve karısı darp etmektedir. Bu durumdan çocukta etkilenmektedir. Kadın yaşama arzusundan bile vazgeçmiştir” cümleleriyle anlatmıştır. (8.sınıf,kız).

8. Sınıf Erkek Çocuklarının Resimlerinin Betimlenmesi

Resim 17

Resim 18

Resim 17’de babanın anneye evde yemek olmadığı için bıçakla şiddet uygulaması ve çocuğun bu durumdan ağlaması resmedilmiştir. Öğrenci yapmış olduğu resmi “*Kadın evde yemek yapmıyor, televizyon seyrediyor, adamda onu vurmaya çalışıyor*” cümlesiyle açıklamıştır. (8. Sınıf, erkek)

Resim 18’de yemek yapmadığı için karısına çocuğunun gözünün önünde tabanca ile vurmaya çalışan bir erkek çizilmiştir. Çocuk babasının annesine neden böyle yaptığını sormakta ve ağlamaktadır. Öğrenci yapmış olduğu resmi “*Ufak sinir krizlerinde büyük olayların olması tartışmaların çıkması ve tartışmaların cinayetlerle sonuçlanmasının ve bu durumun çocukların psikolojisi üstündeki etkisi*” olarak anlatmıştır. (8. Sınıf, erkek)

Resim 19

Resim 20

Resim 19’da iki aşamalı bir resim yapılmıştır. Birinci aşamada baba anneye çocuğun yanında fiziksel ve sözel şiddet uygulamaktadır. Çocuk ikinci aşamada büyüyen erkek çocuğun eşinin gezmeye gitmesini istemediği için, eşine sözel ve fiziksel şiddet uygulamaktadır. Öğrenci yaptığı resimde şiddetin öğrenildiğini ve gelecek nesle kötü örnek olduğunu vurgulamıştır. Öğrenci yaptığı resmi “*Yaptığım resimde bir adam eşini dövüyor, bu olanlar çocuğun gözünün önünde oluyor. Çocuk büyüdüğünde eşi onun lafını dinlemediğinde oda eşini dövüyor. Yani şiddetin çocuklara etkisi ile nesilden nesile devam etmesi.*” sözcükleriyle anlatmıştır. (8. sınıf, erkek)

Resim 20’de pikniğe giden iki farklı aile bulunmaktadır. Eşine sözel ve fiziksel şiddet uygulayan aileden korkan ve çocuklarını yanına çağıran diğer aile resimde yer almıştır. Öğrenci yapmış olduğu resmi “*Kadına kocası herkesin ortasında şiddet uyguluyor*” cümlesiyle anlatmıştır. (8. sınıf, erkek).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin kadına yönelik aile içi şiddete ilişkin çizdikleri resimler incelendiğinde konuya ilişkin önemli bulgulara değinildiği ortaya çıkmıştır. Seksen bir öğrencinin çizdiği her bir resimde birden çok şiddet türünün şiddet türünün yer aldığı görülmektedir. Öncelikle resimlerin sadece bir resim hariç bu resimde sadece sözel şiddet çizilmiş diğer resimlerim hepsinde fiziksel şiddet yer almıştır. Kadına yönelik aile içi şiddet ile ilgili çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanılmıştır. Yurtal ve Artut’un (2018) gerçekleştirdiği çocukların şiddet algılama biçimlerinin resimlere yansımaları konulu çalışma 11 ve 12 yaş grubunda 71 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiş ve resimlerde çocukların en fazla babanın anneye uyguladıkları fiziksel fiziksel şiddete yer verdikleri belirlenmiştir. Akbulut ve Saban’ın (2012) yapmış olduğu ilköğretim öğrencilerinin şiddetle ilgili algılarının çizdikleri resimler aracılığıyla incelenmesi başlıklı çalışmada öğrencilerin en fazla aile ortamındaki babanın anneye ve çocuğa uyguladığı şiddet resimlere yansımıştır. Araştırmalardan elde edilen bulgular birbirleriyle paralellik göstermektedir. Dünyada kadına yönelik fiziksel şiddet 3000 yıl önceki tarihlere dayandığı yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Örneğin; erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 kırığa rastlanırken kadın mumyaların kemiklerinde % 30-50 oranında kemiğe rastlanılmıştır. WHO’nun 2005 yılında yayınladığı bir çok ülkeyi içine alan raporda kadınların hayatı boyunca fiziksel şiddet görme sıklığı %6-59 arasında değişmektedir (Dişsiz, Hotun Şahin, 2008). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddete

ilişkin bir çok çalışmada fiziksel şiddete sıklıkla rastlanıldığı ortaya çıkmıştır. Arat ve Altınay'ın (2007) yılında yaptıkları çalışmada her üç kadından bir fiziksel şiddet görmektedir. Öğrencilerin çizmiş olduğu resimlerde en fazla fiziksel şiddet görülmekle birlikte özellikle tabanca ve bıçak kullanılarak kadınların öldürüldüğü tesbit edilmiştir. Türkiye'de her yıl yüzlerce kadın çeşitli sebeplerle bir erkek tarafından öldürülmektedir. Kadın cinayetlerinin zanlıları genellikle eşleridir. Cinayetlerin çoğu ateşli silahlarla gerçekleştirilmiş bunun yanı sıra cinayetler kesici aletler kullanılarak da işlenmiştir. Öğrencilerin çizdiği resimlerin büyük çoğunluğunda tabanca, bıçak ve sopanın çizilmesi kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerinin medyada sıklıkla yer alması şiddeti kanıksattığı düşünülebilir. Bazı resimlerde kadına yönelik şiddete hayır cümlesi belirgin bir şekilde yer almaktadır hiç kuşkusuz şiddet her kime olursa olsun kabul edilebilir bir durum değildir. 2012 yılında yürürlüğe giren Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair kabul edilen 6284 sayılı Kanun bulunmaktadır. Aile içi şiddette karşılaşılan ve hayati tehlikesi bulunan kişileri ve özellikle kadını korumaya yönelik bu kanunla kadın koruma altına alınabilmektedir. Adalet Bakanlığı verilerine göre her geçen yıl koruma talebinde bulunan kadın sayısı giderek artmaktadır. 25 Kasım günü dünyada kadınlara yönelik şiddete karşı mücadele ve dayanışma günü olarak ilan edilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de "Kadına Şiddete Hayır" sloganıyla çeşitli etkinlikler yapılarak farkındalık sağlanmaya çalışılmaktadır. Çocukların resimlerinde bu sloganın yer alması kadına yönelik şiddetin çocuklar tarafından onaylanmadığını göstermektedir. Araştırmada ortaya çıkan diğer önemli bir hususta aile içi şiddetten çocukların son derece olumsuz etkilendikleridir. Şiddet ortamında büyüyen çocuklarda bir takım sağlık sorunları ortaya çıkabildiği okul başarılarında düşme, sinirli ve gergin davranışlar sergileyebilecekleri görülebilmektedir. Ayrıca şiddet öğrenilmiş bir davranıştır. Şiddet ortamında büyüyen çocukların yetişkin olduklarında şiddet uygulayan bireyler olma ihtimalide oldukça yüksektir. Aile içinde yaşanan kadına yönelik şiddetin çocuklar üzerindeki pek çok olumsuz etkilerinin yanı sıra kadınlar kendilerine uygulanan eş/erkek şiddetinden dolayı hem fiziksel, hem de psikolojik hasarlar yaşamaktadır. Çocukların resimlerinde kadınların kendilerine uygulanan şiddetten dolayı olumsuz etkilendikleri belirgin bir şekilde çizilmiştir.

Öneriler

Şiddetin öğrenilmiş bir davranış olduğu ve toplumsal cinsiyet algısının çocukluk çağında oluştuğu gerçeğinden hareketle şiddet olayının ortadan kaldırılması için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

-Önyargı ve tutumlar çok küçük yaşlardan itibaren oluşmaktadır. Bu bilinçle kadına yönelik şiddete karşı farkındalık oluşturmak için toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar hazırlanarak örgün ve yaygın eğitim yollarıyla, konferans panel gibi çalışmalarla, görsel ve işitsel medya aracılığıyla toplumun tüm kesimine ulaşılması,

-Evlilik öncesi eş seçimi evlendikten sonra aile içi sorunların çözümünde danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırarak aile yapısının güçlendirilmesi,

-Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine ilişkin çabaların arttırılması,

-Şiddet ile mücadele sisteminin ve kadının şiddete maruz kalmasını önleyecek olan sistemin güçlendirilmesi,

-Aile içi şiddet olaylarına tanık olan çocukların korunması,

-Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda okul müfredat programını güçlendirecek yönde çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçay, A. (2009). *Kadın Sığınmaevleri Çalışanları Üzerine Bir Alan Araştırması; Kadın Sığınmaevlerinde Çalışmanın Zorlukları ve Çalışanlara Kazandırdıkları*. (Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi). <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/3766/6160.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Akbulut, M.C., & Saban, A. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Şiddetle İlgili algılarının Çizdikleri resimler aracılığıyla İncelenmesi, *Turkish Journal of Education*, 1(1), 21-27.

Altınay, A. G., & Arat, Y. (2007). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/Ay%C5%9Fe-G%C3%BCl-Alt%C4%B1nay-Ye%C5%9Fim-Arat-turkiyede_kadina_yonelik_siddet_2007.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Arıkan, A. (2014). *Ergenlerde Aile İçi Şiddet ile Benlik İmgesi ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişki*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*. http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_20_aile_ici_siddetin_sebep_ve_sonuc.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*. http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_33_aile_icin_de_ve_toplumsal_alanda_siddet.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Çakır Parmaksızoğlu, A. (2011). *Aile İçi Şiddet Mağduru Olup Boşanma Sürecinde Bulunan Kadınlarda Travma Sonrası Stres Belirtileri ve İlişkili Özellikleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

-Demir, Ü. (2000). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. *A.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 3(1), 57-61. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunihem/article/download/1025000069/1025000062> sayfasından erişilmiştir.

Dişsiz, M. & Hotun Şahin, N. (2008). Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1(1), 52-58.

http://hemsirelik.maltepe.edu.tr/dergiler/cilt1sayi1agustos2008/cilt1sayi1a2008/50_58.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2012). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*.

[http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54295027369dc32358ee2bb4/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20\(2012_2015\).pdf](http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54295027369dc32358ee2bb4/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2012_2015).pdf) sayfasından erişilmiştir.

- Nüfus Bilim Deneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. (2013). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Konusunda İlköğretim İkinci Kademe ve Lise Öğrencilerinin Tutumları*.

http://www.unfpa.org.tr/v2/media/unfpa_rapor_turkce.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Yurtal, F., & Artut, K. (2008). Çocukların Şiddeti Algılama Biçimlerinin Çizdikleri Resimlere Yansımaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(3), 149-155.

* Bu araştırmanın gerçekleşmesi için resimlerin çizilmesinde katkıda bulunan Teknoloji ve Tasarım dersi öğretmeni bil.uz. Özlem ÖZDURAN'a teşekkür ederim

ANKARA
28-30 EKİM 2019

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN AVM'LERİ TERCİH ETME NEDENLERİ VE SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİLERİ¹

İsmail KARATAŞ

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

Prof. Dr. Hacer TOR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özet

“Üretilen mal ve hizmetlerin; gereksinim ve isteklerini karşılamaları amacıyla insanlar tarafından kullanılması” olarak ifade edilen tüketim insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmıştır. İnsanların tüketim alışkanlıkları ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan değişimler sonucunda özellikle büyük kentlerde alışveriş mekânları ön plana çıkmıştır. Ortaokul öğrencilerinin, ergenliğin ilk yıllarında oluşu, tüketim davranışlarının yeni şekillenmesine neden olmaktadır. Tüketim kalıplarının ve davranışların şekillenme sürecinde, en fazla etkilendikleri dönem 11-14 yaş arasını kapsamaktadır. Bu yaş grubundaki gençler, etkileme ve etkilenme durumları açısından geleceğin tüketicisi olarak önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

Bu çalışma; ortaokul öğrencilerinin, AVM'leri tercih etme nedenleri ve satın alma davranışları üzerine etkilerinin belirlenmesi amacıyla 10 farklı ortaokulda öğrenim gören 992 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formu hazırlanmıştır. Anketin formunun birinci bölümünde; öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 8 soru; ikinci bölümünde ise öğrencilerin AVM tercihlerini belirlemeye yönelik 74 soru bulunmaktadır. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun, Market zincirlerinden ve AVM'lerden alışveriş yaptıkları AVM'lere alışveriş, gezmek ve eğlence için gittikleri; alışveriş yaparken de genellikle kıyafet, ayakkabı, teknoloji ve spor ürün mağazaları ile eğlence mekânlarını tercih ettikleri; AVM'lere giderken anne, baba ve kardeşleriyle birlikte gittikleri, AVM'lere gidildiğinde 1,5 saat ve daha fazla vakit geçirdikleri, haftada bir kez AVM'lere gittikleri ve genellikle hafta sonu gündüz gitmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir. Erkek katılımcıların, AVM'lerdeki kapalı mekânlar ve ışık sisteminden rahatsız olduğu, AVM'lerin mahalle

¹ Bu çalışma İsmail Karataş'ın “Ortaokul Öğrencilerinin Avm'leri Tercih Etme Nedenleri Ve Satın Alma Davranışları Üzerine Etkileri” konulu tezinden üretilmiştir.

bakkallarının satışlarını olumsuz etkilediği, AVM'lerin genelde basık ve havasız ortamlar olduğu ve AVM'lerin temiz hava ve doğal çevre alanlarına gitmeyi engellediği görüşünde oldukları belirlenmiştir. Kız katılımcıların; AVM'leri aranan mağazaların kolay bulunması, fast food yemek için mekânlarının olması, restoranların kafelerin ve geniş yemek seçeneklerinin olması, sinemanın bulunması, ibadet edilebilecek bir mekânın varlığı, AVM'nin büyük, temiz ve güvenli olması ile AVM'lerdeki satış elemanlarının olumlu davranışları nedeniyle daha çok tercih ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların yaşları büyüdükçe; AVM'leri tercih ederken aranan mağazaların kolay bulunması, ışıklandırmasının iyi olması, fast food yemek için mekânların olması, restoranların kafelerin ve geniş yemek seçeneklerinin bulunması, sinemanın bulunmasının yanı sıra; paten kaymak ve diğer oyunlar için uygun alanların bulunması, imza günlerinin gerçekleştiriliyor olması, müşteri servislerinin olması, ücretsiz dinlenme alanlarının bulunmasını dikkate aldıkları belirlenmiştir. Sınıf seviyeleri arttıkça AVM'lerde ışıklandırmanın iyi olması, süpermarket bulunması, imza günlerinin gerçekleştiriliyor olması, ücretsiz dinlenme alanlarının ve ibadet edilebilecek bir mekânın bulunmasının daha fazla tercih sebebi olduğu saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin AVM'leri tercih etme nedenleri ve satın alma davranışlarında, ailelerinin gelir seviyesinin, genellikle etkili olmadığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin eğitim durumları yükseldikçe AVM'lerde otopark olmasının AVM tercihinde önemli olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: AVM, çocuk tüketiciler, satın alma davranışı, tüketim tercihleri

REASONS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS TO CHOOSE SHOPPING MALLS AND THEIR EFFECTS ON PURCHASING BEHAVIORS

Abstract

Consumption which is expressed as Produced goods and services used by people in order to meet their requirements and requests, has emerged with the history of humanity. As a result of the changes in consumption habits and consumption processes of people, shopping places have come to the forefront especially in big cities. The fact that secondary school students are in the first years of puberty causes a new formation of consumption behaviors. In the process of shaping consumption patterns and behaviors, the most affected period covers the ages of 11-14. Young people in this age group have an important potential as consumers of the future in terms of influences and being impressed situations.

In this work it has been worked on 992 students in 10 different secondary schools in order to determine the effects of secondary school students on the reasons for choosing shopping

mall (AVM) and their buying behaviors. A questionnaire consisting of two parts has been prepared as a data collection tool. In the first part of the questionnaire form; there are 8 questions to determine the demographic characteristics of students; In the second part, there are 74 questions to determine the shopping mall preferences of the students. The data acquired are analyzed by using SPSS program.

It has been identified that the majority of the participants went to shopping malls where they shop from supermarket chains and shopping malls (AVM); they usually prefer clothing, footwear, technology and sports product stores and entertainment venues; It has been determined that they go to shopping centers with their mothers, fathers and siblings, they spend 1.5 hours and more when they go to shopping centers, and they go to shopping centers once a week and generally preferred to go during the daytime at the weekend. It has been determined that male participants are disturbed by indoor spaces and light system in shopping malls, shopping malls negatively affected the sales of neighborhood grocery stores, shopping malls are generally flat and stuffy environments and shopping malls prevented going to clean air and natural environment areas. It has been determined that girl participants more prefer the (AVM) shopping malls due to the fact that the stores where shopping centers are searched are easy to find, there are places to eat fast food, there are restaurants and cafes and wide dining options, there is a cinema, the existence of a place to be worshiped, the shopping center is big, clean and safe with positive behavior of salespeople. As the age of the participants grew; it is determined that that when choosing shopping centers; participants take account of the fact it is easy to find stores, it has good lighting, fast food places, restaurants, cafes and wide dining options, as well as cinema; It is determined that they take into account the existence of suitable areas for skating and other games, the signing days being held, the presence of customer service, and the availability of free rest areas. It has been determined that as class levels increase, the presence of good lighting in the shopping malls, the presence of a supermarket, the presence of signature days, the free resting areas and the presence of a place to worship are the reasons for the preferences. The reasons why middle school students prefer shopping malls and their buying behaviors have been determined that the income level of their families is generally not effective. As the education level of the parents increases, it is determined that parking facilities in shopping malls are important in shopping mall preference.

Key words: Shopping Mall, Children Consumers, Buying Behavior, Consumer Preferences

1. Giriş

Günümüzde insanların tüketim alışkanlıkları ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan değişimler sonucunda özellikle büyük kentlerde alışveriş mekânları ön plana çıkmıştır. Son yıllardaki gelişmelerle alışveriş mekânları birer tüketim katedrallerine dönüşmüş bu süreç sonucunda da insanların tüketim alışkanlıkları açısından son noktaya gelindiği varsayılmaktadır (Üstün ve Tatal, 2008, s. 259). Alışveriş merkezleri; içerisinde birçok mağaza, restoran, banka ve benzeri diğer imkânları bulunan kapalı tüketim alanları olup; içerisinde perakende tüketim için inşa edilmiş birden fazla süpermarket, mağazalar zinciri, özel mağazalar ve araba park imkânı bulunan mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Zorlu, 2006, s. 176). Alışveriş merkezlerinin oluşturmuş olduğu yeni modernite ve postmodernite kavramlarının; insanların değerlerinden tutun da yeme içme kültürüne, aile ilişkilerinden çocuk bakımına, benlik algısından kültürel yapıya kadar sayısız konu üzerinde etkileri bulunmaktadır (Karayılan, 2015, s. 38). Yapılan araştırmalar tüketicilerin alışveriş merkezlerini tercih etme nedenleri olarak bazı faktörler üzerinde durmaktadır ve bu faktörlerin çoğunluğu tüketicinin beklentileriyle ilgili olduğu görülmektedir. Bu faktörler; bilinçli alışveriş, alışverişte güvenilirlik, alışveriş keyfi, alışveriş merkezlerinin atmosferi, arkadaşlarla birlikte olma ve eğlenme, karşılanmayan beklentiler ile çocuklar için dizayn edilen mekânlar olarak görülmüştür (Güdüm ve Anıl Deniz, 2011, s. 3).

Pazarlamacılar, çocuk tüketicilerin büyük bir pazar olduğunun farkına vardıklarından dolayı çeşitli yöntemlerle pazardan pay almayı hedeflemektedir. Çocuk pazarında, doğrudan çocuklara yönelik ürünler ilk sırayı alırken bunu ebeveynlerin aldığı ürün kategorileri izlemektedir (Dal ve Dal, 2015, s. 373). Çocuğun tüketime yönelik bilgileri, becerileri kazanmasında, her çocukta farklı gelişim süreçleri yaşansa da çocukların yaklaşık olarak on iki yaşından sonra yetişkin kişiliği biçimlenmeye başlamakta, ortaokulu tamamlandığında ise kişiliğinin baskın özellikleri gelişmektedir (Altıok ve Babaoğlu, 2010, s. 12).

Anne-babanın tavrı çocuğun tüketme alışkanlığını da belirlemektedir. Çocuklar seçme ve tüketme becerilerini kazanana kadar bu ihtiyaçlar aileler tarafından karşılanmaktadır. Anne-babanın sergilediği tavır, neyin nasıl tüketileceği, hangi şekilde tüketim gerçekleşirse daha bilinçli davranılacağı gibi konularda model olma çocuğun seçme ve tüketme becerisinde geliştirilmesinde rol model olmaktadır (Ersoy vd, 2010, s. 39). Çocuklar bu dönemde doğrudan satın almalarda önemli miktarlarda para harcarken, yetişkinler tarafından alınan birçok tüketim kararlarını da giderek daha fazla oranda etkilemektedir. Aileler, çocukların kararlarını önemsedikçe, çocuk tüketiciler satın alma kararlarında daha etkin rol üstlenmektedir (Dal ve Dal, 2015, s. 373). Bununla birlikte, okullarda ekonomik kültürle ilgili olarak verilen giriş niteliğindeki temel bilgiler ile sosyal kulüp etkinliklerinde yapılan faaliyetler, çocukların

tüketicilik ile ilgili bilgileri, becerileri ve davranışları edinmelerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir (Altıok ve Babaoğlu, 2010, s. 12).

Aile ortamı ise, tüketimin öğrenildiği ve tüketim davranışlarının şekillendiği temel birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutum geliştirici, davranışları koşullayıcı ve belirleyici bir işlevselliği içerisinde barındıran aile ortamı, tüketim davranışlarını daha çocukken şekillendirmektedir (Ersoy vd, 2010, s. 39). Bireyin kararlarında en çok değişime uğradığı 13-21 yaşları arası, çocukluktan yetişkinliğe geçen en kritik dönemdir. Ergenlik, çocuğun yetişkinliğe doğru yol aldığı ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlık dönemidir (Tekvar, 2016, s. 1606). Bu dönem; çocuklar açısından özellikle paranın idaresi, tasarruf ve mala sahip olması açısından önemli bir dönem olarak görülmektedir. Diğer taraftan ergenliğe geçiş dönemi olarak nitelendirilen 11-16 yaş dönemi yansıtma evresi olarak adlandırılmakta ve marka, fiyat, pazar kavramları önem kazanarak çocuk tüketicilerin davranışlarına yansımaktadır (Ersoy ve Nazik, 2006, s. 313).

Çocukların, dolaylı pazarlama etkisi olarak, ailelerinin satın alma kararlarına yönelik etkilerine ait pek çok araştırma bulunmaktadır (Aktaş vd, 2011, s. 116). Çocukların geçmişten farklı olarak ailenin satın alma kararlarındaki güçlenen pozisyonu ve satın alma kararını etkileme / satın aldırma güçleri, onlarla doğrudan ilgili olmasa da nerdeyse tüm ürün-hizmet kategorilerinin pazarlayıcıları açısından giderek artan stratejik bir öneme sahip olmaktadır (Gülerarslan, 2011, s. 127). Çocukların güçlenen stratejik konumunu önemseyen alışveriş merkezleri, birbiriyle anlamsal ve mekânsal olarak hiçbir ilişkisi bulunmayan atlıkarınca, buz pateni pisti gibi eğlence öğeleri, panoramik asansörler, yürüyen merdivenler gibi teknolojik öğeler; kemerler, kubbeler, köprüler gibi mimari öğelerin bir araya geldiği gerçeküstü kompleks mekânlar haline dönüşmüşlerdir (Vural ve Yücel, 2006, s. 105).

1.1. Araştırmanın Amacı

Aile ortamı ise, tüketimin öğrenildiği ve tüketim davranışlarının şekillendiği temel birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutum geliştirici, davranışları koşullayıcı ve belirleyici bir işlevselliği içerisinde barındıran aile ortamı, tüketim davranışlarını daha çocukken şekillendirmektedir (Ersoy vd, 2010, s. 39). Bireyin kararlarında en çok değişime uğradığı 13-21 yaşları arası, çocukluktan yetişkinliğe geçen en kritik dönemdir. Ergenlik, çocuğun yetişkinliğe doğru yol aldığı ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlık dönemidir (Tekvar, 2016, s. 1606). Bu dönem; çocuklar açısından özellikle paranın idaresi, tasarruf ve mala sahip olması açısından önemli bir dönem olarak görülmektedir. Diğer taraftan ergenliğe geçiş dönemi olarak nitelendirilen 11-16 yaş dönemi yansıtma evresi olarak adlandırılmakta ve marka, fiyat, pazar

kavramları önem kazanarak çocuk tüketicilerin davranışlarına yansımaktadır (Ersoy ve Nazik, 2006, s. 313).

Çocukların, dolaylı pazarlama etkisi olarak, ailelerinin satın alma kararlarına yönelik etkilerine ait pek çok araştırma bulunmaktadır (Aktaş vd, 2011, s. 116). Çocukların geçmişten farklı olarak ailenin satın alma kararlarındaki güçlenen pozisyonu ve satın alma kararını etkileme / satın aldırma güçleri, onlarla doğrudan ilgili olmasa da nerdeyse tüm ürün-hizmet kategorilerinin pazarlayıcıları açısından giderek artan stratejik bir öneme sahip olmaktadır (Gülerarslan, 2011, s. 127). Çocukların güçlenen stratejik konumunu önemseyen alışveriş merkezleri, birbiriyle anlamsal ve mekânsal olarak hiçbir ilişkisi bulunmayan atlıkarınca, buz pateni pisti gibi eğlence öğeleri, panoramik asansörler, yürüyen merdivenler gibi teknolojik öğeler; kemerler, kubbeler, köprüler gibi mimari öğelerin bir araya geldiği gerçeküstü kompleks mekânlar haline dönüşmüşlerdir (Vural ve Yücel, 2006, s. 105).

1.2. Araştırmanın Önemi

Toplumun önemli değerlerinden olan aile, bireyin yaşamında çok önemli yer tutan, beslenme ve fizyolojik ihtiyaçlar, bakım, sevgi, duygusal ve psikolojik eğitim ile kültürel değerler gibi temel ihtiyaçların karşılandığı birincil yerdir.

2016 yılı TÜİK veritabanından alınan verilere göre ülkemizde 0-17 yaş arası çocukların oluşturduğu çocuk nüfus oranının 28,7 olduğu görülmektedir (“İstatistiklerle Çocuk”, 2017:1). Bu durumda oldukça genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde çocuk tüketicilerin; tüketimlerinin toplam tüketim içerisinde önemli bir paya sahip olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu gelişmelerle birlikte ortaokul ve lise öğrencileri için Millî Eğitim Bakanlığı ve Gümrük Ticaret Bakanlığı çeşitli düzenlemelerle, bir bakıma tüketim çılgınlığını önlemek için, gerekli bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimler sonucunda 6502 sayılı TKHK, revize edilerek, 28 Kasım 2013’ de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 59. maddesinde “Tüketicinin bilinçlendirilmesi konusunda örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ders programlarına, Bakanlığın görüşü alınarak Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli ilaveler yapılır.” ifadesi yer almaktadır (6502 SK, 2013, m.59).

Bu hüküm gereği tüketici örgütleri, Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili kuruluşlar, ön ergenlerin daha bilinçli karar vermeleri konusunda gerekli eğitimleri vermek ve bilinçli birer tüketici olarak yetiştirilmesinde misyon üstlenecektir. Bu araştırma; ortaokul çağındaki çocukların alışveriş merkezlerini tercih etme nedenlerini belirleyerek satın alma davranışları üzerindeki etkilerini ortaya çıkaracağından oldukça önemlidir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Ankara ili Pursaklar ilçesinde yaşayan tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiş olan ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır.

Araştırmanın örnekleme, 2014-2015 eğitim öğretim yılında Ankara ili Pursaklar ilçesinde eğitim öğretim gören ortaokul öğrencileri ile sınırlıdır.

Araştırma ortaokul öğrencilerine uygulanan AVM'leri tercih etme nedenleri, satın alma davranışlarını tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmış sorularla sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmanın Ankara İlinin Pursaklar İlçesinde öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin AVM tercihleri ve bu tercihlerin satın alma davranışı üzerine etkilerini belirleyici bir nitelik taşıdığı,

Örneklemin evreni temsil edeceği,

Araştırmanın sonunda elde edilecek sonuçların, araştırma evrenine genellenebileceği,

Anket formunda yer alan soruların araştırma probleminin çözümüne yönelik olduğu varsayılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Ankara ilinin Pursaklar ilçesinde yaşayan Ortaokul öğrencilerinin AVM tercih etme nedenleri ve satın alma davranışları üzerine etkilerine ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla planlanmış nicel bir çalışmadır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma kapsamında çalışma evrenini Ankara ili Pursaklar ilçe merkezindeki ortaokullarda öğrenim gören, toplam 8.730 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem hacmi olarak %10+-%2 örneklem büyüklüğü dikkate alınarak tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Tabakalı örneklem hesaplanırken aşağıdaki formülünden yararlanılmıştır.

Örneklem büyüklüğünü tespit etmek $\alpha = 0,05$ için $0,03$ örnekleme hatası $p = 0,05$ ve $q = 0,05$ seçilmiş ve $n = N \frac{t^2 pq/d^2}{(N-1) + t^2 pq}$ formülünde yer alan hesaplamalar kullanılmıştır.

$$n = 8.730 \frac{(1,96)^2 (0,5*0,5)}{(0,03)^2 8729 + 1,96^2 (0,5,0,5)}$$

$$n = 8.730 \cdot 3,8416 \cdot 0,25 / 0,0009 \cdot 8729 + 3,8416 \cdot 0,25$$

$$n = 8.384,292 / 7,8561 + 0,9604$$

$$n = 8.384,292 / 8,8165$$

$$n = 950,97 \rightarrow 951 \text{ sonucu çıkmaktadır.}$$

Çıkan sonuç neticesinde 951 örneklem büyüklüğü tespit edilmiştir. Tabakalı eleman örneklem seçimi dolayısıyla bu büyüklük 992'ye çıkmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2011, s. 88).

2.3. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Anket formlarından elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package of The Social Sciences) programından yararlanılmıştır. Yapılan istatistik analizlerde önemlilik seviyesi $p < 0,05$ ve örneklem hatası 0,03 olarak alınmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri, alışveriş merkezlerinde satın alma kararları ve davranışları, alışveriş merkezlerine gitme sıklıkları ile alışveriş merkezlerini tercih etme veya rahatsız olma nedenleri ile ilgili sonuçlar sayı ve yüzde şeklinde ifade edilmiş ve tablolar halinde yer verilmiştir. Öğrencilerin alışveriş merkezlerindeki alışveriş tercihi ve davranışlarına ilişkin tutum puanlarının farklı değişkenlere göre aritmetik ortalama ($\bar{X}$) ve standart sapma değerleri (Ss) verilmiş, tutum farklılıkları t-testi ve tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre ($p < 0,05$) anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

t-testi, birbirinden bağımsız iki grubun veya örneklemin bağımlı bir değişkene göre ortalamalarının karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde (%95, %99 gibi) anlamlı olup olmadığını test edebilmek için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. Anova testi ise, tek bir bağımsız değişkene ilişkin iki veya daha fazla grubun bağımlı bir değişkene göre ortalamalarının karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde test edilmesidir (Ural ve Kılıç, 2006). Tek yönlü varyans analizinde gruplar arası anlamlılığın tespiti için Tukey testi ve gruplar arasındaki örneklem sayılarının tam eşit olmadığı durumlarda LSD testi uygulanmıştır.

Anket formunda kullanılan likert tipi soruların analizinde: her zaman seçeneğine (3), ara sıra seçeneğine (2), hiçbir zaman seçeneğine (1) sayısal değerleri ile tamamiyle katılıyorum seçeneğine (3), kararsızım seçeneğine (2), hiç katılmıyorum seçeneğine (1) sayısal değerleri verilmiştir. Puanlamalara ilişkin değerler aşağıda daha detaylı olarak verilmiştir.

Katılma Dereceleri	Puanlar	Puan Aralığı	Ölçek Değerlendirme
Hiçbir zaman	1	1,00-1,66	Çok düşük
Ara sıra	2	1,67-2,33	Orta
Her zaman	3	2,34-3,00	Çok Yüksek
Hiç katılmıyorum	1	1,00-1,66	Çok düşük
Kararsızım	2	1,67-2,33	Orta
Tamamiyle katılıyorum	3	2,34-3,00	Çok Yüksek

3. Bulgular

Katılımcıların; %50,4'ünün erkek %49,6'sının kız; %1,0'inin 10 yaş ve altında, %49,4'ünün 11-12, %46,4'ünün 13-14 ve %3,2'sinin 15-16 yaşlarında olduğu; %23,3'ünün beşinci; %25,0'inin altıncı, %26,5'inin yedinci ve %25,2'sinin sekizinci sınıf öğrencisi

olduğu, %5,9'unun kardeşinin olmadığı, %38,2'sinin 2, %40,0'ının 3, %11,0'inin 4, %4,8'inin 5 ve daha fazla sayıda kardeşlerinin bulunduğu; annelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde; %2,9'unun ilkokul mezunu olmadığı, %31,6'sının ilkokul, %29,4'ünün ortaokul, %29,1'inin lise, %7,0'sinin üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim mezunu olduğu; babalarının ise; %1,6'sının ilkokul mezunu olmadığı, %18,8'inin ilkokul, %23,8'inin ortaokul, %36,3'ünün lise, %19,50'inin üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim mezunu olduğu ayrıca %68,1'inin ebeveynlerine ait bir otomobillerin olduğu da tespit edilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların AVM'lerdeki Tercih Ettikleri Mağaza Türlerine İlişkin Durumlarının Dağılımı

Mağaza Türleri	Hiçbir Zaman		Ara sıra		Her zaman	
	f	%	f	%	f	%
Süpermarket	94	9,50	582	58,70	316	31,90
Teknoloji	76	7,70	509	51,30	407	41,00
Kıyafet	34	3,40	293	29,50	665	67,00
Yeme-İçme Mekanları	118	11,90	550	55,40	324	32,70
Ayakkabı	46	4,60	468	47,20	478	48,20
Sinema-Tiyatro Salonları	217	21,90	546	55,00	229	23,10
Kitapevleri	350	35,30	457	46,10	185	18,60
Müzik Marketleri	476	48,00	352	35,50	164	16,50
Eğlence Mekânları	198	20,00	420	42,30	374	37,70
Spor Mağazaları	334	33,70	364	36,70	294	29,60
Pet-Shoplar	417	42,00	395	39,80	180	18,10
Kuaför	520	52,40	369	37,20	103	10,40

AVM'lere giden katılımcıların; %96,5'inin kıyafet, %95,4'inin ayakkabı, %92,3'ünün teknoloji mağazalarını, %89,7'sinin süpermarketi, %88,1'inin yeme içme, %80,0'inin eğlence mekânlarını, %78,1'inin sinema – tiyatro salonlarını, %66,3'ünün spor mağazalarını, %64,7'sinin kitapevlerini, %57,9'unun pet-shopları, %52,0'sinin müzik marketlerini, %47,6'sının ise; kuaför salonlarını her zaman ya da ara sıra tercih ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun AVM'lere gittiklerinde; öncelikle kıyafet, daha sonra sırasıyla ayakkabı, teknolojik ürünler, süpermarket, yeme-içme, eğlence, sinema-tiyatro, spor ürünleri, kitapevleri, pet-shoplar ile müzik marketlerini ve kuaför salonlarını tercih ettikleri söylenebilir.

Tablo 2.

Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre AVM'leri Tercih Etme Nedenlerine İlişkin t-testi Sonuçları

Maddeler	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	P
AVM’lerde alışveriş yapmak eğlencelidir.	Kız	492	2,74	,491	6,633	,000*
	Erkek	500	2,51	,612		
AVM’lerde oyun oynamak eğlencelidir.	Kız	492	2,38	,753	-2,385	,017*
	Erkek	500	2,49	,698		
AVM’lerde farklı ürünlere bakmak keyif vericidir.	Kız	492	2,70	,541	4,373	,000*
	Erkek	500	2,54	,630		
AVM’lerde alışveriş yapmak, sorunları kısa bir süre de olsa unutturmaktadır.	Kız	492	2,41	,718	1,824	,068
	Erkek	500	2,33	,708		
AVM’ler alışveriş yapmak için hoş bir ortama sahiptir.	Kız	492	2,59	,600	2,245	,025*
	Erkek	500	2,50	,653		
AVM’lerde yeni ürünlerin bulunabileceğini düşünmek heyecanlandırır.	Kız	492	2,48	,683	,406	,685
	Erkek	500	2,46	,685		
AVM’lerde aranan ürünler kolaylıkla bulunur.	Kız	492	2,21	,635	-1,507	,132
	Erkek	500	2,27	,714		
AVM’lerde yeni çıkan ürünleri takip etmek daha kolaydır.	Kız	492	2,14	,690	-2,755	,006*
	Erkek	500	2,26	,725		
AVM’ler vakit geçirmek için uygun yerlerdir.	Kız	492	2,55	,644	1,911	,056
	Erkek	500	2,47	,685		
AVM’ler can sıkıntısını atmak için uygun ortamlardır.	Kız	492	2,53	,667	3,334	,001*
	Erkek	500	2,38	,752		
AVM’ler alışveriş sırasında, insanların kendilerini yalnız hissetmedikleri mekânlardır.	Kız	492	2,08	,765	-,761	,447
	Erkek	500	2,12	,753		
AVM’lerde diğer müşterilerle kolaylıkla iletişim kurulabilir.	Kız	492	2,04	,706	-3,730	,000*
	Erkek	500	2,21	,689		
AVM’lerde alışverişe yardımcı olacak bir personel bulmak kolaydır.	Kız	492	2,34	,691	-,875	,382
	Erkek	500	2,38	,696		
AVM’deki görevliler AVM hakkında oldukça bilgilidir.	Kız	492	2,39	,665	-,135	,893
	Erkek	500	2,40	,673		
AVM’lerde sürekli olarak kampanyalar düzenlenir.	Kız	492	2,34	,637	-1,388	,165
	Erkek	500	2,40	,646		
AVM’lerden genellikle kampanya dönemlerinde alışveriş yapmak tercih edilir.	Kız	492	2,59	,621	1,723	,085
	Erkek	500	2,52	,647		
AVM’de satış promosyonları yapılması tercih nedenidir.	Kız	492	2,47	,676	,451	,652
	Erkek	500	2,45	,681		
AVM’deki mağazaların ürün ve hizmet çeşitlerine göre gruplandırılmış olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,35	,719	-,097	,922
	Erkek	500	2,35	,705		
AVM’ye gidilmeden önce alışveriş listesi hazırlanır.	Kız	492	2,11	,820	-2,166	,031*
	Erkek	500	2,22	,753		
AVM’lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.	Kız	492	2,59	,620	2,082	,038*
	Erkek	500	2,51	,671		
AVM’deki fiyatların düşük olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,47	,688	,720	,472
	Erkek	500	2,44	,689		
AVM’deki mağaza sayısı yeterlidir.	Kız	492	2,34	,689	-,699	,485
	Erkek	500	2,37	,686		
AVM’deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,59	,630	3,887	,000*
	Erkek	500	2,43	,708		
AVM’deki mağazaların yaşam tarzınıza uygun olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,56	,621	2,457	,014*
	Erkek	500	2,46	,697		
AVM’deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,55	,628	2,163	,031*
	Erkek	500	2,46	,691		
AVM’nin yaşatılmanız arasında popüler olması tercih nedenidir.	Kız	492	2,26	,763	,043	,965
	Erkek	500	2,25	,758		

“AVM’lerde alışveriş yapmak eğlencelidir.”, “AVM’lerde farklı ürünlere bakmak keyif vericidir.”, “AVM’ler alışveriş yapmak için hoş bir ortama sahiptir.”, “AVM’ler can sıkıntısını atmak için uygun ortamlardır.”, “AVM’lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.”, “AVM’deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.”, “AVM’deki mağazaların yaşam tarzınıza uygun olması tercih nedenidir.”, “AVM’deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.” maddelerinin puan ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık kız katılımcılar

yönündedir.

“AVM’lerde oyun oynamak eğlencelidir.”, “AVM’lerde yeni çıkan ürünleri takip etmek daha kolaydır.”, “AVM’lerde diğer müşterilerle kolaylıkla iletişim kurulabilir.”, “AVM’ye gidilmeden önce alışveriş listesi hazırlanır.” maddelerinin puan ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık erkek katılımcılar yönündedir.

Tablo 3.

Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre AVM’lerden Rahatsız Olma Nedenlerine İlişkin t-testi Sonuçları

Maddeler	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	P
AVM’lerde kapalı mekânlar rahatsızlık vermektedir.	Kız	492	1,95	,754	-3,471	,001*
	Erkek	500	2,12	,760		
AVM’ler planlandığından çok daha fazlasının alınmasına neden olmaktadır.	Kız	492	2,26	,697	-1,672	,095
	Erkek	500	2,33	,695		
AVM’lerde birkaç ürün hariç fiyatlar oldukça yüksektir.	Kız	492	2,18	,733	-1,533	,125
	Erkek	500	2,25	,729		
AVM’lerdeki ışık sistemi rahatsız etmektedir.	Kız	492	1,78	,748	-3,180	,002*
	Erkek	500	1,93	,772		
AVM’ler gereğinden fazla zaman geçirmeye neden olmaktadır.	Kız	492	2,18	,766	-,637	,524
	Erkek	500	2,22	,768		
AVM’ler mahalle bakkallarının satışlarını olumsuz etkilemektedir.	Kız	492	1,90	,783	-4,098	,000*
	Erkek	500	2,10	,766		
AVM’ler genelde basık ve havasız ortamlar sunmaktadır.	Kız	492	1,87	,788	-2,783	,005*
	Erkek	500	2,00	,775		
AVM’ler fast-food gibi sağlıksız beslenme mekânları barındırmaktadır.	Kız	492	2,15	,772	,415	,678
	Erkek	500	2,13	,781		
AVM’ler kalabalık ve gürültülü ortamlar sunmaktadır.	Kız	492	2,18	,772	-,680	,497
	Erkek	500	2,21	,764		
AVM’lerde park yeri bulmak zordur.	Kız	492	2,28	,789	,335	,738
	Erkek	500	2,26	,764		
AVM’ler temiz hava ve doğal çevre alanlarına gitmeyi engellemektedir.	Kız	492	2,02	,779	-3,088	,002*
	Erkek	500	2,17	,748		

“AVM’lerde kapalı mekânlar rahatsızlık vermektedir.”, “AVM’lerdeki ışık sistemi rahatsız etmektedir.”, “AVM’ler mahalle bakkallarının satışlarını olumsuz etkilemektedir.”, “AVM’ler genelde basık ve havasız ortamlar sunmaktadır.”, “AVM’ler temiz hava ve doğal çevre alanlarına gitmeyi engellemektedir.” maddelerinin puan ortalamaları ile cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık erkek katılımcılar yönündedir.

Tablo 4.

Katılımcıların Okudukları Sınıflara Göre AVM’leri Tercih Etme Nedenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Maddeler	Sınıflar	n	$\bar{x}$	ss	F	P	Tukey
AVM’lerde alışveriş yapmak eğlencelidir.	5. Sınıf	231	2,61	,555	1,296	,274	
	6. Sınıf	248	2,59	,569			
	7. Sınıf	263	2,61	,601			
	8. Sınıf	250	2,68	,538			
AVM’lerde oyun oynamak eğlencelidir.	5. Sınıf	231	2,48	,703	,491	,688	
	6. Sınıf	248	2,41	,763			
	7. Sınıf	263	2,43	,727			
	8. Sınıf	250	2,44	,716			
AVM’lerde farklı ürünlere bakmak keyif vericidir.	5. Sınıf	231	2,50	,632	5,519	,001*	1-4
	6. Sınıf	248	2,61	,607			
	7. Sınıf	263	2,63	,584			
	8. Sınıf	250	2,72	,532			
AVM’lerde alışveriş yapmak, sorunları kısa bir süre de olsa unutturmaktadır.	5. Sınıf	231	2,26	,725	2,221	,084	
	6. Sınıf	248	2,41	,685			
	7. Sınıf	263	2,38	,730			
	8. Sınıf	250	2,41	,707			
AVM’ler alışveriş yapmak için hoş bir ortama sahiptir.	5. Sınıf	231	2,56	,614	2,450	,062	
	6. Sınıf	248	2,46	,672			
	7. Sınıf	263	2,60	,590			
	8. Sınıf	250	2,57	,632			
AVM’lerde yeni ürünlerin bulunabileceğini düşünmek heyecanlandırır.	5. Sınıf	231	2,52	,645	2,162	,091	
	6. Sınıf	248	2,39	,700			
	7. Sınıf	263	2,44	,728			
	8. Sınıf	250	2,53	,647			
AVM’lerde aranan ürünler kolaylıkla bulunur.	5. Sınıf	231	2,14	,680	4,275	,005*	1-4
	6. Sınıf	248	2,18	,703			
	7. Sınıf	263	2,29	,649			
	8. Sınıf	250	2,33	,662			
AVM’lerde yeni çıkan ürünleri takip etmek daha kolaydır.	5. Sınıf	231	2,12	,685	7,612	,000*	1-4
	6. Sınıf	248	2,13	,720			2-4
	7. Sınıf	263	2,16	,726			3-4
	8. Sınıf	250	2,38	,679			
AVM’ler vakit geçirmek için uygun yerlerdir.	5. Sınıf	231	2,50	,652	2,335	,072	
	6. Sınıf	248	2,42	,710			
	7. Sınıf	263	2,52	,670			
	8. Sınıf	250	2,58	,624			
AVM’ler can sıkıntısını atmak için uygun ortamlardır.	5. Sınıf	231	2,41	,728	1,807	,144	
	6. Sınıf	248	2,40	,751			
	7. Sınıf	263	2,52	,704			
	8. Sınıf	250	2,50	,672			
AVM’ler alışveriş sırasında, insanların kendilerini yalnız hissetmedikleri mekânlardır.	5. Sınıf	231	2,05	,773	3,336	,019*	2-4
	6. Sınıf	248	2,02	,784			
	7. Sınıf	263	2,12	,745			
	8. Sınıf	250	2,22	,723			
AVM’lerde diğer müşterilerle kolaylıkla iletişim kurulabilir.	5. Sınıf	231	2,16	,667	1,281	,280	
	6. Sınıf	248	2,07	,727			
	7. Sınıf	263	2,10	,705			
	8. Sınıf	250	2,18	,704			
AVM’lerde alışverişe yardımcı olacak bir personel bulmak kolaydır.	5. Sınıf	231	2,29	,715	1,512	,210	
	6. Sınıf	248	2,34	,714			
	7. Sınıf	263	2,41	,653			
	8. Sınıf	250	2,39	,692			
AVM’deki görevliler AVM hakkında oldukça bilgilidir.	5. Sınıf	231	2,50	,638	2,466	,061	
	6. Sınıf	248	2,35	,692			
	7. Sınıf	263	2,38	,653			
	8. Sınıf	250	2,37	,683			
	5. Sınıf	231	2,28	,647			1-4

AVM’lerde sürekli olarak kampanyalar düzenlenir.	6. Sınıf	248	2,33	,657	4,173	,006*	
	7. Sınıf	263	2,41	,604			
	8. Sınıf	250	2,46	,647			
	5. Sınıf	231	2,60	,617			
AVM’lerden genellikle kampanya dönemlerinde alışveriş yapmak tercih edilir.	6. Sınıf	248	2,53	,660	,882	,450	
	7. Sınıf	263	2,51	,617			
	8. Sınıf	250	2,57	,644			
	5. Sınıf	231	2,39	,662			
AVM’de satış promosyonları yapılması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,44	,689	1,565	,196	
	7. Sınıf	263	2,47	,664			
	8. Sınıf	250	2,52	,695			
	5. Sınıf	231	2,23	,732			
AVM’deki mağazaların ürün ve hizmet çeşitlerine göre gruplandırılmış olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,32	,709	3,871	,009*	1-3
	7. Sınıf	263	2,41	,708			1-4
	8. Sınıf	250	2,43	,686			
	5. Sınıf	231	2,37	,733			
AVM’ye gidilmeden önce alışveriş listesi hazırlanır.	6. Sınıf	248	2,19	,786	9,561	,000*	1-3
	7. Sınıf	263	2,00	,801			1-4
	8. Sınıf	250	2,12	,787			2-3
	5. Sınıf	231	2,65	,593			
AVM’lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.	6. Sınıf	248	2,50	,685	2,961	,031*	1-3
	7. Sınıf	263	2,49	,665			
	8. Sınıf	250	2,57	,632			
	5. Sınıf	231	2,40	,677			
AVM’deki fiyatların düşük olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,41	,697	2,495	,059	
	7. Sınıf	263	2,44	,722			
	8. Sınıf	250	2,55	,646			
	5. Sınıf	231	2,34	,685			
AVM’deki mağaza sayısı yeterlidir.	6. Sınıf	248	2,30	,708	5,279	,001*	1-4
	7. Sınıf	263	2,29	,689			2-4
	8. Sınıf	250	2,50	,648			3-4
	5. Sınıf	231	2,41	,703			
AVM’deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,47	,690	4,639	,003*	1-4
	7. Sınıf	263	2,53	,686			2-4
	8. Sınıf	250	2,62	,603			
	5. Sınıf	231	2,43	,674			
AVM’deki mağazaların yaşam tarzınıza uygun olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,48	,691	3,723	,011*	1-4
	7. Sınıf	263	2,51	,659			
	8. Sınıf	250	2,62	,611			
	5. Sınıf	231	2,44	,669			
AVM’deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,45	,689	3,204	,023*	1-4
	7. Sınıf	263	2,51	,676			2-4
	8. Sınıf	250	2,60	,601			
	5. Sınıf	231	2,22	,739			
AVM’nin yaşlılarınız arasında popüler olması tercih nedenidir.	6. Sınıf	248	2,19	,783	1,582	,192	
	7. Sınıf	263	2,31	,748			
	8. Sınıf	250	2,30	,766			
	5. Sınıf	231	2,22	,739			

Sd1:3 Sd2:988 p<0,05

“AVM’lerde farklı ürünlere bakmak keyif vericidir.”, “AVM’lerde aranan ürünler kolaylıkla bulunur.”, “AVM’lerde yeni çıkan ürünleri takip etmek daha kolaydır.”, “AVM’ler alışveriş sırasında, insanların kendilerini yalnız hissetmedikleri mekânlardır.”, “AVM’lerde sürekli olarak kampanyalar düzenlenir.”, “AVM’deki mağazaların ürün ve hizmet çeşitlerine göre

gruplandırılmış olması tercih nedenidir.”, “AVM’ye gidilmeden önce alışveriş listesi hazırlanır.”, “AVM’lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.”, “AVM’deki mağaza sayısı yeterlidir.”, “AVM’deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.”, “AVM’deki mağazaların yaşam tarzınıza uygun olması tercih nedenidir.”, “AVM’deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.” maddelerinin puan ortalamaları ile sınıf seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık büyük sınıflar yönündedir.

Tablo 5.

Katılımcıların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelirine Göre AVM’leri Tercih Etme Nedenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Maddeler	Gelir Grupları	n	$\bar{x}$	ss	F	P	Tukey
AVM’lerde alışveriş yapmak eğlencelidir.	Alt	105	2,55	,571	,782	,537	
	Alt orta	379	2,62	,589			
	Orta	257	2,62	,533			
	Üst orta	162	2,67	,544			
	Üst	89	2,65	,605			
AVM’lerde oyun oynamak eğlencelidir.	Alt	105	2,29	,756	1,833	,120	
	Alt orta	379	2,43	,732			
	Orta	257	2,49	,730			
	Üst orta	162	2,43	,703			
	Üst	89	2,52	,693			
AVM’lerde farklı ürünlere bakmak keyif vericidir.	Alt	105	2,60	,548	1,408	,229	
	Alt orta	379	2,65	,574			
	Orta	257	2,65	,589			
	Üst orta	162	2,57	,619			
	Üst	89	2,51	,676			
AVM’lerde alışveriş yapmak, sorunları kısa bir süre de olsa unutturmaktadır.	Alt	105	2,29	,743	1,152	,331	
	Alt orta	379	2,34	,729			
	Orta	257	2,44	,677			
	Üst orta	162	2,39	,724			
	Üst	89	2,35	,693			
AVM’ler alışveriş yapmak için hoş bir ortama sahiptir.	Alt	105	2,52	,637	1,158	,328	
	Alt orta	379	2,53	,635			
	Orta	257	2,53	,631			
	Üst orta	162	2,57	,599			
	Üst	89	2,67	,636			
AVM’lerde yeni ürünlerin bulunabileceğini heyecanlandırır.	Alt	105	2,40	,715	,540	,706	
	Alt orta	379	2,47	,687			
	Orta	257	2,45	,672			
	Üst orta	162	2,51	,698			
	Üst	89	2,52	,642			
AVM’lerde aranan ürünler kolaylıkla bulunur.	Alt	105	2,24	,701	,592	,669	
	Alt orta	379	2,20	,663			
	Orta	257	2,27	,663			
	Üst orta	162	2,26	,701			
	Üst	89	2,28	,707			
AVM’lerde yeni çıkan ürünleri takip etmek daha kolaydır.	Alt	105	2,11	,751	1,236	,294	
	Alt orta	379	2,17	,706			
	Orta	257	2,23	,679			
	Üst orta	162	2,19	,735			
	Üst	89	2,31	,717			
	Alt	105	2,46	,721	1,056	,377	

AVM'ler vakit geçirmek için uygun yerlerdir.	Alt orta	379	2,46	,683		
	Orta	257	2,55	,654		
	Üst orta	162	2,53	,652		
	Üst	89	2,57	,582		
AVM'ler can sıkıntısını atmak için uygun ortamlardır.	Alt	105	2,35	,747	,958	,430
	Alt orta	379	2,44	,745		
	Orta	257	2,51	,680		
	Üst orta	162	2,46	,697		
AVM'ler alışveriş sırasında, insanların kendilerini yalnız hissetmedikleri mekânlardır.	Üst	89	2,49	,676	1,195	,311
	Alt	105	2,09	,774		
	Alt orta	379	2,06	,763		
	Orta	257	2,10	,772		
AVM'lerde diğer müşterilerle kolaylıkla iletişim kurulabilir.	Üst orta	162	2,16	,747	,317	,867
	Üst	89	2,22	,703		
	Alt	105	2,17	,765		
	Alt orta	379	2,12	,710		
AVM'lerde alışverişe yardımcı olacak bir personel bulmak kolaydır.	Orta	257	2,15	,682	3,511	,007*
	Üst orta	162	2,10	,671		
	Üst	89	2,09	,717		
	Alt	105	2,19	,833		
AVM'deki görevliler hakkında oldukça bilgilidir.	Alt orta	379	2,39	,674	,812	,518
	Orta	257	2,44	,635		
	Üst orta	162	2,38	,669		
	Üst	89	2,21	,761		
AVM'lerde sürekli kampanyalar düzenlenir.	Alt	105	2,32	,686	,644	,632
	Alt orta	379	2,40	,680		
	Orta	257	2,44	,648		
	Üst orta	162	2,35	,673		
AVM'lerden genellikle kampanya dönemlerinde alışveriş yapmak tercih edilir.	Üst	89	2,40	,652	2,139	,074
	Alt	105	2,29	,661		
	Alt orta	379	2,38	,625		
	Orta	257	2,40	,649		
AVM'de satış promosyonları yapılması tercih nedenidir.	Üst orta	162	2,36	,657	1,654	,159
	Üst	89	2,36	,644		
	Alt	105	2,42	,744		
	Alt orta	379	2,60	,593		
AVM'deki mağazaların ürün ve hizmet çeşitlerine göre gruplandırılmış olması tercih nedenidir.	Orta	257	2,58	,627	,200	,938
	Üst orta	162	2,52	,632		
	Üst	89	2,48	,676		
	Alt	105	2,37	,788		
AVM'ye gidilmeden önce alışveriş listesi hazırlanır.	Alt orta	379	2,46	,675	,234	,919
	Orta	257	2,53	,637		
	Üst orta	162	2,40	,653		
	Üst	89	2,42	,704		
AVM'lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.	Alt	105	2,36	,709	2,592	,035*
	Alt orta	379	2,34	,714		
	Orta	257	2,37	,707		
	Üst orta	162	2,33	,714		
	Üst	89	2,39	,733	,776	,541
	Alt	105	2,19	,822		
	Alt orta	379	2,17	,787		
	Orta	257	2,16	,772		
	Üst orta	162	2,12	,783		
	Üst	89	2,20	,828		
	Alt	105	2,55	,665		
	Alt orta	379	2,61	,621		
	Orta	257	2,55	,624		
	Üst orta	162	2,44	,696		
	Üst	89	2,46	,692		
	Alt	105	2,46	,707		

AVM'deki fiyatların düşük olması tercih nedenidir.	Alt orta	379	2,49	,680		
	Orta	257	2,45	,700		
	Üst orta	162	2,38	,688		
	Üst	89	2,42	,671		
AVM'deki mağaza sayısı yeterlidir.	Alt	105	2,23	,697	1,283	,275
	Alt orta	379	2,36	,696		
	Orta	257	2,41	,656		
	Üst orta	162	2,36	,685		
AVM'deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.	Üst	89	2,36	,727	2,986	,018*
	Alt	105	2,43	,663		
	Alt orta	379	2,46	,702		
	Orta	257	2,57	,659		
AVM'deki mağazaların yaşam tarzımıza uygun olması tercih nedenidir.	Üst orta	162	2,50	,662	1,648	,160
	Üst	89	2,69	,614		
	Alt	105	2,39	,714		
	Alt orta	379	2,52	,664		
AVM'deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.	Orta	257	2,52	,656	3,360	,010*
	Üst orta	162	2,49	,652		
	Üst	89	2,63	,610		
	Alt	105	2,42	,718		
AVM'nin yaşlılarınız arasında popüler olması tercih nedenidir.	Alt orta	379	2,46	,683	1,255	,286
	Orta	257	2,54	,630		
	Üst orta	162	2,46	,660		
	Üst	89	2,71	,548		
	Alt	105	2,31	,776		
	Alt orta	379	2,25	,748		
	Orta	257	2,27	,783		
	Üst orta	162	2,15	,774		
	Üst	89	2,34	,690		

“AVM’lerde alışverişe yardımcı olacak bir personel bulmak kolaydır.” “AVM’lere alışveriş için gidildiğinde genellikle ihtiyaç duyulan ürünler satın alınır.” maddelerinin puan ortalamaları ile ailenin aylık ortalama gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık orta gelir grubu yönündedir.

“AVM’deki mağaza çeşidinin çok olması tercih nedenidir.”, “AVM’deki mağazaların kalitesinin yüksek olması tercih nedenidir.” maddelerinin puan ortalamaları ile ailenin aylık ortalama gelir durumları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Anlamlılık üst gelir grubu yönündedir.

5. Sonuçlar

Ankara ili Pursaklar ilçesinde öğrenim gören katılımcıların AVM’leri tercih etme nedenleri ve satın alma davranışları üzerine etkilerini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırma ile elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

- Katılımcıların AVM’lerden kendileri için kıyafet, yiyecek-icecek ve elektronik eşya satın alma davranışlarında, genellikle kendileri, anneleri ve babaları karar vermektedirler.

- Katılımcıların büyük çoğunluğu, Market zincirlerinden ve AVM'lerden alışveriş yaptıkları, AVM'lere alışveriş, gezmek ve eğlence için gittikleri; alışveriş yaparken de genellikle kıyafet, ayakkabı, teknoloji ve spor ürün mağazaları ile eğlence mekânlarını tercih ettikleri; AVM'lere giderken anne, baba ve kardeşleriyle birlikte gittikleri, AVM'lere gidildiğinde 1,5 saat ve daha fazla vakit geçirdikleri, haftada bir kez AVM'lere gittikleri ve genellikle hafta sonu gündüz gitmeyi tercih etmektedirler.
- Erkek katılımcıların çoğunluğu; Avmlerdeki kapalı mekânlar ve ışık sisteminin rahatsız ettiği, Avmlerin mahalle bakkallarının satışlarını olumsuz etkilediği, Avmlerin genelde basık ve havasız ortamlar olduğu ile Avmlerin temiz hava ve doğal çevre alanlarına gitmeyi engellediği görüşü ağır basmaktadır.
- Erkekler AVM'leri okula, eve yakınlığı ve kalabalık olması nedeniyle tercih ederken kızlar AVM'nin bulunduğu çevrenin ve muhitin iyi olması nedeniyle tercih etmektedirler.
- Katılımcıların yaşları büyüdükçe AVM'lerin müşteri servislerinin olması da AVM tercihlerinde diğer bir etkidir.
- Beşinci ve sekizinci sınıf öğrencileri AVM'lere okullarına yakın olması nedeniyle tercih etmektedirler.
- Kız öğrenciler AVM'leri aranan mağazaların kolay bulunması, fast food yemek için mekânlarının olması, restoranların kafelerin ve geniş yemek seçeneklerinin olması, sinemanın bulunması, ibadet edilebilecek bir mekânın varlığı, AVM'nin büyük, temiz ve güvenli olması ile AVM'lerdeki satış elemanlarının olumlu davranışları nedeniyle daha çok tercih etmektedirler.
- Katılımcıların yaşları büyüdükçe AVM'leri tercih ederken aranan mağazaların kolay bulunması, ışıklandırmasının iyi olması, fast food yemek için mekânların olması, restoranların kafelerin ve geniş yemek seçeneklerinin bulunması, sinemanın bulunmasının yanı sıra; paten kaymak vb. için uygun alanların bulunması, imza günlerinin gerçekleştiriliyor olması, ücretsiz dinlenme alanlarının bulunmasını tercih etmektedirler.
- Yaş grupları ile AVM'lerle ilgili görüşler arasında bir ilişki söz konusudur 11-12 yaş grubundaki öğrenciler 13-14 yaş grubundaki öğrencilere göre olumsuz görüşlere sahiptir.

- Sekizinci sınıflar için ışıktandırmasının iyi olması, süpermarket bulunması, imza günlerinin gerçekleştiriliyor olması, ücretsiz dinlenme alanlarının ve ibadet edilebilecek bir mekânın bulunması diğer sınıf göre daha tercih sebebi olmaktadır.

6. Öneriler

Tüketici davranışlarının, bir öğrenme süreci olduğu ve bu sürecin şekillendiği ön ergenlik döneminden itibaren gelişim ve değişim gösterdiği gerçeğinden hareketle ortaokul çağı çocuklarının görüş ve tutumlarının belirlenmesi ile özellikle AVM’lerde bilinçsiz satın alma davranışlarının en aza indirgenmesi amacıyla aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Günümüz çocuklarının doğal hayattan uzaklaşması, boş zamanlarında AVM’lerde vakit geçirmeyi tercih etmesi yerine, sosyal kültürel faaliyetler ile sportif faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanmalı,
- Bilinçli tüketim, tüketici hakları ve alışveriş bilinci konularında ebeveynlerinde bilinçlendirilmesi sağlanmalı, bu konularda eğitimler düzenlenmeli ve etkinlikler yapılmalı,
- Önyargı ve tutumlar çok küçük yaşlardan itibaren oluşmakta ve şekillenmektedir. Söz konusu dönemde bilinçli tüketime yönelik ve özellikle alışverişlerin büyük bir kısmının yapıldığı Avm’lerde mağaza türlerine göre optimum satın alma davranışları ile ilgili farkındalığa yönelik çalışmalar hazırlanarak örgün ve yaygın eğitim yollarıyla, konferans panel gibi çalışmalarla, görsel ve işitsel medya aracılığıyla toplumun tüm kesimine ulaşılması sağlanmalı,
- Günümüz toplumunda önemli bir orana sahip olan çalışan ebeveynlerin, çocuklarına yönelik tüketim davranışlarında, psikolojik baskı altında oldukları ve bu baskının özellikle AVM’lerde istemsiz satın almaları neden olduğu gerçeğinden dolayı söz konusu eğitimlere ebeveynlerinde katılımını teşvik edici çalışmalar yapılmalı,
- Tüm eğitim kademeleri için eğitim müfredatlarına öğrencinin yaş ve sınıf seviyelerine uygun olacak biçimde bilinçli tüketim ve AVM’lerde nasıl alışveriş yapılmalı gibi farkındalık oluşturacak ve duyarlılıkları artıracak kazanımlar eklenmeli,
- Tüketim kalıplarının ve davranışlarının çocuklukta öğrenildiği ve şekillendiği gerçeğinden hareketle, bilinçli tüketim, tüketici hakları vb. temalı çizgi filmler hazırlanarak özellikle çizgi film kanalları gibi çocuklara yönelik yayınlar yapan kanallarda yayınlanması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Aktaş, H. vd. (2011). Çocukların marka tercihleri ve medya tüketim alışkanlıkları. *Selçuk İletişim*, 6(4), 115-125. <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000086> sayfasından erişilmiştir.
- Altıok, N. & Babaoğlu, M. (2010). Türkiye’de ve AB ülkelerinde tüketici eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Tüketici - Pazar - Araştırma - Danışma Test ve Eğitim Merkezi Tüketici Yazıları* (2), 9-21. <http://www.tupadem.hacettepe.edu.tr/tuketiciyazilari2.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Dal, N.E. & Dal, V. (2015). Çocukların tüketici olarak sosyalleşme sürecinde Tv reklamlarının ve ailenin rolü hakkında teorik bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 371-388. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/181892> sayfasından erişilmiştir.
- Ersoy, A. F. vd. (2010). Ailelerin tüketim davranışlarına ergenlerin etkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(20), 35-54. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289107> sayfasından erişilmiştir.
- Ersoy, S. & Nazik, H. (2006). Ergenlerde tüketicilik bilinç düzeyi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 313-328. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/530/510> sayfasından erişilmiştir.
- Gülerarslan, A. (2011). Tüketici olarak çocuk ve ailenin satın alma kararlarına etkisi. *Selçuk İletişim*, 6(4), 126-137. <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/12300> sayfasından erişilmiştir.
- Güdüm, S. & Anıl Deniz, A. (2011). “Süper” AVM için “hiper” teknoloji kullanımı. *Ajit-e Bilişim Teknolojileri Akademik Dergisi*, 2(2), 1-12. <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=12596> sayfasından erişilmiştir.
- Karayılan, A. H. (2015). *Tevhid düşüncesi ekseninde kişisel gelişim kitapları*. İstanbul: Beyan
- Tekvar, S. O. (2016). Tüketici davranışlarının demografik özelliklere göre tanımlanması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1601-1616. <http://www.itobiad.com/download/article-file/222603> sayfasından erişilmiştir.
- Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (2013), *T.C. Resmi Gazete*, 28835, 28 Kasım 2013.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). *İstatistiklerle çocuk*. https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/istatistik/istatistiklerle_cocuk_2017.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve Spss ile veri analizi*. Ankara: Detay
- Üstün, B. & Tural, O. (2008). Tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve bu değişimlerin alışveriş mekânlarına etkisinin Eskişehir örneğinde irdelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler*

Dergisi, 8(2), 259-281. <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=481> sayfasından erişilmiştir.

Vural, T. & Yücel, A. (2006). Çağımızın yeni kamusal mekânları olan alışveriş merkezlerine eleştirel bir bakış. *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5(2), 97-106. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/912/839 sayfasından erişilmiştir.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2011). *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay

Zorlu, A. (2006). *Modern tüketim tarihinden tüketim araştırmalarına tüketim sosyolojisi*. Ankara: Glocal

ATATÜRK'ÜN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ÖRNEK DAVRANIŞLARI VE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Gülhan SEYHUN

Altınbaş Üniversitesi

gulhan.seyhun@altinbas.edu.tr

Anahtar Sözcük: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Atatürk, Kadın.

Dünyada ve Türkiye’de, kadına yönelik şiddetin en önemli nedenlerinden biri, yaşamın değişik alanlarında görülen kadın-erkek eşitsizliği ve cinsiyetçi yaklaşımlardır. Biyolojik cinsiyet, doğuştan sahip olunan cinsiyet farklılıklarını, toplumsal cinsiyet ise sonradan kazanılan veya toplumun kadın ve erkek için yüklediği rolleri ifade eder.¹ Toplumsal cinsiyet eşitliği ise kadınlarla erkeklerin aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olması, tüm kamusal ve özel yaşama eşit katılması demektir.

Günümüzde kadına yönelik şiddetle mücadelede, kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yok edilmesi önerilmektedir.² Elbette bu amaca erişmek için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması büyük önem arz eder. Ancak kabul edilen yasal mevzuatın uygulamaya konulması ne kadar önemliyse toplum için rol model olan devletin ileri gelenlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki söz ve davranışları da bir o kadar önemlidir.

Atatürk, toplumun gelişmesinin kadın-erkek eşitliğine dayandığının bunun da var olan cinsiyetçi kadın rollerinin değiştirilmesiyle gerçekleşeceğini bilincinde olan bir liderdi. O, batının yaklaşık dört yüz yıl gibi bir sürede gerçekleştirdiği Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı’nı, kendi yaşam süresine sığdırıp “hem de Kurtuluş Savaşı Destanı içinde” bir reçete olarak “Cumhuriyetle” Türk Milleti’ne sunmuştu. Artık egemenlik halka geçmişti. Gücünü halktan alan ve halkın belli bir süre için seçtiği kişi, devlet başkanı olacaktı. Atatürk’ün Cumhuriyeti, kadın-erkek tüm vatandaşlara eşitlik, laiklik, özgürlük ve demokrasi demekti. Yoksa adı cumhuriyet olup, kadını yok sayan devletler de vardı.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte “Atatürk Aydınlanması” hız kazandı. Atatürk’ün liderliğinde kadına erkekle eşit vatandaşlık, seçme ve seçilme hakkı ve karma eğitimle bütün eğitim kademelerinden yararlanma hakkı sağlandı. Bu durum kanunlarla güvence altına alındı. Ancak kadını evden çıkarması gereken bir varlık olarak kanıksayan bir toplumda onun sosyal hayatta yer alması hiç de kolay olmadı.

Türk kadını, asırlar öncesinde devlet yönetiminde söz sahibi olup erkekle aynı sosyal hayatı paylaşıırken, yirminci yüzyılın başlarında İstanbul’da eşiyile yan yana yürüyemez, aynı arabaya binemez olmuştu. Vatan işgal edilince herkes acı çekmişti. Savaş kadını ayırmamıştı. Milli Mücadelede Halime Çavuş, Kara Fatma, Nezahat Onbaşı, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe ve daha nice kadın, erkekle yan yana cephelede

savaşmış, kağınyla silah ve erzak taşımış, öküzü yoksa kağınyla kendini koşmuştu. Şerife bacı, kızı Elifle çıktığı yolda ıslanmasın diye kazağını top mermilerinin üstüne örtmüş, Elif üşümesin diye de ona sıkıca sarılmıştı, ayazın bağrında donarak şehit olmuştu.

Savaşın ne dini vardı ne de cinsiyeti. Vatan toprakları kadın-erkek herkesindi. Ancak vatan müdafaasında onların yardımını reddetmek imkânsızken, savaş sonunda, onlarla ilgili tasarılar, özgürlük, eşit eğitim, layık olduğu toplumsal konum, tutucu çoğunluk tarafından engellenmişti. Nisan 1923'te önceden 50 bin erkek nüfusa bir milletvekili seçilirken erkek nüfus azaldığı için 20 bin kişiyi temsilen bir milletvekili seçilmesi teklif edilmiş, Tunalı Hilmi Bey, kadınların Milli Mücadele'deki rolünün de hesaba alınarak onların da seçime dahil edilmesini sağlayacak bir düzenleme talep etmişti. Bu teklif mecliste büyük tepkilere yol açmış, sonuçta kadınların evde aile reislerine oy vermiş gibi sayılması ve 50 bin erkek yerine 20 bin erkek için bir vekil seçilmesi kararı verilmişti. Aynı gün frengi hastalığının önüne geçmek için kadınların kontrole tabi tutulması da kabul edilmemişti.³ Aynı vatan uğruna, aynı heyecanı duyan kadın, yok sayılmıştı. Toplum için, vatan müdafaasının alternatifi yoktu ama kadının eski rolünden başka seçeneği olmadığını düşünen çoktu.

Atatürk, lider olarak eğitimde, iş hayatında ve hayatın tüm alanlarında kadınla erkeğin yan yana olmasını istemişti. Onun toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili söz ve davranışları toplum için etkili ve olumlu bir rol model olmuştu.

Atatürk'ün kadın haklarıyla ilgili fikirlerinin şekillenmesinde elbette kadın haklarını tartışan aydınlar ve okuduğu kitaplar etkili olmuştu. Onun kadınlarla ilgili devrim düşüncesi daha Meşrutiyetten önce Selanik'te, geleceğe ilişkin düşüncelerinde belirmişti. Kasım 1916'da Doğu Cephesinde günlerce süren bir muharebeden sonra bulabildiği birkaç saatlik istirahat zamanında Kurmay Başkanı İzzettin Çalışlar ile görüşmesinde bakın hangi notu almıştır: *"Kadınlarla genel işbirliği, erkeklerin ahlakı, fikri, duyguları üzerinde etkilidir."*⁴

1921'de memleketin her köşesi işgal edilmiş, Eskişehir-Kütahya savaşları yapılmakta Sakarya'da askerler doğuya çekilmektedir. Böylesine sıcak bir savaşın ortasında yarının ne olacağı belirsizken o, adeta filmin sonunu izlemişçesine rahattır. Sanki savaş çoktan kazanılmış gibi, sanki cumhuriyet çoktan ilan edilmiş gibi 15 Temmuz 1921'de Ankara'da İlk Maarif Kongresini toplamıştı. Toplantıda üç kadın öğretmen en öne oturtulmuş erkek öğretmenlerle aralarında bir kaç sıra boş bırakılmıştı.

Kadın-erkek karışık yapılan bu kongre, bazı mebuslarca hoş görülmemişti. "Milletin gelenek ve duygularına uymayacak bir durum olduğu, kadının aşağılandığı, dine aykırı olduğu" gerekçesiyle Atatürk'e şikâyet etmişlerdi. Şikâyetleri dinledikten sonra Atatürk, büyük bir hiddetle Cemiyet başkanını çağırmış ve Mazhar Müfit Beye toplantıda neler yaptığı konusunda çıkmıştı. Sonra da kendini savunmaya çalışan Mazhar Müfit'e *"toplantıya öğretmen hanımları da çağırmışsınız fakat onları niye ayrı sıralara oturttunuz? Sizin kendinize mi itimadınız yok, Türk hanımlarının faziletine mi? Bir daha öyle ayrılık gayrılık görmeyeyim"* cevabını vermişti. Şikâyete gelenler de sessizce odadan ayrılmak zorunda kalmışlardı.⁵

Atatürk, güçlü kişiliği yanında zaman zaman toplumda kazandığı saygınlık karşısında insanların kendisine itiraz edemeyeceklerini bilmenin gücünü de kullanmıştı. Bu durum kadını erkekten izole etmek isteyen onun gülüşünü bile çok görenlerin olduğu bir toplumda, kadınlar için kazanımlara dönüşmüştü.

Türkiye'nin ilk kadın avukatı Süreyya Ağaoğlu, Adalet Bakanlığı'nda staja başlamıştı. Evleri bakanlığa çok uzak olduğu için bir arkadaşıyla birlikte, öğle yemeğini nerede yiyeceği sorun olmuştu. Aslında o zamanlar Ankara'da İstanbul Lokantası vardı. Ama hep milletvekillerinin yemek yediği bu lokantada, kadınların yemek yediği, görülmüş şey değildi. Süreyya, öğle yemeklerini bu lokantada yemek için babasından izin almıştı. Ertesi gün bir arkadaşı ile lokantaya gitti. Babasını tanıdıkları için kimse yüzlerine bir şey söyleyememişti, ama arkalarından konuşmalar, homurdanmalar ve şikâyetler yükselmişti. Şikâyetler aynı gün, zamanın başbakanı 'Rauf Bey'e, Rauf Bey de Ahmet Ağaoğlu'na iletmış sonuçta lokantada yemek fikri rafa kaldırılmıştı. Birkaç gün sonra, Atatürk ve Latife Hanım, Süreyyaların evine misafirlğe gitmişti. Sohbet edilirken, söz bu konudan açılmış, Süreyya Hanım da olayı bütün açıklığıyla Atatürk'e anlatmış ondan destek beklemişti. Oysa onu dinleyen Atatürk, babasını ve Rauf beyi haklı bulmuştu. Ertesi gün Atatürk Süreyya'yı Latife hanımın onu yemeğe davet ettiğini söyleyerek apar topar arabaya çağırılmıştı.

Neye uğradığını şaşırın Süreyya, otomobile binmiş tam da İstanbul Lokantası'nın önünden geçerken, Atatürk, birden şoförü durdurmuştu. Bir milletvekili telaşla yanlarına gelince, herkesin duyabileceği bir sesle, ona, "Bugün Süreyya'yı bize götürüyorum, ama yarın buraya gelecek, yemeğini lokantada yiyecek" demişti. Süreyya'nın şaşkınlığı daha da artmış, neler olup bittiğini Latife hanımdan öğrenmişti. Gerçekte Atatürk, lokanta olayına çok kızmış, ama babasını ve Rauf beyi onun yanında ezmek istemediği için kızgınlığını belli etmemişti. Ancak eve gelir gelmez, birkaç milletvekilini arayarak ertesi gün mutlaka eşleriyle birlikte öğle yemeğinde bu lokantaya gitmelerini istemişti. Böylelikle Süreyya, ertesi gün, arkadaşıyla İstanbul Lokantası'na gitmiş ve bir daha hiç kimse onları bakışlarıyla bile rahatsız etmeye yeltenememişti.⁶

Diğer bir olay 1923'te İzmir'de geçmişti. Atatürk Latife hanımla birlikte Ankara Sineması'na gitmişti. İçeri girip locaya oturduktan sonra Atatürk salona bakmış, herkesin erkek olduğunu görünce sinema sahibine neden hiç kadın olmadığını sormuştu. Kadınların sadece salı günleri içeri alındıkları cevabını alınca derhal yaverine dönerek kendilerini karşılamak için gelip dışarıda bulunan kadınların hemen içeri alınmasını istemişti. Ve dışarıda bekleyen kadınlar, alkışlarla salonu doldurmuş, koridorlar bile tıklım tıklım kadın olmuştu. İlk kez kadın-erkek bir arada, film izlenmişti.⁷

İstanbul'da vapur tramvay gibi toplu taşıma araçlarında perde vardır. Kadınlar perdelerin arkasında, kocalarıyla bile yan yana oturamazken Atatürk, perdeleri kaldırtmıştı. Bu öylesine radikal bir karardı ki sadece tutucu erkekler değil Üsküdar Amerikan koleji mezunu aydın bir kadın olan Halide Edip Adıvar bile itiraz etmişti.

Atatürk, kadının konumu hakkındaki düşüncelerini günlüğünden bile saklamış, zamanı gelince akli ve vicdanıyla hareket ederek kadının kalıplaşmış cinsiyet rollerinin değişmesinde öncü olmuştur. Kadını dört duvar arasından çıkarmak, kendi ayaklarının üstünde durmasını erkekle eşit haklara sahip olmasını istemiştir. Kadınların lokantaya, sinemaya gidebilmesi, kocasıyla yan yana seyahat edebilmesi için bile çözüm aramıştır.

Atatürk'ün milli mücadeleye beraber başladığı komutanların daha Cumhuriyet ilan edilmeden neden Atatürk'ten uzaklaştıklarını anlamak için sadece onların gözündeki, toplumda kadının yeri ve nasıl olması gerektiği konusuna bakmak bile yeterlidir. Vatanseverliğinden kuşku duyulmayan bu insanlar için kadının yeri, toplumun ve erkeğin zihinlerindeki asırlarca süregiden roldü. “Görünmezlik”. Atatürk kadını görünür kılmıştı. Nitekim Atatürk'ün ölümünden sonra meclise giren Kazım Karabekir Paşa, ki kendisi Atatürk'ün üniformayı çıkarıp tüm yetkilerini kaybettiği gece devletin yetkili generali olduğu ve İstanbul Hükümetinden Atatürk'ü tutuklama emri aldığı halde, “kolordumla emrinizdeyim paşam” diyerek ona paha biçilmez bir destek sağlamış, savaşlarda yetimlerin korunup eğitilmesinde büyük emek sarf etmişti.

Kazım Karabekir Paşa, Atatürk'ün Türk kadınına sağlamaya çalıştığı kazanımların aksine 1943'te İstanbul'da Haydarpaşa Erkek Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi öğrencilerinin aynı trene binmesinden rahatsız olmuş, Milli Eğitim Bakanlığına baskı yaparak bu konuya çözüm bulunmasını istemiş ve nihayet Haydarpaşa Erkek Lisesinin derse başlama saati yarım saat öne çekilerek sorun çözülmüştü. Aynı durumun vapurlarda da yaşandığını belirterek buna da çözüm bulunmasını istemiş kadına adeta yeniden yine görünmezlik zırhı giydirmek istemiştir.⁸

Kadına şiddet olaylarında cinsiyetçi yaklaşımın etkilerinin açıkça anlaşıldığı günümüzde Atatürk; yüz yıl önce var olan ve kalıplaşmış cinsiyetçi yaklaşımları muhteşem iradesiyle aşmış, toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulayıcısı olarak topluma rol model olmuştur. Kadınlar cesaret bulmuş, eğitimde, iş ve sosyal hayatta görünür olmuşlar, sonuçta içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olmaktan gurur duymuşlardır.

Atatürk'ün liderliğindeki Cumhuriyet, kadınların özellikle fakir, kimsesiz çocukların ve kız çocuklarının yaşamını şekillendirmişti. Özellikle fakir ve kimsesiz çocuklar, çünkü zaten hâli vakti yerinde olanların her zaman için iyi eğitim alma şansı vardı. Günümüzde küçücük çocukların kız-erkek sınıfları şeklinde ayrıştırıldığı, kadınlara araba kullanma hakkının devleti yönetenlerce bir lütuf olarak verildiği, dans etmelerinin yasak olduğu bu coğrafyada, Atatürk, kadınlara yaşadıkları dönemin asırlar sonrasını yaşatmıştı.

Atatürk için zaman, 10 Kasım 1938'de durmuştu. Ancak harekete geçirdiği Cumhuriyet, yoluna devam etti. Cumhuriyetin cesaret verdiği kadınlar büyüdü, anne, öğretmen, hemşire, doktor, mühendis, avukat, bilim insanı, sanatçı, sporcu en önemlisi “kendileri” oldu. Akıl ve bilime inandılar. Onlar birdiler, milyonlar oldu.

- ¹ Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (3), 108-114.
- ² Taşdemir Afşar, S. (2015). Türkiye'de Şiddetin" Kadın Yüzü". Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları, (52).
- ³ Uzun, İ. (2017). Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan (1908-1985). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 73-85.
- ⁴ Görgülü, İ. (1992). Atatürk'ün Biyografisine Yeni Sayfalar (Org. İzzettin Çalışlar'ın Günlüğünden). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 7, Sayı 23, 241-258.
- ⁵ Atatürk'ten Anekdotalar, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.55-57.
- ⁶ Alper, S. Yıldırım, G. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Ankara Barosunun İlk Kadın Avukatı Süreyya Ağaoğlu, Hukuk Gündemi, Atatürk Özel Sayısı, 52-58.
- ⁷ Kaynar, H. (2009). Al Gözüm Seyreyle Dünyayı: İstanbul ve Sinema. Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, 27, 191-200.
- ⁸ TBMM ZC. D: 7, İ: 28. C. 1. p.255-6. 26.5.1943

